

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE ANARŞİZM: 1 MAYIS 2012 OLAYLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU**

**Danışman
Doç. Dr. Ufuk AYHAN**

Ankara - 2016

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE ANARŞİZM: 1 MAYIS 2012 OLAYLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

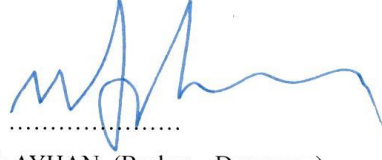
**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU**

**Danışman
Doç. Dr. Ufuk AYHAN**

Ankara - 2016

ONAY

Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU tarafından hazırlanan “Türkiye’de Anarşizm 1 Mayıs 2012 Olayları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 05/05/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar programı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ufuk AYHAN (Başkan - Danışman)

Doç. Dr. Bayram Ali SONER

Doç. Dr. Ahmet Erkan KOCA

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

05.10.2016

Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU

COPYRIGHT DECLARATION

I hereby declare that this **Master's Thesis** has been written by myself in accordance with the academic rules and ethical conduct. I also declare that all materials benefited in this thesis consist of the mentioned resources in the reference list. I verify all these with my honor.

05.10.2016

Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU

ÖZET
T.C.
Polis Akademisi
Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı
Türkiye’de Anarşizm: 1 Mayıs 2012 Olayları Üzerine Bir İnceleme
Hazırlayan: Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Ufuk AYHAN
2016-177 Sayfa (Ekler hariç)

Yöneteni olmayan manasına gelen anarşi, tarihin akışı içerisinde birçok felsefi akım ve medeniyetten etkilenmiştir. Modern manada 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan anarşizm ideolojisinin kökleri oldukça eskiye uzanmaktadır. Anarşist düşünce, Antik Yunan'dan Çin'e geniş bir medeniyet yelpazesinin izlerini taşımaktadır. Klasik manada anarşizm Fransa'da ortaya çıkmıştır. Kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılan anarşist düşünce, özellikle Avrupa'da İtalya, İspanya ve Rusya gibi birçok ülkede taraftar bulmuştur. Anarşist bir dünya uğruna uygulanacak metot konusunda anarşistler arasında farklılıklar meydana gelmiş ve kimi anarşistler her türlü şiddet eylemini reddederek sivil itaatsizlik yöntemini desteklemişler, kimileri ise terör eylemlerine kadar varan şiddet eylemlerini savunmuşlardır. Özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında anarşistlerin şiddet içerikli eylemleri yoğunlaşmıştır. Türkiye'ye ise anarşizm oldukça gecikmeli gelmiştir. Osmanlı zamanında silik bir görüntü çizen anarşist düşünce, cumhuriyet zamanında da sol düşüncenin aşırı otoriter karakteri nedeniyle Türkiye'de karşılık bulamamıştır. 1980 Darbesi sonrası sol düşünceden ayrılan kişilerin çıkardığı Kara dergisi ile beraber Türkiye'de anarşist hareket yavaş yavaş kıpırdanmaya başlamıştır. Son dönemde, Türkiye'de veya farklı ülkelerde gerçekleşen olayların etkisiyle beraber, anarşist hareket görünür bir hal almıştır. 1 Mayıs 2012 tarihinde *Anarşist Blok* adı altında gerçekleştirilen eylemler ise anarşist hareketin Türkiye'deki en büyük ve dikkat çekici eylemlerden biri olarak göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anarşizm, Türkiye, 1 Mayıs 2012, Şiddet, Anarşist Blok.

ABSTRACT
Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of International Security
Anarchism in Turkey: An Analysis on May 1st, 2012 Events
Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU
Master's Thesis
Supervisor: Associate Professor Ufuk AYHAN
2016-177 Pages (Excluding appendices)

Anarchia, which means does not have a ruler, is inspired by many philosophical movements and civilizations throughout history. Despite coming up end of the 18th century, the base of anarchia is much deeper. Anarchist thought, carries the trace of many civilizations such as Ancient Greece and China. Classical anarchism was born in France. Anarchist thought was spread in a little while to wide area such as Italy, Spain and Russia. All of the anarchists don't think the same especially about the methodology, for instance; some of them refused all kind of violence and supported civil unrest and some of them support intense violence such as terrorism. The act of violence of anarchists increased dramatically especially at the end of 19th century and the beginning of the 20th. Anarchism has come to Turkey so lately. Firstly, it seems so weak at the age of Ottoman and later at the age of Turkey Republic, it has never gained support because of the authoritarian mind of the leftwing. After the military coup at 1980, a group of people who left from the leftwing started to publish a magazine –named Kara- and with the effect of this the anarchist movement has started to rise. In recent years, anarchist movement has become clearly visible because of the incidents which are occurred in Turkey and other countries. The incidents which are under the flag of “Anarşist Blok” is one of the most important and remarkable events of anarchist thought in Turkey at 1st May of 2012.

Keywords: Anarchism, Turkey, May 1st 2012, Anarchist Block, Violence.

TÜRKİYE’DE ANARŞİZM: 1 MAYIS 2012 OLAYLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	II
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANARŞİZMİN KÖKENİ VE FELSEFESİ

1.1. ANARŞİ VE ANARŞİZMİN KÖKENİ.....	7
1.1.1. Anarşizmin Felsefi Temelleri.....	9
1.1.1.1. Rasyonalizm.....	10
1.1.1.2. İdealizm.....	11
1.1.1.3. Nihilizm.....	12
1.1.1.4. Hıristiyanlık.....	13
1.1.1.5. Taoculuk.....	14
1.1.1.6. Stoacılık.....	16
1.1.2. Anarşizmde Ana Temalar.....	17
1.1.2.1. Özgürlük.....	17
1.1.2.2. Eşitlik.....	19
1.1.2.3. Ahlak.....	22
1.1.2.4. Örgütlenme.....	24
1.1.2.5. Devlet.....	26

1.1.3. Anarşizmde Hedefler.....	29
1.2. ANARŞİZMİN KURAMCILARI.....	31
1.2.1. William Godwin (1756-1836).....	32
1.2.2. Max Stirner (1806-1856).....	35
1.2.3. Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865).....	37
1.2.4. Mihail Aleksandroviç Bakunin (1814-1876).....	40
1.2.5. Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910).....	44
1.2.6. Pyotr Alekseyeviç Kropotkin (1842-1921).....	47

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ANARŞİST HAREKET

2.1. I. ENTERNASYONAL.....	52
2.2. FRANSA'DA ANARŞİST HAREKET.....	55
2.3. İSPANYA'DA ANARŞİST HAREKET.....	64
2.4. RUSYA'DA ANARŞİST HAREKET.....	74
2.5. DÜNYANIN DİĞER YERLERİNDE ANARŞİST HAREKET.....	82
2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	83
2.5.2. Avrupa.....	87
2.6. ANARŞİZMİN TÜRLERİ VE SEMBOLLERİ.....	89
2.6.1. Bireyci Anarşizmin Türleri.....	89
2.6.1.1. Egoizm.....	90
2.6.1.2. Agorizm.....	91
2.6.1.3. Anarko-Kapitalizm.....	91
2.6.1.4. Anarko-Primitivizm.....	92
2.6.1.5. Hıristiyan Anarşizmi.....	93
2.6.2. Toplumsal Anarşizmin Türleri.....	94
2.6.2.1. Anarko-Komünizm.....	95
2.6.2.2. Anarko-Sendikalizm.....	96
2.6.2.3. Anarko-Kolektivizm.....	97
2.6.2.4. Karşılıklılık.....	98

2.6.3. Diğer Anarşizmler.....	99
2.6.3.1. Anarko-Feminizm.....	100
2.6.3.2. Queer Anarşizmi.....	101
2.6.3.3. Eko-Anarşizm.....	102
2.6.3.4. Sıfatları Olmayan Anarşizm.....	103
2.6.4. Anarşist Semboller.....	104
2.6.4.1. Daire İçinde A.....	105
2.6.4.2. Kara Semboller.....	105
2.6.4.3. Anarşizmin Türlerinin Bayrakları.....	107
2.6.4.4. Diğer Semboller.....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ANARŞİZMİN GEÇMİŞİ

3.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ANARŞİST KÖKLER.....	111
3.1.1. Baha Tevfik ve Anarşizm.....	115
3.2. 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE ANARŞİZM.....	116
3.3. ANARŞİZMİN TÜRKİYE'DE GELİŞEMEMESİNİN NEDENLERİ....	118
3.4. ANARŞİST HAREKETİN TÜRKİYE'DE DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	121
3.4.1. 1980 Sonrası Dönem ve Kara Dergisi'nin Ortaya Çıkışı.....	121
3.4.2. Anarşizmin Türkiye'de Gelişimi ve Mevcut Durumu.....	125

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1 MAYIS 2012 OLAYLARI ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE ANARŞİST HAREKET

4.1. 1 MAYIS 2012 OLAYLARI.....	137
4.2. KİŞİLERİN DEMOGRAFİK VE SOSYAL ÖZELLİKLERİ.....	138
4.2.1. Cinsiyet ve Yaş.....	138
4.2.2. Eğitim.....	139
4.2.3. Meslek.....	140

4.2.4. Medeni Hal ve Ailevi Durumlar.....	142
4.2.5. Memleketleri ve İkametleri.....	144
4.2.6. Adli İşlem Geçmişi.....	146
4.3. GÖZALTINA ALINAN KİŞİLERE GÖRE ANARŞİST HAREKET.....	147
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA.....	164
ÖZGEÇMİŞ.....	177

KISALTMALAR LİSTESİ

ABC	: Anarchist Black Cross
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGF	: Anarşist Gençlik Federasyonu
CGT	: Confédération Générale du Travail
CNT	: Confederación Nacional del Trabajo
DAF	: Devrimci Anarşist Faaliyet
EDF	: Ermeni Devrimci Federasyonu
FAI	:Federación Anarquista Ibérica
FNS	: Fédération Nationale des Syndicates
IASD	:International Alliance of Socialist Democracy
LAF	: Lise Anarşist Faaliyet
LGBT	: Lezbiyen Gey Biseksüel Travesti Transeksüel
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
UGT	:Unión General de Trabajadores
WTO	: World Trade Organization

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 4.1: Anarşistlerin Cinsiyetleri.....	138
Şekil 4.2: Anarşistlerin Eğitim Durumu.....	139
Şekil 4.3: Anarşistlerin Meslekleri.....	140
Şekil 4.4: Anarşistlerin Medeni Halleri.....	142
Şekil 4.5: Anarşistlerin Ebeveynlerinin Durumu.....	143
Şekil 4.6: Anarşistlerin Yetiştığı Ailelerindeki Çocuk Sayıları.....	143
Şekil 4.7: Anarşistlerin Yaşadıkları Kişiler.....	144
Şekil 4.8: Anarşistlerin Memleketleri.....	145
Şekil 4.9: Anarşistlerin İkamet Ettikleri Bölgeler.....	145
Şekil 4.10: Anarşistlerin Adli İşlem Geçmişi.....	146

GİRİŞ

Uygarlığın gelişimi beraberinde insanların etkileşiminin de artmasını sağlamış ve insanlar arasında artan bu etkileşim beşeri ilişkilerin birçok yönden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Gelişen ilişkiler beraberinde olumsuzlukları da getirmiş, bunların önüne geçilebilmesi ve düzenin tesisinin sağlanması amacıyla çeşitli politik, hukuki, felsefi, dini, ahlaki ve estetik düşünceler sistemleri olan ideolojiler ortaya çıkmıştır.

Beşeri ilişkilerdeki olumsuzlukları gidermek için ortaya çıkan bu düşünce sistemlerinden bazıları, düzenin sürdürülmesi ve toplum içinde sağlıklı ilişkilerin tesis edilebilmesi için otorite ve kuralları gerekli görmüşlerdir. Fakat bazı düşünce sistemleri, bu görüşün karşısında olmuş ve insanların farklılıklarına vurgu yaparak her insanın amacının farklı olabileceğini belirtmiş ve oluşacak düzende her insanın memnun olamayabileceğini iddia etmiştir. Bu düşünce farklılıkları kişiler ve topluluklar arası çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar fikirler üzerinde yürütülen tartışmalar şeklinde olduğu gibi, şiddet eylemlerine kadar uzanan hareketler şeklinde de kendini göstermiştir.

Anarşizm, arzulanan düzen için gerekli görülen otorite ve kurallara karşı oluşmuş bir düşünce sistemidir. Her türlü otoriteyi kendisine düşman olarak belleyen, insanlığın önündeki en büyük engel olarak otoriteleri gören ve özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramların gerçek manasıyla yaşanabilmesini otoritenin yok edilmesine bağlayan anarşizm, belki de otoriteye karşı en acımasız düşünce sistemidir. Her türlü otoriteyi reddeden, en büyük mücadelesini otoriteye karşı gerçekleştiren anarşist düşünce, bu yönüyle ilgi çekici görünmekte ve birçok kişiyi etkileyebilmektedir.

Anarşist düşüncenin ilgi çekici yönleri kişileri etkilemekte ve popüler kültürün de etkisiyle, özellikle gençler, anarşizmi yanlış bir şekilde tanımaktadır. Etkilenilen film ve dizi gibi araçlardaki yüzeysel, basmakalıp, gerçeği yansıtmayan ve anarşist düşünceye uzak anlatımlar nedeniyle, anarşizm kişiler tarafından oldukça hatalı bir şekilde yorumlanmaktadır. Oysaki anarşizm, popüler kültürdeki

anlatımlardan oldukça farklı, kendine göre bir düzeni olan ve özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramları tam manasıyla sağladığını iddia eden bir düşünce sistemidir.

Kökleri binlerce yıl öncesine dayanan anarşizmin bir ideoloji olarak modern manada ortaya çıkışı 18. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Zaman içinde gelişen ve olgunlaşan anarşist düşüncenin izleri, 19. yüzyılda dünyanın birçok yerinde görülmektedir. Buna rağmen anarşist düşüncenin Türkiye'de ortaya çıkması için neredeyse iki asra yakın bir zamanın geçmesi gerekmiştir. Toplumun sosyolojik yapısı, diğer toplumlara göre daha farklı bir süreç izleyen ideolojik gelişim ve gelişen tarihi hadiselerin buna neden olduğu söylenilebilir.

1980 Darbesi sonrası, sol hareket içinde kendilerine eleştiri getiren küçük bir grubun uğraşları sonucu ortaya çıkan bir dergi olan Kara, Türkiye'de anarşizm için bir milat kabul edilmektedir. Anarşist düşünce için bir mihenk taşı olan bu dergiden sonra Türkiye'de yavaş yavaş anarşist külliyat oluşmaya başlamış ve anarşist düşünce daha geniş kitlelere ulaşmıştır. 90'lı yıllarla beraber sadece bir düşünce olmaktan çıkan anarşizm, harekete de bu yıllarda dökülmeye başlamıştır. Dünyada gerçekleşen bazı toplumsal hareketlerin de etkisiyle, ilerleyen yıllarda kendine daha çok taraftar bulmuştur. 1 Mayıs 2012'de gerçekleşen olaylar da anarşist hareketin son zamanlarda yükselen ivmesine bir örnek olarak gösterilebilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın ana amacı, Türkiye'deki anarşizm olayları ve anarşist gruplarının güncel bir bakış açısıyla yapıları, amaçları ve faaliyetleri bakımından yeniden ele alınması ve böylelikle anarşist düşüncenin yakın zamanda Türkiye'de nasıl anlamlandırıldığının ortaya konulmasıdır.

Çalışılması planlanan konu ile alakalı olarak yapılan yüzeysel araştırmada, anarşizmin Türkiye'deki varlığı ile ilgili ampirik bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu açıdan anarşist düşüncenin Türkiye'de nasıl algılandığı, kişilerin neden bu düşünceyi benimsediklerinin örnek bir olay üzerinden incelenmesi ile beraber literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırma Problemi ve Soruları

Araştırma problemi; Türkiye'de anarşist harekette yer alan kişilerin şiddet yöntemini benimseyip benimsemedikleridir. Araştırmanın soruları şunlardır:

- 1) Türkiye'de anarşist olarak adlandırılan kişiler kimlerden oluşmaktadır?
- 2) Anarşistleri anarşizm fikrine iten sebepler nedir?
- 3) Kişilerin anarşist dünyaya ulaşma çabasında şiddet yöntemi yer almakta mıdır? Şiddet yöntemi bu araçlardan biriye neden bu yöntem benimsenmektedir?

Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma, bir örnek olay incelemesidir. Örnek olay incelemesi bir konu, olgu veya problemi anlamak için bir veya birden fazla olay veya kişinin kullanarak yapılan çalışma olarak tanımlanmaktadır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013:301). Cohen, Manion ve Morrison (2007:253) örnek olay incelemesiyle anlatılmak istenen konunun, gerçek olaylardaki gerçek kişilerin eşsiz bir modelini sunması nedeniyle, soyut teori veya ilkelerle sunma yöntemine göre daha anlaşılır olacağını söylemektedir. Stenhouse'un, örnek olay üzerinde yapılan incelemelerin amacının yargıyı ortaya çıkaran ve yargının dayandığı kanıtları sunan, birbirini izleyen yaşantıların raporlarını ürettiğini söylediğine dikkat çeken Köklü, bu düşünceden yola çıkıldığında örnek olay araştırmalarının, tarih bilimine benzer bir şekilde yargıya ulaşmada insanların ifadelerini talep ettiğini söylemektedir (Köklü, 1994:772).

Mevcut araştırmada da, örnek bir olaydaki gerçek kişilerin kendi kişisel verileri ve kendi söylemleri üzerinden, Türkiye'deki anarşist düşünce ve hareket yorumlanmaktadır. Anarşist düşüncenin günümüz Türkiye'sinde nasıl algılandığı, kişilerin anarşist harekete neden katıldıkları gibi soruların cevaplanması arzu edilmektedir. Uzunca bir süre birçok farklı nedenden dolayı Türkiye'de göz ardı edilmiş veya taraftar bulamamış olan anarşist düşünce ve hareketin somut bir olay üzerinden güncel bir değerlendirmesinin yapılması planlanmıştır.

Öncelikle anarşizmin tarihi, dünyaya ve Türkiye'ye anarşizmin yansımaları konularında literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür incelemesi kısmında Türkçe

kaynaklar da kullanılmakla beraber özellikle ilk iki bölümde daha çok yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Akademik anlamda, anarşizm ile ilgili ortaya konan tez ve makalelerin neredeyse tamamına yakınının anarşizmin teori kısmına yoğunlaştığı görülmüştür.

Veri ve Analiz

Araştırmada birincil veri kaynağı olarak, 1 Mayıs 2012 olayları sonucu gözaltına alınan ve kendilerini anarşist olarak ifade eden kişilerin demografik yönden profilleri incelenip, kolluğa vermiş oldukları ifadeler dikkate alınarak Türkiye'deki anarşizm düşüncesi ve bu kişilerin algısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Veriler İstanbul Valiliği'nin izni ile temin edilmiştir. Veriler incelemek amacıyla, kimlik bilgileri saklı olarak, araştırmacıya İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde gösterilmiş ve inceleme sonucu tüm veriler geri alınmıştır. Elde edilen demografik veriler SPSS programı aracılığıyla frekans analiziyle yorumlanmıştır.

Türkiye'de anarşist hareket üzerine yapılmış ampirik bir çalışmaya rastlanmaması, araştırmada ele alınan konunun güncel olması ve anarşistlerin kendilerini ilk defa bu kadar şiddetli ve görünür bir biçimde kamuoyu önünde ifade etmeleri nedeniyle 1 Mayıs 2012 Olayları araştırmanın konusu olarak seçilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırmanın analiz kısmında sadece İstanbul ilinde gerçekleşen 1 Mayıs 2012 Olayları ele alınmış, başka tarihlerde ve yerlerde meydana gelen olaylar ele alınmamıştır. Bunun yanında, Türkiye'de faaliyet gösteren diğer anarşist gruplar da araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada ele alınan veriler, gözaltına alınan kişilerin kolluk tarafından alınan ifadeleri ile sınırlıdır. Bir araştırma için kişilerin kolluk söylemlerinin çok verimli ve kaliteli olacağını söylemek güçtür. Kişilerin olaylar hakkındaki gerçekleri anlatması ya da kullanılacak ufak bir sözcüğün dahi hatalı/yanlış değerlendirme sonucu kişi aleyhine bir tutuklama ve adli kontrol kararı gibi kişinin hürriyetini

kısıtlayıcı bir durumu ortaya çıkarma ihtimali ve kişilerin bir an önce serbest kalma arzuları gibi nedenler araştırma bazında kişilerin kolluk söylemlerini tartışılabilir kılmaktadır.

Tüm bu olumsuz ihtimallere rağmen, araştırmada kişilerin kolluk söylemleri kullanılmaktadır. Sadece kolluk söylemlerinin kullanılmasının nedeni söz konusu olaylarda yer alan kişilerin araştırma konusuyla ilgili olarak görüşmede bulunmayacaklarının tahmin edilmesidir. Bu tahmin, esas olarak, araştırmanın ülkenin kolluk teşkilatına ait bir eğitim kurumunda yapılması nedeniyle kişiler ile araştırmacı arasında bir güven ortamı tesis edilemeyeceği düşüncesine dayanmaktadır. Ayrıca olayların adli boyutu nedeniyle kişilerin görüşmeyi istemeyecekleri düşüncesi de, bu tahminin ortaya çıkmasına bir başka gerekçedir. Bu gerekçeler nedeniyle, araştırma konusuyla ilgili mevcut şartlar altında yapılabilecek en iyi araştırma seçeneğinin kişilerin kolluk söylemlerinin analizi olduğuna dair bir kanaate varılmış ve araştırma bulguları bu söylemlere dayanarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk üç bölümü konu hakkında yapılan literatür taramasından oluşmaktadır. İlk bölüm genel olarak anarşizmin ideolojik yapısıyla ilgilidir. Öncelikle anarşi ve anarşizm kavramları ele alınmıştır. Anarşi ve anarşizmin kökeni incelenmiş, anarşist düşüncenin felsefi temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anarşist düşüncenin kafa yorduğu ana temalar ele alınmış ve anarşizmin ilgilendiği ana konular sunulmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise anarşist sistemin hedefleri konu edilerek, anarşizmin kurmayı düşündüğü düzenin anlaşılması amaçlanmıştır. Bölümün son kısmında anarşist kuramcılar incelenerek, kökleri her ne kadar uzun bir tarihi kökene sahip olsa da, anarşist düşüncenin hangi şartlar altında ve nasıl doğduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümü anarşizmin ideoloji kısmından ziyade eylem kısmına odaklanmaktadır. Anarşist hareketin köklerinden itibaren günümüze kadar dünya üzerinde aldığı yol incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle I. Enternasyonal'deki anarşistlerin varlığı ele alınmıştır. İlerleyen kısımlarda anarşist hareketin doğum yeri kabul edilebilecek Fransa'dan başlayarak farklı yerlerdeki anarşist hareketler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle anarşist düşüncenin uygulanışında, farklı

yerlerdeki algı ve yöntem farklılıklarının da anlaşılması hedeflenmiştir. Sonrasında anarşizmin türleri üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu kısımda anarşist düşüncedeki fikir ayrılıkları ortaya konularak, anarşist düşüncedeki bu küçük farkların anlaşılması amacı güdülmüştür. Bölümün son kısmında ise anarşist harekette kullanılan semboller ve bayraklar ele alınarak, ne anlama geldikleri irdelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde anarşizm, Türkiye özelinde değerlendirilmiştir. İlk olarak Osmanlı içerisindeki heretik bazı hareketler ve azınlıklar ele alınarak anarşist düşüncenin kökleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Modern manada 18. yüzyılın sonlarında doğan anarşizmin, Osmanlı zamanındaki durumu incelenmiştir. Sonrasında ise 1980'e kadar olan dönemde Türkiye'de anarşist düşüncenin varlığı ve anarşist düşüncenin Türkiye'ye geç gelmesinin nedenleri irdelenmiştir. Bölümün sonunda anarşist hareketin Türkiye'de doğuşu ile beraber gelişimi ve şu anki mevcut durumuna değinilmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde 1 Mayıs 2012 Olayları mercek altına alınmaktadır. 1 Mayıs 2012'de gerçekleşen İşçi Bayramı kutlamaları sırasında Şişli istikametinden Taksim'e doğru yürürken Cumhuriyet Caddesi ve Halaskargazi Caddesi üzerindeki bankalar, ticari kuruluşlar ve iş yerlerine saldıran, yüzlerini çeşitli biçimlerde gizlemiş, siyah renklerde giysiler giyen ve kendilerini *Anarşist Blok* olarak adlandıran kişiler üzerinde yapılan araştırma esasen bu tezin araştırma alanıdır. Daha önce kendilerini bu kadar açık biçimde ve şiddetli olarak ifade etmeyen anarşistlerin Türkiye'deki mevcut yapısı, anarşist düşüncenin Türkiye'de ne şekilde algılandığı ve kişilerin anarşist düşüncüyü neden benimsedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra Türkiye'de sayıca az olan anarşistlerin böyle bir eyleme girişme nedenleri ortaya koyularak, anarşist hareketin Türkiye'de gerçekleştirmesi muhtemel şiddet eylemlerinin olası biçimleri açıklanmaya çalışılmış ve gerçekleşebilecek bu şiddet eylemlerinin önlenmesi için neler yapılabileceği tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANARŞİZMİN KÖKENİ VE FELSEFESİ

1.1. ANARŞİ ve ANARŞİZMİN KÖKENİ

Kelime anlamı *kuralsızlık* olan anarşi; gündelik dilde kargaşa ve düzensizlik anlamında kullanılmakta ve anarşistler popüler anlayışta bombalı teröristlerden farklı görülmemektedir (Heywood, 2011:199). Anarşinin dilsel manada karışıklık, düzensizlik ve keyfiliğin eşanlamlısı olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Cantzen, 1994:32). Anarşist düşünce incelendiğinde ise, akla gelen anarşi imgesinin gerçekten oldukça uzak olduğu görülmektedir.

Anarşist, bir kısımları tarafından hükümetin yok olması gerektiğini savunan biri, bir kısımları tarafından ise yıktığı düzenin yerine hiçbir şey getirmeyen düzensizlik teşvikçisi olarak ele alınmaktadır ve popüler söylemdeki anarşist imgesi bombayla saldırı düzenleyen katil görünüşü olarak karşımıza çıkmaktadır (Woodcock, 2009:14). 19. yüzyılda anarşizm kavramı siyasi rakibini karalamak için de kullanılmıştır (Cantzen, 1994:32). Tüm bu olumsuz tanımlara karşı Maletesta anarşiyi; şiddetin olmadığı, bir insanın başka bir insan üzerinde hakim olmadığı ve irade üzerinde güçle yüklemenin yapılmadığı bir kavram olarak tanımlamıştır (Malatesta, 1995:59). Lenin, anarşizmi bir burjuva bireyciliği olarak görmüş ve işçi hareketini parçalayıp işçinin burjuvaya boyun eğmesine yaradığını söylemiştir (Marx, Lenin ve Engels, 1979:230). Anarşizm terimi, *trafik anarşisi* gibi ilginç şekillerde olumsuz anlamıyla gündelik kullanıma oldukça yerleşmiştir (Gönül, 2008:5). Anarşizmin yer yer olumlu manada da kullanıldığıyla karşılaşılmaktadır. Ortaçağ ilahiyatında anarşi, Tanrı'nın konumunu yansıtan bir kavram olarak görülmektedir ve Kant da bu durumu ancak tam gelişmiş insana uygun bir yasal düzen biçimini adlandırırken kullanır (Cantzen, 1994:31).

Hükmedenin olmadığı bir organizasyonun hem olası hem arzulanabilir olduğunu tartışmakta olan Pierre-Joseph Proudhon politik ve sosyal ideolojisini tanımlayana kadar aşağılayıcı manada kullanılan anarşi sözcüğü, Yunancadaki

otoriteye karşı veya yöneticisi olmayan anlamını karşılayan *anarkhia* kelimesinden gelmektedir (Ward, 2004:1). Anarşi, her türlü ilk ilke, ilk neden ve ilk fikrin, varlıkların biricik bir köken karşısındaki her türlü bağımlılığın reddi olarak tanımlanmaktadır (Colson, 2011:18). Yunanca *Anarchos* kelimesi, "yöneteni olmayan" manasına gelmektedir ve düzenin korunması için yönetim gereksiz olduğundan dolayı pozitif yönetilmeme durumunu ifade ettiği söylenmektedir (Woodcock, 2009:14). Anarşinin, Latince *anarchia*, İngilizce *anarchy* kelimesini karşıladığı ve "başı boş kalma, başta hükümet olmama, intizamsızlık" olarak ifade edildiği belirtilmektedir (Çuhadar, 2007:32). Anarşizme Türkçe karşılık olarak *başsızcılık* kullanımının önerilmesineyse anarşistler karşı çıkmış ve onun yerine *efendisiz* kullanımının daha uygun olacağını belirtmişlerdir (Gönül, 2008:8). Ortaçağ dünyasında anarşi sözcüğünün, öncesiz varlık olarak Tanrı'yı tanımlamak için kullanıldığı ve daha sonra Yunancadaki anlamına döndüğü belirtilmektedir (Torun, 2009:13). Alexander Berkman, anarşizmi herhangi bir zorlamanın olmadığı bir toplumda yaşamının mümkün olduğunu öğreten bir kavram olarak görmektedir (Berkman, 1977:9). Kropotkin'e göre anarşizm, toplumun yönetimsiz olarak tasarlandığı yaşam ve davranış ilkesidir (Kropotkin, 2012:51).

Anarşizm birçok farklı şekilde ve biçimde tanımlanmakla birlikte David Wieck'in anarşizm tanımı, kavramı oldukça güzel bir biçimde özetlemektedir:

Anarşizm, tüm iktidar, hükmetme, hâkimiyet ve hiyerarşik bölünmelerin yadsınması ve tüm bunların sona erdirilmesi arzusunu ifade eden ve geniş kapsamlı bir toplumsal fikir olarak anlaşılabilir. Bu nedenle, her ne kadar, hükümet gayet uygun bir şekilde anarşist eleştirisinin ana odağı olsa da anarşizm devletçilik karşıtlığından daha öte bir şeydir (Düz, 2007:9).

Anarşizmin kökeni ile ilgili tartışmalarda birçok farklı fikir ortaya çıkmaktadır. Anarşist düşünceyi savunanların, sağlam bir temel bulma amacıyla ilkel hükümeteşiz topluluklara kadar çalışmalarını götürdükleri söylenmektedir (Çuhadar, 2007:31). Pyotr Kropotkin, anarşizmin köklerini diğer tarihçilerin aksine bireyde değil anonim halk içinde aramaktadır ve tarih boyunca *karşılıklı yardımlaşma* ve *otoriter akımın* her zaman çatışma içinde olduğunu söyleyerek, anarşistlerin ve devletçilerin her zaman var olduğunu iddia etmektedir (Woodcock, 2009:44). Diğer bir kısım anarşist tarihçiler ise anarşizmin köklerini bireylerde aramışlar ve birçok

felsefeci ve düşünürü tezlerine dayanak olarak sunmuşlardır. Burada Lao-Tsu'dan İsa'ya, Étienne de la Boétie'den Diderot'a kadar bir çok isim ortaya atılmıştır (Woodcock, 2009:44). Ortaya atılan bu isimlerin anarşist düzene örnek gösterilebilecek fikirleri veya uygulamaları olmakla beraber bunun bir bütünlük oluşturduğunu söylemek güçtür.

Kendisini bir anarşist olarak belirtmese de, anarşist düzenin ilk kuralları William Godwin tarafından *An Enquiry Concerning Political Justice And Its Influence on General Virtue and Happiness (Politik Adalet Hakkında Bir Sorgulama ve Genel Ahlak ve Mutluluk Üzerine Etkisi)* adlı eserinde belirtilmiştir (Heywood, 2011:199). Kendisini ilk defa anarşist olarak tanımlayan kişiye, *Qu'est-ce que la propriété ? Ou Recherche sur le principe du Droit et du Gouvernement (Mülkiyet Nedir? veya Hukukun ve Hükümetin İlkesi Üzerine Araştırmalar)* eserinde gönüllü olarak anarşist sıfatına sahip çıkan Pierre-Joseph Proudhon'dur (Woodcock, 2009:15). Elde edilen tüm bu verilere baktığımızda anarşist düşünce sistematığının 19. yüzyıl başlarından itibaren ortaya çıkarak kendini geliştirdiğini söylemek mümkündür.

1.1.1. Anarşizmin Felsefi Temelleri

Anarşizme bakıldığında diğer ideolojilerde de olduğu gibi birçok farklı düşünce sisteminden etkilendiği görülebilir. Köken olarak kimileri tarafından Antik Yunan'ın Siniklerine, kimilerine göre Budist veya Taocu düşünceye ve kimilerince Kazıcılara (Diggers) kadar dayandırılmaktadır (Heywood, 2011:199). Bazı kişiler ise, anarşizm kelimesinin felsefi açıdan ortaya konmamış olsa dahi insan zihninde daima bir simge olarak yer aldığı belirtilmekte ve bunu daha ileriye taşıyarak Şeytan'ın Tanrı'ya başkaldırmasına kadar uzatıldığından bahsetmektedir (Gülsoy, 2009:13). Bundan dolayı birçok düşünce okulunun anarşizmi etkilediğini söylemek mümkündür.

Arvon'a göre anarşizm, çelişkilerini ortaya koyduğu liberalizmin bir eseridir ve felsefi temelleri de liberalizmin ideolojik temellerini oluşturan fikir hareketlerindedir (Arvon, 2007:23). Niekisch'e göre anarşizm, alışılmış düzenin dışına taşan sorumsuz bir liberalizm olarak tanımlanmıştır ve bu düşüncenin tüm

anarşistler için olmasa bile William Godwin ve Henry David Thoreau gibi düşünürler için geçerli olduğu söylenmektedir (Cantzen, 1994:32). Anarşizmde, liberalizmden esinler bulunduğu kadar sosyalizmden de parçalar bulmak mümkündür. Anarşistler liberaller gibi özgürlük ve sosyalistler gibi eşitlik aramaktadırlar (Walter, 2002:29). Fakat esasen, anarşizmin anarşist düşüncesinin kökleri Fransız Devrimi sırasında gelişmiş *devrimci hükümet eleştirisi*nde bulunmaktadır (Kinna, 2005:6).

Anarşizm ele alındığında, felsefi olarak birçok fikri akımın ve dini düşünce sisteminin etkileriyle karşılaşmaktadır. Tüm bu durumlar incelendiğinde ise genel olarak anarşizmi etkileyen bu temellerde, otoriteye karşı gelişen olumsuz yargıların ve bu nedenle otoritenin reddinin ortak paydayı aldığı görülmektedir.

1.1.1.1. Rasyonalizm

Cevizci rasyonalizmi; "Evreni bir bütünlük olarak düşünce yoluyla yorumlamayı, bireysel ve toplumsal yaşamı aklın ilkelerine göre düzenlemeyi amaçlayan tavır." olarak tanımlamaktadır (Cevizci, 1996:24). Cevizci rasyonalizmin, duyu algısından önce veya üstün ve bağımsız olan, ilk ve temel bilgi kaynağı olarak aklı ön plana çıkaran bir felsefe olduğunu söylemektedir (Cevizci, 1996:24). Fransız rasyonalizminin temel ögesi, insanın doğuştan akla sahip olması nedeniyle kökeni, toplumsal durumu ve yeteneklerine bakılmaksızın varoluşundan gelen ve zamanaşımına uğramayan, dokunulmaz haklara sahip olduğunu belirten moral bir apriorizmdir (Arvon, 2007: 23).

Özgürlüğe hakkı olan bireyin iki karşıt duygu olan içgüdü ve özgecilik arasında kaldığı ve insanın evrimi sürecinde bireyciliğin özgeciliğe ağır basarak insanın diğer insanın kurdu olduğu söylenmekte ve bu mücadele sonucu bireysel özgürlükleri korumak için devleti kurulduğu belirtilmektedir (Arvon, 2007:23). İnsanların kendi aralarında yaşaması için kurulan bu devletin *Toplumsal Sözleşme*'ye dayandığı belirtilmektedir (Arvon, 2007:24). Jean-Jacques Rousseau, halkın iradesini ifade edecek ve halk egemenliğini güvence altına alacak bir devlet kurulması gerektiğini söylemekte ve bunun için yeni bir sözleşmeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Marshall, 2003:193).

Rousseau'nun Devlet'i mutlak ve her şeye gücü yeten, kendisi için iyi olana insanları yönlendiren bir yapı olduğu belirtilmekte ve özgür insanlar tarifine oldukça uzak olduğuna dikkat çekilmektedir (Marshall, 2003:195). Bu nedenle mantıksal olarak Devlet'in çökeceği belirtilmekte ve rasyonalist bireyciliğin içinde haberi olmadan da olsa anarşizmi barındırdığı söylenmektedir (Arvon, 2007:25).

1.1.1.2. İdealizm

Cevizci idealizmi; "Zihnin tasarımlarını, ide ve ideallerini empirik, deneysel gerçekliğin tam karşısına geçirme ve onlara, insanın değerler cetvelinde başat bir rol ve konum yükleme tavrı." olarak tanımlamıştır (Cevizci, 1996:269). Arvon, anarşizmin Fransız rasyonalizminden daha fazla, Alman mutlak idealizmi ile bağlantılı olduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:26). Mihail Aleksandroviç Bakunin, Avrupa'ya diğer fikri akımları incelemek için gittiğinde incelediği ilk felsefelerden biri idealizm ve Hegelcilik olmuştur (Marshall, 2003:384).

Bazı anarşist düşünürler Hegel'in idealizmini ve dini, maddecilik ve ateizm lehine reddederek sol bir Hegel eleştirisi geliştirmeye çalışmaktaydılar ve Devlet'i daha özgür bir toplum için inkar edilmesi gereken bir fenomen olarak görmekteydiler (Marshall, 2003:384). Hegelci sol, tekçiliği en uç mantıksal uzantılara kadar götürmekte ve Hegelci Akıl giderek insanileşmekte fakat birlik arayışı zorlaşmaktadır (Arvon, 2007:26). Hegelci Akıl, tüm düalizmlere karşı, dinsel yabancılaşma, siyasal yabancılaşma, insani yabancılaşmaya imha savaşı başlatmaktadır (Arvon, 2007:27).

Friedrich Engels, Hegelci felsefenin tarihsel ve diyalektik materyalizme ulaştığını kanıtlamaya çalıştığı fakat tüm yabancılaşmalara karşı olan anarşizmin de kaynağının Hegelci felsefe olduğuna dikkat çekilmekte ve bu iki akım arasındaki bağlantıya dikkat çekilmektedir (Arvon, 2007:27). Arvon'a göre, klasik Alman felsefesinin en üst aşaması ve zincirin son halkası anarşizmdir (Arvon, 2007:27).

1.1.1.3. Nihilizm

Woodcock, anarşizmle nihilizmin özdeşleştirilerek basitçe yıkıcılığa dayandırılan olumsuz bir felsefe olarak anıldığını ve bunda doktrininde yıkıcı yönlerini vurgulama eğilimi olan anarşistlerin de payı olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:17). Cevizci nihilizmi; "Epistemolojide, gerçek ve nesnel bir doğru olamayacağı, bilinebilir olan hiçbir şey bulunmadığı, bilginin bir yanılsamadan başka hiçbir şey olmadığı, her tür bilginin değersiz, görelî ve anlamsız olduğu, hiçbir şeyin bilinemeyeceği, bilginin olanaksız olduğu inancı." olarak tanımlamaktadır (Cevizci, 1996:251).

Woodcock, anarşizmle nihilizmin aynı olarak algılanmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Anarşist geçmişin enkazı üzerinden daha iyisini yapabileceği ön kabulüyle yıkıcılığı kabul etmektedir (Woodcock, 2009:18). Woodcock'a göre nihilizm, hiçbir ahlaki ilkeye ve doğal yasaya inanmayan insanların eseri, anarşizm otoritenin yıkımı sonrası toplumu özgür ve doğal kardeşlik bağları içinde bir arada tutmaya devam edecek kadar güçlü bir ahlaki itkiye dayanan kimselerin eseridir (Woodcock, 2009:19).

Marshall'a göre, hatalı bir şekilde faşizmin mucidi olarak görülen Nietzsche, Devlet'e saldırdığı, sistemleri reddettiği, kişisel özgürlük ve bireysel coşkuyu övdüğü için büyük liberterler arasında sayılmalıdır (Marshall, 2003:232). Fakat Friedrich Nietzsche'nin nihilist olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Kimi kimseler Nietzsche'nin nihilist olduğunu iddia ederken, kimileri de bunun aksini öne sürmektedir. Fakat Nietzsche, *Der Wille zur Macht (Güç İstenci)* adlı eserinde bu konuda bir nevi açıklamada bulunmuştur. Bu eserde belirttiğine göre, Nietzsche kendisini *esaslı bir nihilist* olarak görmektedir (Nietzsche, 1968:18).

Albert Camus, Max Stirner'in Tanrıya olan metafizik isyanını bir tür nihilizm öncüsü olarak görmüştür (Marshall, 2003:319). Fakat Stirner'in, Nietzsche'nin öncüsü olduğu iddia edilmekle beraber, bu iki düşünürün felsefi soyağaçlarının farklı olduğu belirtilmekte ve taban tabana zıt davaları savunan iki karşıt kişi olarak görüldüğüne dikkat çekilmektedir (Arvon, 2007:45). Arvon, saf bireysel anarşistlikle ve Nietzsche'nin felsefesini harmanlanması sonu gerçekleştirilen 19. yüzyıl

sonundaki siyasi cinayetlerin, bazı bireysel anarşistler tarafından *eylemle propaganda* olarak algılanmasına da karşı çıkmaktadır (Arvon, 2007:46).

Fakat tüm bunlara rağmen birçok anarşist kuramcı, Nietzsche'nin görüşlerine hayran kalmış ve görüşlerinden faydalanmıştır. Emma Goldman, Rudolf Rocker ve Herbert Read gibi isimler Nietzsche'nin fikirlerinden etkilenmişlerdir (Marshall, 2003:233). Nietzsche'nin Devlet'e karşı olan görüşleri şüphesiz anarşistlerin ilgisini çekmiştir. Nietzsche, Devlet için; "İyi ve kötü, herkesin zehir içtiği yere Devlet diyorum: İyi ve kötü herkesin kendini kaybettiği yerdir Devlet: Devlet, evrensel yavaş intihara hayat denilen yerdir." demektedir (Marshall, 2003:240). Nietzsche'ye göre, Kilise de bir Devlettir, çünkü yeryüzünün mutlak manada en önemli hayvanı olmak istemektedir (Marshall, 2003:240).

Nietzsche'nin felsefi düşünce sistemi birçok noktada anarşistlerle farklı olmakla beraber benzeştiği birçok nokta da bulunmaktadır. Zaman zaman anarşistleri aşağılasa dahi, özellikle otoriteye karşı olan nefreti ve bireyi yüceltmesi nedeniyle birçok anarşisti etkilemiş olması kaçınılmazdır.

1.1.1.4. Hristiyanlık

Anarşizm ve dinin yan yana gelmesi kulağa biraz garip gelebilmektedir. Her türlü otoriteyi ve tahakkümü reddettiğinden dolayı anarşizmin dini de reddedeceği düşünülebilir. Fakat Gönül'e göre anarşizm, dinlere değil, inananların yanında inanmayanların da hayatına karışan kurumsallaşmış dine ve kiliseye karşıdır (Gönül, 2008:46). Ayrıca Arvon'un belirttiği üzere, her ne kadar din karşıtı ve tanrıtanımaz sözel aşırılıklara karşı, neredeyse tüm anarşist eserlerde İncil'den ve Hristiyanlıktan eserler bulunmaktadır (Arvon, 2007:28). Anarşizmin, daha çok dinin heterodoks yorumunun yanında olduğu söylenmektedir (Gönül, 2008:46).

İsa'nın "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya vermek gerekir." sözünden yola çıkan Arvon, anarşistlerin bu söylemin maddi iktidarla manevi iktidar arasındaki ayrımı ortaya koyduğunu ve açık bir biçimde devlet karşıtı bir anlam yüklediğini belirtmektedir (Arvon, 2007:28). Erken Hristiyan pederlerden St.

Ambrose'in, doğanın her şeyi bütün insanların ortak kullanıma bahşettiğini ve Tanrı iradesi ve doğa birliğiyle uyum içinde hareket edilmesi gerektiğini söylemesinin, Kropotkin'i hatırlattığı belirtilmektedir (Marshall, 2003:126).

Godwin'in, *Politik Adalet*'i yazdığında her ne kadar ateist olsa dahi, ahlaki ve iktisadi inançları Kalvinizm tarafından biçimlendirildiğine dikkat çekilmektedir (Marshall, 2003:130). Stirner'in, İsa'nın davranışı ile kendi davranışının arasında bir uygunluk olduğunu belirttiğini ve Proudhoun'un İsa'nın öğretisinin toplumsal bir nitelik taşıdığını ileri sürdüğünü belirten Arvon, Tolstoy'un ise İsa'nın yolunu tek kurtuluş şansı olarak gördüğünü belirtmektedir (Arvon, 2007:28). Woodcock ise, *Peygamber* olarak adlandırdığı Tolstoy'un dini algılayış biçiminin, Tolstoy'un anarşist doktrinini tamamladığını belirtir (Woodcock, 2009:240). Anarko-ekolojik düşüncenin önde gelen isimlerinden biri olan Murray Bookchin Hristiyanlık içindeki heretik geleneğin anarşizmi besleyen büyük bir damar olduğunu belirtmektedir (Soydan, 2013:143).

Hristiyanlıkla ilgili incelenmesi gereken bir diğer önemli konu da gnostisizmdir. Adları Yunanca bilgi anlamına gelen *gnosis* kelimesinden türetilen Gnostiklerin tarih sahnesine çıkışı M.S. 1. ve 2. yüzyıllara uzanmaktadır. Gnostik düşünceye göre, hakikate ulaşmada dinler yetersizdir ve gerçek bilgiye, hakikate ve hakikate dair diğer durumlara ruhsal ve psişik gelişim yoluyla ulaşılabilmektedir (Gülsoy, 2009:16). Bu anlayışa göre otoritenin kişiyi engellediği ve kişinin kendisini gerçekleştirmenin ancak kendisi ile mümkün olacağı sonucu çıkmaktadır. Bu yönden ele alındığında, gnostisizmde yer alan anlayışın anarşist düşünceye bir kaynak teşkil edebileceği görülmektedir.

1.1.1.5. Taoculuk

Çin'de büyük bir akım olan Taoculukta yazılan *Tao te Ching*'in (*Anlam ve Yaşam Betiği*) en büyük anarşist eserlerden biri olarak görüldüğü belirtilmektedir (Gülsoy, 2009:13). Taocular aynı dönemde yaşayan Konfüçyüs ile her şeyin yasallaştırılması ve kurumsallaşması yönünden fikir ayrılığına düşmüşler ve insanın kendi doğası içinde daha iyi bir hayat süreceğini öne sürmüşlerdir (Gülsoy, 2009:13).

*Ne kadar çok yasa ve kısıtlama olursa,
O kadar yoksullaşır insanlar.
Ne kadar keskinse silahlar,
O kadar sorunlu olur ülke.
Ne kadar zeki ve hünerli olursa insanlar,
O kadar yeni şeyler çıkar ortaya,
Ne kadar çoksa hükümdarlar ve kurallar,
O kadar çok olur hırsızlar ve haydutlar.
Bu yüzden bilge şöyle der:
Hiç eylemezsem düzeltirler insanlar kendilerini
Barış veririm onlara, dürüst olur insanlar.
Ben hiçbir şey yapmazsam, insanlar zenginleşirler.
Hiçbir arzu bezlemezsem, iyi ve sade bir hayata kavuşur insanlar (Marshall, 2003:101).*

Lao Tsu'nun yazdığı bu görüşlerin ilk anarşist manifesto olarak dahi görülebileceğinden söz edilmektedir (Marshall, 2003:101). *Anlam ve Yaşam Betiği*'nde yer alan bu şiire göre, yasa ve kısıtlamalar, silahlı insanlar ve hükümdarlar arttığı vakit, insanların da o oranda yoksullaşacağı ve sorunlu hale geleceği öngörülmektedir. Lao Tsu, bundan dolayı insanların doğal durumlarına müdahale edilmemesi gerektiğini söyleyerek, otoritenin insan hayatına müdahale etmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Gülsoy, 2009:14). Bu düşünce yapısından bakıldığında Taocuların anarşist bir düşünceye sahip olduğu ve görüşleriyle anarşist kuramcılarını etkilediklerinden söz edilebilir.

Chuang Tzu'nun görüşlerinde de anarşist eğilim güçlü bir şekilde görülmektedir. Chuang Tzu da *Anlam ve Yaşam Betiği* eserindeki gibi, hükümet formlarını reddetmekte ve bireyin özgürlüğünü öne çıkarmaktadır (Marshall, 2003:102).

Atlar kuru yerde yaşar, ot ve su içerler. Sevindiklerinde boyunlarını birbirlerine sürterler. Öfkelendiklerinde arkalarını dönerler ve çiftte atarlar. Şimdiye kadar onlara yön veren sadece kendi mizaçları olmuştur. Ancak gem ve dizgin vurulduğunda, alınlarına metal plaka konulduğunda, kötü kötü

bakmayı, ısırmak için başlarını çevirmeyi, geme ve dizginleri direnmeyi öğrenirler. Ve böylece atların doğaları bozulmuş olur (Marshall, 2003:102).

Chuang Tzu'nun yukarıdaki yazısına bakıldığında atların doğal düzeninde bir uyum içerisinde yaşadığı görülmektedir. Atlara dışarıdan müdahale edilerek doğal düzenleri bozulduğu belirtilmektedir. Aynı durumun insanlar için de geçerli olduğu çıkarımını yapan Chuang Tzu, birey yapımı yasalara, hükümdarlara karşı çıkmakta ve doğal düzeni savunmaktadır.

1.1.1.6. Stoacılık

Platon'un Devlet ütopyasına, yönetimin olmadığı bir topluluk kavramıyla karşı çıkan Stoacılık kurucusu Kitionlu Zenon, Antik Yunan'daki anarşist felsefenin en önemli örneği olarak görülmektedir (Düz, 2007:65). Pyotr Kropotkin'e göre, Kitionlu Zenon Antik Yunan'da anarşist felsefenin en iyi savunucusu olarak görülmektedir (Kropotkin, 2012:55).

Doğa yasalarının insan yapısı yasalardan daha üstün olduğunu öne süren Zenon, hükümsüz toplum idealiyle Platon'un Devlet idealine karşı çıkmıştır (Marshall, 2003:118). Başlangıç ve varış noktası doğa olan Zenon, Tanrı'yı her şeyin en mükemmeli olan doğayla özdeşleştirmiş ve doğayla uyum içinde bir hayatın tavsiyesini yapmıştır (Marshall, 2003:118). Stoacı doktrin insanın doğal olarak toplum ve eylem için yaratıldığını öne sürmekte ve bencillığe yol açan öz savunma güdüsünün yanında, bireyi başkaları ile birleştiren ve toplum yararı için işbirliği yapmasını sağlayan bir toplumsal içgüdünün olduğunu savunmaktadır (Marshall, 2003:119). Zenon'a göre, insanlar doğal içgüdülerini izleyecek kadar zeki olduklarında, herkesi kucaklayacak kadar birleşecek ve Evreni oluşturacaklardır (Kropotkin, 2012:55).

İnsanların doğal içgüdülerini izlemeleri ve aklın rehberliğini benimsemeleri durumunda herhangi bir otoriteye ihtiyaç duymayacaklarını belirten Zenon, idealindeki düzende polis, ordu, tapınak, okul ve evlilik gibi kurumlara dahi karşıydı (Marshall, 2003:119). Devlet'in gereksiz bir kötülük olduğunu savunan Stoacılar,

Platon'un yabancı kimseyi Devletten dışlamasına karşı kendilerini dünya vatandaşı olarak görmekteydiler (Marshall, 2003:119).

1.1.2. Anarşizmde Ana Temalar

Anarşizm, yapısı itibariyle birçok konuya değinmekle beraber, normal olarak bazı konuları diğerlerine göre daha çok işlemiştir. Anarşist düşünürlerin en çok kafa yorduğu konu, büyük olasılıkla otorite ve özgürlüktür. Eserlerinde özellikle bu iki vurgu oldukça yer kaplamakta ve sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Anarşizm içerisinde birçok okul ve ayrılık olsa dahi belli konularda ortak görüşler bulunmaktadır. Tüm anarşistler daha özgür ve eşit bir düzen hayal eder ve otoriteyi reddederler. Ortak noktaları ve farklılıklarıyla, anarşizmde bazı temalar diğerlerine nazaran daha çok öne çıkmış ve tartışılmıştır.

1.1.2.1. Özgürlük

Chomsky'e göre, insanın özü özgürlüktür ve felsefenin en büyük itibarı insanın özgürlüğünü sağlamlaştırmasında yatmaktadır (Chomsky, 2013:109). Sebastien Faure anarşist doktrini tek bir sözcükle özetlemektedir ve bu sözcük *özgürlüktür* (Marshall, 2003:71). Bakunin, hapisanedeyken kız kardeşi Tatiana'ya verdiği bir notta, kendisi için yaşamdan geriye kalan her şeyin tek bir sözcükle özetlenebileceğini ve bu sözcüğün özgürlük olduğunu söylemekteydi (Woodcock, 2009:163). Emma Goldman anarşizmi, insanlara kendi yeteneklerine güvenmeyi, özgürlüğe inanmayı öğrettiği, kadınları ve erkekleri, herkesin özgür ve güvende olacakları toplumsal bir hayata teşvik ettiği için, insanın ufkunu açıp onu serbest kılan güç olarak görmektedir (Goldman, 2006:3).

Anarşizmin savunduğu özgürlüğün, otoriter ve ahlaki söylemlerin savunuculuğunu yaptığı *özgür irade (cüz'i irade)* ile alakası olmadığı belirtilmektedir (Colson, 2011:249). Anarşizmin özgürlüğü, liberter düşüncedeki özgürlükten de farklıdır. Liberter düşüncede, özgürlük varlığın gücüne bağlıdır ve *güç ve arzu* başa

baş gitmektedirler (Colson, 2011:249). Proudhon'a göre özgürlük (*summa libertas*), zıt terimlerin özdeşliğinden yola çıkarak zorunluluk (*summa necessitas*) ile özdeşir ve bu özdeşlik pozitif, temel ve organik bir veri oluşturmaktadır (Colson, 2011:249).

Zorunluluk kavramının özgürlükle eş tutulması yanlış olarak algılanabilmekte ve kafa karıştırıcı olabilmektir. Fakat Benedict de Spinoza ve Bakunin'in görüşlerine bakıldığında Proudhon'un anlatmak istediği konu daha iyi kavranacaktır. Spinoza, zorunluluk ve özgürlük hakkında şunu demektedir: "Bir şey eğer yalnızca doğasının zorunluluğuyla varsa ve yalnızca kendisi nedeniyle hareket etmeye belirlenmişse, onun özgür olduğu söylenir; fakat özel belirli bir yasaya göre var olması ve hareket etmesi bir başka şey tarafından belirlenen şeye zorunlu, daha doğrusu kısıtlı denir (Colson, 2011:346)." Aynı şekilde Bakunin de bu tutumu öne sürmektedir: "İnsan doğa yasalarına boyun eğerken (...) asla köle değildir, çünkü kendi doğasına içkin yasalara, kendisinin var olduğu ve bütün varlığını oluşturan koşullara boyun eğer: onlara boyun eğerken kendine boyun eğer (Colson, 2011:346)."

Ünlü anarko-sendikalist düşünür Rudolf Rocker de özgürlüğü, bu görüşler paralelinde ele almaktadır: "Anarşistler için, özgürlük soyut felsefi bir kavram değil, her bir insanın kendisine doğa tarafından bağışlanan tüm güçleri, kapasite ve yetenekleri tam olarak geliştirebilmelerinin ve toplumsal birer değere çevirebilmelerinin hayati maddi imkanıdır" (Rocker, 2000:30). Anarşizminin her noktasında görülen zorunluluk düşüncesi incelendiğinde Godwin'in, zorunluluğu kendini doğa yasalarıyla ifade eden ve insan eylemlerini belirleyen evrenin değişmez ve nesnel itici gücü olarak tanımladığını görülmektedir (Woodcock, 2009:76). Colson'a göre zorunluluk, kısıtlamanın karşıtıdır ve kısıtlama her zaman dışsal olması nedeniyle tahakkümün eşanlamlısıyken, zorunluluk içsel olması hasebiyle özgürlüğün eşanlamlısıdır (Colson, 2011:346).

Anarşistler için özgürlük temelinde kendi iyilikleri için kendi yollarını takip eden bireylerdir denilmekte ve sadece özgürlüğün bireysel gelişmeyi ve çeşitliliği temin ettiği iddia edilmektedir (Düz, 2007:20). Bir kimsenin bireysel potansiyelini azami şekilde gerçekleştirmesinin ön koşulu olarak görülen özgürlüğün, ancak toplum içinde gelişebileceğini söyleyen Düz, sağlıklı ve özgür bir toplumun özgür bireyler üreteceğini ve bunun da topluluğu şekillendirip toplumsal ilişkileri

zenginleştireceğini söylemektedir (Düz, 2007:20). Anarşistler, Rousseau gibi özgürlüğe zorlamanın mümkün olduğunu söylememektedirler ve anarşizmde topluluğun bireysel iradeyi itaate zorlaması kabul edilmemektedir (Marshall, 2003:75). Diğer yandan anarşistler, John Locke gibi devletin bireysel özgürlüğü korumak için var olduğunu da kabul etmezler ve Rousseau'nun kişinin kendi için yaptığı yasalara itaat edebileceğini söyleyen insan hakları kavramına karşı çıkarlar (Marshall, 2003:72).

Stirner ise özgürlük kavramını yüceltilecek bir kavram olarak ele almamaktadır. Ona göre özgürlük, bir Hristiyan doktrindir (Stirner, 1993:157). Özgür olmak kişinin gerçekten isteyebileceği bir şey değildir çünkü kişi özgürlüğü arzulayabilir fakat gerçekleştiremez veya yaratamaz, özgürlük bir idealdir, bir hayaldir (Stirner, 1993:157). Stirner, özgürlüğün aksine *biricik (ownness)* kavramını yüceltir. Ona göre kişi, kurtulduğu şeyden özgürdür ve gücü veya kontrolünün yettiği şeyin sahibidir (Stirner, 1993:157). Stirner'de görüldüğü üzere özgürlük kavramı, biricik kavramının altında kalmaktadır. Woodcock'a göre Stirner, özgürlüğü bir şeylerden kurtulma durumu olarak görmekte ve mutlak özgürlüğün imkânsız olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:106).

Anarşist düşüncede özgürlük kavramı bahsedilen tüm bu düşünceler ele alındığında sözlük manasından farklı bir anlama sahip olmaktadır. Anarşistler için özgürlük zorunlulukla özdeştir ve kısıtlamanın karşısındadır. Kişinin kendi doğal yasaları içinde yaşaması anarşistler için normal bir durumken, yapay sınırlar içinde yaşamak kişiyi tahakküm altına almaktır. Anarşist düşünceye göre, kişinin gelişimi ve iletişimi için özgürlük temel bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde toplumun gelişimi kişinin gelişimine paralelken, özgürlüğün aynı zamanda toplum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenler anarşizmde özgürlük vurgusunun yoğun bir şekilde işlenmesini sağlamaktadır.

1.1.2.2. Eşitlik

Anarşistlere göre liberter eşitlik; özerkliğin, özgürlüğün ve dengenin eşanlamlısıdır ve aldatıcı görünümünün gösterdiği gibi bütün otoriteleri, hiyerarşileri ve

tahakkümleri aklayan insan hakları ve demokrasinin soyut ve hukuksal eşitlikleri ile herhangi bir alakası bulunmamaktadır (Colson, 2011:117). İnsan yapımı yasaları kişisel özgürlüklere müdahale olarak gören anarşistler için, yasal eşitlik kavramı yetersiz kalmaktadır ve toplumda yapısal eşitsizlikler varsa yasaların uygulanmasının da eşitsizlik getireceğini düşünmektedirler (Marshall, 2003:89).

Anarşizmde eşitliğin, otoriter sosyalizmdeki eşitlik ile de alakası bulunmamaktadır, çünkü otoriter sosyalizmde parti yöneticileri ve devlet bürokrasinin tahakkümü altındaki geniş halk kitlesi, konformizme ve itaate tabi olmaktadır (Colson, 2011:117). Anarşistler eşitliğin dışarıdan dayatılan bir eşitlik olmadığını söylemekte ve eşitliğin "en küçük, kendi muktedirliğinden ayrı olmadığı sürece, en büyüğün eşiti olur" anlayışına uygun olarak muktedir olduğu niteliklerin sonuna kadar gitme olasılığı üzerine temellenmiş bir kavram olduğunu iddia etmektedirler (Colson, 2011:117).

Anarşistler için eşitlik, özgürlüğün ön koşuludur. Anarşistler için özgürlüğün gerçekleşmesi ancak eşitliğin sağlanması ile mümkündür ve herhangi bir bireyin özgür olması tüm bireylerin eşitliğinin sağlanması ile olmaktadır (Torun, 2009:34). Anarşistler eşitlik olmadan özgürlüğü, fakir ve güçsüzün zengin ve güçlüden daha az özgür olduğu bir şekilde, özgürlük olmadan eşitliyi, herkesin köle olduğu bir düzen biçiminde görmekteydi ve özgürlük ve eşitliği birbirini tamamlayan kavramlar olarak ele almaktaydılar (Walter, 2002:29). Kropotkin, 1 Ocak 1883'te suikast nedeniyle mahkemede verdiği savunmasında eşitlik olmadan özgürlüğün olamayacağını söylemektedir (Kropotkin, 2012:110). Bu konuda Proudhon'un çağdaşı Anselme Bellegarrigue, *L'Anarchie, C'est l'Ordre (Anarşi, Düzendir)* adlı makalesinde şunları söylemektedir:

*Kim anarşi diyorsa, devletin reddi diyor;
Kim devletin reddi diyorsa, halkın olumlanması diyor;
Kim halkın onayı diyorsa, bireysel özgürlük diyor;
Kim bireysel özgürlük diyorsa, herkesin egemenliği diyor;
Kim herkesin egemenliği diyorsa, eşitlik diyor;
Kim eşitlik diyorsa, dayanışma veya birlik diyor;
Kim birlik diyorsa, sosyal düzen diyor (Graham, 2005:59).*

Anarşistler var olmadığını düşündükleri fakat var olmuş olsa dahi hiç istenmeyecek bir şey olacaklarını söyledikleri doğuştan eşitliğe inanmamaktadırlar

(Düz, 2007:28). Anarşistler, insanlar arası farklılıkların olmasını bir sevinç kaynağı olarak görmekte ve akli başında bir insanın ortak olmayan yeteneklere sahip kişilerle birlikte yaşamaktan mutlu olacağını belirtmektedirler (Düz, 2007:28). Ayrıca anarşistler fırsat eşitliği ilkesine de karşıydılar. Anarşistler tutucu olarak gördükleri fırsat eşitlikleri ilkesini, herkesin eşit öz gelişim hakkına sahip olduklarına katılmakla beraber, kendi değerler hiyerarşisine sahip toplumun ancak geliştirmeye değer bulduğu beceri ve yeteneklerin gelişimine fırsat verdiğini söyleyerek reddeder (Marshall, 2003:89). Anarşistler, herkesin aynı malları elde ettiği, aynı tip evlerde yaşadığı, aynı tip üniformayı giydiği bir topluma da karşı olmaları münasebetiyle, sonucun eşitliğini de benimsememektedirler (Düz, 2007:28).

Tüm bunların yanında anarşist düşünürlerin eşitlikle alakalı görüşleri birçok noktada farklılık göstermekteydi. Godwin, cinsel ve ırksal eşitliği savunmakla beraber, her insana eşit davranılması gerektiğini düşünmüyor ve çıkan bir yangında insanların mutluluğuna katkıda bulunabilecek bir profesörü kurtarmayı, anneniz dahi olsa basit bir hizmetçiyi kurtarmaya tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Marshall, 2003:89). Kadınları erkeklerden daha aşağı gören Proudhon ise iktisadi eşitsizliği normal olarak görmektedir (Marshall, 2003:90). Bütün insanları eşit gören Bakunin de, Proudhon'un iktisadi eşitsizliğine katılmaktaydı (Marshall, 2003:90). Bakunin, "Herkesten imkanlarına göre, herkese eylemlerine göre." demektedir ve kişiye üretilmesine katkı verdiği ölçüde toplumsal zenginliğe katılmasına imkan veren bir toplum hayal etmekteydi (Woodcock, 2009:170). Kropotkin de insanların eşitliğine inanmakla beraber "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar." demektedir (Marshall, 2003:90). Kropotkin malların ve hizmetlerin paylaşımında, emeği veya bir başka şeyi değil, ihtiyacı öne çıkarmaktaydı (Woodcock, 2009:207).

Anarşist düşünürler bazı farklılara rağmen eşitliği ve özgürlüğü birbirinin tamamlayıcısı olarak görmektedir. Eşitlik algıları, liberal ve sosyalist düşüncenin ötesine geçmektedir. Hizmetlerin ve malların eşit paylaşımı üzerinde ısrar etmemekte ve ihtiyacı ön plana çıkarmaktadırlar.

1.1.2.3. Ahlak

Ahlaka yönelik anarşist tutumun kimilerine göre bir paradoks olarak görülebileceğini söyleyen Woodcock, içlerinde Godwin ve Kropotkin gibi isimlerin de bulunduğu, anarşist düşünürlerin ahlaki fikirlerle alakalı olduğunu ve özgür bir toplumun temeli olarak ahlaki bir bakış açısını vurguladıklarını söylemektedir (Woodcock, 1945:3). Arvon, anarşizme bütün karşı çıkışların hareket noktasının genellikle anarşizmin ahlaki görüşlerinin mahkum edilmesi olduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:91). Fakat anarşistlere göre anarşizm, her şeyden önce bir ahlak felsefesidir (Gönül, 2008:45). Anarşistler, anarşizmin baskı ve haksızlığa karşı ahlaki bir protestodan doğduğunu öne sürmektedirler (Marshall, 2003:26).

Bookchin'e göre anarşizm, her şeyden önce etik bir projedir ve en ufak pratiğinde dahi ilişkilerin ve durumların değeri üzerine doğrudan doğruya bir yargı taşımaktadır (Colson, 2011:118). Amster anarşizmin ahlaki neden için ana değerinin, boyun eğmez fikirleri üstüne kurulan otorite ve sivil toplumda eşitsizlikleri aydınlatıcı ısrarının, anarşizmin aynı zamanda insani hiyerarşinin gezegendeki yaşamın dengesine olan etkisinin dikkatlice incelenmesini sağlaması olduğunu söylemektedir (Amster, 1998:98). Tüm bunlara karşın anarşizmin ahlaki veya dinsel buyruklarla ilgisi olmamaktadır ve *on emirden insan haklarına* davranışları ve yargıları yönetme iddiasında olan *dışsal* ve *önsel* buyrukları reddetmektedir (Colson, 2011:118). Colson liberter etiğin, farklı kolektif varlıkların yaşadığı durum ve ilişkilerin, şeylerin içinde oluştuğunu söylemekte ve bu durum ve ilişkilerin niteliğine, bu niteliğin nedeni ya da sonucu olan varlıkların güç ya da özerkliğini arttırma veya azaltma kapasitelerine bütünüyle bağlı olduğunu belirtmektedir (Colson, 2011:118).

Godwin, insanların ahlaki karakterinin temelini algılar olarak görmektedir ve insanlar doğuştan iyi veya kötü olmamaktadır (Woodcock, 2009:80). Ona göre zararlı dış etkenlerin ortadan kaldırılması insanı kötülükten uzaklaştıracaktır ve zihni etkileyen araçların en güçlüsü hükümettir (Woodcock, 2009:80). Buradan Godwin'in, devleti ahlaki şerhlerin odağı olarak gördüğünü çıkartmak çok güç olmamaktadır. Tolstoy, topluma ulaşmanın yolu olarak politik bir devrimi değil, insanların içine ulaşabileceği ahlaki bir devrimi öngörmekteydi (Woodcok, 2009:293). Stirner'in

görüşlerini öne süren Arvon, dışarıdan dayatılan bir tahdit olduğu için erdeme karşı çıkan Stirner'in, aynı zamanda günah eğilimine de karşı çıktığını belirtiyor ve içgüdülerin *biricikin* özünü değil, bir parçasını oluşturduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:92).

Kropotkin'e göre insanın etik öğretmeni olarak doğanın kabul edilmesi gerekmektedir ve insanda ve diğer toplumsal hayvanlarda içkin olarak bulunan toplumsal içgüdü, tüm etik düşüncelerin anlayışlarının ve ahlaki gelişimin merkezidir (Kropotkin, 1924:45). Kropotkin'e göre tüm türlerin korunma, refah ve gelişimi için gerekli olan *karşılıklı yardımlaşma (mutual aid)*, Darwin'in her sosyal hayvanda, özellikle insanda, *sürekli içgüdü (permanent aid)* olarak nitelendirdiği hale gelmiştir (Kropotkin, 1924:15). Erol'a göre Kropotkin, doğal ve özsel insan toplumu ilkesinin karşılıklı yardımlaşma olduğunu, insanın rekabetçi benlikçi olmaktan çok, doğal olarak güç birliğinden yana, toplumcu ve diğerkam olduğunu savunmakta ve ahlak, adalet ve etik nosyonların toplumu doğal bir şekilde yöneten karşılıklı yardımlaşma ilkesinden doğduğunu söylemektedir (Erol, 2011:41). Buna örnek olarak, Kropotkin'in *Law and Authority (Yasa ve Otorite)* adlı denemesindeki bir pasaj gösterilebilir:

Pek çok gezgin, şefin veya yasanın bilinmediği, fakat toplum içinde yaşama alışkanlığı, keskin kardeşlik duygularının ve çıkar birliğinin gelişimi ile sonuçlanması hasebiyle, kabile üyelerinin birbirlerini bıçaklamaktan vazgeçtiklerini ve farklılıklarını çözüme kavuşturmak için üçüncü bir kişiye başvurduklarını tasvir etmektedir (Kropotkine, 1886:8).

Yukarıdaki örnekte Kropotkin, önceden herhangi bir anlaşmazlıkta birbirini bıçaklamayı tercih eden kabile üyelerinin, farklı dürtüler nedeniyle bu davranıştan vazgeçtiğini ve bu sorunu üçüncü bir kişinin çözmesini isteyerek toplumcu bir biçimde anlaşmazlığın halledildiğine dikkat çekmek istemektedir. Kabile üyeleri bencillikten uzak bir şekilde, toplum içinde yaşama dürtüsüyle hareket ettiklerini kanıtlamaktadır.

Anarşist düşünürlerin ahlakı hiçe saydıkları ve onu tamamen bir kenara attığı görüşü doğru olmayacaktır. Kimi düşünürler anarşizmi, her şeyin ötesinde bir ahlak doktrini olarak görmektedir. Anarşistlerin ahlak anlayışı diğer birçok fikri akıma ve

gündelik anlayışa nazaran oldukça farklıdır. Kendi içlerinde dahi bu farklılıklar görülmektedir. Fakat anarşizm topyekûn bir ahlaksızlık olarak algılanması yanlış bir değerlendirme olmaktadır.

1.1.2.4. Örgütlenme

Anarşizm ve örgütlenme kelimelerinin yan yana kullanılması bazı kişiler için garip gelebilmektedir. Fakat anarşistlerin örgütlenme konusunda da diğerlerinde olduğu gibi birçok farklı düşüncesi bulunmaktadır. Örgütlenmeye karşı olan anarşistler olduğu gibi örgütlenmeyi ön plana çıkaran anarşistler de görülmektedir.

Colson, militan grupları ve onları birleştiren bağı belirtmek için biyolojiden alınma talihsiz terim olarak tanımladığı örgütlenmenin, nosyonu dolayısıyla hiyerarşikleşmeye, uzuvları birbirinden ayırmaya ve onlara işlev ve değer veren bir bütüne tabi kılmaya yönelttiğini söylemekte, fakat *kolektif güçler* olarak tanımladığı liberter gruplaşmanın mantığının, hiyerarşik olmayan, dışsal bağımlılığın olmadığı ve yakınlık, mahremiyet ve özerklik üzerinde temellendiğini belirtmektedir (Colson, 2011:243). Gönül'e göre anarşizm, kendi iç işleyişinde ve toplumsal olarak, hiyerarşik olmayan, demokrasiye dayalı federasyonları savunmaktadır (Gönül, 2008:45). Walter ise, anaristlerin örgütlenmeye karşı olmadıklarını, aksine daha çok örgütlenme istediklerini fakat bu örgütlerde otorite istemediklerini belirtmektedir (Walter, 2002:38). Evren, anarşist etik ve örgütlenme arasında bir bağ kurmakta ve anarşist etiğin gözden kaçırılmasının sonucunda, dünya çapındaki anarşist hareketin önemli bir bileşeni olarak anarşist örgütlenme prensiplerinin görülmeyişini söylemektedir (Evren, 2013:90). Özgür bir toplumda insanın izole bir şekilde yaşayamayacağını söyleyen George Barrett, örgütlenme ile ilgili olarak şunu söylemektedir:

Hayatın tüm anlamını kavramak için işbirliği yapmalıyız ve işbirliği yapmamız için ahbaplarımızla anlaşmalar yapmalıyız. Fakat bu anlaşmaları özgürlüğün kısıtlanması olarak düşünmek tamamen absürttür; aksine, onlar özgürlüğümüzün uygulanmasıdır. Eğer özgürlüğe zarar verecek anlaşmaları yapmamızı sağlayacak dogmalar icat edersek, bu insanın en sıradan günlük hazzının yasaklanması olacağından, özgürlük gaddarlık haline gelecektir. Örneğin, belli zamanda belli bir yerde bir arkadaşıyla buluşmayı kabul etmem, özgürlük prensibine aykırı olacağından, arkadaşıyla yürüyüşe

gidemem. Kendi gücümü kendimden hariç genişletmem çünkü bunu yapmam için başkasıyla işbirliği yapmalıyım ve işbirliği anlaşmayı ima etmektedir ve bu da özgürlüğe karşıdır. Hemen görülmektedir ki, bu tartışma absürttür. Ben özgürlüğümü kısıtlamıyorum, ama arkadaşımınla yürümeye gitmek için anlaşarak basitçe özgürlüğümü uyguluyorum. Diğer bir taraftan, eğer arkadaşımın egzersiz yapmasının iyi bir şey olduğuna üstümün bilgisiyle karar verip ve bu nedenle onu zorlayarak yürümeye gitmesine teşebbüsünde bulunuyorsam, ben özgürlüğün kısıtlamaya başlarım. Bu özgür anlaşma ile hükümet arasındaki farktır (Barrett, 1921:14-15).

Berkman, örgütlenme tartışmalarını eski bir tartışma olarak görmekte ve anarşistlerin organizasyona inanmadıklarını söyleyen kişilerin boş konuştuklarını belirtmektedir (Berkman, 1977:53). Ünlü anarşist düşünürlerden Errico Malatesta, insanın toplum dışında ve arkadaşlarıyla işbirliği yapmaksızın kişiliğini geliştiremeyeceğini, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını gideremeyeceğini söylemekte ve kendisiyle aynı zihniyete ve ortak çıkarlara sahip olanlarla özgür birliktelikler kurmasını olanaklı kılacak sosyal bilince veya araçlara sahip olmayanların, genellikle kendi kişisel çıkarları için başkalarının emeğini sömürme amacıyla bir sınıfın veya yönetici sınıfın kurduğu örgütlenmelere tabi olmalarının kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir (Richards, 1965:84).

İnsanın diğer insanlara iletişime geçmesi hakkında Godwin de Malatesta ile aynı fikirdedir. Hobsbawm'ın belirttiği üzere Godwin de, diğer Jeremy Bentham hayranları gibi varoluşun ilk ve zorunlu aracının mutluluk olduğunu düşünmekteydi ve mutluluğun bireysel olarak elde edilemeyeceğini, diğer insanların dışında mutluluk beklemenin boşa olduğunu düşünmekteydi (Hobsbawm, 2012:262). Berkman, kapitalist toplumdaki örgütlenmeyi insanın bir hastalıktan dolayı duyduğu fiziksel acıyla kıyaslamakta, kapitalist örgütlenmenin, kişiye karşı ayrımcı şekilde davrandığını ve kişiyi bastırdığını veya göz ardı ettiğini iddia etmekte ve anarşistlerin inandığı organizasyonun eşit parçaların özgür birliği olduğunu söylemekte ve örgütlenmiş her parçanın muazzam bir armoni içinde çalıştığını iddia etmektedir (Berkman, 1977:53).

Anarşistler içerisinde örgütlenme karşıtı ve örgütlenme yanlısı iki grubun olduğunu söyleyen Malatesta, örgütlenme konusunda (a) bugünün ve geleceğin toplumunun sosyal yaşam şartı ve ilkesi olarak örgütlenme; (b) anarşist hareketin

örgütlenmesi; (c) hükümete ve kapitalizme karşı koyabilmek için halk güçlerinin, özellikle çalışanların güçlerinin örgütlenmesi şeklinde üçlü bir ayrıma gitmektedir (Richards, 1965:84). Malatesta örgütlenmeyi, bir otorite yaratmaktan çok otoriteden kurtulmanın tek çaresi olarak görmekte ve *kolektif çalışmada* bilinçli ve aktif roller üstlenebileceğini ve insanların liderlerin elinde pasif birer alet olmaya son verebileceğini iddia etmektedir (Richards, 1965:86). Malatesta soyut bir hak olarak değil harekete geçme imkanı olarak gördüğü özgürlüğün, örgütlenmeyle beraber insanın işbirliği yoluyla eylemini ve inisiyatif gücünü gösterme imkânı bulacağını söylemektedir (Richards, 1965:87).

Farklı anarşist düşünürlerin fikirlerini ele aldığımızda anarşistlerin topyekun örgütlenmeye karşı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Anarşistler otoriter ve hiyerarşik örgütlere karşı olmakta, yatay yapılanmaya sahip örgütleri desteklemektedir. İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu belirten anarşistler, izole bir şekilde yaşamın kişiyi olumsuz koşullara sürükleyeceğini söylemekte ve örgütlenmenin sosyal hayat içindeki rolünü vurgulamaktadırlar.

1.1.2.5. Devlet

Sebastian Faure, anarşizmi otorite prensibinin zıddı olarak tanımlamakta ve otoritenin özgürlük ve eşitlik ilkelerinin karşısında olduğunu söyleyerek, anarşizmin serbest politik eşitlik ve mutlak özgürlük ilkelerini onaylaması dolayısıyla eşsiz olduğunu belirtmektedir (Heywood, 2011:202). Anarşistler toplum içinde yöneten ve tahakküm kuran iktidarlara karşı olduklarını söylemekte ve özgür irade, armoni, özyönetim, adalet, eşitlik, karşılıklı yardımlaşma ve gönüllü katılım ilkelerine dayalı bir toplumun müktedirliğini istediklerini belirtmektedir (Gönül, 2008:44).

Birçok farklı anarşist akımda, tüm anarşistlerin fikir birliği yaptığı konuların başında otorite ve Devlet gelmektedir. Şüphesiz anarşistlerin saldırdığı otoriteler içersinde başı Devlet çekmektedir. Bunun nedeni olarak anarşistlerin Devlet'i toplum içindeki en üstün otoriter örnek olarak görmeleri söylenebilir (Walter, 2002:34). Colson'a göre devletin en güzeli tanımını Nietzsche yapmıştır: "Devlet iki yüzlü bir köpektir; dumanlar ve böğürtüler içerisinde konuşmayı sever. Böylelikle sesinin

nesnelerin karnından çıktığına inandırmak ister (Colson, 2011:65)." Wolff, devletin belirleyici özelliği olarak otoriteyi ve yönetme hakkını; insanın birinci yükümlülüğü olarak ise özerk kalmayı ve otoriteyi reddetmesini görmektedir (Wolff, 2006:111). Bu nedenle bireyin özerkliği ve devletin otoritesi arasındaki çatışmanın çözüme kavuşturulmasını mümkün olarak görmemektedir ve bu konuda bireyin özerkliğe ters düşmeyen tek siyasi öğretinin anarşizm olduğunu belirtmektedir (Wolff, 2006:112). Anarşistler, gereksiz bir kötülük olarak gördüğü Devlet'in doğal olarak baskıcı ve zorlayıcı olduğundan tüm Devletlerin aynı karaktere sahip olduğunu düşünmekte ve hakim, baskıcı ve zorlayıcı otoritesi güçlü, ayrıcalıklı seçkinlerin baskısından farklı olmadığını söylemektedirler (Heywood, 2011:200).

Nozick, devletin var olmaması durumunda icat edilmesi gerekip gerekmediğini sorarak başladığı kitabında, devletin olmadığı bir durum berbat bir verimliliğe sahip olacaksa, onu yok etmek veya dağıtmaktan ve yerine hiçbir şey koymamaktan sakınılması gerektiği konusunda bir neden olduğunu söylemektedir (Nozick, 1999:5). Friedrich Engels, devletin ortadan kaldırılmasının, yalnızca sınıfların ortadan kaldırılmasının doğal sonucu olduğunu söylemekte ve sınıfların ortadan kaldırılmadan devletin yok edilmesini *korkakça bir kaçış, şarlatanca bir abartı* olarak nitelendirmektedir (Engels ve Marx, 2009:21,22). Fakat anarşistler, devletin olmadığı bir durumun olumsuz sonuçlanacağını düşünmemektedirler.

Stirner, devleti düşmanı olarak görmektedir (Stirner, 1993:179). Stirner, otorite, devlet ve devletle mücadelesini şu şekilde açıklamaktadır:

Efendinin (otorite) iradesi kanundur. Eğer hiç kimse itaat etmiyorsa yasalarınız ne yapar? Hiç kimse kendisine emredilmesine izin vermiyorsa, emirleriniz nedir? Devlet, bireyin iradesini belirlemesi, kuramsal olarak düşünmesi ve bunu varsayması hususunda hoş görülmesi olamaz. Devlet için hiç kimsenin kendi iradesine sahip olmaması kaçınılmazdır; eğer biri sahip olursa, Devlet onu dışlamak zorundadır; eğer herkes sahip olursa, onlar Devlet'i dışlar. Devlet efendilik ve kölelik olmadan düşünülemez; çünkü Devlet içerdiklerinin hepsinin efendisi olmayı amaçlamalıdır ve bu irade "Devlet'in İradesi" olarak adlandırılır. Kendisini (iradesi) tutan kişi, diğerlerinin iradesinin yoksunluğunun, efendinin köle tarafından yapılan bir şey olduğu gibi bir şey olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. İtaatkârlık durursa, bu efendiliğin sonu olur. Benim kendi iradem Devlet'in yok edicisidir, bundan dolayı Devlet tarafından öz-irade olarak damgalanır. Kendi iradem ile Devlet ölümcül bir düşmanlığın taraftarlarıdır; aralarında "sonsuz barış" olması imkânsızdır (Stirner, 1993:195-196).

Godwin, zenginlerin dolaylı veya dolaysız olarak Devlet'in yasa koyucusu olduğunu söylemekte ve toplumdaki iktisadi eşitsizliğin kaynağı olarak Devlet'i görmektedir (Marshall, 2003:46). Kropotkin, anarşistler için kötülüğün yönetimin herhangi bir biçiminin değil yönetim fikrinin kendisinin, otorite ilkesinin olduğunu öne sürmektedir (Kropotkin, 2012:109). Bakunin, her ne şart altında olursa olsun devletin dayandığı ilkenin, halkı köleleştirip yoksulluğa mahkum etmek için baskı uygulamak olduğunu söylemektedir (Bakunin, 2006:11). Bakunin'e göre, en demokratiğinden en baskıcısına devletler hiçbir zaman halkın ihtiyacı olanı, halkın aşağıdan yukarıya doğru, her türlü müdahale ve vekaletten bağımsız öz örgütlenmesini, vermeyeceklerdir (Bakunin, 2006:29). Karl Marx'ı da eleştiren Bakunin, Marx'ın *sahte* halk devleti tasarısı dâhil tüm devletçi sistemlerin, halkın, halk adına düşünen, halka rağmen davranan bir grup eğitimli ve ayrıcalıklı azınlık tarafından yönetilmesinden başka bir şey olmadığını iddia etmektedir (Bakunin, 2006:29). Zileli ve Tekin de devrim kavramını ele alarak Marksizmi eleştirmekte ve Marksist devrimin ilk hedefinin Devlet'i parçalayarak yerine yeni bir tip Devlet koymak olduğunu söylemekte ve Devlet ile devrim kavramlarının tamamen zıt olduklarını, Devlet'i yıkmayı hedeflemeyen bir devrimin olamayacağını belirtmektedirler (Zileli ve Tekin, 1995:28). Bunun nedeni olarak her ne kadar devrim eski Devlet'i parçalamış olsa da yeni Devlet'in kurulmasıyla eski geleneğin canlanarak başka bir biçimde insanların yabancılaştırılacağını ve baskı altında alınacağı gösterilmektedir (Zileli ve Tekin, 1995:29). Monarşik bir devletle tam manasıyla demokratik bir cumhuriyeti karşılaştıran Bakunin, ikisi arasında tek nüans farkı olduğunu söylemektedir. Ona göre, monarşik devlette devlet yetkilileri, egemen sınıfın çıkarlarına halkı ezip soyarken, bir yandan ceplerini doldurup hükümdar adına çalışmaktadırlar; demokratik cumhuriyet sisteminde ise devletin temsil ettiği yasal ve hayali bir halk, yaşayan gerçek halkı boğazlamaktadır ve halk adına boğaza sarılan ellerin halkın kendisidir (Bakunin, 2006:29).

Kropotkin'e göre antik ve modern tarihte Devlet, her zaman için yönetici azınlıkların yararına tekeller kurulmasını sağlamış ve bu tekellerin yıkılması için çaba göstermemiştir (Kropotkin, 2012:53). Sosyalist düşüncüyü de eleştiren Kropotkin, Devlet'in tekelinde toplanmış faaliyetlere iktisadi hayatın tüm temel kaynaklarının eklenmesinin yeni bir tiranlık aracı olacağını ve Devlet kapitalizminin,

bürokrasi ve kapitalizmin gücünü arttırmaktan başka bir şeye yaramayacağını söylemektedir (Kropotkin, 2012:53). Kropotkin'e göre hakiki gelişme, insan faaliyetleri ve toprakların desantralizasyonudur (Kropotkin, 2012:53). Ward da sosyalizm eleştirisinde bulunur ve sosyalizmin toplumsal adalet yerine toplumsal refah cilalı bir kapitalizm getirdiğinden bahseder (Ward, 2000:24). Ayrıca Ward, Devlet ve toplum arasında ters bir korelasyon olduğunu söylemekte ve her türden totaliterlik taraftarlarının bunu gördüğünü ve bu nedenle hakim olamadıkları toplumsal kurumları yok etmeye çalıştıklarını iddia etmektedir (Ward, 2000:27).

Anarşistler, iktisadi eşitsizlikten sınıfsal ayrılıklara, elitlerin tahakkümünden savaşımlara kadar birçok konuda Devlet'i suçlamaktadır. Benzer düşünce akımlarının aksine, Devlet'in yerine başka bir yönetim biçimi koymamakta ve tüm tahakküm biçimlerini reddetmektedirler. Anarşistler için, Devlet *ihtiyaç duyulan* veya *icat edilmesi gereken* bir kavram değildir ve minimal bir Devlet dahi kabul edilemez bir durumdur. Devlet, toplumsal devrimin karşı tarafındadır ve katiyetle yıkılması gerekmektedir.

1.1.3. Anarşizmde Hedefler

Anarşizmin en büyük hedefinin, dışsal tüm otoriteleri yıkarak insanın özgürleşmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Anarşizm her türlü tahakküme dayalı sistemi yok etmeye çalışarak serbest ilişkiler tesis etmeyi ve efendisiz bir toplumu amaçlamaktadır.

Özgür toplum tasarısı oluşturmanın anarşizmin doğasına ters olduğunu söyleyen Marshall, özgür insanların nasıl yaşamak istediklerine kendi karar vermelerinin gerektiğini belirtmekte fakat özgür bir toplumda ekonominin, özyönetim, birlik ve federasyon temelinde nasıl örgütlenebileceğine dair bazı ipuçları verdiğini belirtmektedir (Marshall, 2003:853). Walter da, anarşistlerin ne istediklerinin söylenmesinin zor olmasının anarşist düşüncedeki farklılıklardan çok, gelecekle ilgili detaylı tasarılar yapmaktan kaçınmaları olarak göstermiştir (Walter, 2002:65).

Walter, çoğu anarşistin anarşizm düşüncesine özel hayata karşı liberter bir yaklaşımla, kişisel davranış ve bireyler arası sosyal ilişkiler için daha geniş bir seçenek arzularak başladığını belirtir (Walter, 2002:65). Bu durumda kişiyi toplumun atomu ve aileyi molekülü alan Walter, tüm baskıların ortadan kaldırılması nedeniyle ailenin de ortadan kalkacağını öngörmekte ve kişilerin evlenmeden çocuk sahibi olabileceğini, çocukların ikiden az veya daha fazla ebeveynle büyüyebileceğini söylemektedir (Walter, 2002:65).

Rudolf Rocker, anarşistlerin ekonomik tekellerin ve tüm politik ve toplumsal baskı kurumlarının ortadan kaldırılmasından yana olduğunu söylemekte ve tek amacı toplumun her üyesinin ihtiyaçlarını karşılamak olan, artık toplumsal birlik içinde ayrıcalıklı azınlıkların çıkarlarını gözetmeyen ve tüm üretici güçlerin emeğe dayalı özgür işbirliğini kapitalist ekonomik düzene tercih ettiğini belirtmektedir (Rocker, 2000:13). Politik ve bürokratik kurumlara sahip devlet kuruluşları yerine, birbirlerine ortak ekonomik ve toplumsal çıkarlarla bağlı olan ve işlerini karşılıklı anlaşma ve serbest bağlantı yoluyla halleden özgür toplulukların federasyonlarını istediklerini söylemektedir (Rocker, 2000:13).

Anarşist toplumda kendi iradesini halka dayatan merkezi bir yapı olmayacağını belirten Marshall, devletin ortadan kaldırılmasıyla beraber toplumun kendisini merkezi olmayan özerk bölgeler federasyonu şeklinde örgütleyeceğini söylemektedir (Marshall, 2003:853). Anarşistlerin ekonomik düşüncelerinin oldukça farklı olduğunu belirten Heywood, buna rağmen tüm anarşistlerin özgür bireyin devlet müdahalesi ve ortak mülkiyete ihtiyaç duymadan kendi işlerini yürütebildiği bir ekonomik modeli arzu ettiğini söylemektedir (Heywood, 2011:207).

Anarşistlerin özgür toplum amacının gerçekleşmesi için öncelikle otoritenin feshi ve mülkiyetin kamulaştırılması olduğunu belirten Walter, acilen iptal edilebilir geçici temsilciler ve gerçekten sorumlu profesyonel uzmanlar tarafından yapılacak koordinasyonu istediklerini söylemektedir (Walter, 2002:67). Marshall, anarşistlerin iktisadi görüşlerini dikkatle tasarladıklarını, bunların dışında toplum içindeki örgütlenmeler hususunda görüşlerinin açık olmadığını söylemektedir (Marshall, 2003:856). Fakat bakıldığı zaman anarşistlerin önerdikleri toplumsal formun,

insanların kendilerini yönettikleri toplumsallaştırılmış ve desantralize edilmiş bir toplum olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:857).

Anarşistlerin çalışma ile ilgili iki karakteristik düşüncesi olduğunu söyleyen Walter, ilk düşüncenin işin sevimsiz olduğunu fakat katlanılabilir ve hatta sevimli bir şekilde organize edilebileceğine yönelik olduğunu ve ikinci düşüncenin ise tüm işlerin o işi gerçekten yapan insanlar tarafından organize edilmesine yönelik olduğunu söylemektedir (Walter, 2002:70). Walter anarşistler ile Marksistlerin mevcut toplumdaki işin, işçileri yabancılaştırdığını kabul etmekle beraber, anarşistlerin çözümün insanların bu durumun kaçınılmaz olduğu düşüncesine sahip olmasında yatmadığında ısrar ettiğini belirtmekte ve kişileri sevdikleri işlerde birkaç saat çalışması şeklinde yeniden organize edilerek aşılabileceğini düşündüğünü öne sürmektedir (Walter, 2002:70-71).

Anarşistlerin hedefi tahakkümün olmadığı, kişisel özgürlüğün insan yasalarıyla kısıtlanmadığı özgür bir toplum olduğunu söylemek mümkündür. Bu toplumun nasıl olması gerektiği konusunda anarşistlerin taslak yapmaya istekleri olmasa dahi bazı fikirleri bulunmaktadır. Özellikle ekonomik alanda toplumla ilgili fikirleri olan anarşistler, birçok farklı noktada birbirlerinden ayrılmakla beraber bireyin kendi işini özgürce yürütebildiği bir düzeni arzuladıkları söylenebilir. Dışsal tüm otoriteleri reddeden anarşistler, devletten dine birçok kavramın yıkılmasını amaçlamaktadır.

1.2. ANARŞİZMİN KURAMCILARI

Anarşizmin köklerini antik döneme kadar götürmek mümkün olmakla beraber, sistemli bir düşünce akımı olmasını Fransız Devrimi'ne borçludur. Woodcock'a göre Fransız Devrimi olmasaydı, Godwin'in *Politik Adalet* eserinin olmaması muhtemeldi (Woodcock, 2009:65). Anarşizmde siyasal ve ekonomik kavramlar ilk defa Godwin ile ortaya çıkmıştır. Godwin kendisine anarşist dememiştir fakat savunduğu fikirler bir anarşist düzeni temsil etmektedir. Kendisine ilk defa anarşist diyen kişi ise Pierre-Joseph Proudhon olmuştur.

1.2.1. William Godwin (1756-1836)

"Bir kez hükümetin şarlatanlığı yok edildiğinde, en ilkel anlayış bile kendisini yoldan çıkaran hükümet hilebazının marifetlerini sezecek kadar güçlü olacaktır (Godwin, 1793b:575)."

Ward, anarşist geleneği dört büyük filozof ve yazara bağlamanın alışılmış olduğunu söylemekte ve bu dört düşünürden ilki olarak 1793 yılında *Politik Adalet* adlı eseri yayımlayarak hükümete, yasaya, mülke ve devlet kurumlarına karşı çıkan William Godwin'i göstermektedir (Ward, 2004:3). Godwin, ilk feminist düşünürlerden biri olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft'ın eşi, *Frankestein*'in yazarı Mary Shelley'in babasıdır.

Godwin, 1756'da Wisbech, Cambridgeshire'da Protestan bir papazın oğlu olarak doğmuştur. Ailesi İngiltere Kilisesi'ni ve onun iman kurallarını reddeden Muhafızlar'a (Dissenters) mensup bir ailede dünyaya gelmişti ve özel kanaat hakkını savunan Muhafızlar, İngiltere'de bazı haklardan yararlanamamaktaydılar (Marshall, 2003:283). Entelektüel gelişimini erken tamamlayan ve koyu bir dindar olan Godwin 11 yaşında Samuel Newton adı verilen bir din adamının öğrencisi oldu. Newton'un verdiği sert eğitim, Godwin'in cezalandırma ve zorbalığa nefret duymasına neden oldu. Buna rağmen Kalvinist olan öğretmeninden etkilenen Godwin, inayeti sadece çalışarak ya da iman ederek değil, gerçekliği akılcı biçimde algılamakla, doğru ve yanlış ayırt etmekle kazanılabileceği görüşünü benimsiyordu (Marshall, 2003:283). Daha sonra Hoxton'daki Muhafız Akademisi'ne giren Godwin, buradan pek bir şey kazanamadan çıktı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı üzerinde dönen tartışmaları takip eden Godwin, en çok Fransız filozoflarından etkilendi ve Fransız Devrimi'nden beş yıl öncesine kadar *Politik Adalet* eserinin ana hatları belirlenmişti.

Fransız Devrimi sonrası düşüncelerini gözden geçiren Godwin, 1793'te revize ettiği görüşlerini 1793'te *Politik Adalet* eseriyle ortaya koydu. Heywood'a göre bu eser, anarşist inançların geniş kapsamlı açıklamasını içeren ilk otoritaryanizm eleştirisidir (Heywood, 2011:201). 1794'te yayımladığı *Things as They Are; or, The Adventures of Caleb Williams* adlı romanı da şöhrete kavuşmasına yardım etti. *Politik Adalet*, ilk başta dönemin Başbakanı William Pitt'i korkutup yazara dava

açmayı düşündürecek kadar endişelendirmişti fakat kitabın üç İngiliz altını olması dolayısıyla fazla bir hasara neden olmayacağını düşünmüştü (Marshall, 2003:281). Kendisini üne kavuşturan kitabının yayımlanmasından bu durumu 19. yüzyılın başlarından itibaren politik arenada düşmanlık ve ihmal edilme izledi (Ward, 2004:3). Saklı bir hayat yaşayan Godwin'in eseri 1890'larda anarşist hareket içinde yeniden keşfedildi (Ward, 2004:3).

Godwin yaşamı boyunca kendisini anarşist olarak tanımlamamıştı. Woodcock bunun nedeni olarak, Fransız Devrimi sırasında yürütülen polemiklerde anarşi kelimesinin olumsuz olarak kullanılmasını göstermekte ve Godwin'in anarşisi; "hükümet, tutarlı ve özümsemiş bir politik adalet görüşü genel kabul görmeden yıkıldığında ortaya çıkan düzensizlik durumu" olarak algıladığını söylemektedir (Woodcock, 2009:66). Heywood'a göre Godwin, insanın eğitime ve sosyal şartlara dayanan mükemmelliğini savunan liberal rasyonalizmin uç bir şeklini geliştirmiştir ve bireyci bir anarşist olsa da insanın fayda gözetmeden iyilik yapabileceğini düşünmektedir (Heywood, 2011:201). Marshall, Godwin'in başlıca amacı olarak siyasetin bağımlı olduğu felsefi ilkeleri incelemek ve konuyu sabit bir temele yerleştirmek olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:294).

Aldığı Kalvinist eğitimin Godwin'i oldukça etkilediğini düşünen Woodcock, Godwin'in fikirleri ile Sandemancıların dünya görüşleri arasında birçok paralellik olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:71). Godwin'in anarşizminin her noktasına sinen ve başlangıç noktası oluşturan, *zorunluluk* inancıdır (Marshall, 2003:294; Woodcock, 2009:76). Woodcock, Godwin'in zorunluluk inancını şu şekilde tanımlamaktadır: "Godwin'e göre, zorunluluk, kendini doğa yasalarıyla ifade eden ve insan eylemlerini belirleyen evrenin değişmez ve nesnel itici gücüydü (Woodcock, 2009:76)." Godwin için, doğa zorunlu yasalarla yönetilmekteydi ve bireylerin hayatlarında olduğu gibi tarihte de bu durum böyleydi (Marshall, 2003:294). Arvon'a göre, aklın mutlak egemenliğine ve sonsuz bilgelğine inanmış olan Godwin, hiçbir iç ve dış zorlamanın aklını serbestçe kullanmasını engelleyemeyeceği bir toplumsal durum aramaktadır (Arvon, 2007:34).

Godwin dört temel önermeyle yola çıkmaktadır. Bu önermelerin ilki, insanların ahlaki karakterinin temelini algılar olduğu ve iyiliğin de kötülüğün de

doğuştan gelmediği görüşüdür (Woodcock, 2009:80). Zihni etkileyen araçların en güçlüsünün hükümet olduğu görüşü, Godwin'in ikinci önermesidir (Woodcock, 2009:80). Üçüncü önermesi ise ikinci önermenin tezahürüdür ve Godwin'e göre hükümet, ilkeleriyle olduğu gibi pratiğiyle de kötüdür (Woodcock, 2009:81). Godwin'in en şiddetli saldırıları da Devlet'e yöneliktir (Arvon, 2007:35). Devlet'in meşruluğunu sorgulayan Godwin, *Tanrı'nın onayladığı veya Toplumsal Sözleşme* sonucu ortaya çıkan bir yapı olarak kabul gören Devlet'in meşruiyet dayanaklarına karşı çıkmaktadır (Arvon, 2007:35). Godwin, Devlet'i kötülük olarak görmektedir: "Her insanın herhangi bir zorunlu baskı olmadan kendini yönetecek kadar akıllı olması ciddiyetle arzulanmalıdır ve en iyi hükümet dahi kötülük olduğu için, öncelikle insan toplumunun genel huzurunun izin verdiği kadar küçük olması hedef alınmalıdır (Godwin, 1793a:185-186)." Godwin, son önermesini *yetkinleşebilirlik* üzerinden yapmış ve yetkinleşebilirliğin insanın en belirgin özelliklerinden biri olarak gördüğünü belirterek, entelektüel durumunun yanı sıra aşamalı bir biçimde politik durumunun da iyileşme içinde olduğunu söylemiştir (Woodcock, 2009:81).

Godwin yönetim biçimlerini (monarşi, aristokrasi ve demokrasi) incelemekte fakat bu yönetim biçimleri arasında en iyiyi değil en az kötüyü aramaktadır (Godwin, 1793b:381-382). Godwin, demokratik hükümetin fiili işleyişine ilişkin olarak tüm idari biçimlerin basitleştirilmesini ve desantralizasyonunu savunmaktadır ve merkezi devletler insanlığın geleceği için tehlikelidir (Woodcock, 2009:88). Oy vermeye de karşı olan Godwin'e göre hakikate üyelerin oylarıyla ulaşmak akla ve adalete hakarettten başka bir şey değildir (Woodcock, 2009:89).

Godwin özel mülkiyete karşıdır ve buna neden olarak yoksulların günlük ekmeğin derdine düşmesi diğer yandan da kendilerine düşen malların baştan çıkardığı zenginlerin bayağı zevklerle uğraşması sonucu zihinsel uğraşları terk edilmesini gösterir (Arvon, 2007:35). Godwin, aynı zamanda evliliği *mülkiyetlerin en kötüsü* olarak görmektedir ve türün üremesinin akıl ve ödevin emirlerine göre düzenleneceğini söylemektedir (Woodcock, 2009:96). Godwin, eğitimi başlıca reform aracı olarak görmekteydi ve eğitimin özgürlük, özgürlüğün de eğitimin temeli olduğunu düşünmekteydi (Marshall, 2003:309).

Fransız Devrimi'nin teröre dönüşümü nedeniyle toplumun ani ve şiddetli dönüşümünü anlamında devrimi desteklemeyen Godwin, azılı bir barışçı olmasa dahi özgürlük stratejisi şiddet içermemekteydi (Marshall, 2003:316). Godwin için silahlı mücadele ancak bir iç saldırganı veya dışarıdan gelen despot bir müdahaleye yapılabilirdi ve tüm ikna çabalarının ve görüşlerin boşa çıktığı bir durumda asgari düzeyde fiziksel bir müdahale yapılabilirdi (Marshall, 2003:316). Godwin için devrim barikatlarda değil fikirlerde olmalıydı ve bunu sağlayacak en uygun araç bilginin yayılmasıydı (Marshall, 2003:316).

1.2.2. Max Stirner (1806-1856)

"...fakat benim eylemleri komuta etmek, hangi yönü takip edeceğimi söylemek ve yönetmek için bir yasa oluşturmak, hiç kimsenin işi değildir (Stirner, 1993:195)."

1806 yılında Bayreuth, Oberfranken'de Johann Caspar Schmidt adıyla doğar. Yoksul bir ailede büyüyen Stirner'in babasının ölümünden sonra annesi yeniden evlenerek Bayreuth'u terk eder ve Stirner'i akrabalarına bırakır. 1826 yılında üniversiteye başlayan Stirner, Hegel'in konferanslar dinler ve Hegel'den oldukça etkilenir. Üniversitede dikiş tutturamayan Stirner stajyer öğretmenlik yapar ve tam gün öğretmenlik için yaptığı başvurusu reddedilir. Berlin'deki özel bir genç kız kurumuna kabul edilen Stirner bu arada akşamları Hoppel's Weinstube'de toplanan *Hür İnsanlar (Die Freien)* cemiyetine gitmektedir. Burada Bruno Bauer, Louis Buhl ve Friedrich Engels gibi kişilerle burada tanışır. Stirner, bu cemiyette dönen hararetli tartışmalara katılmaz ve bir köşede çekingen bir biçimde olan biteni izler.

1844 yılında yayımladığı *Der Einzige und sein Eigenthum (Biricik ve Mülkiyeti)* Stirner'i oldukça ünlü yapar fakat bu ün kısa sürer. Alnı haddinden fazla uzun olduğu ve kitabını yayımladığı sırada çalıştığı genç kız kurumunun sahibini ürkütmemek için Stirner (Stirn, Almancada alın kelimesini karşılamaktadır) ismini kullanmıştır. 1856'da zehirli bir sineğin sokması sonucu yalnız bir biçimde ölür.

Woodcock, anarşistlerin Godwin gibi adalet ve akıl adına insanın arzularını tabi kılmak zorunda olduğu bir ahlaki ölçüt tasarladıklarını veya Kropotkin gibi

otorite ortadan kalktıktan sonra karşılıklı yardımlaşmanın görünmez yasalarıyla yönetilen bir toplumda insanların doğal bir biçimde işbirliği yapmalarını sağlayacak içkin bir itkiye formüle etmeye çalışırken, Stirner'in tüm doğa yasalarını ve ortak bir insanlığını reddederek nihilizme ve varoluşçuğa yaklaştığını ve herkesin herkese karşı savaşında hiçbir aracı kullanmaktan çekinmediğini belirtmekte ve ilk bakışta Stirner'in doktrininin diğer anarşist düşünürlerden oldukça farklı görüldüğünü söylemektedir (Woodcock, 2009:100-101). Bazı kişiler Stirner'i, Nietzsche'nin öncüsü olarak görmektedir fakat bu iddia iki düşünürün felsefi soyağaçlarının farklı olması nedeniyle gerçeğe yatkın değildir (Arvon, 2007:45). Fakat tüm bunlar Stirner'in anarşist gelenek içinde anılmasını engellemektedir.

Woodcock, var olan toplumu otoriter ve birey karşıtı olması nedeniyle eleştirmesi, arzu ettiği durumun hükümet kurumlarının yıkılmasıyla mümkün hale gelmesi ve egoistler arasında eşitlik görmesi nedeniyle tipik anarşist düşünürlerden ayrılmayacağını söylemekte ve güce tapma konusunda Stirner kadar ileri giden ve istemlerin sürekli ve ahlak dışı bir çatışması olarak yaşam görüşünü savunan pek az anarşist bulunduğunu iddia etmektedir (Woodcock, 2009:101). Guérin, Stirner'in yazılarının ruhunun Stirner'i paradokslar ve asosyal vecizelerden, toplumsal hayatın imkansızlığına kadar götürdüğünün çıkarılabilir olduğunu söylemekle birlikte, esasen sıkıcı olarak addettiği önceden kurulmuş toplum ve özgür eylem sonucu bir araya gelmiş birliğin arasında bir ayrımı resmettiğini söylemektedir (Guérin, 2001:10).

Heywood, Marx gibi Stirner'in de Hegel'den etkilendiğini fakat iki düşünürün farklı sonuçlara ulaştığını söylemektedir (Heywood, 2011:212). Stirner felsefesinde, oldukça etkilendiği Hegel'in tarzını geliştirmiş ve yabancılaşma ve uzlaşma temasını benimsemiştir (Marshall, 2003:324). Godwin'in akla verdiği önemin yerini istem ve içgüdülere bırakan Stirner, hakkında belli bir bilgiye sahip olunacak tek şeyin birey olduğunu söylemektedir ve her insanın geliştirmesi gereken şey biriciklik (Woodcock, 2009:106). Kendini gerçekleştirmiş birey için tek davranış kuralı, ihtiyaç ve arzuları tarafından ortaya konulmaktadır (Woodcock, 2009:106). Stirner, mutlak özgürlüğün de mümkün olmadığını ve özgürlüğü bir hayal dünyasına benzetmekte ve özgürlüğe karşı *biricik* kavramını yüceltmektedir (Stirner,

1993:157). Stirner, mücadelesinde Devlet'i düşmanı olarak görmekte ve Devlet'in kişisel iradeye sahip olunmaması için çalıştığını söylemektedir (Stirner, 1993:196).

Stirner'e göre herkes mükemmeldir ve dünyada günahkâr hiçbir insan yoktur (Stirner, 1993:359). Stirner için, bir şeyin doğru olup olmadığına birey kendi karar verir ve bireyin dediğinin dışında bir doğru bulunmamaktadır (Stirner, 1993:190). Stirner, keşfedilecek sonsuz ahlaki değerler veya doğruların olmadığını, bireyin kendi ahlakının kaynağı ve yaratıcısı olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:327). Mülkiyet sorunun barışçıl bir şekilde çözüleceğine inanmayan Stirner, yoksulların ancak ayaklandıkları zaman özgür olacaklarını söylemekte ve *devrimi* değil *isyanı* yüceltmektedir (Woodcock, 2009:110).

1.2.3. Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865)

"Hülasa mülkiyet, tefecilikle emekçiyi soyup soğana çevirdikten sonra, onu ağır ağır yorgunluktan öldürür. Şu halde soygun ve cinayet olmadan mülkiyet var olamaz; soygun ve cinayetle ise kısa sürede dayanak yokluğundan son bulacaktır. Demek ki mülkiyet olanaksızdır (Proudhon, 2013:178)."

Ward'a göre anarşist geleneğin dört büyük filozofundan ikincisi, kendisini ilk defa anarşist olarak adlandıran Proudhon'dur (Ward, 2004:3). Proudhon 1809 yılında Besançon, Doubs şehrinde doğmuştur. Gençliği ve çocukluğu yoksulluk içinde geçen Proudhon, bulunduğu şehrin en iyi okulundan burs kazanır ve burada öğrenimine devam eder. Fakat babasının iflası sonrası buradan ayrılmak zorunda kalır ve çeşitli işlerde çalışır. 1838'de Besançon Akademisi'nden Suard Bursu kazanır. 1840 yılında *Mülkiyet Nedir?* başlıklı denemesini yayımlanır. Woodcock, Proudhon'un Frédéric-Guillaume Bergmann'a eserinin konusu olarak adaletin fikrini, prensiplerini, karakterini ve formülünü belirlemek, özellikle mülkiyet müessesinde örneklemek olduğunu söylediğini belirtir (Woodcock, 1956:43). Proudhon'un bu incelemesi soruşturma geçirir fakat Adalet Bakanlığı kitabın bilimsel olmasından dolayı herhangi bir tehlikeye yol açmayacağını düşünür. Heywood, Proudhon'un bu eserinde geleneksel mülkiyet hakkına ve komünizme saldırmaktaydı ve kendi kendini yöneten komünlerin kar amacı gütmeyen birlikte üretim yaptıkları ortaklığı

savunduğunu belirtmektedir (Heywood, 2011:204). 1846'da *Sefaletin Felsefisi*'nin iki büyük cildi yayımlanır. 1847'de Paris'e taşınan Proudhon, burada çeşitli gazeteleri çıkardıktan sonra 1848'de Ulusal Meclis'e seçilir. Anayasa olduğu için anayasaya ret oyu veren Proudhon, aktif siyasetten men edilerek yazılarına ve teorisine yoğunlaşır (Heywood, 2011:204). Parlamentodaki bu deneyimi Proudhon açısından olumlu olmaz ve burada seçim karşıtlığı pekişir. Bir dönem hapiste kalan Proudhon buradan 1852 yılında çıkar ve 1865'te Paris'te ölür.

Woodcock, *Paradoksların Adamı* olarak tanımladığı Proudhon'un, çatışkılı düşünüş hayranı olduğunu söylemekte ve bu çelişkiler arasında en çarpıcı olanının bireyci olmasına rağmen kendisini halkın temsilcisi olarak görmesi olduğunu ileri sürmektedir (Woodcock, 2009:112). Arvon, Proudhon'un düşüncesinin çelişkileri ile alay etmekten daha kolay bir şey olmadığını fakat yaşamı kavramayı çalışan bir düşüncenin yaşamın değişik yönleri ile ilgilenmesini olağan olarak görmek gerektiğini söylemektedir (Arvon, 2007:51). Woodcock'a göre, Proudhon'un yazılarındaki çelişkilerden çıkarılan farklı sonuçlar nedeniyle, birlik kelimesinden dahi kuşkulanan kadar bireysel özgürlüğe değer veren Proudhon, inancını kolektif ifade eden örgütlü bazı anarşist öğretilerin fikri öğretmeni olmuştur (Woodcock, 2009:113).

Proudhon'un insanı ele alışına bakıldığında zaman Godwin ve Stirner'den oldukça farklı bir felsefe görülebilir. Stirner'e göre bireyin her şey olduğunu ve toplumun bireyin düşmanı olduğunu söyleyen Woodcock, Proudhon'un bireyi insanın çabalarının başlangıç noktası ve nihai hedefi olarak belirttiğini fakat toplumun her insanın kişiliğinin işlevini bulması ve gerçekleştiğini görmesi gereken matrisi sağladığını söylemektedir (Woodcock, 2009:113). Godwin gibi Proudhon'un da insanların potansiyel olarak akılcı, ilerici ve adil olduklarına inandığını söyleyen Marshall, Proudhon'un Godwin ve Stirner'in akılcı yaklaşımlarını aştığını ve aileyi toplumun en önemli toplumsallaştırıcı ögesi olduğunu belirtmektedir (Marshall, 2003:358).

Woodcock, Godwin'deki değişmez akıl sistemi düşüncesinin felsefesinde tuttuğu önemli yerin, Proudhon'da içkin adalet duygusuna karşılık geldiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:115). Arvon, Proudhon'un düşünce sistemine

bütünlük kazandıran ilkenin adalet olduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:51). Proudhon için adalet *en yüce Tanrı, yaşayan Tanrı, her şeye gücü yeten Tanrı*'dir (Proudhon, 1860:49). Proudhon'un, adalet ilkesinin içkin niteliği üzerinde durduğunu ve herhangi bir daha üstün otoriteye göndermede bulunulmasına karşı çıktığını belirten Arvon, yine de Proudhon'un adaletinin bireysel çerçevenin dışına taşıtığını ve toplumsal yaşam düzeyinde anlaşılabilceğini söyler (Arvon, 2007:51).

Proudhon, kendine yabancılaşmış insanlığın kendi elleriyle teslim olduğu üçlüyü dinde *Tanrı*, politikada *Devlet* ve ekonomide *Mülkiyet* olduğunu belirtiyordu ve insanlara artık bunların reddedilmesi gerektiğini söylüyordu (Proudhon, 2012:236). Ona göre insanın zeki ve özgür olmak için ilk görevi Tanrı fikrini ruhundan ve bilincinden atmaktı (Proudhon, 2012:232). Tanrı varsa dahi, özünde insan doğasına düşman olduğu için onun otoritesine bağlı olunmaması gerektiğini ve insanlığın Tanrı'ya rağmen bilime, refaha ve topluma ulaştığını söyleyerek, bu her ilerlemenin insanlığın Tanrısallığı ezdiği bir zafer olduğuna dikkat çekmektedir (Proudhon, 2012:233). Proudhon'a göre Tanrı, filozof ve papazların söylediklerinin aksine ters ve geriletici bir yolda yürümekte ve Tanrı'nın esasen uygarlık karşıtı, özgürlük karşıtı ve insanlık karşıtıdır (Proudhon, 2012:234).

Büyük harflerle "Her şey halk tarafından, her şey halka karşı." diye yazarak Devlet'e karşı yaklaşımını özetleyen Proudhon, emek-sermaye ilişkisinde Devlet'in bir işkence aracı haline geldiğini söylemektedir (Proudhon, 2012:204). Yönetim sistemlerini de karşılaştıran Proudhon, monarşinin bir insanın egemenliği, demokrasininse çoğunluğun egemenliği olduğunu söylemekte ve her iki durumda da insanın egemen olduğunu fakat aklın egemen olmadığını iddia etmektedir (Proudhon, 2013:34). En mükemmel demokraside dahi özgür olunamadığını söyleyen Proudhon, egemenliğin despotizmin yeniden hortlatılması olduğunu öne sürmektedir (Proudhon, 2013:35). Devrim hareketleri sonrası modern toplumun üç ilkeye dayandığını açıklayan Proudhon bunları; (a) *insan iradesinin egemenliği, despotizm*, (b) *servet ve mevkide eşitsizlik* ve (c) *adaletin üstünde mülkiyet* olarak açıklamaktadır (Proudhon, 2013:38).

Woodcock Proudhon'un federalizmin halkın gerçek egemenliğini sağlayacağını düşündüğü belirtir (Woodcock, 2009:149). Colson federalizmi, farklı

özgürlükçü güçlerin işbirliği yapma tarzı olarak tanımlanmış ve bu farklılığın niteliksel olduğunu belirtmiştir (Colson, 2011:126). Birleşen her gücün kendisini oluşturan şeyin içinde tekil olduğunu söyleyen Colson, federalizmin liberter niteliğinin belirleyici koşulunun işbirliğini meydana getiren güçlerin özerkliği ve işbirliğine son verme yönündeki mutlak hâkimiyetlerinde olduğunu söylemektedir (Colson, 2011:126). Federalizm Proudhon'a göre iktidarını aşağıdan gerçekleştirecek ve genel iradeyi uygulamak için koordinasyon için birleşen doğal organlara dayanacaktır (Woodcock, 2009:149). Bu doğal gruplar toplumun çalışma birimleriyle aynı olacağından politik anlamda devlet olmayacak, onun yerini toplumsal ve ekonomik bir idare ağı alacaktır (Woodcock, 2009:149). Marshall, Proudhon'un bu ilkeyi uluslararası sınırları aşacak bir yol gördüğünü ve Avrupa'nın sonunda federasyonlar konfederasyonu olacağını öngördüğünü belirtmektedir (Marshall, 2003:367).

Marshall, her ne kadar eserlerinde kafası karışık görünse de, Proudhon'un en azından hükümet ve mülkiyet gibi sorunlara dikkat çektiğini söylemekte ve eserlerindeki otoriter boyuta rağmen özgürlüğün Proudhon'un kafasındaki hedef olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:376). Woodcock, Godwin ile beraber anarşizmi yaratma şerefine sahip olan Proudhon'un, anarşist hareketi yaratmadığını söylemekte fakat çalışmaları olmasaydı Bakunin'in anarşist hareketi ortaya çıkarışının zor olacağını söylemektedir (Woodcock, 2009:150).

1.2.4. Mihail Aleksandroviç Bakunin (1814-1876)

"Devrimci anarşistler olarak bizler, evrensel halkçı eğitimin, özgürleşmenin, toplumsal hayatın sınırsız gelişimin yanındayız ve bu yüzden devletin, her çeşit devletçiliğin düşmanlarıyız (Bakunin, 2006:176)."

Bakunin, Ward'a göre anarşist geleneğin dört büyük filozofundan üçüncüsüdür (Ward, 2004:5). Carr, Bakunin'in teoride özgürlüğün en fanatik savunucusu ve yaşamış en bütünsel bireyci olduğunu söylemektedir (Carr, 1961:452). Woodcock'a göre, tüm anarşistler içinde en tutarlı biçimde yaşayan ve işinin eri görüntüsünde olan kişi Bakunin'dir çünkü Godwin, Stirner ve Proudhon'da

düşünceleri ve gündelik yaşamları arasında çokça bölünmeleri vardır (Woodcock, 2009:151).

Heywood'a göre Bakunin'in anarşizm için önemi teorisyenliğinden çok tarihsel anarşist hareketin kurucusu olmasından kaynaklanmaktadır (Heywood, 2011:202). Locarno'da Bakunin ile görüşemediği için pişman olan Kropotkin, burada onu etkileyen şeyin, Bakunin'in etkisinin entelektüel hükmünden ziyade ahlaki kişiliğinde bulunduğu fark etmesi olduğunu söylemektedir (Kropotkin, 1899:74). Avrich, Marx'ın tersine Bakunin'in, teorisyenliğiyle değil, eylemciliğiyle ünlü olduğunu söylemektedir (Avrich, 2012:3).

Bakunin, 1814 yılında Premukino, Tver'de varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Ailenin en büyük erkek çocuğu olması onu kardeşleri arasında daha önemli bir yere konumlandırılmasına neden olmaktadır. 40 yaşında evlilik yapan babası eski bir diplomattı, annesi ise evlendiğinde 18 yaşındaydı. Bakunin, ilerleyen yıllarda *yıkıcı tutkusunu* kendisine aşılayan kişi olarak, özgürlüğün her türlü kısıtlamasından delice nefret etmesine neden olan, despotik karaktere sahip annesini göstermiştir (Wilson, 1940:267).

İyi bir eğitim alan Bakunin, 15 yaşında topçu okuluna yazılır ve 1833'te, bu okulu bitirmesinin akabinde, Polonya'daki topçu tugayına atanır. 1836'da ordudan istifa eden Bakunin, felsefe eğitimi görmek için Moskova'ya yerleşir. Moskova'da birçok filozofun fikirlerini inceleme imkânı bulan Bakunin, buradan Berlin'e giderek Hegelciliği incelemek ister. Burada Feuerbach, Bauer, Stirner gibi isimlerle tanışan Bakunin, bu arada Rus mültecilerin arasına da girer. Almanya'dan sonra çeşitli yerleri gezen Bakunin, 1844'te Paris'e gider. Burada Proudhon ve Marx ile tanışan Bakunin, sinsî, kibirli ve surtasız olarak bulduğu Marx'ın yerine Proudhon'un fikirlerini daha ilgi çekici bulur (Marshall, 2003:387).

Fransa'dan bir müddet ayrılan Bakunin, 1848'de başlayan devrim nedeniyle tekrar Fransa'ya geri döner. Bakunin hayatının bundan sonraki bölümünde savaşılan her yerde olmak istemektedir. Almanya'da tanıştığı müzisyen Richard Wagner ile bir ayaklanma düzenlemek isteyen Bakunin yakalanır ve çeşitli hapisaneleri gezdikten sonra Rusya'ya teslim edilir. 1860'larda anarşizm için Slav milliyetçiliğini terk eden

Bakunin, ömrünün geri kalanını anarşist propaganda ile geçirmiştir (Heywood, 2011:202). Sibirya'da gözetim altında tutulması kararlaştırılan Bakunin, buradan kaçarak bir şekilde İngiltere'ye sığınmayı başarır. Girmeyi başardığı I. Enternasyonal'den 1872'de Marx tarafından attırılır. 20. yüzyıldaki Marksist diktatörlüğü o dönemden gören Bakunin, sosyalizm olmadan özgürlüğün, ayrıcalık ve haksızlık; özgürlük olmadan sosyalizmin ise, gaddarlık ve kölelik olduğunu söylemiştir (Ward, 2004:5). 1876'da Bern'de ölür.

Bakunin için insan aklı tek gerçeklik kriteri, insan vicdanı adaletin temeli ve bireysel ve kolektif özgürlük toplumdaki düzenin tek kaynağıdır (Dolgoft, 1972:76). Bakunin'e göre eşit insanların oluşturduğu topluluk, özgürlük tutkusu ve kutsal devrim içgüdüleri olarak izah ettiği insancılık inancı üzerine kuruludur (Heywood, 2011:202). Özgürlük kavramı, hapisanede kaldığı dönemde daha da şiddetlenmiştir. Kız kardeşine gönderdiği bir mektupta yaşamdan geriye kalan tek sözcüğün özgürlük olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:163). Kaufmann, Bakunin için pozitif ve anarşist özgürlüğün, insanın kendisini, düşüncesini, dilini ve iradesini geliştirdiği toplum içinde ve toplum aracılığıyla yeteneklerinin keyfini sürmesi olduğunu belirtmekte ve kolektif olan bu özgürlüğün parçalanmasının onun ölümü olduğunu düşündüğünü söylemektedir (Kaufmann, 2003:20). Marshall, Hegel gibi Bakunin'in de bireyin tam olarak özgürleşmesini tarihin en yüksek amacı olarak görmekte olduğunu belirtmektedir (Marshall, 2003:415).

Arvon, Bakunin'in anarşistler içindeki en Tanrıtanımaz kişi olduğunu ve kendini Tanrı'nın kişisel düşmanı ilan ettiğini söylemektedir (Arvon, 2007:59). Fakat Bakunin dinin insanı hayvansal kölelikten çıkardığını kabul etmekte fakat insanın Tanrısal kölelikten de kurtulmasını gerektiğini söylemektedir (Arvon, 2007:59). İlk isyanın en üstün teolojik tirana, *Tanrı Hayaletine* karşı yapılmasını gerektiğini söyleyen Bakunin, insanın cennette bir efendisi olduğu sürece dünyada köle olacağını iddia etmektedir (Dolgoft, 1972:238).

Bakunin Tanrı'nın olmadığını değişik bir biçimde açıklamaktadır. Ona göre Tanrı varsa insan köledir fakat insan özgür olabilir ve olmalıdır; bu durumda Tanrı yoktur (Arvon, 2007:60). Tanrı tarafından insanlığa tahakküm etmek amacıyla kurulan iki kurum olarak Devlet ve Kilise'yi gören Bakunin, dünyevi veya insani

otoritenin manevi veya ilahi otoriteden kaynaklandığını ve özgürlüğün zıddı otorite olduğundan dolayı, yeryüzündeki köleliğin kutsanmış, entelektüel ve ahlaki kaynağı olan *korkunç* ve *sinsi* Tanrı'nın yok edilmesi gerektiğini söylemektedir (Dolgoft, 1972:238). Bakunin diğer yandan doğal otoritenin meşruiyetini kabul etmekte, fiziksel ve toplumsal dünyadaki doğal yasaları kabul etmekteydi çünkü ona göre onlar olmasa insanın var olması olanaksızdı (Marshall, 200:419).

Bakunin'in düşüncesinin Proudhon'dan esinlenen bir siyasal ve ekonomik federalizm olduğunu söyleyen Arvon, Bakunin'in komünler arası özgürlüğü savunan ve monarşinin merkezîyetçiliğini reddeden bir siyasal federalizm ile tercihen birbirine bağlı ama karar alma hususunda bağımsız ve özgür işçi şirketleri ve derneklerinin olduğu ekonomik federalizmi amaçladığını söylemektedir (Arvon, 2007:62). Özgürleşmiş olan toplumdaki yeni komün her iki cinsiyetten özgür ve eşit bireylerin oluşturduğu bir yapı olacaktı (Marshall, 2003:425). "Hepimizin efendisi" olarak takdim ettiği Proudhon ile devletin reddi, federalist yardımlaşmaya dayalı bir toplum ve Marx'ın devlet mekanizmasını ele geçirmesi anlayışına karşılık yok edilmesi fikirlerini paylaşmış olması, Bakunin'i Proudhon'dan sonra Marx'ın baş rakibi haline gelmesine neden olduğu söylenmektedir (Beecher, 2011:381). Proudhon ile birçok benzerliği bulunan Bakunin'in şüphesiz farklı olduğu birçok nokta vardır. Barışçıl bir dönüşüm isteyen Proudhon'un aksine Bakunin yaşam boyu devrimi öngörmekteydi, Bakunin'in kooperatif harekete kolektivist yatkınlığına rağmen Proudhon bu hareketin karşısındaydı ve en büyük farklılıkları insan doğasına karşı anti-sosyal ve agresif olduğu düşüncesi nedeniyle kötümser bir yaklaşıma sahip olan Proudhon'un aksine Bakunin insanın doğuştan baskıcı olmayan sosyal bir varlık olduğunu düşünen iyimser bir yaklaşıma sahipti (Beecher, 2011:381).

Woodcock, Bakunin için *devrimci eylemin* kişisel bir kurtuluş, ahlaki bir arınma anlamına geldiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:181). Devrimi bir savaş olarak görülen Bakunin, insanların ve nesnelerin tahribini normal olarak karşılamaktadır (Marshall, 2003:427). Terörizmin bireyleri hedef almaması gerektiğini söyleyen ve gerçek bir toplumsal devrime yabancı olduğunu vurgulayan Bakunin, *Kasırğa* gittikten sonra soğukkanlı katliama karşı çıkılması gerektiğini söylemektedir (Marshall, 2003:427). Grev gibi bazı iktisadi eylemleri de destekleyen

Bakunin, bu eylemleri nihai mücadele için bir eğitim olarak görmekteydi (Marshall, 2003:427). Devrimin hemen gerçekleşeceğini düşünen Bakunin, uzlaşma ve yumuşatıcı önlemlerin mümkün olmadığını söyleyerek evrensel yıkımın hemen gerçekleşmesini istemekteydi (Arvich, 2012:10).

Bakunin'in devrimcilikle ilgili düşüncelerinde, daha sonra arkadaşlık etmesinde çok pişmanlık duyacağı, Sergey Neçayev'in de çokça etkisi görülmektedir. Woodcock, Neçayev'in anarşist olmadığını söylemekte ve Neçayev'i "daha çok nihilizmi, amacın her türlü aracı haklı kıldığı, toplumdaki her şeyle birlikte bireyin de yadsındığı ve teröristin otoriter istemini eylemlerinin gerekçesi haline geldiği nefret verici aşırı uca kadar taşıyan bir devrimci diktatörlük hayranı" olarak takdim etmektedir (Woodcock, 2009:177). Hem Neçayev hem Bakunin'in amaçlar için araçları önemsiz gördüğünü ve ayrımsız yıkımı övdüklerini belirten Woodcock, imha çalışması dışında hiçbir şeyi tanımadıklarını belirtmekte ve bunda araç olarak zehir, bıçak ve ipi gördüklerini söylemektedir (Woodcock, 2009:172). Arvich, Bakunin ve Neçayev'in birlikte yazdığını söylediği 1869 tarihli *The Revolutionary Catechism (Devrimcinin El Kitabı)* adlı eserinde var olan düzeni yıkmak için suç işlemeye ve ihanet etmeye hazır ve hiçbir ahlak kuralına bağlı olmayan bir devrimci portresi çizildiğini söylemektedir (Arvich, 2012:14).

Hayatını devrim tutkusu ile barikatlardan barikatlara geçiren Bakunin, yaşamının son zamanlarında dünyadaki tüm halkların devrim içgüdülerini yitirdiğini söylemekte ve güç bulsa kolektivizm ilkelerini temel alan bir ahlak sistemi üzerine yazmak istediğini belirtmektedir (Düz, 2007:149). Bakunin'in II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sadece altmışların öğrenci hareketinin değil entelektüellerin de ilgisini çektiğini söyleyen Marshall, modern teknolojik devletlerdeki genç isyancıları da cezbediğini belirtmektedir (Marshall, 2033:437).

1.2.5. Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)

"Fazlasıyla dar bir yerde bir araya gelmiş yüz binlerce insan, yaşamlarını üzerinde sürdürdükleri toprağı çirkinleştirmek için tüm güçlerini harcıyorlardı (Tolstoy, 2006:5)."

Tolstoy 1828'de Yasnaya Polyana, Tula'da soylu bir ailenin çocuğu olarak doğdu. 2 yaşında annesini, 9 yaşında babasını kaybeden Tolstoy'u teyzesi yetiştirdi. Anne ve babasının ölümüne rağmen oldukça mutlu bir çocukluk geçiren Tolstoy'u evde eğitim veren öğretmenleri yetiştirdi. 1844'te Kazak Üniversitesi'ne giden Tolstoy mezun olmadan burayı bırakır. Kendi mülkünde bir süre çiftçi gibi yaşayan Tolstoy buradan Moskova'ya geçer fakat Moskova sosyetesinin yapay havasından sıkılır. Ağabeyi Nikolay'ın yanına Kuzey Kafkasya'ya giden Tolstoy, burada bir topçu alayına katılır. Kumar ve kadından kendini alamayan Tolstoy, birkaç kere ölüm ve esir alınmanın kıyısından döner. Kazak komünlerinin işleyişinden etkilenen Tolstoy, 1854'te Sivastopol savunmasında savaştan kötü biçimde etkilenip ordudan istifa eder ve St. Petersburg ve ardından Fransa, İsviçre ve Almanya'yı gezer.

Fransa'da bir kişinin idamını izleyen Tolstoy, bu olay sonrası Devlet'in bir fesat olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:312). Sosyalizmin hedeflerine ulaşmayacağına inanan Tolstoy, Proudhon'un *Mülkiyet Nedir?* adlı eserinden oldukça etkilenir ve anarşist doktrinini oluşturmaya başlar (Marshall, 2003:312). 1861'de doğduğu yere geri döner ve 1862'de evlenir. Bu arada *Voyna i Mir (Savaş ve Barış)* ve *Anna Karenina* gibi önemli eserlerini yayımlar. 1874 yılında girdiği ruhsal bunalım sonucu intiharın eşiğine gelen Tolstoy, kurtuluşu *aşk* kavramında ve bu kavramdan doğan *kötülüğe karşı şiddet yoluyla direnmeme* kavramında bulur (Arvon, 2007:65). 1910 yılında Astopovo İstasyonu'nda ölür.

Woodcock, biraz abartılı olduğunu söylemekle beraber, Stefan Zweig'in Tolstoy'u *günümüzün en tutkulu anarşisti* olarak tanımladığını belirtir (Woodcock, 2009:228). Tolstoy, anarşizmin şiddetle anılması nedeniyle kendini anarşist olarak görmemekteydi (Marshall, 2003:509). Tolstoy, kendini anarşistten çok *hakiki bir Hristiyan* olarak görmekteydi (Woodcock, 2009:228). Marshall'a göre, insanların karanlıktan aydınlığa yaptıkları ruhsal seyahatlerinde ve tarih içinde hükümet evresinden vazgeçecekleri iddiası Tolstoy'u Hristiyan anarşist yapan şeydir (Marshall, 2003:522). Arvon, tüm baskıcı güçleri mahkum etmek anlamındaki anarşist öğretisi söz konusu olduğunda Tolstoy'un zaman kavramı olmayan bir gizemcilik kavramına dikkat çekerek, Tolstoy'un sadece İncil'in gerçek ruhunu yaşamak istediğini belirtir ve Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan anarşist Toplum-

Devlet karşıtlılığının Tolstoy'u etkilemediğini söylemektedir (Arvon, 2007:63). Woodcock'a göre Tolstoy'un aşkı ve Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma kavramları birbirinden çok uzak değildir (Woodcock, 2009:230). Tolstoy için İsa Tanrı'nın oğlu değil bir ahlak öğretmenidir (Marshall, 2003:318). İnsan aklında dışımızdan gelen lmmzden sonra devam edecek bir ışık vardır ve bu ışık bizi Tanrı'ya yakınlaştırmaktadır (Marshall, 2003:318). Tolstoy için Tanrı *aşktır* (Marshall, 2003:318).

Tolstoy için Tanrı'nın yasası insanın yasasından her zaman üstündü ve bu nedenle tüm hükümetler, yasalar, polis güçleri, ordular ve mülkiyeti korumak için geliştirilen tüm kurumlar ahlak dışıydı (Marshall, 2003:319). Hristiyan aşkı Devlet'in başvurduğu şiddetle uyuşmamaktaydı (Arvon, 2007:67). Tolstoy için doğaya yakın yaşam kişiye hakikate yaklaştırmaktaydı (Woodcock, 2009:235).

Tolstoy'a göre Devlet varlığını dört yolla sürdürmekteydi. Devlet ilk olarak din ve yurtseverlik sayesinde kişiler üzerinde hipnoz uygulamaktadır (Arvon, 2007:67). İkinci olarak vergilerle görevleri halkı köleleştirmek olan memurları beslemektedir (Arvon, 2007:67). nc aracı baskı olan Devlet, mutlak saygıyı hak eden ve herkesin yüceltmesi gereken kutsal bir şeymiş gibi sunulmaktadır (Arvon, 2007:67). Son araç ise Devlet'in ezdiklerinin yardımıyla baskıyı sürdürmesini sağlayan zorunlu askerlik hizmetidir (Arvon, 2007:68).

Tolstoy'un doktrinin de devletin reddi kadar mülkiyetin reddi de önemli bir yer tutmaktadır (Woodcock, 2009:238). Mülkiyet insanların insanlar üzerinde tahakkmdr ve Devlet mülkiyet ilişkisinin devamı için vardır (Woodcock, 2009:238). Tolstoy için savaş, cinayet, açlık, idamlar ve ahlaksızlık mülkiyetin sonucudur (Marshall, 2003:527).

Canan, *dini anarşinin öncüsü* olarak Tolstoy'u göstermekte ve tutucu bir Hristiyan olan Tolstoy'un Kilise'nin Hristiyanlığı bozduğunu iddia ettiğini belirtir (Canan, 1984:388). Tolstoy'a göre, Kiliseler Hristiyanlığı dünyevi zevklere uydurmuş ve Hz. İsa'nın getirdiği gerçek Hristiyanlıkla zıt bir yapı ortaya koymuşlardır (Canan, 1984:388).

Tolstoy adil ve özgür bir topluma ulaşmanın şiddet yoluyla olmayacağını savunuyordu ve barışçıl amaçlarla şiddete başvurmanın olanaksız olduğunu düşünüyordu (Marshall, 2003:528). Tolstoy amacına ulaşmak için politik devrimden çok ahlaki bir devrimi savunmaktaydı (Woodcock, 2009:239). Tolstoy için tek bir devrim sürekli olabilirdi ve bu kişinin kendi içinde yenilenmesiydi (Marshall, 2003:529). Bunlardan yola çıkan Woodcock, Tolstoy'un en büyük silahının boyun eğmeyi reddetmek olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:239).

1.2.6. Pyotr Alekseyeviç Kropotkin (1842-1921)

"Devletin ve tüm organlarının ortadan kaldırılmasını talep ettiğimizde, gerçekte olmadıkları kadar mükemmel insanlardan oluşan bir toplum hayal ettiğimiz söyleniyor bize. Hayır, bin kere hayır! Tek istediğimiz, bu tür kurumların, insanları gerçekte olduklarından daha kötü kılmamasıdır (Kropotkin, 2012:34)."

Ward'a göre anarşist geleneğin dört büyük filozofunun sonuncusu, Kropotkin'dir (Ward, 2004:5). Soylu bir aileden gelen Kropotkin, 1842 yılında Moskova'da dünyaya geldi. Babası, Kropotkin'in deyimiyle, I. Nicholas'ın tipik bir subayıydı ve askeri disiplinin mekanik tipinden büyülenmiş biriydi (Woodcock ve Avakumovic, 1950:14). Kaba ve inatçı bir toprak sahibi olarak görülen babası emrinde bin iki yüz köleye (serf) oldukça despotik bir biçimde davranmaktaydı ve Kropotkin'in kardeşi ve ailenin ikinci oğlu olan Alexander, babasını "kötü, kinci, inatçı ve cimri" bir hilebaz olarak tanımlamaktaydı (Woodcock ve Avakumovic, 1950:15).

Bir baloda I. Nicholas'ın dikkatini çeken Kropotkin, Rusya'nın en seçkin askeri okuluna kabul edilir. Buranın en başarılı öğrencisi olan Kropotkin, Çar'ın kişisel maiyetine alınır. Askeri okuldan sonra Kropotkin, Sibirya'daki bir askeri birlikte beş yıl geçirir. Burada geçirdiği yıllar ve yaptığı araştırmalar Kropotkin'i felsefi olarak da etkileyecektir. 1867'de ordudan ayrılan Kropotkin, matematik öğrenimi görüp çalışmalarını sürdürmeye devam eder.

Batı Avrupa'ya giden Kropotkin, burada çeşitli düşünürlerden etkilenir. Onu en çok etkileyen kişilerden biri de, Bakunin'dir. 1873'te ilk bildirgesini yayımlayan Kropotkin, 1874'te tutuklanır. 1876'da hapishaneden kaçan Kropotkin, İngiltere'ye gelir. Buradan çeşitli yerlere giden ve çeşitli organlarda yazan Kropotkin, 1892 yılında *La Conquête du Pain (Ekmeğin Fethi)* adlı eserini yazar.

1890'dan sonra anarşist hareketten uzaklaşan Kropotkin, artan terörist eylemler sonrası anarşizmin bilimsel ve felsefi temellere sahip olduğunu kanıtlamaya uğraşır (Marshall, 2003:448). Zamanının büyük bir kısmını eserlerine ayıran Kropotkin, 1902 yılında *Mutual Aid (Karşılıklı Yardımlaşma)* adlı eserini yazar. I. Dünya Savaşı'nda aldığı tavır nedeniyle anarşistler, Kropotkin'den uzaklaşır. Sağlığı da iyice kötüye giden Kropotkin, Rusya'ya döner. 1921 yılında Dmitrov'da ölür.

Woodcock, anarşizm için Kropotkin'in kişilik ve yazar olarak önemli olduğunu belirtmekte ve Bakunin ile beraber anarşist düşüncenin dünyaya yayılmasına önyak olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:193). Marshall, Godwin gibi Kropotkin'in de doğaya ve insan doğasına ilişkin belirli bir görüşün anarşist umutların temelini oluşturduğunu söylemekte ve zorunluluk yasalarının belirlendiği doğa anlayışı, insanın toplumsal bir varlık olduğunu vurgulaması ve değişimin genellikle evreler halinde gerçekleşeceğini kabul etmesinin Godwin'in öğretisini andırdığını belirtmektedir (Marshall, 2003:450). Woodcock, doğa ve insana yaklaşımı bilimsel olan Kropotkin'in idealini, Godwin'in dahi boy ölçüşemeyeceği bir biçimde bilime bağlamakta olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:192). Arvich, anarşizmi hiç kimsenin Kropotkin kadar bilimsel temele oturtmaya yaklaşmadığını söylemektedir (Arvich, 2012:92).

Kropotkin için doğa ilk öğretmendir ve diğer toplumsal hayvanlarda olduğu gibi insanda da toplumsal içgüdü, tüm etik kavramların ve ahlakın gelişiminin köküdür (Kropotkin, 1924:45). Marshall, Kropotkin'in insanları ahlaki olarak ilerici olarak gördüğünü ve ilkel dayanışma içgüdüleri uygarlık geliştikçe daha kapsayıcı ve paklanmış hale geleceğini öngördüğünü çünkü insanların toplum içinde yaşayarak kendi doğal kolektif adalet duygularını geliştirdiklerini düşündüğünü söylemektedir (Marshall, 2003:454).

Kropotkin, devlete karşı düşüncülerini açıklamadan önce, devlet ve hükümet kavramlarını açıklamaya çalışmıştır. Kropotkin'e göre Devlet (*State*) ve Hükümet (*Government*) karıştırılan kavramlardır (Kropotkin, 1908:4). Hedefin *hükümet olmadan hiçbir devlet* olması gerektiğini söyleyen Kropotkin, hükümetin yokluğunun devletin feshi anlamına gelmediğine dikkat çekmektedir (Kropotkin, 1908:4). Kropotkin için Devlet fikri sadece toplumun üstünde yerleşmiş bir gücü değil, *bölgesel yoğunlaşma ve toplum hayatındaki pek çok fonksiyonun birkaç elde yoğunlaşmasını içermektedir* (Kropotkin, 1908:4). Kropotkin saf bir devlet organizasyonu olarak gördüğü ve devletin korkunç silahı olarak nitelendirdiği vergilendirmenin, toplumları topuğunun altında tuttuğunu, yandaşları lehine kayırdığını ve sosyal sınıfları sürdürmek için kullanıldığını söylemektedir (Kropotkin, 1924:37). Savaşlar nedeniyle de devleti suçlayan Kropotkin, her şeyden kötüsü olarak eğitimin devlet eliyle alınmasını göstermektedir (Kropotkin, 1924:37). Devletin ölüm üretmeye devam edip etmeyeceğini soran Kropotkin, eğer liberter ve anti-devlet temelli bir toplum oluşturulmadığı sürece bunun olacağını söylemektedir (Kropotkin, 1924:42).

Kropotkin, karşılıklı yardımlaşma teorisinin ilk ipuçlarını 1882'de yazdığı ve "Dayanışma ve komünal çalışma, doğanın karşıt güçlerine karşı hayatta kalma mücadelesinde türe güç verir." ifadesinin yer aldığı *Le Révolté* dergisinde verir (Woodcock, 2009:220). Karşılıklı yardımlaşmayı insan ve hayvanın gelişimi için temel ilke olarak ele alan Kropotkin, anarşizm ve komünizm için deneysel bir taban oluşturmaya çalışmıştır ve Kropotkin'in bu teorisi, Darwin'in evrim teorisine alternatif içermektedir (Heywood, 2011:205). Darwin'in canlıların yaşam imkanları için mücadelesi tezine doğadan örneklerle cevap veren Kropotkin, en iyi uyum sağlayan hayvanların karşılıklı yardımlaşmayı uygulayan hayvanlar olduğunu söylemektedir (Kropotkin, 2001:19).

Karıncaları örnek veren Kropotkin, tek başına oldukları vakit herhangi bir koruyucu sağlam bir kabukları olmayan karıncaların hem hayatlarının hem de yumurta ve larvalarının tehlikede olduğunu söylemekte fakat topluluk halinde olduklarında kuşların ve daha güçlü böceklerin dahi çok bir şey yapamadıklarını iddia etmektedir (Kropotkin, 2001:27). Ayrıca işbirliğine giden ve gitmeyen türleri

ele alan Kropotkin, işbirliğine giden türlerin diğer türlere oranla sayıca baskın olduğunu söylemektedir (Kropotkin, 2001:46). Bu tezlerine örnek olarak ilkel kabileler, ortaçağ uygarlıkları ve modern dönemden de örnekler veren Kropotkin, karşılıklı yardımlaşmayı etik anlayışın gerçek temeli olarak görmektedir (Kropotkin, 2001:263). Kropotkin'e göre insanın daha iyi bir evrim seviyesine ulaşması karşılıklı yardımlaşmanın yaygınlaşması ile mümkün olmaktadır (Kropotkin, 2001:264).

Kropotkin, bir anarşist komünisttir. Woodcock, anarşist komünizmi diğer liberter doktrinlerden ayıran özelliğin anarşizmden bile eski olan özgür bölüşüm düşüncesi olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:208). Kropotkin, anarşistlerin çoğunun toplumun atacağı bir sonraki adım olarak mevcut mülkiyet rejimi komünist biçime sokmayı istediğini söylemekte fakat bu komünizmin ne Falanster Okulu'nun ne de otoriter okulun komünizmi olmadığını, iktisadi ve siyasi özgürlüğü hedefleyen anarşist komünizm olduğunu söylemektedir (Kropotkin, 2012:92). Le Révolté'de anarşist komünizm ile ilgili *Pratik olarak Gerçekleştirilmesi Açısından Anarşist Düşünce* adlı bir rapor yazan Kropotkin, devrimin tüm gerekli kamulaştırmaları yürütecek ve üretim araçlarını toplumsallaştıracak yerel komünlere dayanması gerektiğini söylemekteydi ve komünizmi üretim araçlarının toplumsallaştırılmasının sonucu olarak görmekteydi (Woodcock, 2009:209). Kropotkin, iktisadi yönden Sosyalistlerin işverenin güçlerinin sınırlandırılması ve siyasi eşitlik yönünde reform isteklerini kabul etmekle beraber, kapitalist olmayan sistemin yönetimsiz sistemi gerektirdiği düşüncesinden yola çıkarak, Sosyalistlerin halkın devleti düşüncesine karşı çıkmaktadır (Kropotkin, 2012:74).

Marshall, belirli konularda şiddeti ve savaşı desteklese de, Kropotkin'in bunların var olmayacağı bir toplum amaçladığını söylemektedir (Marshall, 2003:478). Kropotkin'in devrimi Bakunin gibi büyük bir yıkım cehennemi olarak değil, isyancı işçilerin eylemlerinin sonuçlarının bilincinde oldukları somut bir olay olarak ele aldığını söyleyen Woodcock, Kropotkin'in devrimin *devrimci hükümetin* yaratılmasını engellemesini ve toplumsal eşitliğe doğru büyük bir adım atılmasını sağlamasını arzu ettiğini söylemektedir (Woodcock, 2009:206). Kropotkin'in devrimi yaparken kullanılan yöntemlerin devrimden sonraki toplumun doğasını etkileyeceğinin farkında olduğuna dikkat çeken Arvich, Kropotkin'in gizli şemaları,

yönetici komiteleri ve demir disipliniyle *profesyonel devrimcilerden* oluşan gizli örgütlere sıcak bakmadığını söylemektedir (Arvich, 2012:86). Ayrıca Kropotkin'in Tolstoy'un kötülüğe direnmeme öğretisini kabul etmediğini söyleyen Arvich, Kropotkin'in şiddet eylemlerini tiranlığı ve sömürüyü protesto etmenin biricik aracı olarak gördüğünü belirtmektedir (Arvich, 2012:87). Antimilitarist görüşlere sahip olan Kropotkin'in I. Dünya Savaşı sırasında Almanya karşısında aldığı tavır, onun diğer anarşistler tarafından *hükümet yanlısı anarşist* olmakla suçlanmasına neden olmuştur (Marshall, 2003:469).

Marshall, anarşizmin 19. yüzyıldaki en gelişkin formuna Kropotkin sayesinde ulaştığını ve anarşizme düşman olan kesimlerin dahi Kropotkin'i okunmaya değer bulduklarını söylemektedir (Marshall, 2003:477). Woodcock'a göre Kropotkin'in anarşizme katkısı, anarşizmin insanileşmesini ve teorisinin sürekli olarak gerçek yaşamın ayrıntılarına ilişkilendirmesi olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:227). Arvich, kâhin olarak ne kadar başarısız olursa olsun, Kropotkin'in *Tanrı'sız bir aziz* olmayı başardığını söylemekte ve hala herkes için bir esin kaynağı olduğunu iddia etmektedir (Arvich, 2012:101).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ANARŞİST HAREKET

Anarşistler için tüm insanların eşit ve bir olduğunu fakat her insanın farklı olduğunu söyleyen Woodcock, anarşistlerin tikel ve evrensel insan ikiliğinin farkında olduklarını, düşüncelerinin genel insanlık talepleriyle özgür bireyin talepleri arasında bir denge aramaya yönelik olduğunu söylemekte ve enternasyonal düşünceleri yerel özerklik ve kişisel kendiliğindenlik vurgusunu uzlaştırmaya çalıştığını fakat bu uzlaşmanın sağlanamadığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:245). Ayrıca, anarşizmin her türlü merkezîyetçiliğe karşıtlığı ve yerel grup içinde geri çekilme eğilimi beslemesi hasebiyle, anarşistlerin yüz yıldan fazla örgütlenmeye çalıştığını fakat bunu başaramadıklarını söylemektedir (Woodcock, 2009:245).

Düşünce kısmında hızlı bir şekilde gelişen anarşizm, hareket kısmında geride kalmış ve anarşist hareketi oluşturma çabaları uzunca bir süre olumsuz olarak sonuçlanmış veya henüz doğamadan yok olmuştur. Anarşist hareketin izlerine birçok olayda rastlamakla beraber, şüphesiz 19. yüzyılda gerçekleşen devrimler hem anarşist düşünce hem anarşist hareket için büyük bir ilham kaynağı olmuş ve kişilerin anarşist harekete yönelmesini sağlamıştır.

2.1. I. ENTERNASYONAL

I. Enternasyonal, *Uluslararası İşçiler Derneği* olarak 21 Eylül 1864'te Londra'da kurulmuştur. Arvon, I. Enternasyonal'in sosyalist harekete ait olduğu kadar anarşist harekete de ait olduğunu söylemekte ve hatta Fransa şubesinin neredeyse tümüyle anarşist tarihe bağlılığını öne sürmektedir (Arvon, 2007:99). Woodcock, I. Enternasyonal'in kurulmasında belirleyici rol oynayan düşüncelerden biri olarak 1840'larda Proudhon'un ortaya attığı uluslararası üreticiler birliği düşüncesine ve taraftarlarının I. Enternasyonal'deki rolüne dikkat çekerek anarşizmin I. Enternasyonal için önemini vurgulamaktadır (Woodcock, 2009:247).

Arvon, I. Enternasyonal'de farklı fakat tek bir amaç uğruna birleşen iki grup olduğunu, bu grupların arasından güvene dayalı işbirliğinden ziyade yönetimi ele

geçirmeye çalıştıklarını belirtmekte ve bu grupları federalist ve otorite karşıtı anarşistlerle, merkeziyetçi ve otoriter fikirlere sahip sosyalistler olarak tanıtmaktadır (Arvon, 2007:99). I. Enternasyonal'i "Paris'te doğan ve Londra'da sütanneye verilen bir çocuk" olarak tanımlayan Arvon, örgütün tüzüğünün temelini Proudhoncu Fransız delegasyonunun bildirgesinin oluşturduğunu ve bu bildirgenin esas yazarının heyetteki Proudhoncu Henri-Louis Tolain olduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:104). Beecher, I. Enternasyonal'de Proudhoncuların önemli bir rol oynadığına dikkat çekmekte, Tolain, Charles Limousin ve E. E. Fribourg'un Enternasyonal'in ilk Fransız muhabirleri olduğunu belirtmekte ve onların Proudhon'un sesini yankıladıklarını öne sürmektedir (Beecher, 2011:380). Woodcock, I. Enternasyonal'de ayrıca otoriter sosyalizmi reddeden ve Bakunin'e yakın görüşlere sahip Eugène Varlin'in varlığına da dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:247).

Rocker, I. Enternasyonal'in toplumsal sefalet, entelektüel bozulma ve politik baskı olarak zuhur eden köleliğin kaynağı olarak işçilerin hammadde ve ekonomi araçları sahiplerine itaatini gördüğünü belirtmekte ve bu nedenle işçi sınıfının ekonomik kurtuluşunun en büyük amaç olması gerektiğini savunduğunu söylemektedir (Rocker, 2000:59). Bu fikirde uzlaşan Enternasyonal'in içindeki otoriter kanatla liberter kanat arasındaki düşünce farkları zamanla daha çok keskinleşmeye başlar. 1866 Cenevre Kongresi'nde Marksist bir düşünce ile sunulan ve işçi devletini vaat eden emeği koruma yasasının geçmesine engel olamayan Karşılıkçılar, kredi bankasının kurulması yolunda kongreye aldırıldığı kararla küçük bir zafer kazanmışlardır (Woodcock, 2009:249). 1867 Lozan Kongresi'nde ise Karşılıkçılar kolektivist görüşün Fransa'da yayılması nedeniyle zayıflamış ve eğitimde devlet müdahalesini, ulaşım ve kambiyo araçlarının kamusallaştırılmasını kabul etmek zorunda kalmışlardır (Woodcock, 2009:249). Bireysel mülkiyet ve kolektif mülkiyet arasında yaşanan tartışmalarda 1868 Brüksel Kongresi'nde bireysel mülkiyet kavramının reddiyle sonuçlanmıştır (Arvon, 2007:106).

Woodcock, Brüksel Kongresi sonrası işçi sınıfı hareketinin gelecekteki amacının ekonominin kamusallaştırılmasına karar verdiğini fakat bu mücadelenin otoriter araçlarla mı yoksa liberter amaçlar mı yürütüleceğinin çözüme kavuşturulmadığını söylemektedir (Woodcock, 2009:250). Bu kongre sonrasında kolektif mülkiyeti kabul etmekle beraber federalist bir örgütlenmeden vazgeçmeyen

ve otoriter olmayan komünistler olarak adlandırılan James Guillaume, Ceasar de Paepe ve Varlin gibi anarşistlere karşılık merkezileşmeyi savunan Marx'ın başını çektiği otoriter komünistlerin mücadelesi görülmeye başlanmakta ve Bakunin'in Enternasyonal'e katılımı ile beraber bu mücadelenin daha da sertleştiği görülmektedir (Arvon, 2007:106). Arvon, Marx ve Bakunin arasındaki bu mücadelenin sadece iki fikir çarpışması olarak görülmemesi gerektiğine dikkat çekmekte ve bu mücadelenin aynı zamanda bir mizaç ve milliyet mücadelesi olarak ele alınması gerektiğini söylemektedir (Arvon, 2007:106).

Enternasyonal'deki bu bölünmenin sadece Marx ve Bakunin taraftarları arasında yaşanmadığı fakat Marx'ın Genel Konsey'in merkezi otoritesini kendi denetimi altına çabaları nedeniyle diğer grupların da anarşist harekete yaklaştığını söyleyen Woodcock, bu nedenle Sonvillier Konferansı sonrası Kasım 1871'de yayımlanan anarşist bakış açısına sahip genelgenin diğer kesimler tarafından da destek gördüğünü belirtmektedir (Woodcock, 2009:251). 1872'de gerçekleşen Lahey'de gerçekleşen kongrede Bakunin ve Guillaume'nin Enternasyonal'den atılması ve Enternasyonal merkezinin New York'a taşınması Marx ve Bakunin mücadelesini sonlandırmıştır (Arvon, 2007:106). Aslında kongre öncesi Bakunin'in destekçilerinin sayısı Marx destekçilerine göre fazla olmasına rağmen, Bakunin destekçilerinin eşgüdümünün olmaması ve Bakunin destekçilerinin çoğunun kongreyi boykot edip alternatif bir kongre düzenlemek istemesi nedeniyle Lahey'deki kongrenin çoğunluğu Marx destekçilerinden oluşmaktaydı (May, 2000:61). 1872'de gerçekleşen bu ayrılık sonucu anarşist hareket aynı yıl alternatif olarak Saint-Imier'de bir kongre düzenler. Woodcock, bu kongrenin hemen anarşist bir karaktere bürünmediğini, öncelikle örgütlenme sorunlarıyla ilgilendiğini ve alınan kararların sadece anarşistlerin değil tüm anti-Marksistlerin kabul edebileceği kararlar olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:253).

Saint-Imier Kongresi'ne çeşitli ülkelerden gelen delegelerin yanında İspanyol, İtalyan ve Jura federasyonları buradan gelen delegeler tarafından temsil edilmekteydi (Arvon, 2007:107). Woodcock, Bakunin taraftarlarının kendi Enternasyonallerini 1864'te kurulan örgütlenmenin mirasçısı olarak gördüklerini, ilk kongreleri olarak 1866 Cenevre Kongresi'ni saydıklarını ve bu konuda haklılık payına sahip olduklarını, New York'ta bulunan Marksistlerin Enternasyonal faaliyetlerinin tabanda

hiçbir karşılık görmemesi ve 1873'te düzenlemek istedikleri kongreye katılan sayısının çok az olması nedeniyle Marx'ın "Oyun bitti." açıklamasını örnek vererek öne sürmektedir (Woodcock, 2009:252). Fakat oluşan bu yeni hareket çeşitli fikir ayrılıkları, kongrelerin başarılı sonuçlara ulaşamaması ve etkin örgütlenme niteliğini kaybetmesi nedeniyle 1880'de resmi olarak olmasa da feshedildi (Woodcock, 2009:263).

1889'da Paris'te iki sosyalist kongrenin toplandığı zaman II. Enternasyonal kuruldu ve anarşistler bu iki kongreye de sızdı (Woodcock, 2009:267). Bu iki kongre 1891'de Brüksel'de birleştiğinde en önemli meselelerden biri de anarşistler oldu fakat anarşistler davet edilmedikleri halde geldiler ve bir şekilde bu kongrenin dışında tutulmaya çalışıldılar (Woodcock, 2009:267, 268). 1893 Zürih Kongresi'ne kendilerinin de sosyalist olduğunu söyleyerek katılmak isteyen anarşistlerin kabul mücadelesi, 1896 Londra Kongresi'nde kesin olarak Enternasyonal'den ihraç edilmesi ile son buldu (Woodcock, 2009:270).

I. Enternasyonal anarşist hareketin gerçekleştirdiği ilk uluslararası girişim olarak ele alınabilir. Oluşturulan bu yapıdaki fikir ayrılıkları otoriter eğilimlere sahip Marksistler tarafından bastırılmaya çalışılmış ve başarılmıştır. Bunun üzerine kendi Enternasyonallerini ortaya süren anarşistler, ilk başlarda olumlu birkaç kazanım elde etseler de, sonradan örgütün etkinliğinin azalması ve fikri ayrılıklarda uzlaşmaya varılmaması gibi nedenlerle bu örgütlenmenin yok olmasının önüne geçememişlerdir.

2.2. FRANSA'DA ANARŞİST HAREKET

Hobsbawm, 19. yüzyıl ekonomisinin İngiltere'de ortaya çıkan Endüstri Devrimi etkisi altında kaldığını fakat 19. yüzyıl siyaseti ve ideolojisinin Fransızlar tarafından şekillendirildiğini söylemekte ve Avrupalı düşünceye karşı direnen eski uygarlıklara modern dünya ideolojisinin ilk kez Fransız Devrimi sayesinde sızdığını belirtmektedir (Hobsbawm, 2012:63). Fransız Devrimi'nin ortaya birçok fikri akım çıkardığını ve birçok yönüyle de tüm dünyayı etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kendisini ilk defa anarşist olarak tanımlayan kişi, bir Fransız olan Proudhon'dur. Marshall pek çok bakımdan anarşist hareketin beşiği olarak Fransa'yı işaret etmekte, hareketin tohumlarının Fransız Devrimi sırasında *Enragé* (Kudurmuş) adı verilen kişiler tarafından atıldığını ve 1840'larda işçiler arasında yaygınlaştığını söylemektedir (Marshall, 2003:599). Arvon anarşizmi, Fransız Devrimi'nden kaynaklanan Devlet ve Toplum arasındaki ayrılığın ürünü olarak görmektedir (Arvon, 2007:131). Woodcock, anarşist harekette İngiltere, Rusya ve İspanya gibi birçok ülkenin payı bulunduğunu fakat şeref payesini hak eden ülkenin Fransa olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:283). Woodcock, Fransa'nın Proudhon'un ülkesi olması veya I. Enternasyonal'deki Karşılıklıların bu durumun tek nedenini olmadığını söylemekte ve anarşizmin Fransa'da diğer yerlerde görülmeyen bir biçimde tutku ve mantıksal aşırılıkla araştırılmış olmasının ve gerçek bir kitle desteği elde eden tek anarşist hareketin (anarko-sendikalizm) öncelikle Fransa'da gelişmesinin de bu duruma haklılık kazandırdığını iddia etmektedir (Woodcock, 2009:283). Marshall sadece anarko-sendikalizmin değil ayrıca anarşizmin imgesel gelişiminin ve eylemli terörist propagandanın da Fransa'da geliştiğini söylemektedir (Marshall, 2003:599).

Marshall gibi Woodcock da, Fransız anarşizminin ilk kıpırtılarının 1793'teki Enragéları ve Proudhon'un 1840'larda aralarına karıştığı Lyonlu Karşılıklı işçilerin arasında bulunabileceğini söylemektedir (Woodcock, 2009:283). Kropotkin, teorik olmasa dahi, anarşizmin ilkelerinin ilk defa Godwin'den önce Fransız Devrimi'ndeki eylemlerde görüldüğünü söylemektedir (Kropotkin, 1909:184). Marshall, Enragélar içinde anarşizme en yakın kişinin Jean Valet olduğunu söylemekte ve *L'Exploison* adlı eserinin Kıta Avrupası'nın en erken anarşist manifestosu olarak görülebileceğini söylemektedir (Marshall, 2003:602). Anarşinin Fransız Devrimi sırasında olumsuz anlamda kullanıldığı ve anarşiyi olumlu anlamda kullanan kişilerin ise otorite yanlıları olmaları nedeniyle anarşist olmadığı görülmektedir (Marshall, 2003:600-601). Bu nedenle, Fransız Devrimi anarşist hareket için şüphesiz büyük bir ilham kaynağı olmakla beraber anarşist hareketin doğumunun Fransız Devrimi olduğunu söylemek güçtür.

Hobsbawm, 1848 Devrimi'nin geleceğinin çok önceden belli olduğunu, tarihte pek az devrimin herkes tarafından bu şekilde tahmin edildiğini söylemekte ve

buna örnek olarak henüz 1831'de Victor Hugo'nun yeryüzünün derinliklerinden gelen ve Avrupa'daki her krallığı ana ocak Paris'ten dehlizlere sürükleyecek boğuk ses tasvirini göstermektedir (Hobsbawm, 2012:332). Beklenen bu devrim, normal bir şekilde, anarşist hareketi de etkiledi. 1848 Devrimi'nin sonucu olarak birçok kişinin anarşizme yöneldiğine belirten Woodcock, Proudhon'dan bağımsız olarak sadece Anselme Bellegarrigue'nin 1848 Devrimi sırasında liberter tavrı sunduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:284). Sürdürdüğü hayatla ilgili çok az şey bilinen Bellegarrigue'nin Paris'e döndüğü sabah patlak veren devrimden etkilenmediğini belirten Woodcock, buna kanıt olarak işçilerin zaferini ilan ettiğini söyleyen bir askere karşı verdiği "Şimdiden zaferinizi elinizden aldılar. Bir hükümet atamadınız mı?" cevabını göstermektedir (Woodcock, 2009:284). Bellegarrigue'nin gerçekleşen devrimi başarısız olarak gördüğüne bir diğer kanıtı da, Marshall'ın bahsettiği Bellegarrigue'nin "Anarşi düzendir; hükümet iç savaş." sloganıdır (Marshall, 2003:603). Anarşist ismini kullanan ilk dergi olan *L'Anarchie: Journal de L'Ordre* (*Anarşi: Düzenin Dergisi*) Bellegarrigue tarafından çıkarılmıştı (Woodcock, 2009:285). Marshall, Bellegarrigue'nin Stirner'in egoizm formunu, hükümeti ve orduları olmayan komün temelinde özgür bir toplum anlayışı ile birleştirdiğini söylemektedir (Marshall, 2003:604).

1848 Devrimi'nde, Proudhon ve Bellegarrigue'nin aksine devrime katılan anarşistler, Ernest Coeurderoy ve Joseph Déjacque isimleri öne çıkmaktadır. Coeurderoy'un parlak veya özgün bir yazar olmadığını fakat Bakunin kadar büyük bir yıkım tutkusuna sahip olduğunu belirten Woodcock, toplumun yenilenmesi önce barbarlığın gerekliliğine inanan bu anarşistin kıyamet inancının, anarşizmin tarihinin hiçbir yerinde bu kadar yoğun olmadığını öne sürmektedir (Woodcock, 2009:288). Coeurderoy ve eylemle propaganda savunurlarının farkını açıklamaya çalışan ve Coeurderoy'un eylemi yıkım yoluyla kurtuluşun bir parçası olarak ele aldığını söyleyen Woodcock, Coeurderoy'un aksine Déjacque'nin eylemle propaganda ve anarşist suikastçıların atası olduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:289). Déjacque'nin şiddet savunuculuğunun diğer kuşaktaki anarşistleri dahi rahatsız ettiğini ve bu yüzden Jean Grave'in Déjacque'in *İnsanküre* adlı eserini basarken birçok bölümünü attığını belirten Woodcock, Coeurderoy'un aksine Déjacque'in komplo ve gizli eylem düşüncesini desteklediğini ve devrim için tüm ahlaki

kısıtlamaların reddi nedeniyle Neçayev'in öncülü olduğunu söylemekte fakat hiyerarşik disiplin kavramını reddetmesi nedeniyle Neçayev'den ayrıldığına dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:290).

1848 Devrimi sonrasında geçen zamanda hız kazanmaya başlayan anarşist hareket 1871 Paris Komünü'nde de kendisini gösterdi. Paris Komünü'nün Kropotkin ve Malatesta'yı anarşist yaptığını ve 19. yüzyılın en büyük kent ayaklanması olduğunu söyleyen Avrich, Paris Komünü'nün Avrupa'da anarşist hareketlerin ortaya çıkışını sağladığını belirtmektedir (Avrich, 2012:307). Toplumsal isyanın kaybedilen bir savaşla ateşlenebileceğini tüm dünyanın gördüğünü ve daha sonra aynı durumun Rusya, İspanya ve Çin'de de yaşandığını söyleyen Avrich, her ne kadar Komün başarısız olsa da 147 komüncünün kurşuna dizildiği Péere-Lachaise Mezarlığı'nın Mur des Fédérés duvarının hala anarşistler, komünistler ve sosyalistler için önem arz ettiğini söylemektedir (Avrich, 2012:308). İşçi sınıfının sadece savaşmadığını aynı zamanda kazandığını da söyleyen Gluckstein, bu nedenle Paris Komünü'nün uzun Fransız ihtilal tarihinde görülmemiş bir şey olduğunu belirtmektedir (Gluckstein, 2006:11). Woodcock, Paris Komünü'nün tarihte kendine özgü bir yere sahip olduğunu söylemekte ve ne anarşistlerin ne Marksistlerin ne de Blankistlerin Paris Komünü'nün kendilerine ait olduklarını söyleyebileceklerini öne sürmektedir (Woodcock, 2009:298). Avrich de Komün'ün kimsenin tekeline olmadığını belirtmekte ve çok çeşitli çıkarları ve özelemleri yansıtmaları dolayısıyla kesin ideolojik ve yanlı sınıflandırmalara tabii tutulamayacağını söylemektedir (Avrich, 2012:310).

Anarşist tarih açısından Komün'den sonra olanların bir ihtimal ayaklanmadan daha önemli olabileceğini söyleyen Woodcock, Komün sonrası I. Enternasyonal'in yasaklanmasına, uzun bir müddet anarşist veya sosyalist faaliyetlerin yasadışı kabul edilmesine ve anarşist ve sosyalistlerin gizli şekilde faaliyetlerini yürütmesine dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:298). Ayrıca Komün sonrası Eugène Varlin'in işkence görüp sakat bırakılarak kurşuna dizildiği ve anarşist hareket için önemli olan ve ayaklanmaya katılan bir takım isimlerin sürgüne gönderildiği belirtilmektedir (Avrich, 2012:312). Komün'ün İtalya, İspanya, İsviçre ve Fransa'daki anarşist hareketi hızlandırdığı ve anarko-komünizm ve eylemli propagandanın da Komün'ün bir eseri olduğu vurgulanmaktadır (Avrich, 2012:310). Komün'e getirilen proletarya diktatörlüğü eleştirisine anarşistlerin Komün'ün herhangi bir devlet biçiminin

reddettiğini söyleyerek katılmadığını belirten Gluckstein, Bakunin'in Komün'ü "cesur, açıkça devletin reddi" olarak tasvir ettiğini söylemektedir (Gluckstein, 2006:184). Ayrıca Debord, Kotányi ve Vaneigem, proletarya diktatörlüğünün ne olmadığını ortaya koyması açısından, Engels'in "Paris Komünü'ne bakınız! O bir proletarya diktatörlüğüydü." açıklamasına atıfta bulunmaktadır (Debord, Kotányi ve Vaneigem, 1962). Ayrıca o döneme kadar işçi hareketinde liderliğin evrensel kabulüne fakat Komün'ün lidersiz başarısına dikkat çeken Debord, Kotányi ve Vaneigem, halkın silahlandırılmasının pratik ve sembolik olarak hayati öneme sahip olduklarını söylemektedirler (Debord, Kotányi ve Vaneigem, 1962).

Komün'den sonra yasaklamalar nedeniyle uzun bir süre sessiz kalan anarşistler, öncelikle çeşitli neşriyatlar çıkardılar. 1881'e kadar anarşist hareketin kendisini sosyalist hareketten ayıramadığını belirten Woodcock, 1879'da Komün'e yönelik getirilen aflu beraber sürgündeki kişilerin dönmesiyle sosyalist hiziplerin güçlendiğini ve aralarındaki farkların belirginleştiğini söylemektedir (Woodcock, 2009:302). Bundan sonra anarşistlerin neşriyatların çoğaldığı ve anarşistlerin daha belirgin olarak gözlemlenebildiği bir dönemle karşılaşmaktadır. Anarşistlerin, 19. yüzyılın sonlarına doğru terör eylemleri yoluyla amaçlarını gerçekleştirmek istedikleri görülmektedir. Örneğin Jean Grave; "Milletvekilliği için harcanacak bütün paranın dinamit satın almak için kullanılması daha mantıklı olacaktır." diyerek terörist eylemin gerekliliği sonucuna varmıştır (Marshall, 2003:608). Terör döneminin şiddet ruhuna örnek olarak birçok anarşist neşriyatı gösteren Woodcock, ayrıca anarşist grupların kendilerine belirledikleri *La Haine* (Kin), *La Panthère* (Panter) gibi adlarla da bu şiddet ruhunu ortaya koyduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:308).

İlk şiddet eylemi 1881'de Saint-Germain'deki bir Thiers heykelini hedef almış ve bunun birkaç ay sonrasında anarşist Emile Florian cumhuriyetçi lider Gambetta'ya suikast düzenlemeye çalışmış fakat bunda başarılı olamayınca Dr. Meymar'ı hafifçe yaralayıp kendini öldürmeyi denemiştir (Woodcock, 2009:309). Woodcock, Fransız anarşistlerin eylemlerinin bireysel eylemler veya üç dört kişiden oluşan, grup kararıyla değil kişisel inisiyatiflerle harekete geçen küçük çevrelerin eylemi olduğunu iddia etmektedir (Woodcock, 2009:309). İlk suikastı ise "başlayan ilk kişi olma şerefine nail olmak" isteyen ve diğer anarşistlere iyi bir tabanca, iyi bir hançer

ve bir kutu fitille silahlanmaları öğüdünü veren, rahibeler manastırındaki işinden atılmış Louis Chavès adında eylemle propaganda savunucusu anarşist gerçekleştirmiştir (Woodcock, 2009:309). Bu olay sonrası Kara Çete adı verilen grubun bir dini okulu yağmalaması ve yakması sonrasında bazı kilise dinamitleme eylemleri gerçekleşmiştir (Woodcock, 2009:310). 1883 yılında kara bayrak taşıyan Louis Michel ve Jean Joseph Emile Pouget'in önderliğindeki grup "Ekmek, iş ya da kurşun!" diyerek Canettes Caddesi'nde bir fırını, başka yerlerde de iki fırını yağmalamışlardır (Woodcock, 2009:312). 1886 yılında 27 yaşındaki Charles Gallo Paris Borsası'na hidrojen siyanür atmıştır ("Our Daily Bleed", 2013).

1890'ların başında asıl adı François Claudius Koenigstein olan ve *Ravachol* olarak bilinen anarşistin eylemleri oldukça yankı bulmuştur. İsmi, fiil hali *ravacholiser* olan, havaya uçurmak kelimesinden gelmektedir (Marshall, 2003:608). Gençliğinde anarşist olan ve yoksulluğu nedeniyle suçluların dünyasına kayan Ravachol, 1 Mayıs 1891'de gerçekleşen gösterisi sonrası iki anarşistin hüküm giymesine öfkelenmiş ve kendine göre hırsızlığı ve şiddet savunusunu geliştiren bir felsefe benimsemiştir (Woodcock, 2009:316). Mezar soygunculuğu da yapan Ravachol, cesetlerden mücevher çalmaktadır (Arvon, 2007:114). Ravachol daha sonra önce kendi ihtiyaçlarını sonra da anarşist davanın ihtiyaçlarını karşılama bahanesi ile 90 yaşındaki bir adamı öldürerek soyar (Woodcock, 2009:317). Woodcock kendisine yardım eden kişilerin tutuklanıp Ravachol'un kaçması muhbir olduğu söylentilerine yol açmasının Ravachol'ü daha sonra gerçekleştireceği eylemlerin nedenlerinden biri olabileceğini söylemektedir (Woodcock, 2009:317). Clichy davasına bakan mahkeme başkanı Benoit ile savcı Bulot'un evlerini bombalayan Ravachol, bir restoranın garsonunun kendisini tanıması sonucu yakalanır (Woodcock, 2009:318). Anarşistler Ravachol'un ihbar edilmesiyle nedeniyle Véry restoranını bombalar fakat ihbar eden garson Lhérot'a herhangi bir şey olmazken kayınbiraderi ve bir müşterisi ağır yaralanır (Arvon, 2007:114). Ölüm cezası alan Ravachol, ölmeden önce giyotine din karşıtı bir şarkı söyleyerek çıkar ve "Vive l'Anarchie! (Yaşasın Anarşi!)" diye bağırarak ölür (Woodcock, 2009:318). Arvon, kurbanlarını boğarak öldüren ve kutsala saygı göstermeyen Ravachol'un ardından yapılan ululaştırma dönemini ürkütücü olarak yorumlamaktadır (Arvon, 2007:115).

13 Kasım 1893'te Léathier adlı anarşist bir Sırp bakana saldırır, 9 Aralık 1893'te Auguste Vaillant meclisi bombalar (Woodcock, 2009:319). Ölüme mahkum edilen Vaillant'ı Cumhurbaşkanı Sadi Carnot affetmez (Woodcock, 2009:320). Vaillant'ın idamından sonra, kendi deyimiyle *burjuvaziye dokunulmaz olmadığını, onu kan ve pislik içinde alaşağı edecek nihai şoka kadar şiddetle sarsılacağını göstermek* amacıyla Emile Henry Café Terminus'u bombalamış ve bir kişinin ölmesine, yirmi kişinin yaralanmasına sebep olmuştur (Marshall, 2003:608). Henry'nin eyleminin Fransa'yı sarstığını belirten Woodcock, Charles Malato'nun açıklamalarına dikkat çekerek bu durumdan en çok anarşizmin etkilendiğini söylemektedir (Woodcock, 2009:321). Octave Mirbeau anarşizmin en öldürücü düşmanının dahi anarşizme Henry kadar zarar veremeyeceğini belirtmektedir (Marshall, 2003:609). Bu olaydan sonra Vaillant'ın affını imzalamayan Cumhurbaşkanı Carnot, Woodcock'ın deyimiyle ilkel bir adalet eylemiyle kan davası güden Santo Caseiro da Cette tarafından 24 Haziran 1894'te suikast sonucu öldürülmüştür (Woodcock, 2009:322).

Carnot suikastı Fransız yönetiminin bir takım yasalar çıkarmasına neden olmuştur. *Les Lois Scélérates* (*vicdansız yasalar*) olarak bilinen yasaların ilki esasen Vaillant'ın meclisi bombalamasından sonra çıkarılmış ve çıkarılan yasa suç edinimlerin sadece teşvikini değil aynı zamanda yazılı veya sözlü savunulmasını da yasaklamaktaydı (Woodcock, 2009:322). 12 Aralık 1893'te çıkarılan bu yasanın ardından anarşist girişimleri bastırmaya yönelik ikinci bir yasa Carnot suikastı ardından 26 Temmuz 1894'te kabul edilir (Arvon, 2007:116). Çıkarılan diğer yasa Woodcock'ın deyimiyle '*suç dernekleri*' ile ilgiliydi ve bu derneklerin eylemlerine değil niyetlerine bakmaktaydı (Woodcock, 2009:322). Son yasa ise herhangi bir şekilde anarşist propagandayı yasaklamaktaydı (Woodcock, 2009:322). Arvon bu yasaların eylem yoluyla propagandanın kaybolmasını sağlayarak amacına ulaştığını söylemekte ve teröristlerin hadlerini aştığını belirterek kitleleri ayaklandıracakları yere bezdirdiklerini eklemektedir (Arvon, 2007:117).

Tüm bu olanlardan sonra Fransa'da anarşizmin etkisi tamamen yok olmamıştır. Woodcock, anarşist hareketin adeta sindirildiği bir zamanda anarşizmin etkisinin en üst düzeye çıkmasını Fransız anarşizminin kendine özgü canlılığına ve politik köklerinin sağlamlığına dayandırmaktadır (Woodcock, 2009:323). Arvon yeni

bir serüven olan anarko-sendikalizm ile beraber anarşizmin saflaştığını söylemektedir (Arvon, 2007:117). Arvon anarko-sendikalizme anarşist şekli veren anlayışın sendikalardan ziyade, aynı bölgede çalışan değişik sendikalara üye olan işçilerin çıkarlarını korumak için toplandığı yere adı veren, *La Bourse du Travail* (İşgücü Borsası) olduğunu söylemektedir (Arvon, 2007:121). Sendikaların aynı meslekten işçilerin bir araya geldiği hiyerarşik yapılar olduğunu fakat bunun aksine *La Bourse du Travail*'in farklı meslekten kişilerin oluşturduğu bireyi özgürleştirici yatay yapıya sahip bir kitle olduğunu söyleyen Arvon, bu geleneğin esas rolünün işçiye eğitimle beraber insan onurunun bilincini yeniden kazandırmak olduğunu öne sürmektedir (Arvon, 2007:121). Woodcock, 1886'da kurulan *Fédération Nationale des Syndicates*'in (FNS) çıkan anarşist eğilimleri nedeniyle, *La Bourse du Travail*'in esasen sendikaların devrimci yönünü törpülemek isteyen hükümet desteğiyle kurulduğunu fakat işçilerin militan davranışının daha da arttığını belirtmekte ve bu hareketin hızla yayıldığına dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:328). 1895'te FNS dönüşerek *Confédération Générale du Travail* (CGT) adını almış ve 1902 yılında *La Bourse du Travail* ile birleşmiştir (Woodcock, 2009:329-330). Bu birleşmeden sonra CGT, *La Bourse du Travail* ve *Syndicats* (Sendikalar) içinde örgütlenmişti (Marshall, 2003:615).

CGT içindeki devrimci eğilim iyice arttığını belirten Marshall, bu nedenle Amiens Sözleşmesi ile beraber örgütün sınıf mücadelesi, siyasal tarafsızlık ve devrimci genel grev andı içtiğini söylemektedir (Marshall, 2003:615). Woodcock, CGT'nin 20. yüzyılın ilk on yılı boyunca işçi eylemlerinin şiddetini belirlediğini ve bu yılları grevler, sabotajlar, polise yönelik şiddet ve silahlı kuvvetlerin moralini bozmaya yönelik sendikalist eylemler dönemine dönüştürdüğünü söylemektedir (Woodcock, 2009:330). Anarko-sendikalistlerin aracılar tarafından çarpıtılamayacak doğrudan eylemi benimsediğini belirten Woodcock, bu eylemin en yüksek biçiminin devleti ortadan kaldıracak genel grev olduğunu ve bunun anarşistlerin politik geleneği reddetmelerinin bir ifadesi olarak tezahür ettiğini çünkü sendika politik bir parti için alternatif sunan bir görünümde olduğunu ve bunun devlet, kilise ve orduyu korumakta olduğunu öne sürmektedir (Woodcock, 2009:331). Anarşist hareketin I. Dünya Savaşı öncesi en yüksek noktaya ulaştığını belirten Marshall, Rus Devrimi ile beraber CGT içindeki komünistlerin güçlendiğini belirtmektedir (Marshall,

2003:617). Bu nedenle öncelikle anarko-sendikalistler ve komünistlerin ittifaka girerek anarşist Pierre Besnard önderliğinde CGT içinde Centre Syndicaliste Révolutionnaire oluşturduklarını belirten Woodcock, bunun bölündüğünü ve başlangıçta anarşistlerin üstün olduğu CGT Unitaire'nin kurulduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:333).

Komünistlerin CGT Unitaire'de üstünlük sağlaması sonrası anarşistlerin ayrılarak *Comité de defence Syndicaliste Révolutionnaire* (Sendikalist Devrimci Savunma Komitesi) örgütünü oluşturduğunu söyleyen Marshall, bu örgütün işçi hareketinde büyük bir güç oluşturmadığını ve 1939'da varlığının bittiğini söylemektedir (Marshall, 2003:617). 1923'ten itibaren anarko-sendikalizmin işçi hareketinde önemsiz bir duruma geldiğini söyleyen Woodcock, bunun nedeninin sayılardan ziyade militanlık açısından olduğunu ve Rus Devrimi sonrası birçok kişinin Komünist Parti'ye gittiğini söylemektedir (Woodcock, 2003:334). Fransa'da anarşizmin Alman işgali ve direnişten (*la Résistance*) sonra 50'li yıllar ve 60'lı yılların başında Anarşist Federasyon önderliğinde canlandığını söyleyen Marshall, bu dönemde çıkarılan neşriyatlara dikkat çekmektedir (Marshall, 2003:617).

Savaş sonrası Fransa'da anarşizmin örgütlenmeye bağlı uyku halinin 68 Olayları ile beraber bozulduğunu ve bu duruma yalnızca Paris'te değil ülke genelindeki genç işçilerin tutumlarının neden olduğunu söyleyen Woodcock, gerçekleştirilen kendiliğinden ayaklanma ve işçi denetimi düşüncelerinin Proudhon'un Lyon Karşılıkçılarından geliştirdiği ve Enternasyonal'deki liberter ve anarko-sendikalistlere aktardığı öğretilerinden esintiler taşıdığını öne sürmektedir (Woodcock, 2009:335). Ayrıca Woodcock, bu olayların kendilerini anarşist olarak görmeyen ve anarşist teori veya liberter literatür hakkında pek az bilgiye sahip olan bu kişiler arasında dahi anarşist düşünce ve taktiklerin kendiliğinden oluşabileceği iddiasına güzel bir örnek olduğunu iddia etmektedir (Woodcock, 2009:336). Avrich, 68 Olaylarında anarşist kara bayrağın bulunduğu Sorbonne duvarlarında "Yok etme dürtüsü yaratıcı bir dürtüdür." gibi Bakuninci deyişlerin rastlandığı grafitilerden bahsetmektedir (Avrich, 2012:6). Woodcock, özgür örgütlenme açısından etkileyici bir deneyim olarak gördüğü 68 Olaylarının, tarihte gerçek anarşist devrime en yakın şey olduğunu söylemekte ve işçiler üzerindeki nüfuzlarını korumak için geç tarihte harekete katılan komünistlerin ihaneti nedeniyle devrimin gerçekleşmediğini

söylemektedir (Woodcock, 2009:338). Marshall da bu eylemleri savaş sonrası gerçekleşen en büyük liberter enerji patlaması olarak gördüğünü söylemekte ve devrimin kaybedilmesine rağmen anarşist görüşlerin kazandığını, otoriter sosyalistler ve komünistlerin gerilemeye başladığını öne sürmektedir (Marshall, 2003:618).

2.3. İSPANYA'DA ANARŞİST HAREKET

Avrupa'nın geri kalanına göre İspanya'nın coğrafi, ekonomik ve tarihsel olarak yalıtılmış bir ülke olarak kaldığını söyleyen Woodcock, hem muhafazakâr hem devrimci, mizaç olarak aşırılıklara eğimli, halkı toprağa bağımlı ve yoksulun onurunu koruduğu bir ülke olarak gördüğü İspanya'da anarşizmin en uygun yuvayı bulduğunu öne sürmektedir (Woodcock, 2009:371). Aynı şekilde Marshall da, modern çağda anarşizmin büyük bir ölçüde toplumsal hareket olarak geliştiği ve Devlet'i ciddi biçimde tehdit ettiği tek ülkenin İspanya olduğunu söylemektedir (Marshall, 2003:629).

Anarşizmin İspanya'da kök bulmasının nedeni olarak özerklik, federasyon ve birlik ilkelerinin İspanyol mizacına uygun olması ve İspanya'da kökleri Ortaçağ'a kadar uzanan geniş bir bağımsız komün geleneğinin bulunması gösterilmektedir (Marshall, 2003:629). İspanya'nın güçlü tarımsal ve kırsal geleneğinin anarşik olduğu söylenmekte ve ilk liberter kolektif köklerin kırsaldan sıçradığı belirtilmektedir (Dolgoft, 1974:20). İspanyol anarşizminin kültür ve hayat tarzını da vurguladığını belirten Marshall, anarşistlerin Kilise ve Devlet'in kısıtlamalarından gündelik hayatı kurtarmaya çalıştığını ve iktisadi bir açlık döneminde püriten tarzda geliştiğini iddia etmektedir (Marshall, 2003:631). Doğayla uyum içinde yaşama arzularının bazı anarşistleri basit giyim, sadece sebze yeme ve nüdizme götürdüğünden bahseden Marshall, İspanyol anarşistlerin iyi ve etkili biçimde örgütlendiğini ve kendiliğindenlik ve inisiyatif değeri verdiğini öne sürmektedir (Marshall, 2003:651).

İspanyol anarşistlerin Avrupa'nın diğer yerlerindeki anarşistlerden yapı olarak farklı olduğunu söyleyen Woodcock, buna karşın doktrinlerinin aynı kaynaktan geldiğine işaret etmekte ve *peygamberlerinin* Proudhon, Bakunin ve Kropotkin olduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:371). Woodcock, İspanya'da ilk olarak

Proudhon'un etkisinin hissedildiğini ve Max Nettlau'nun ilk İspanyol anarşisti olarak tanımladığı öğrencisi Ramon de la Sagra'nın Coruna'da 1845 yılında kısa süreli de olsa *El Porvenir (Gelecek)* adlı bir dergi çıkardığını ve bu derginin dünyadaki ilk anarşist dergi olduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:371). Ramon'un aynı zamanda 1848 Devrimi sırasında Paris'te olduğunu ve Proudhon'un faaliyetlerinde özellikle Halk Bankası girişiminde yer aldığını belirten Woodcock, Ramon'un İspanya'daki etkisinin az olduğunu ve sürgünde öldüğünü belirtmektedir (Woodcock, 2009:372).

Henüz doğmadan önce İspanyol anarşizminin kökenine dair referans verilebilecek bir durumdan daha söz edilebilir. Max Nettlau'nun bu dönemi *federalist bir çiraklık* dönemi olarak tanımladığını söyleyen Woodcock, bu dönemde İspanyol federalizminin başlıca esin kaynağı olan Madrid'de bir bankada görevli Katalan kökenli banka memuru ve en sadık Proudhoncu *havari* olarak gördüğü Francisco Pi y Margall'ı öne çıkarmaktadır (Woodcock, 2009:372). Aşamalı reformlarla devrimci yönde ilerleyecek bir hükümetin oluşmasını hayal etmesi nedeniyle Pi'nin Proudhon'dan çok Thomas Jefferson'dan etkilendiği belirten Woodcock, başarısız 1854 İspanyol Devrimi sırasında yazdığı kitabı *La Reacción y la Revolución (Gericilik ve Devrim)* ile ün kazandığını söylemektedir (Woodcock, 2009:372). Pi'nin "İktidarı böleceğim ve tekrar böleceğim; onu değişebilir kılacağım ve onu yok etmeye devam edeceğim." görüşüne dikkat çeken Woodcock, Pi'nin bakış açısının sonunda nihai anarşinin yattığını fakat gerçek anarşistlerin tersine iktidarı parçalamak için iktidarın alınması gerektiğini düşündüğünü iddia etmektedir (Woodcock, 2009:372). Pi'nin 1873 Devrimi sonrası kısa bir süre Devlet Başkanı olduğunu ve bu sürede birkaç liberal reform yapmayı başardığını söyleyen Marshall, Pi'nin İspanyol anarşizmini harekete geçirici ruhu olarak görüldüğünden bahsetmektedir (Marshall, 2003:630).

1854 Devrimi'nin başarısız olmasından hem kent hem kırsal işçilerinin oldukça hoşnutsuz olduğunu belirten Woodcock, bunun sonucunda 1855'te Barselona ve diğer Katalan şehirlerinde genel grev olmasına, 1861'de Endülüs'te tarım işçilerinin ayaklanmasına, 1866'da Madrid'de bir dizi isyan olmasına ve 1867'de Katalonya, Aragon ve Valencia'nın her yerine yayılan büyük bir kırsal ayaklanmanın gerçekleşmesine dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:373). Woodcock, bu olaylarla

paralele olarak 1839'da sendikaların yasallaşması ile beraber birçok işçi sınıfı örgütlenmelerinin ortaya çıktığına işaret etmektedir (Woodcock, 2009:373). Kraliçe Isabella'yı sürgüne gönderen askeri devrimin haberini alan Bakunin'in I. Enternasyonal'deki International Alliance of Socialist Democracy (IASD) adlı girişimine taraftar kazandırmak için İspanya'ya birkaç temsilci göndermesinden bahseden Marshall, böylece Avrupa'dan gelen anarşizm mesajının İspanya'ya ilk defa 1868 yılında ulaştığını belirtmektedir (Marshall, 2003:630). Bakunin'in Eylül 1868'de sadık radikallerle beraber Enternasyonal içinde kurduğu gizli IASD'nin Bakunin'in gözünde Enternasyonal'e devrimci yönelim kazandırmak için tamamen gerekli olduğu söylenmekte ve IASD'nin Enternasyonal'i kapitalist sistemi yok edecek bir enstrümana dönüştürmesi planlanmaktadır (Esenwein, 1989:15). 1868'de I. Enternasyonal'in Brüksel Kongresine ilk İspanyol delegesi olarak Sarro Magallan (gerçek adı Antonio Marsal y Anglosa) adlı Katalan bir metal işçisi katılmış ve bu kişi 1870'te I. Enternasyonal'in İspanyol Federasyonu Kongresi'nin kuruluşunda yer almıştır (Woodcock, 2009:374). Sarro Magallan I. Enternasyonal'deki delegelere Valencia ve Katalonya'daki gizli işçi faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir (Esenwein, 1989:14). I. Enternasyonal'in İspanyol şubesinin hemen Bakuninci olduğu ve anarko-sendikalizmi benimsedikleri belirtilmektedir (Marshall, 2003:630). 1870'de Enternasyonal'deki İspanyol şubelerinin üyelerin sayısının on beş bine ulaştığı söylenmekte ve 1869'daki Enternasyonal'in Basel Kongresi'ne katılan İspanyol delegeler Dr. Gaspar Sentiñon ve Rafael Farga-Pellicier'in Bakunin ve Marx'ın ilk çekişmesinde Bakunin başarılı olmasını sağlayan çoğunluğun bir kısmını oluşturdukları belirtilmektedir (Woodcock, 2009:375). İspanyol işçi sınıfıyla ilk somut adımı Bakuninci kanadın attığı belirtilmektedir (Esenwein, 1989:14). Bu durumda İspanya'da Bakunin'in etkisinin Marx'a göre daha etkin olması olası bir durum olarak kabul edilebilir.

Basel Kongresi'nden sonra Cenevre'ye giden ve burada Bakunin'in IASD'sine katılan Sentiñon ve Farga-Pellicier'in İspanya'ya döndüklerinde amaçlarına ulaşmak için izlemeleri gereken yolu bildikleri söylenmektedir (Esenwein, 1989:18). 19-26 Haziran 1870 tarihleri arasında yapılan genel kongrede Enternasyonal'in İspanyol kanadı olan *İspanyol Federasyonu (Federación Regional Española)* her vilayetten gelen 150 işçi örgütünü temsil eden yaklaşık 100 delegenin katılımıyla Teatro

Circo'da kurulmuş oldu (Esenwein, 1989:18-19). Esenwein Federasyon'un reformist kooperativistler, radikal kooperativistler ve çoğu Bakunin'in devrimci kolektivist düşüncelerine saygı duyan apolitik ve anti-politikler olmak üzere üçe ayrıldığını söylemektedir (Esenwein, 1989:19). Woodcock, Federasyon'un Jura Federasyonu kararlarını olduğu gibi kabul etmesinin, Bakunist eğilimleri konusunda hiçbir şüpheyi yer bırakmadığını söylemektedir (Woodcock, 2008:376). Woodcock, Marx'ın İspanyolları Bakuninist eğilimden vazgeçirmek için Paul Lafargue'yi Madrid'e yolladığını fakat küçük bir azınlığın otoriter seksiyonlara katılmasına rağmen İspanyol işçi sınıfı hareketinin anarşizme meyilli kaldığını söylemektedir (Woodcock, 2009:376).

Giuseppe Fanelli ve Proudhon'dan etkilenen matbaacı Anselmo Lorenzo gibi gezginlerin anarşist mesajları köyden köye taşıyarak yerel ayaklanmalar sırasında devrimci özelemleri canlandırdığını belirten Marshall, anarşizmin kır yoksulları arasında hızla kök saldıığını iddia etmektedir (Marshall, 2003:630). Woodcock da, Lorenzo'nun çıktığı bu seyahatin küçük köylü ve topraksız emekçileri kazanma konusunda İspanyol anarşist hareket çok önemli bir katkı yaptığını söylemektedir (Woodcock, 2009:376). Köylülerin düşlerinde *el reparto* (toprak dağılımı) bulunduğunu ve köylerde bulunan *obreros conscientes* (açık görüşlü işçiler) anarşist ateşi canlı tutacağını belirten Marshall, zamanı geldiğinde anarşistlerin toprak sahibi, rahip ve polis formundaki otoritenin son bulacağını düşündüğünü söylemektedir (Marshall, 2003:630). 1873 yılında çok kısa bir süre başkanlık yapan Pi y Margall'ın yönetimi sırasında federalistlerin verdiği mücadelede anarşistlerin küçük bir rol oynadığını belirten Woodcock, anarşistlerin bu sırada küçük birkaç Endülüs köyünü ayaklandırmaya çalıştıklarını ve Valencia'da minyatür bir devrim gerçekleştirdiklerini söylemektedir (Woodcock, 2009:378). Alicante ve Valencia arasında küçük bir kasaba olan ve tekstil ve kağıt endüstrisi ile bilinen Alcoy'un bu küçük devrim ile Enternasyonal'in aktivitelerinin merkezi haline geldiği belirtilmektedir (Esenwein, 1989:46). Woodcock da, kısmen anarşist bir öğretmen olan Albarracín liderliğindeki işçilerin bir dizi polisi ve belediye başkanını öldürdüğü ve bazı fabrikaları ve zenginlerin iş yerlerini ateşe verdiği Alcoy'un Enternasyonal'in ilk kalelerinden biri olduğunu öne sürmektedir (Woodcock, 2009:378). Woodcock bu şiddet hareketlerinin İspanya'ya yabancı olmadığını söylemekte ve Alcoy olayının

istisna oluşunun Enternasyonal'in o dönemde genel bir şiddet politikasından ne kadar uzak olduğunu gösterdiğini iddia etmektedir (Woodcock, 2009:378). Alcoy olayından sonra uygulanan baskılara rağmen Enternasyonal'in etkisinin ve üye sayısının arttığı belirtilmektedir (Woodcock, 2009:379).

1870'lerin sonlarında işçi hareketini canlandırmak için yapılan bireysel birkaç beyhude eylemden söz eden Esenwein, en bilinen saldırının Ekim 1878'de Kral XII. Alfonso'yu öldürmeye çalışan 23 yaşındaki Katalan İspanyol Federasyonu üyesi Juan Olivia y Moncasi'nin gerçekleştirdiği saldırı olduğunu söylemektedir (Esenwein, 1989:65). Bu olayla beraber İspanyol anarşizminin yeni ve daha şiddetli bir dönemin başladığını belirten Woodcock, bu olay sonrası anarşistlerin ve sendika militanlarının kitlesel olarak tutuklanmasına Katalonya'daki grevler ve Endülüs'teki çiftlik yangınları ile cevap verildiğini ve hükümetin bunlara yanıtının daha fazla baskı olduğunu söylemektedir (Woodcock, 1989:378). Bu duruma örnek olarak Ocak 1879'da Jerez'de gerçekleşen birkaç tutuklamaya karşı Temmuz 1879'da Jerez ve Arcos'ta gerçekleşen birkaç yangının çıkartılması verilebilir (Esenwein, 1989:67). Enternasyonal'in dağılmasının ardından kurulan İspanyol Bölgesi İşçileri Federasyonu'nun (*Federación de Trabajadores de la Región Española*) sendika faaliyetine yanaşmak Katalanlar ile daha fanatik Endülüs köylüleri arasında kaldığını belirten Woodcock, sonuç olarak 1882 yılında Sevilla Kongresi sonucu kendilerine *Los Desheredados* (*Mirastan Mahrum Bırakılanlar*) denilen terörist bir örgütün oluştuğundan bahsetmektedir (Woodcock, 2009:381). 1883 yılında Valencia Kongresi'nde Desheredados'un reddedilmesi nedeniyle Farga-Pellicier ve İşçi Federasyonu'nun diğer liderlerinin hayatlarına yönelik olarak bazı tehditler olmuştur (Woodcock, 2009:381). *La Mano Negra* (*Kara El*) olayı ile Endülüs'te anarşist hareketin gerilediğini belirten Woodcock, bu olayın anarşizmle bağlantısının olup olmadığının şüpheli olduğunu fakat Desheredados'un şiddeti her türlü savunusunun buna neden olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:381). Esenwein da kimi tarihçilerin Mano Negra adlı bir topluluğun olmadığını kimi tarihçilerin ise olduğunu söylediğini belirtmektedir (Esenwein, 1989:88). Bu konuda Clara Lida'nın görüşlerini kaynak gösteren Esenwein, Mano Negra'nın anarko-komünizme olan ideolojik yatkınlığına dikkat çeken Lida'nın topluluğun İspanyol anarko-komünist ilk gruplarından biri olabileceğini söylediğini belirtmektedir (Esenwein, 1989:88).

Woodcock, var olmasa dahi Mano Negra'nın polis tarafından anarşizme karşı girişilen mücadelede kullanıldığını ve bunda başarılı olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:382).

Esenwein Enternasyonal'in İspanyol seksiyonunun kurulduğu günden beri devrimci şiddet kaynağı olarak adlandırıldığını belirtmektedir (Esenwein, 1989:166). 1890'ların başında Fransa'da olduğu gibi İspanya'da da bir dizi terör saldırıları gerçekleşti (Marshall, 2003:632; Woodcock, 2009:383). Bunun nedeni olarak Bakunin gibi kapitalizmin sonunu getirecek son mücadelenin işçi ve yönetici sınıfı karşı karşıya getiren kanlı bir karşılaşma olacağı şeklinde tasvir edilmesi ve şiddetin devrimci süreçte tamamlayıcı olarak görülmesi gösterilmektedir (Esenwein, 1989:168). 1892 yılının başlarında Jerez'e yürüyen dört bin köylü birkaç dükkân sahibini öldürdü, polisle sabaha kadar çatıştı ve bir süvari gücünün gelmesi ile yenilgiye uğratıldı (Woodcock, 2009:383). 1891 yılında Barselona'da sekiz saatlik işgünü için başlayan grev çağrısının ardından, Fomento binasını bombalama girişimi ardından özellikle ufak bir grup İtalyan anarşistin aktif olduğu bir grubun bir bombalama salgını başlattığını söyleyen Woodcock, ayrıca polisin ve ajanlarının da bu faaliyetlerde bulunduğunu iddia etmekte ve anarşistlere karşı bir gerilla savaşının başlatıldığını söylemektedir (Woodcock, 2009:383). Haymarket Olayı'ndan sonra Jerez'deki anarşist cemiyetin de *yoldaşlarının* öcünü almak için şiddet dolu bir misilleme çağrısını yaptığını belirten Esenwein, 1893 yılında Güney Amerikalı bir anarşist göçmen olan 30 yaşındaki Paulino Pallás'ın Katalonya generali Arsinho Martínez de Campos'a bomba attığını söylemektedir (Esenwein, 1989:184-185). Atılan bomba generali ıskalamıştır ve bunun sonucunda Pallás idam edilmiştir. Pallás'ın idamından etkilenen arkadaşı Salvador Santiago Franch, *Guillermo Tell* operasının açılış performansında Barselona'daki Lieco Tiyatrosu'nun bombalamıştır (Esenwein, 1989:186). Bombalama sonucu yirmi kişi ölmüş, oluşan dehşet nedeniyle *Brigada Social* adı verilen anti-anarşist bir polis birimi kurulmuş ve bu birim suçlu veya suçsuz tüm anarşistleri tutuklamıştır (Woodcock, 2009:384). Bu eylemler Barselona'da yeni bir şiddet dalgası oluşturmuş, 1896 yılında Corpus Christi Alayı'nın geçişi sırasında bomba atılmış ve bu olaydaki tutumu nedeniyle anarşistlerin tepkisine maruz kalan Başbakan Antonio Cánovas del Castillo Londra'dan gelen İtalyan anarşist Michele Angiolillo tarafından öldürülmüştür

(Woodcock, 2009:384-385). 1890'larda İspanyol anarşizminin Fransız anarşizminden farklı olarak sadece hareketin içinde değil, entelektüeller ve sanatçılardan tarafından da benimsenmekteydi (Woodcock, 2009:385). Fakat bu dönem sonrası anarşistlerin Devlet'i terörizm ile yıkamayacaklarını anladıkları belirtilmektedir (Marshall, 2003:632).

Fransız CGT'nin başarılarından etkilenen Katalonya'nın liberter sendikaları 1907 yılında *Solidaridad Obrera (İşçi Birliği)* adında sendikalist federasyonu oluşturdular (Marshall, 2003:632; Woodcock, 2009:386). 1909 yılında Fas'taki Rif kabilesiyle savaşmak için hükümetin asker toplamaya başlaması ile beraber Solidaridad Obrera genel grev etti ve çıkan çatışmalarda iki yüz işçi öldürüldü, elliden fazla kilise ve manastır ateşe verildi ve bu periyot *Semana Trágica (Trajik Hafta)* olarak anıldı (Marshall, 2003:632; Woodcock, 2009:387). Bu olaylardan sonra İspanyol liberterleri, daha etkin ve güçlü bir örgütlenme arayışına girdiler ve Unión General de Trabajadores (UGT) içindeki sosyalist sendikalar dışındaki geri kalan sendikaların büyük çoğunluğu ile beraber 1911'de Sevilla'da yapılan bir kongreden sonra I. Enternasyonal'in ardılı olarak görülen Confederación Nacional del Trabajo (CNT) kuruldu (Marshall, 2003:632; Woodcock, 2009:387). CNT, CGT aksine her zaman anarşist liderlerin denetiminde kalmış, CGT'nin ikili örgütlenmesini ilk başta taklit etmemişti (Woodcock, 2009:387). Temmuz 1918'de endüstrinin herhangi bir dalında çeşitli işbirliklerini benimseyen, desantralize, özerk bir organizasyon olan ve doğrudan ve aşağıdan demokrasi ile yürütülen *Sindicatos Únicos (Tekil Sendikalar)* kuruldu (Valls, 2001:10). 1914'e kadar yasal olarak faaliyet yürütemeyen CNT, 1919 yılında bir milyon üyeye ulaşmıştı (Marshall, 2003:632). Woodcock ise 1919 yılında üye sayısının yedi yüz bin olduğunu söylemekte ve kayıtlarını gevşek tuttuklarını belirtmektedir (Woodcock, 2009:389). Komünist Enternasyonal olarak bilinen III. Enternasyonal CNT'ye nüfuz etmeye çalışmış hatta CNT'den Moskova'ya giden bir grup delege Konfederasyon'un komünist örgütlenmeye desteğini taahhüt etmiş fakat sendikalist Ángel Pestaña'nın 1921'de Rusya'dan getirdiği anarşistlere yapılan baskı ve Kronsdat'ta ayaklanan denizcilerin vahşice ezilmesi haberlerinin İspanyol anarşistleri öfkelenmiştir ve CNT 1922'de yaptığı Zaragoza Kongresi ile beraber III. Enternasyonal'den çekildiğini ve

liberter komünizme bağlılığını ifade etmiştir (Marshall, 2003:633; Woodcock, 2009:389-390).

CNT'nin 1917 ve 1923 tarihleri arasında yoğun bir mücadelesi ile karşılaşmaktadır. Woodcock, bu dönemde ve ilerleyen yıllarda İspanya İç Savaşı'ndaki şiddet eylemlerinin İspanya'daki genel politik şiddet eğilimine bağlamakta ve ne kadar yanlış olursa olsun anarşistlerin arkadaşlarının öcünü alabilmek için kolayca suikasta yönelmesinin anlamsız görülebilse dahi polisin, ordunun ve işverenlerden ücret alan *pistoleros*'un (*silahlılar*) şiddete daha çok başvurduğunu ve daha sadist olduklarını iddia etmektedir (Woodcock, 2009:390). Ayrıca Woodcock bu gergin dönemde dahi anarko-sendikalistlerin şiddeti desteklemediğini ve Salvador Seguí ve Ángel Pestaña'nın devletle dahi uzlaşma aradığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:390). Marshall, CNT'nin bu dönemde neredeyse İspanya'nın her yerinde devrimci grevler örgütlediğini ve tarafların özellikle Barselona sokaklarında birbirini vurduklarını söylemektedir (Marshall, 2003:632). Bu dönemde ılımlı kanat ile Buenaventura Durruti ve Francisco Ascaso'nun gibi isimlerin bulunduğu aşırıları arasında bir bölünme yaşandığı fakat her iki kanadın otoriter sosyalizme muhalefette birleştiği görülmektedir (Marshall, 2003:633; Woodcock, 2009:391).

Grev başladığında 19 yaşında olan Florentino Monroy, 1917'de grevin gece yarısı başladığını ve *Guardia Civil*'e (Jandarma'nın çetelerle savaşmak için kurduğu birlik) silahlarla saldırdıklarını, polisleri karşı taş fırlattıklarını belirtmektedir (Enzensberger, 1993:35). Woodcock bu dönemde bir süre sivil vali olarak görev yapan General Martínez Anido zamanında her hafta yaklaşık olarak on beş politik cinayet işlendiğini ve bunların yarısının *pistoleros* tarafından diğer yarısının ise anarşistler tarafından işlendiğini iddia etmektedir (Woodcock, 2009:393). Ayrıca bu dönemde *Sindicatos Libres* adlı sarı sendikanın kurulmaya çalışıldığını ve işçilerin buna üye olmamak istememesi nedeniyle işverenlerin *pistoleros* aracılığıyla aktif anarşistleri tasfiye ettiklerini iddia etmektedir (Enzensberger, 1993:51). Aydoğanoglu sarı sendikayı "İşçi ve emekçilerin çıkarlarını ve haklarını mücadele ederek kazanmak ve korumak yerine, hükümet ya da patronlarla uzlaşıp, üyelerinin çıkarını geri plana iten, hükümetle ya da patronlarla en kötü koşullarda uzlaşan, "karşı taraf"ın taleplerini daha çok önemseyen sendikalar." olarak tanımlamaktadır

(Aydoğanoglu, 2013). Bu dönemde gerçekleşen olaylardan bazıları şunlardır: 4 Haziran 1923 yılında Zaragoza'nın kenar mahallerinden olan *el Terminillo*'da iki anarşistin açtığı ateş sonucu Kardinal-Başpiskopos Don Juan Soldevilla Romero ölmüş, yeğeni ve iki kahya yaralanmıştır (Paz, 2011:11). Bu saldırıyı CNT lideri Salvador Seguí'nin polisler tarafından öldürölmesi nedeniyle özellikle İspanya İç Savaşı'nda ün kazanacak Durruti gerçekleştirmiştir (Woodcock, 2009:390). 1921'de *ley de fugas* (polislerin hapishaneye götürdüğü insanları "kaçmaya çalışırken vuruldu" deyimiyle öldürmesi) uygulamasına misilleme maksadıyla Başbakan Eduardo Dato öldürölümüştür (Woodcock, 2009:390).

Diktatör Primo de Rivera'nın gelmesi ile bu dönemin bittiğini ve İspanyol anarşizminin uzun bir süre sessizlik yaşadığını belirten Woodcock, anarşistlerin diktatörün gelişinden sonra genel grev ilan ettiğini fakat sosyalist UGT'nin destek vermemesi nedeniyle bunun başarısızlıkla sonuçlandığını söylemektedir (Woodcock, 2009:394). Rivera'nın 1924 Mayıs'ında CNT'yi feshettiğini, dergilerini kapattığını ve Sindicatos Únicos'u da kapatarak aktif üyelerini tutuklattığını söyleyen Woodcock, Rivera'nın yaptıklarının seleflerine göre daha yumuşak olduğunu fakat daha etkili olduğunu ve iktidardan düşene kadar CNT'nin kitle örgütü olarak fiilen yok olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:394). Marshall da bu eylemler sonrası CNT'nin yeraltına çekilerek sessiz kaldığını fakat merkeziyetsiz yapısının sağladığı esneklikle beraber 1930'dan sonra yeniden ortaya çıktığını belirtmektedir (Marshall, 2003:634). Paz, 30 Aralık 1923 ve 24 Mayıs 1924 tarihinde yapılan yarı yasal son toplantılarından sonra CNT'nin gizli çalışmaya geçtiğini belirtmektedir (Paz, 2011:87). Ayrıca bu dönemden sonra 1926 yılında Fransa'da Durruti, Ascaso ve Gregorio Jover Kral XIII. Alfonso'ya suikast düzenleyecekleri iddiası ile bir dönem tutuklu kalmıştır (Paz, 2011:116).

Rivera döneminde yeraltındaki gölge örgütlenmeyi devam ettiren veya Fransa'ya kaçan anarşistler 1926 yılında Lyon'da Federación Anarquista Ibérica (FAI) adlı federasyonu kurmaya karar verdiler ve Temmuz 1927'de dağılık olan anarşist grupların temsilcileri bu fikri kabul ettiler (Woodcock, 2009:394-395). Woodcock, CNT'nin 1930 yılında FAI aktivistlerinin militanlığından etkilenmiş bir biçimde sayısal olarak her zamankinden güçlü bir biçimde ortaya çıktığını söylemektedir (Woodcock, 2009:398). Enzensberger FAI ile ilgili birçok şeyin

uydurulduğunu söylerken, İspanyol işçi sınıfının Alman veya İngiliz işçi sınıfı gibi özel mülke saygılı olmadığını ve silahlı baskı gördüğü zaman silahlı mücadele etmeyi normal karşıladığını iddia etmektedir (Enzensberger, 1993:48). Ortaya çıkan FAI'nın bütün üyeleri anarşistken, CNT'nin bütün üyeleri anarşist değildi ve FAI, *grupos de afinidad (sempati grupları)* aracılığıyla CNT'nin önemli komite ve bürolarına hakim olmaya başladı (Marshall, 2003:635). Woodcock bu durumu, Bakunin'in kısmen inançlı işçilerin oluşturduğu kitlesel bir örgütlenmeyi denetleyen adanmış militanlardan oluşan gizli bir elit oluşturma planının, anarşizm tarihinde ilk defa gerçekleşmesi olarak yorumlamaktadır (Woodcock, 2009:395). FAI ılımlı CNT önderlerini kovmayı başardı ve bu kovulan gruptan Treintistas (Otuzlar) olarak bilinen grup hazırlıksız ayaklanma taktiği, şiddet için şiddet ve *devrim efsanesine* karşı çıkan bir manifesto imzaladılar (Marshall, 2003:635). FAI'nın İç Savaş'a kadar üyelerini dikkatle seçen gizli bir örgüt olarak kaldığını ve cumhuriyetin kurulmasından sonra ancak yasal statü kazandığını belirten Marshall, FAI militanlarının intikam amacıyla öldürme eylemlerinin pek çoğundan sorumlu olduğuna dikkat çekmektedir (Marshall, 2003:636).

İspanya'da İç Savaş'a kadar kısa süreli bazı ayaklanmalar gerçekleşti. Bunların birçok sebebi olmakla beraber *Casas Viejas* Olayının etkisi oldukça göze çarpmaktadır. 1933 yılında gerçekleşen eylemler sırasında Casa Viejas'da Seisdedos (Altı Parmak) adını kullanan eski bir askerden etkilenerek bu ismi alan bir anarşist grup, Guardiadi Civil kışlasını kuşatıp muhafızları kilitleyerek kırmızı ve kara bayraklar çekmiş ve el reparto ilan etmiştir (Marshall, 2003:636). Woodcock, merkezi hükümetin Seisdedos'un çoğunun ya çatışma sırasında ya da sonradan *ley de fugas* uygulamasıyla öldürüldüğünü iddia etmekte, Marshall ise çatışma sonrasının bazısının öldürüldüğünü bazısının ise bir çoban kulübesinde diri diri yakıldığını söylemektedir (Marshall, 2003:636; Woodcock, 2009:399). Bu olay ardından hükümete karşı bir infial oluşmuş ve hatta sosyalistler de bu durumdan payını almıştır (Woodcock, 2009:399). Bu olay, irili ufaklı bazı ayaklanmalara neden olmuştur. Sonuç olarak, diğer birçok etkenle de beraber artan öfke tepe noktasında kendisini iç savaş olarak göstermiştir.

İç savaştan önceki hafta hem anarşistler hem hükümet hem ordu için oldukça hareketli geçmiştir. 14 veya 15 Temmuz 1936 gecesı Durruti'nin adamları silahlı

yüklü bir gemiyi basarak silahlara el koymuştur (Enzensberger, 1993:115). 19 Temmuz 1936'da cumhuriyete karşı ayaklanan Franco, halk milislerini hızla silahsızlandırmaya başlar (Marshall, 2003:639). Anarko-sendikalistler Barselona'nın yönetimini ele geçirir ve Katalonya fiilen bağımsız bir hale gelir (Marshall, 2003:639). Mayıs 1937'ye kadar hem Katalonya hükümetinde hem Madrid'deki *frente popular* hükümetinde anarşist bakanlar bulunmaktadır (Arvon, 2007:129). Woodcock bu durumu anarşist devrimci umutlardan vazgeçilmesi olarak yorumlamış çünkü mevcut durumun yok etmeye çalışmaları gereken hükümet kurumlarını güçlendirmeleri olduğunu söylemiştir (Woodcock, 2009:406). Marshall da CNT'nin bu *anarşist diktatörlük* durumuna karşı çıktığını ve cumhuriyetçi siyasal partiler ve sendikalarla işbirliğine giderek kolektifleştirme sürecini desteklediğini söylemektedir (Marshall, 2003:640). Franco'nun ayaklanması ile beraber Andalucia, Katalonya, Levante, Aragon ve Kastilya'nın çeşitli yerlerinde köylüler toprağı kolektifleştirir ve buralarda kimi yerlerde köy komünleri kurulur kimi yerlerde para kaldırılır (Marshall, 2003:641). Mayıs 1937 başlarında komünistler ve anarşistler arasında çatışmalar başlar (Marshall, 2003:647; Arvon:2007:129). İç savaş 1939'da Franco'nun kesin egemenliği ile beraber son bulur. Woodcock, anarşistlerin savaş sonunda hem askeri hem politik olarak yenildiklerini söylemekte ve bunun nedeni olarak anarşistliklerini sürdürememeleri ve hükümetler ve savaşlarda yer almalarını göstermektedir (Woodcock, 2009:407).

Franco'dan sonra İspanyol anarşizminin yeraltına indiğini söyleyen Woodcock, anarşist tarihin İspanya'da yeniden inşa edilmesinin imkansız yakın olduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:413). Marshall da 1970'lerin başında gerçekleşen Portekiz Devrimi sırasındaki anarşist fikir ve taktiklerin anarşistleri heyecanlandığını fakat Avrupa Topluluğu içinde yerini sağlamlaştıran Franco sonrası İspanya'da devrimin gerçekleşeceğine inanmadıklarını söylemektedir (Marshall, 2003:648).

2.4. RUSYA'DA ANARŞİST HAREKET

Anarşist hareket için büyük önem arz eden Bakunin, Tolstoy ve Kropotkin gibi isimleri çıkaran Rusya'da, anarşizmin etkisi çok az olmuş ve 1890'ların ortasına

kadar anarşist hareket ortaya çıkmamıştır (Marshall, 2003:649; Woodcock, 2009:415). Marshall, tüm bunlara rağmen, erken dönem Rus sosyalizminin önemli ölçüde liberter olduğunu belirtmektedir (Marshall, 2003:649). Aynı şekilde Woodcock da, Bakunin'in yaptıklarının aktivist Rusları etkilemediğini fakat 1881'e kadar popülist hareketin tamamında liberter tavır ve hareketlerin nüfuz ettiğinin gözlemlendiğini öne sürmektedir (Woodcock, 2009:415).

Marshall, 17. ve 18. yüzyıllardaki Stenka Razin ve Yemelyan Ivanoviç Pugaçev'in önderliğindeki büyük halk isyanlarını örnek vererek Rus devrimci geleneğinde Devlet karşıtı bir eğilimin olduğunu öne sürmektedir (Marshall, 2003:649). Aynı şekilde Woodcock da Kazakların bağımsızlık mücadelelerini, Rus muhalif mezheplerinin dünyevi otoriteyi reddedip İçsel Işık ile yaşama eğilimini ve Razin ve Pugaçev'i örnek göstererek, Rus devrimci hareketleri üzerinde araştırma yapan kişilerin 19. yüzyıldaki Rus toplumundaki liberter düşünceye kaynak olarak gösterdiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:416). Köylülerin serfliğe ve yabancı hükümdarların tahakkümüne karşı anarşist olarak savaşmadıklarını fakat kendi adetleri ve kendi toplulukları yaşamak isteyip iktidara karşı duydukları nefret nedeniyle isyan ettiklerini belirten Woodcock, bu isyanların doğal köylü topluluğu olan *mir* veya *obshchinanın* özerkliğini vurguladığını ve bu durumun, kuşkuyla yaklaşılması gerekse bile, anarşistler tarafından ataları olarak görülmelerine neden olduklarını söylemektedir (Woodcock, 2009:416-417). Aynı şekilde Marshall da, Konstantin Aksakov ve Slavofillerin sadece St. Petersburg Devleti'ne değil genel manada Devletçiliğe düşman olduklarını söylemekte ama arzularının ideal bir otokrasi olduğunu eklemektedir (Marshall, 2003:650).

Rusya'da anarşizmin ilk izlerini Aleksandr Herzen'de bulmak mümkündür. Woodcock, Herzen'i Proudhon'un otoriter komünizme yönelik eleştirilerinin önemini anlayan ilk Rus olarak takdim etmekte ve Herzen'in 1848 ve 1849 Devrimleri ile hayal kırıklığına uğramasının açıklamasını hem Jakoben politikasını hem sosyalist ütopycılığı eleştiren Proudhon'da bulduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:419). Herzen 1840'larda Rus entelektüelleri arasında, hem ütopycacı hem Jakoben sosyalizmi reddederek, Produhoncu fikirleri yaymaya başlamıştı (Marshall, 2003:650). Woodcock budan dolayı Herzen'in Proudhon'un *La Voix du Peuple* (*Halkın Sesi*) eserini yayımladığını söylemektedir (Woodcock, 2009:419). Herzen'in

anarşizminin tam olarak gelişmemiş olsa bile devlete karşı açıkça güvensiz olduğunu söyleyen Woodcock, 1860'larda ortaya çıkacak olan popülist harekette anarşist bir tutumun benimsenmesine yardımcı olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:421).

Woodcock, Bakunin'in Rusya'daki etkisinin dolaylı ve aralıklı söylemekte ve bunun nedeni olarak Bakunin'in tam olarak inançlı bir anarşist olmasının Sibirya'yı terk etmesinden üç yıl sonrasına denk gelmesini göstermektedir (Woodcock, 2009:421). İlk Rus anarşist örgütün 1860'ların sonunda Bakunin'in Uluslararası Kardeşlik örgütünün bir şubesi olarak İsviçre'de kurulmuştur (Marshall, 2003:650). Woodcock kurulan bu örgütün ne aktif ne geniş olduğunu söylemekte ve Nikolay Utin ve Aleksandr Serno-Soloviç liderliğindeki sürgündekilerin çoğunun Marksist yönetimli Cenevre'deki seksiyona katılmasının buna neden olduğunu belirtmektedir (Woodcock, 2009:423). Woodcock, o dönemde Bakunin'in Rusya üzerindeki tek başarısı olarak, Nikolas Zukovski ile beraber *Narodnoe Delo* (*Halkın Davası*) isimli dergiyi çıkararak, Ivan Boçkarev tarafından gizlice Rusya'ya sokulup Stepnyak tarafından dağıtılmasını gösterir (Woodcock, 2009:423). Fakat bu dergi kısa süre sonra Enternasyonal'in Bakunin karşıtı seksiyonu tarafından ele geçirilmiştir (Marshall, 2003:650). 1872 yılında Zürih'te Bakunin İttifakı'nın bir kolu olarak Ralli, Holstein ve Oelsnitz tarafından kurulan Rus Kardeşliği, 1873 yılında Bakunin'in Devlet ve Anarşizm eserinin de yer aldığı bir dizi broşürü Rusya'da bastırır ve aynı yıl Eylül ayında bu grup Zukovski ile beraber Rus Anarşistleri Devrimci Topluluğu'nu oluşturarak bir yayınevi açar (Woodcock, 2009:425).

Rus Anarşistleri Devrimci Topluluğu'nun neşriyatlarının Moskova, St. Petersburg ve Ukrayna şehirlerinde etkin bir şekilde dağıtıldığını belirten Woodcock, buna rağmen hiçbir şekilde 1870'lerde Rus anarşist grubun çıkmadığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:426). Bu on yılın sonunda Rus devrimci hareketin örgütlü terörizm eğilimine girdiğini söyleyen Woodcock, Bakunincilerin terörizme değil disiplinli bir örgütlenmeye karşı olduklarına dikkat çekmektedir (Woodcock, 2009:427-428). Terörizme yönelik yapılan ilk eylemin *Narodnaya Volya* örgütü tarafından Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi olduğunu söyleyen Marshall, bu olaydan sonra gelen baskıcı dönemde halkın desteğini kazanmak amacıyla Rus Sosyal Devrimci Partisi'nin kurulduğunu ve açık anarşist grupların da 1890'larda ortaya çıkmaya başladığını belirtmektedir (Marshall, 2003:650). Woodcock bu dönemde

liberter düşüncelerin 1870'lerdeki kadar etkili olmadığını onun yerine büyük grupların otoriter eğilimler taşıdığını söylemektedir (Woodcock, 2009:429). Bu dönemde Kropotkin ve Bakunin'in kitaplarının elden ele dolaştığını ve Kropotkin'in anarşist gazete *Khleb i Volya*'ya sürgünden katkıda bulunduğunu belirten Marshall, buna rağmen Ekim 1905 Devrimi sırasında dahi anarşist grupların oldukça zayıf oluşuna dikkat çekmektedir (Marshall, 2003:650). Anarşist gruplar zayıf olmasına rağmen, Ekim 1905 Devrimi anarşistlerin kendiliğinden devrime ilişkin teorilerinin ve genel grev savunusunun haklı çıktığını göstermekte ve liderliği ele geçirmeye çalışan Sosyal Demokratlar nedeniyle anarşistlere olan sempatinin arttığı kaydedilmektedir (Marshall, 2003:650; Woodcock, 2009:430). Devrim sonrası özellikle Urallar ve Ukrayna'da yeni grupların oluştuğuna ve anarko-sendikalizmin hızla geliştiğine dikkat çeken Marshall, Rus tarihinde anarşizmin ilk defa büyük bir güç haline geldiğini belirtmektedir (Marshall, 2003:651). Woodcock buna rağmen 1907'de hükümetin tepkisinin güçlenmesi ile beraber Sosyal Demokratlar ve Sosyal Devrimciler karşısında sayısal üstünlüğe ulaşamayan liberter hareketin anarşist etkisinin zayıfladığını söylemekte ve bunun bir nedeni olarak anarşist hareketin ayrı ayrı gruplardan oluşması, felsefe ve taktiklerinin farklı olması ve gevşek bağlara sahip olmasını öne sürmektedir (Woodcock, 2009:430).

Şubat 1917 Devrimi patlak verdiği sırada anarşistler anarko-sendikalistler, anarko-komünistler, Tolstoycular ve bireyciler olarak bölündüğünü söyleyen Marshall, Rus popülizminin geleneksel liberter talepleri ile devrimin anarşistlere bir fırsat sunduğunu ileri sürmektedir (Marshall, 2003:651). Anarşistler devrimde çok küçük bir rol oynadı ve sürgündeki yaz aylarında yurtdışından dönene kadar Rus liberter hareketi etkin olamadı (Woodcock, 2009:431). Bu duruma, Temmuz başında yurtdışından St. Petersburg'a dönen ve *Volin* adıyla bilinen anarşist şair Vsevelod Mihailoviç Eichenboum'un tek bir anarşist neşriyat görmediğini sadece ilkel birkaç liberter grubun sözel propagandasıyla karşılaştığını söylemesi ve bunun aksine Bolşevik propagandasıyla başkentin ve banliyölerin her yerinde karşılaşması örnek verilebilir (Voline, 1975:185). Volin, St. Petersburg'da durumun böyle olmasına rağmen Moskova'da farklı olduğuna işaret etmekte ve burada geniş bir federasyonun *Anarchy* adı altında günlük bir gazete yayımladığını söylemektedir (Voline, 1975:185). Ayrıca Woodcock Moskova'daki birkaç ordu birliğinin, Kronsdat'taki

denizcilerin ve menşeviklerin hâkim oldukları sendikaları merkezileştirme çabalarına karşı çıkan fabrika komitelerinin anarşizme sempati beslediğinden bahsetmektedir (Woodcock, 2009:432). Ayrıca Ekim 1905 Devrimi'nde Moskova valiliği yapan P. P. Durnovo'nun yazlık köşkü içinde Anatoli Jelezniyakov'un da bulunduğu bir anarşist grup tarafından işgal edilmiş ve devrimci komüne çevrilip, okuma tartışma odaları ve çocuklara oyun alanı gibi işlevler görmüştür (Avrich, 2012:141). 5 Haziran 1917'de anarşistlerin bir orta sınıf gazetesini ele geçirmeye çalışması sonrası Geçici Hükümet'in Adalet Bakanı P. N. Pereverzev anarşistlerin evi boşalmasını emretmiş ve ardından gelişen olaylarda anarşistler hem hükümete hem St. Petersburg Sovyet'ine karşı savaşıp, evin yakınındaki bir cezaevine zorla girip mahkûmları serbest bırakması sonucu ise eve yapılan baskında bir anarşist öldürülmüş ve Jelezniyakov'u tutuklamışlardır (Avrich, 2012:142). Jelezniyakov'un serbest bırakılmasını isteyen Baltık denizcileri Tarım Bakanı Viktor Çernov'u rehin almış ve Lev Troçki'nin yaptığı bir konuşması sonrası serbest bırakılmıştır (Avrich, 2012:142).

St. Petersburg'da görülen anarşist propaganda eksikliği üzerine Volin, genel olarak yurtdışından gelen anarşistlerden oluşan küçük bir anarko-sendikalist grupla beraber Ağustos ayı gelmeden *Golos Truda (Emeğin Sesi)* adlı haftalık gazeteyi yayımlamaya başladıklarını söylemektedir (Voline, 1975:185). Anarko-Sendikalist Propaganda birliğine katılan Volin'in isminin anlamı Rusça özgürlük manasına gelmekteydi (Avrich, 2012:166; Marshall, 2003:651). Volin'in bu olanlardan sonra devrimci dönemin belli başlı anarşist aydınları arasında yer aldığını söyleyen Avrich, toplantılarda, fabrikalarda ve kulüp binalarında konuşmacı sıfatıyla kapitalizmin ve reformist sendikacılığın yerini işçilerin üretimi denetlemesinin alması gerektiğini söylediğini belirtmektedir (Avrich, 2012:168). Ukrayna'da 1918 yılının sonuna doğru Volin'in de katkılarıyla *Nabat Anarşist Örgütler Konfederasyonu* kısaca *Nabat*'ın (*Tehlike Çanı, Alarm*) kurulmasına yardım eden Volin, bu önemli örgütün Bolşeviklerin diktatörlüklerini directmeyi henüz başaramadıkları bir zamanda kurulduğunu belirtmektedir (Voline, 1975:268). Kurulan *Nabat*'ın Ukrayna'da liberter fikirlerin yayılması konusunda oldukça büyük önem arz ettiğini söyleyen Volin, *Nabat* adında bir neşriyat çıkarıldığını ve merkezi organizasyona en ufak bir hoşgörü göstermeden Rusya'daki tüm anarşist hareketi toplandığını belirtmektedir

(Voline, 1975:268). Nabat'ın Mahnovşçina hareketi ile yakın ilişkilerde bulunduğunu belirten Volin, ayrıca örgütün *Ataman (Hetman)* Skoropadski, Petlura, Denikin, Grigoriev, Wrangel ve diğerlerine karşı savaştığını belirtmektedir (Voline, 1975:268). Bu örgütün anarşizm ve devrime karşı sorumlu olduğunu söyleyen Volin, örgütün sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) otoritesinin vahşi baskıları sonucu sona erdiğini söylemektedir (Voline, 1975:269).

Woodcock, Troçki'nin anarşistleri haydutlar olarak tanımladığını ve anarşistlerin sadece politik olarak baskı altına alınmasını değil fiziksel olarak da cezalandırılmasını arzuladığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:433). Ekim 1917 Devrimi'nden altı ay sonra Moskova'daki Anarchy bürosuna Çeka baskısıyla başlayan baskıların arttığını, 1921 senesinde anarko-sendikalist faaliyetlere kısıtlı bir izin verilmesiyle baskıların biraz azaldığını söylemektedir (Woodcock, 2009:433). Anarşist tezlerden etkilenen Kronstad denizcilerinin ayaklanmasının şiddetli bir şekilde bastırıldığını söyleyen Woodcock, bundan sonra anarşist harekete baskının iyice arttığını ve yüzlerce anarşistin tutuklandığını, Fanya Baron ve sekiz arkadaşının 1921 Eylül'ünde Moskova'daki Çeka hapishanesinde vurulduğunu, bunu idamların izlediğini, Tolstoycuların dahi Kızıl Ordu'ya hizmet etmeyi reddetmeleri öne sürülerek vurulduğunu ve 1922 yılında Rusya'daki anarşistlerin ya öldüğünü ya sürgün edildiğini ya da sindirildiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:434). Marshall tutuklanan anarşistlere karşı yapılan suçlamaların, çete halinde suç işlemek ve anarşizmin kara bayrağı altında toplanan karşıdevrimci hırsızların ve soyguncuların silahlı müfrezeleri olmakla suçlandığını belirtmiştir (Marshall, 2003:654). Esasen Bakunin'in Rus Devrimi'ndeki anarşist nitelikler kadar otoriter eğilimleri de önceden gördüğünü belirten Avrich, buna kanıt olarak 1873 yılında Bakunin'in proleterya diktatörlüğünde Komünist Parti liderlerinin kuvvetleri ele geçirip kendi tahakküm sistemlerini kuracaklarına dair açıklamaları öne sürmektedir (Avrich, 2012:13). Bolşeviklerin muhaliflere yönelik baskılarının Çar zamanı yapılan uygulamaları arattığını iddia eden Woodcock da, sürgündeki anarşistlerin devrimin umutlarının ters yöne dönmesini acı içinde izlediklerini ve tek melankolik teselli kaynaklarının Bakunin'in bunları çok önceden görmesi olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:434).

Ekim 1917 Devrimi'nde Geçici Hükümet'in devrilmesine yardım eden kişilerin arasında anarşistlerde bulunmaktaydı ve Askeri Devrimci Komite'de dört anarşist yer almaktaydı (Marshall, 2003:653). Kurucu Meclis'i ortadan kaldıran kişilerden biri olan anarşist Jelezniyakov hakkında Avrich, bu rolün ona uygun olduğunu söylemektedir ve bunun nedeni olarak anarşistlerin her türlü hükümetin karşısı olmasını göstermektedir (Avrich, 2012:143). İlk başlarda Bolşeviklerin anarşistlerle geçici bir ittifak yaptığını söyleyen Marshall, sonrasında Vladimir İliç Lenin'in ve Bolşeviklerin iktidarı merkezileştirmeye ve halkı denetim altına almaya çalıştığı ve liberter dili kendi amaçlarına uygun düştüğü zaman kullandıklarını belirtmektedir (Marshall, 2003:653). Marshall, 1918 baharından itibaren Bolşeviklerin en büyük düşmanı haline gelen anarşistlerin davasının, Ukrayna'da Nestor Mahno ile beraber devam ettiğini söylemektedir (Marshall, 2003:654).

Mahno, 1889'da Ukrayna, Gulyai-Polye'de yoksul bir ailede doğmuş, genç yaşlarda çalışmaya başlayan Mahno, 1906 yılında Gulyai-Polye'de bir anarşist gruba katılmıştır (Avrich, 2012:147). İlerleyen yıllarda gireceği hapisanede arkadaşlık kuracağı ve kendisi ile oldukça yakın bir ilişkisi olan Peter Andreyeviç Arşinov, Mahno'nun 16 yaşına kadar herhangi bir politik fikri olmadığını söylemekte ve fikirlerinin kendisi gibi köylü ve proleter dar bir çerçevede kendiliğinden geliştiğini söylemekte ve bu dar çerçeveyi Ekim 1905 Devrimi'nin kırarak Mahno'yu devrimci olaylar ve eylemler sağanağına attığını belirtmektedir (Arshinov, 1923:36). 1908 yılında bir polis memuruna yönelik terörist saldırıya katılması nedeniyle yargılanan ve yargılama sonucu yaş küçüklüğü nedeniyle idam kararı müebbet hapse çevrilen Mahno, Şubat 1917 Devrimi ile beraber serbest kalarak doğduğu köye dönmüştür (Avrich, 2012:147). Devrim sonrası köye dönen tek politik mahkum olması nedeniyle Mahno'nun köylülerin sempati duyduğu bir isim olduğunu ve bundan dolayı spontane bir biçimde köylüler için güven ve saygı kaynağı olduğunu belirten Arşinov, Mahno'nun Gulyai-Polye'de kendisini derhal devrimci işlere adanmış olduğunu belirtmektedir (Arshinov, 1923). Gulyai-Polye İşçileri ve Köylüleri Sovyeti'ne başkan olan Mahno, Ağustos 1917'de *pomeshchik*lerin (toprak sahipleri) ve *kulakların* (Rusça yumruk manasına gelmekte ve zengin çiftçiyi temsil etmekte) mallarına el koyarak topraklarının, çiftlik hayvanlarının ve aletlerinin fakir köylülerle eşit paylaşımına kongre aracılığı ile karar vermiştir (Arshinov, 1923:38). Mahno'nun

bunları yaparken bazı pomeschchikleri öldürdüğünü ve köylü hareketi için bir ruh haline geldiğini belirten Arşinov, Mahno'nun kendisini zenginin ve yerel burjuva gruplarının ölümcül düşmanı haline getirdiğini söylemektedir (Arshinov, 1923:38). Avrich de köylülerin Mahno'ya eski toprak ve özgürlük rüyalarını gerçekleştirmek üzere gönderilmiş bir Razin veya Pugaçev gözüyle baktığını söylemektedir (Avrich, 2012:147). Woodcock, Mahno'yu gelişmiş bir köyün politik liderinden, olağanüstü bir gerilla savaşçısı haline dönüşmesini sağlayan şeyin Brest-Litovsk Anlaşması olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:434).

Brest-Litovsk Anlaşması sonrası Alman ve Avusturya orduları Ukrayna'ya girmiş, başında Ataman Skoropadski'nin başında bulunduğu kukla bir hükümet kurulmuş, Mahno doğuya çekilmek zorunda kalmış ve diğer anarşistlerden yardım ve fikir almak için Moskova'ya gitmiştir (Woodcock, 2009:434). Burada Kropotkin ile görüşen Mahno, Kremlin'de Lenin tarafından kabul edildi (Avrich, 2012:148). Lenin bu görüşmede anarşistleri *boş fanatizmleri* nedeniyle suçlamaktaydı (Marshall, 2003:654; Avrich, 2012:148). Temmuz 1918'de Golyai-Polye'ye dönen Mahno, köylü bir partizan çetesi kurarak büyük toprak sahiplerine ve Almanlara saldıran Mahno'nun çetesi Ocak 1919'da büyük bir ayaklanma ordusuna dönüşmüştü ve ne Kızıl Ordu ne Beyaz Ordu bu çeteye dokunabiliyordu (Woodcock, 2009:435). Mahno'nun adamları at sırtında ve hafif köylü arabalarında (*tachanki*) makineli tüfeklerle bozkırı hızlı bir şekilde katetmekte ve gittikleri yerlerde küçük bir orduya dönüşerek dehşet saçmaktaydılar (Avrich, 2012:149). Mahno'nun ordusunun adı liberter olmakla beraber pratikte Mahno ve komutanları tarafından yönetilmekteydi ve Mahno'nun amir olduğu, şiddetli cezaların bulunduğu disipline sahip bir orduydı (Woodcock, 2009:436-437; Avrich, 2012:151). Mahnovistlerin İspanya İç Savaşı'ndaki anarşistlerle paralellik gösterdiğini belirten Woodcock, iki grubunda hem anarşist faaliyetlere hem köylü özlemlerine yanıt veren kırsal ekonomik kurumlar oluşturma konusunda oldukça başarılı olduğunu fakat iş askeri faaliyetlere geldiği vakit anarşist saflıklarını yitirdiklerini söylemektedir (Woodcock, 2009:437). Mahno'nun ordusunun 1919 Haziran'ı itibariyle özellikle Anton İvanoviç Denikin'e karşı Kızıl Ordu'nun özerk bir kolu gibi hareket ettiğini belirten Woodcock, 1919 Aralık ayında Mahno'ya verilen ordusunu Polonya götürme emrinin komünist denetim için Ukrayna'nın boşaltılması olduğuna dikkat çekerek Kızıl Ordu ile

bozulan ilişkilere işaret etmektedir (Woodcock, 2009:438). Beyaz Ordu ile savaşmak için Mahno ile tüm anarşistlerin salıverilmesi ve düşünceleri özgürce yayması taahhütleriyle beraber anlaşılan Kızıl Ordu, elde edilen zafer sonrası taahhütlerini yerine getirmemiş, Çeka Ukrayna'da tanınan tüm anarşistleri tutuklamış, Mahnovist komutanları Kırım'da bir konferansa davet ederek öldürmüş ve Mahno'nun ordusuna Kızıl Ordu saldırarak 28 Ağustos 1921'de ülkeden kaçarak sürgün edilmesine neden olmuştur (Woodcock, 2009:439; Avrich, 2012:153).

1920'lerin başında Rusya'dan Emma Goldman, Alexander Berkman ve Grigori Petroviç Maksimov gibi anarşistler kaçmak zorunda kalmış ve 1. Dünya Savaşı öncesi ABD'den İsviçre'ye kadar birçok yerde sürgün olan Rus anarşist grupları eski zamanların aksine canlanamamıştır (Woodcock, 2009:440). 1925'ten sonra SSCB'de anarşist faaliyetler yasaklanmış, Kropotkin Müzesi kapatılmış ve resmi neşriyatlarda anarşistler haydutlar ve sorumsuz isyancılar olarak gösterilerek aşağılanmıştır (Marshall, 2003:660). Josef Stalin'in *Gulag Takımadalarındaki* temizliği sırasında genç anarşistlere rastlandığını ve kırklı ve elli yıllarda da birkaç Tolstoycu'nun tutulduğunu belirten Marshall, Nikita Kruşçev'in de Ukraynalı Mahnovistlerle ilgilenmek zorunda kaldığından bahsetmektedir (Marshall, 2003:660). Marshall, yetmişlerin sonunda gizli grupların Bakunin, Kropotkin, Tolstoy ve Cohn-Bendit'in metinlerinin dağıtıldığını ve Mihail Gorbaçov'un *glasnost* politikası ile liberter fikirlerin canlanma gösterdiğine dikkat çekmekte ve buna örnek olarak 1987'de Moskova'da çıkarılmaya başlanan aylık anarko-sendikalist dergi *Obşçina'yı* ve 1989'da genç öğrenciler ve öğretmenler tarafından kurulan *Anarko-Sendikalistler Konfederasyonu*'nu göstermektedir (Marshall, 2003:660).

2.5. DÜNYANIN DİĞER YERLERİNDE ANARŞİST HAREKET

Eski uygarlıklara modern dünya ideolojisinin Fransız Devrimi sonrası sızdığı belirtilmişti. Anarşizm de, bu bakımdan neredeyse tüm dünyada yoğunluğu değişmekle birlikte ülkeleri ve kıtaları etkilemiştir. Anarşist hareket kimi yerlerde kendisini şiddete varan boyutlarda yoğun olarak göstermiş kimi yerlerdeyse daha az yoğunlukta ve genel olarak neşriyatlar biçiminde vücut bulmuştur. Kendisini birçok şekilde ifade eden anarşist hareket, konuyla daha çok ilgili olduğu için, bu kısımda

daha çok şiddet hareketleri üzerinden ele alınacaktır. Anarşistlerin neşriyat faaliyetleri veya sendikal girişimlerinden ziyade suikast, bombalama gibi terörist eylemleriyle ilgilenilecektir.

2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) liberter geleneğin uzun bir tarihe sahip olduğu söylenmektedir (Marshall, 2003:685). Woodcock da ABD'de yerli ve göçmen köklere sahip olan iki tür anarşizm olduğunu söylemekte ve yerli köklerin 19. yüzyılın başından itibaren bireyci olduğunu, göçmen köklerin ise 1870'lerden sonra Alman devrimci sosyalistleri arasında başlangıçta kolektivist sonra ise anarko-komünist olarak gerçekleştiğini ve toplumcu olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:481).

Anarşist düşünce ABD'de de yankı bulmuştu ve anarşist neşriyatlarla karşılaşmak oldukça mümkündü. ABD tarihinde anarşist hareketle ilgili en büyük olay 1886 yılında gerçekleşen ve anarşistler tarafından *Haymarket Trajedisi* olarak da adlandırılan *Haymarket Olayı*'dır. Bu olayın etkileri günümüzde de devam etmektedir. Sekiz saat mücadelesi olarak adlandırılan eylemin başladığı 1 Mayıs günü Uluslararası İşçi Dayanışması olarak görülmekte ve her yıl anılmaktadır (Avrich, 1984:435). Woodcock, olaylar öncesinde çıkan bazı anarşist neşriyatların da bu trajedide sorumlu olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:490). 1882'de Johann Most New York'ta *Die Freiheit* (Özgürlük) adlı gazeteyi yeniden çıkarmaya başlar (Marshall, 2003:689). Most'un şiddet savunusunun Neçayev'e rakip olacak kadar büyük olduğunu belirten Woodcock, gizli bir şekilde patlayıcı fabrikasında işe giren Most'un iyi amaçlarla bomba yapımı ve kullanımı, soygunculuk, kundakçılık üzerine ve zehirbilimin bazı yönleri üzerine *Revolutionäre Kriegswissenschaft* adlı broşürler yazdığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:489). Woodcock ayrıca Most'un *Die Freiheit*'ta dinamiti öven ve nitrogliserin imal etmenin kolay yolları üzerine makaleler yazdığını da belirtmektedir (Woodcock, 2009:489). Bu dönemde Chicago'da yayımlanan üç anarşist gazete olduğunu belirten Marshall, anarşistlerin polis şiddetine karşı işçi şiddetini desteklediğini söylemektedir (Marshall, 2003:689). Woodcock ayrıca Chicago'nun sert sınıai mücadeleler ve polis gücünün vahşeti

nedeniyle göçmen anarşizminin en güçlü merkezi olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:490).

Haymarket Olayı'na sebep olan gösteriler 1 Mayıs 1886'da sekiz saatlik çalışma için başlamıştı ve Enternasyonal ilk başlarda bu gösterilere kayıtsız kalır (Avrich, 1984:181). McCormick Harvester Works önünde 3 Mayıs'ta gösteri yapan göstericilere polisin kalabalığa ateş açmasıyla beraber birkaç kişi ölür ve ertesi gün bu durumu protesto amacıyla Haymarket Meydanı'nda bir protesto düzenlenir (Woodcock, 2009:491). Bu gösteri sırasında atılan bir bomba nedeniyle yedi polis ölür (Gösteriden iki yıl sonra bir polis memuru Timothy Sullivan gösteride aldığı yaralar yüzünden ölür), altmış polis yaralanır (Avrich, 1984:208). Atılan bombaya polisler ateş açarak karşı verir ve işçilerin ateşiyle karşılaşır (Woodcock, 2009:491). Bu olaylarda sayısı bilinmemekle beraber polislerin üç katı kadar gösterici de öldürülmüştür (Marshall, 2003:689). Olayla ilgili içlerinde *Alarm*'ın yönetmeni Albert Parsons ve *Die Arbeiter Zeitung*'un (*İşçi Gazetesi*) editörü August Spies'ında bulunduğu sekiz kişi tutuklanır, dördü asılır, biri idam edilmeden önce intihar eder ve diğer kişiler çeşitli cezalar alır (Marshall, 2003:689-690; Woodcock, 2009:491). Woodcock bu kişilerin bomba atmasıyla ilgili herhangi bir kanıt olmadığını ve yapılan idamların adli bir cinayet olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:491). Marshall da durumu bir engizisyona benzetildiğini belirtmekte ve kamuoyunun anarşizmi bu olayla fark ettiğini belirtmektedir (Marshall, 2003:690). Avrich, Haymarket Olayı sonrası yapılan adil olmayan yargılamanın, anarşist harekete birçok yandaş kazandığını söylemektedir (Avrich, 2012:235).

Bu olay sonrası anarşistlerin şiddete çok az eğilimi gösterdiğini fakat karıştıkları iki olayın çok ses getirdiğini söyleyen Woodcock, bunların anarşizme yönelik antipatiyi iyice attırdığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:492). Bu dönemde anarşizmin kazandığı terörist imgenin 1892'de bir Rus göçmeni olan Aleksandr Berkman'ın Homestead çelik grevi sırasında öldürülenleri protesto etmek için banker Henry Clay Frick'e düzenlediği başarısız suikast girişimi ile doğrulandığı belirlenmektedir (Marshall, 2003:690). Avrich bu olay sonrası bazılarının Berkman'ı bir esin kaynağı olarak göklere çıkardığını bazılarının terörizme başvurulmasını reddederek hareketten ayrıldığını belirtmektedir (Avrich, 2012:248).

1901 yılında Leon Czolgosz isimli Polonyalı genç bir göçmen ABD Başkanı William McKinley'e suikast düzenler ve öldürür. Suikasttan kısa süre önce Czolgosz'un Chicago'daki *Free Society* tarafından casus olarak ilan edildiğini ve hiçbir anarşist gruba üye olmadığını belirten Woodcock, Czolgosz'u simgesel eylem yapmaya çalışan bir nevrotik olarak görmektedir (Woodcock, 2009:492). Kropotkin'in ABD ziyaretinin dört ay sonrasında olayın gerçekleşmesi nedeniyle, olayın Kropotkin'in Goldman ile beraber suikastı tasarladığı ve alet olarak Czolgosz'u kullandıkları bir anarşist komplo olduğu söylentilerinin yayıldığını belirten Avrich, Hull House'un Kropotkin'in ziyareti sırasında gizli ve caniyane buluşmalara sahne olduğunu iddia ettiğini fakat bunların tamamen uydurma olduğunu öne sürmektedir (Avrich, 2012:136). Woodcock, polisin de anarşist gruplar ve Goldman gibi ünlü anarşistleri bu olaya karıştırmak için elinden geleni yaptığını söylemektedir (Woodcock, 2009:492). Bundan sonra yeni başkan Theodore Roosevelt anarşizmi bütün insanlığa karşı bir suç olarak takdim ederek, tüm insanların anarşizme karşı birleşmesi gerektiğini söylemiştir (Marshall, 2003:690). Woodcock bu olayın Roosevelt'in gözünde Czolgosz'u tipik bir anarşist haline getirdiğini ve bu nedenle ABD'nin politik mültecilere kucak açma geleneğinin bittiğini söylemektedir (Woodcock, 2009:492).

20. yüzyılda ABD kamuoyunu etkileyen olaylardan birinin anarşizmle ilgili bulunmaktır. Döneminde oldukça ünlü bir dava haline gelen ve filmlere de konu olan bu olay iki kişinin idamına kadar giden Sacco ve Vanzetti Davası'dır. Marshall (2003:692), Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti isimli bu kişilerin Massachusetts, South Braintree'deki bir ayakkabı fabrikasına silahlı saldırı düzenledikleri iddiasıyla fakat esasen yabancı doğumlu anarşistler oldukları için idam edildiğini öne sürmektedir. Woodcock da bu iki ismin haydutluklarının asla kanıtlanamadığını fakat idam edildiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:495). Avrich, *Kızıl Panik* nedeniyle yargılamanın sanıklar aleyhinde bir atmosferde yapıldığını ve savcının tanıkları yönlendirdiğini, maddi kanıtlarda değişiklik yaptığını ve sanıklar lehine olan delilleri gizlediğini belirtmektedir (Avrich, 2012:216).

Sacco ve Vanzetti, ABD'deki İtalyan anarşistler önemli bir isim olan Luigi Galleani'nin izleyicileridir (Avrich, 2012:228). Avrich, Galleani'nin ABD'deki

İtalyan anarşist harekete herkesten daha fazla katkı verdiğini öne sürmekte ve izleyicilerine New York, Boston, Philadelphia, Chicago, Detroit, San Francisco ve Los Angeles'ta rastlanabildiğini söylemektedir (Avrich, 2012:228). Galleani'yi takip eden ve *Galleanistler* (*Galleanist anarşist*) olarak adlandırılan gruba mensup anarşistler ABD'de bir dizi bombalama eylemi gerçekleştirmişlerdir. Galleanistlerin gerçekleştirdiği ilk eylem 1914'teki Ludlow Katliamı'na misilleme amacıyla John D. Rockefeller'ın New York'taki evini bombalama girişimidir ve bu girişimde bombanın kurulumu esnasında patlaması üzerine üç anarşist ölmüştür ("Luigi Galleani", 2013). Ayrıca 1914'ün sonlarına doğru New York'un farklı yerlerinde polis karakollarını da hedef alan birkaç bombalama daha olmuştur ("Luigi Galleani", 2013). 1916'da Galleanist Nestor Dondoglio, Jean Crones takma adıyla şef olarak görev aldığı, Başpiskopos Mundelein onuruna verilen ziyafette 200 davetliyi arsenik ile zehirlemiş fakat zehri fazla koyması nedeniyle davetliler direkt olarak kustukları için kimse ölmemiştir ("Luigi Galleani", 2013). Galleanistler Temmuz 1919'da ABD'nin yedi farklı şehrinde yaklaşık olarak doksan dakika içinde bombalama eylemi gerçekleştirmişlerdir ("1919 Bombings", 2013). Bu bombalamalar I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile beraber *Kızıl Korku* (*Red Scare*) olarak adlandırılan ve komünist, sosyalist, anarşist ve diğer karşıt görüşlere karşı ulus genelinde haiz olan bir korkuya dönüşmüştür (Burnett, 2013). Bir başka Galleanist Mario Buda ise 16 Eylül 1920'de Sacco ve Vanzetti'ye yöneltilen suçlamalar nedeniyle Wall Street'i bombalamış, 30 kişinin ölümüne 200 kişinin ciddi biçimde yaralanmasına ve iki milyon dolarlık hasara neden olmuştur ("Luigi Galleani", 2013).

Marshall, genel olarak tarihçilerin ABD'de anarşizmin Sacco ve Vanzetti ile beraber öldüğünü söylediklerini belirtmektedir (Marshall, 2003:692). Fakat son zamanlarda gerçekleşen anarşist karakterli eylemlerin en büyüklerinden birinin ABD'de gerçekleştiğinin göz ardı edilmemesi gerekir. 30 Kasım 1999'da World Trade Organization (WTO) toplantılarının başlayacağı gün kapitalizmi ve *Yeni Dünya Düzeni*'ni protesto etmek amacıyla bir araya gelen, aralarında çevreciler, kamyon şoförleri ve Boeing işçileri gibi farklı kesimlerden kişileri barındıran yaklaşık kırk bin kişinin polisle girdiği çatışmalar nedeniyle açılış töreni ertelenmiş ve ABD Başkanı Bill Clinton konuşmasını iptal etmek zorunda kalmıştır ("Seattle",

2010). Turhanlı, 20. yüzyılın sonunda yıkma arzusunun ABD'de uyandığı söylemekte ve 30 Kasım 1999'da Seattle'da, barikat kurmanın bir sanat yapıtı yaratmak olduğunu söyleyen Bakunin'in genç yoldaşlarının, soylu anarşist geleneği yeniden canlandırdığını belirtmektedir (Turhanlı, 2003:5). Seattle'da gerçekleşen ve şiddete de varan bu eylemler kimi yerlerde *Battle of Seattle* (Seattle Savaşı) veya *Battle in Seattle* (Seattle'da Savaş) olarak da geçmektedir. Yapılan eylemlerde anarşist kara bayrağın taşındığı, göstericilerin barikat kurduğu, bu barikatları ateşe verdiği ve polisle çatıştığı göze çarpmaktadır (Flygec, 2007). Gösteriye katılanlar, Seattle'da gerçekleşen bu eylemi açgözlü WTO'ya karşı bir devrim olarak görmekte ve eylemcilerin meta olarak görülen gelecekleri için mücadele ettiğini söylemektedir (Flygec, 2007).

2.5.2. Avrupa

İtalya'daki anarşist militanların eski Garibaldiciler veya Mazziniciler olduğunu belirten Woodcock, Carbonari tarafından geliştirilen komplo ve ayaklanma tarzı eylemlerin anarşist eylemlerin belirlenmesinde rol oynadığını söylemektedir (Woodcock, 2009:340). İtalyan anarşistleri üzerinde Proudhon ve Bakunin'in etkisinden söz eden Marshall, San Giovanni Dükü Carlo Pisacane'nin eylemle propagandanın ilk savunucularından olduğunu belirtmektedir (Marshall, 2003:619).

Andrea Costa ve Malatesta'nın da arasında bulunduğu ve Enternasyonal içinde kurulan Toplumsal Devrim İçin Komite 1874 yılında Bologna'dan başlayarak tüm İtalya'yı kapsayacak genel bir ayaklanma planladılar (Marshall, 2003:621). Bununla toplumsal tasfiyenin amaçlandığını belirten Woodcock, ayaklanma planını polisin haber aldığını ve kilit örgütçü Costa'nın tutuklandığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:351). Buna rağmen çok sayıda Bolognalı asi toplanmış fakat diğer şehirlerden gelmesi gerekenden daha az sayıda kişinin gelmesinin de katkısıyla, polis ve askerler ayaklanmayı kolayca önlemişlerdir (Woodcock, 2009:351-352). Bu olaydan sonra Benevento'da da bir ayaklanma gerçekleştirilmiş istenmiştir. Fakat bu ayaklanmanın da başarısızlığı hükümet baskısı dönemi getirmiş ve Woodcock'ın belirttiğine göre bu eylemler ile başarısız ayaklanmalar militan isyancıların coşkusu tüketmişti (Woodcock, 2009:355).

Gerçekleşen bu başarısız ayaklanmaların sonucunda kolektif eylemler yerine bireysel şiddet eylemlerinin arttığını belirten Woodcock, 1878 yılında Giovanni Passanante'nin Kral Umberto'ya suikast düzenlediğini fakat başarısız olduğunu söylemektedir (Woodcock, 2009:355). Ertesi gün Floransa'da monarşistlerin yürüyüşüne atılan bomba sonrası dört kişi öldü ve iki gün sonra Pisa'da tekrar bir bomba patlatıldı (Woodcock, 2009:355). Bu eylemlerin anarşistler üzerindeki baskıyı arttırdığı belirtilmekte ve Carlo Cafiero ve Malatesta'nın sürgüne gönderildiği söylenmektedir (Marshall, 2003:622). Woodcock, İtalyan anarşist liderin terörizm eylemlerine karşı olduklarını fakat buna rağmen İtalyan suikastçıların Avrupa'nın çeşitli yerlerinde eylemlerini gerçekleştirdiğini söylemektedir (Woodcock, 2009:359). 1898'de Luigi Luccheni Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth'i öldürmüş ve 1900'de Kral Umberto, Gaetano Bresci tarafından öldürülmüştür (Woodcock, 2009:359). Yakın tarihte İtalyan anarşistler tarafından yollandığı sanılan bir bomba Paris'teki Yunan Büyükelçiliği'nde bulunmuştur (NZ Herald, 2011).

Yunanistan son yıllarda anarşist harekette öne çıkan ülkelerden biridir. Yunanistan'da anarşist hareketin kökeninin, 1970'li yıllarda askeri yönetimi benimsemeyen *Polytechnic*'te öğrenci ayaklanmalarına dayandığı söylenmektedir (Gülsoy, 2009:145). Fakat 1973'te yok olduğu düşünülen anarşist hareket, 6 Ağustos 2008 tarihinde Alexandros Grigoropoulos'un bir polis devriyesi tarafından öldürülmesi sonucu tekrar ayaklanmıştır (Gülsoy, 2009:145). Gerçekleşen olaylar sonucu Yunanistan'ın her yerinde kendiliğinden yürüyüşler ve çatışmalar vücut bulmuş, polis karakolları ve kamu binalarına saldırılmış ve rutin görevleri sırasında polislere ve polis araçlarına molotof kokteylli saldırılar düzenlenmiştir (Gülsoy, 2009:145). Bu çatışmalar sırasında polis araçları yakılmış, bankalar yağmalanmış ve valilik binaları ateşe verilmiştir (Gülsoy, 2009:148). Bu eylemler sadece Yunanistan ile sınırlı kalmamıştır. İstanbul'da Türk anarşistler Yunanistan Konsolosluğu'na saldırarak kırmızı boya atmışlardır (Gülsoy, 2009:160). Alman anarşistler Berlin'de Yunanistan Konsolosluğu işgal edilmiştir (Gülsoy, 2009:162). Belçika'da anarşistler bankalara ve dükkanlara saldırmıştır (Gülsoy, 2009:165).

Anarşist harekette Avrupa'da bahsedilecek son ülke; *Provo*'nun ortaya çıktığı Hollanda'dır. Woodcock, Provo'nun 1965'te kısmen zorba polis sistemine isyan halinde kısmen de toplumsal devrim düşüncesini benimseyen gençler arasında

çıkıldığını belirtmektedir (Woodcock, 2009:457). Marshall da Provo hareketinin Nükleer Silahsızlanma Kampanyası ve tüketimciliğe karşı yapılan *happening*lerin, Provo hareketini tetiklediğini belirtmektedir (Marshall, 2003:671). Woodcock Provo'nun polis şiddet göstermesi için kışkırtmak ve polis vahşetini göstermek için gürültülü ve şiddet içerikli başkaldırılarına giriştiğini belirtmektedir (Woodcock, 2009:457). Marshall, Provo hareketinin 10 Mart 1966'da yapılan bir kraliyet düğününde polisle girilen çatışmalar sırasında zirve yaptığını söylemektedir (Marshall, 2003:671).

2.6. ANARŞİZMİN TÜRLERİ VE SEMBOLLERİ

Anarşistlerin amacı insanın özgürlüğünü mümkün olduğunca genişletmek, otoriter kurumları yok ederek eşitsizliği ve sömürüyü sona erdirmektir. Rocker, anarşistlerin var olan kapitalist düzen yerine tek amacı toplumsal birlik içinde ayrıcalıklı azınlıkların özel çıkarlarını gözetmeyen, tüm üretici güçlerin işbirliği içinde, emeğe dayalı özgür işbirliğini tercih ettiğini söylemektedir (Rocker, 2000:13).

Anarşistler devlet otoritesine ortak olarak karşı çıkarken devletsiz bir toplumun nasıl olması gerektiği konusunda birbirinden ayrılırlar. Mülkiyet, mülkiyetin paylaşımı, ekonomik seçimler ve toplumsal sorunların çözümü gibi konularda farklı düşünce yapılarına sahiptirler. Ekonomik açıdan birbirinden çok zıt olmamakla beraber anarşistler arasındaki temel ayrımın bireysel ve toplumsal anarşistler arasında yaşandığı fakat bu ayrım haricinde anarşistlerin pasifizm, hayvan hakları, yaşam tarzı ve diğer bazı konularda da fikir ayrılıklarına sahip olduğu belirtilmektedir (Düz, 2007:72-73).

2.6.1. Bireyci Anarşizmin Türleri

Liberal bireyciliğin mantıki sınırları zorlanarak bireyci anarşist çıkarsamaların oluştuğunu öne süren Heywood, bireyci anarşizmin felsefi temellerine egemen bireyden oluşan liberaller fikirleri yerleştirmektedir (Heywood, 2011:211). Bireysel anarşistlerin genel olarak ABD ile sınırlı kaldığı ve bireysel bakış açısının iyi bir

toplum için gerektiği iddiasıyla, bireysel çözümleri öne sürdükleri belirtilmektedir (Düz, 2007:73).

Liberaller ile bireyci anarşistler arasındaki en büyük fark devlet bahsinde yatmaktadır. Liberaller hırsızlık, cinayet, tecavüz gibi eylemlerden bireyi korumak için minimal ölçüde devletin gerekliliği olduğunu düşünmekte, anarşistler ise bireylerin, diğer insanlardan korunmak için topluma polislik yapan devlete ihtiyaç duymadan barışçıl, düzenli ve başarılı bir biçimde yaşanabileceğini öne sürmektedirler (Heywood, 2011:211). Bir diğer önemli fark ise devletin gücünün kontrol altına alınmasıdır. Liberaller anayasa ve temsili kurumların gelişimi ile devletin gücünün kontrol altına alınabileceğini düşünürken, anarşistler sınırlı, kurumsal veya seçimle başa gelen devleti reddeder ve demokrasi ve anayasacılığı mutlak siyasi otoritenin sahte bir yüzü olarak kabul ederler (Heywood, 2011:211).

2.6.1.1. Egoizm

Düz egoistleri en kaba şekilde anarşizm temelli ve genel anlamda bireyciliği güçlü bir biçimde savunan felsefi bir gelenek olarak tanımlamaktadır (Düz, 2007: 73). Heywood, egemen birey fikri üzerine inşa edilen bu inancın en belirgin ifadesi olarak Max Stirner'i sunmaktadır (Heywood, 2011:212).

Stirner, egoizmi bireyi ahlak evrenin merkezine yerleştiren bir felsefe olarak ele almıştır ve birey sosyal sözleşmeleri dini veya ahlaki hiçbir şekilde dikkate almadan istediği şekilde açıklayabilmektedir (Heywood, 2011:212). Stirner için birey ancak kendisinin efendisi olduğu zaman kendini gerçekleştirebilecektir (Stirner, 1993:169).

Egoizmde, kolektiflik reddedilmekte ve bireyin bağımsızlığı ve özerkliği vurgulanarak, hiçbir ilkesi olmayan, fakat birbirine karşı saygılı ve otonom bireyler övülmektedir (Düz, 2007:73). Ahlaka, adalete, yükümlülüğe ve göreve karşı getirdiği genel retten ve her bireyin varoluşsal tekliği lehine yaptığı sezgisel kabul nedeniyle egoizm, bireycilikten ayrılmaktadır (Walter, 2002:54).

2.6.1.2. Agorizm

Agorizm, Antik Yunan'daki sitenin yönetim, politika ve ticaret ilişkilerini konuşmak için halkın toplandığı alan, halk meydanı ve pazar yeri anlamına gelen *agorakelimesinden* türemiştir (Kalaycı ve Doğan, 2010:51). Radikal liberter-sol bir felsefe olan agorizm, Samuel Edward Konkin III tarafından ortaya atılmıştır (Düz, 2007:73).

İdeolojik manada devrimci bir serbest piyasa anarşizmini temsil eden agorizm, anarko-kapitalizm ve bireyci anarşizmin bir dalı olarak görülmüştür (Düz, 2007:73). Agorizmin netleşmesine, popüler hale gelmesine ve siyasi partilere esin kaynağı olmasına anarko-kapitalizmin kuram ve uygulamalarının neden olduğu söylenmektedir (Kalaycı ve Doğan, 2010:51). Agorist yazarların eserlerinde Murray Rothbard ve Ludwig Von Mises gibi isimlere karşı yapılmış teşekkür ilanları, agorizmin anarko-kapitalist görüşten etkilendiğini göstermektedir.

Agoristler, adalet ve güvenliğin devlet kurumları yerine serbest piyasa aktörleri tarafından sağlanacağını düşünmekte ve bunun politik bir reform ile gelişmeyeceğini ancak piyasa sürecinin bir süreci olarak gerçekleşebileceğini düşünmektedir ("Overview", 2013). Devleti haydut olarak gören agoristler, devrimin doruğu olarak devletin piyasadaki adalet ve güvenliği sağlayanlar tarafından bastırılmasını görmektedirler ("Overview", 2013).

2.6.1.3. Anarko-Kapitalizm

Anarko-kapitalizm, *serbest piyasa anarşizmi* veya *özel mülkiyet anarşizmi* adlarıyla da karşımıza çıkabilmektedir (Kalaycı ve Doğan, 2010:51). Ayn Rand, Murray Rothbard, David Friedman ve Gustave De Molinari gibi düşünürleri vardır. Anarko-kapitalistler adil, tek yasal sistemin özel mülkiyet ve bireylerin bağımsızlıklarının arasındaki sözleşmeden doğacağı inancına sahiptirler ve bu nedenle devleti; adaletsiz, tekelci ve bireylerin bağımsızlığına karşı sistematik anlamda saldırgan olarak tanımlayarak reddetmektedirler (Düz, 2007:75). Anarko kapitalistlere göre, devlet piyasadan çekilip yerini serbest pazar rekabetine bırakabilir (Heywood, 2011:213). Heywood, anarko-kapitalistlerin mülkiyetin kendi çıkarları için diğer

insanlarla gönüllü anlaşmalar yapabilecek güçlü kişilerde olması gerektiğini söylediğini belirtmektedir (Heywood, 2011:214).

Anarko-kapitalistler, liberallerden daha ileri giderek hiçbir şekilde devletin müdahalesini istememektedirler. Her türlü kamu hizmeti, belediye binaları, sokaklar ve parklar gibi yerlerin özel girişime devredilmesi gerektiğini savunmaktadırlar ve ekonomide tam anlamıyla bir *laissez-faire* anlayışını desteklemektedirler (Marshall, 2003:765). Birçok ürüne ulaşabilmek için etkili ve verimli olsa dahi piyasanın sınırlandırılmasını düşünen liberallere karşı anarko-kapitalistler, piyasanın tüm ihtiyaçları karşılayabileceğini söylemektedirler (Heywood, 2011:214).

Anarko-kapitalistler güvenlikten hukuki konulara tüm alanda özel girişimin daha başarılı olabileceğini savunmaktadırlar. Onlara göre kar amaçlı güvenlik kuruluşları, rekabetin müşterilere tercih hakkı sunması nedeniyle daha ucuz fiyatlarla hizmet verecek ve mevcut polis gücünden daha iyi bir hizmet sunacaktır (Heywood, 2011:214). Anarko-kapitalistlere göre piyasanın *görünmez eli* toplumsal düzeni sağlamaya yeterli olacaktır ve ekonominin doğal yasaları insanların yasaları olmadan da işleyebilecektir (Marshall, 2003:765).

2.6.1.4. Anarko-Primitivizm

Anarko ilkelcilik olarak da anılan anarko-primitivizm, endüstriden uzaklaşma ve teknolojinin terki gibi eylemleri içeren uygarlığın kökeni ve gelişimine ait bir anarşist eleştiridir (Düz, 2007:75). Anarko-primitivistlere göre, sosyal sınıflaşma ve baskı unsurları avcı-toplayıcı hayattan tarımsal yaşama geçince ortaya çıkmıştır ve insanlık uygarlık öncesi duruma dönmelidir (Düz, 2007:75).

Uzun bir zaman FBI'nın yakalayamaması nedeniyle terör eylemlerine devam eden, 16 bombalama eyleminde bulunarak 3 kişinin ölümüne neden olan *Unabomber* lakaplı ilkelci anarşist Theodore John Kaczynski, toplumsal sorunları ele alırken bu psikolojik ve sosyal sorunların kaynağı olarak insanın soyunun evrimleştiği koşullardan tamamen farklı koşullarda yaşaması ve daha önceki koşullarla çatışan davranışlarda bulunmasını görmektedir (Kaczynski, 2005:22). Birçok sorunun kaynağı olarak gördüğü modern toplumun yıkılması için anarşistlerin, North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ve

General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) gibi anlaşmaları desteklemelerini söyleyen Kaczynski, böylelikle ekonomik bağımlılığın artacağını ve güçlü bir devletin yıkılmasının tüm endüstriyel sistemin dünya çapında yıkılmasının sağlayacağını öne sürmektedir (Kaczynski, 2005:91). Kaczynski, sistemi yok etmek için modern teknoloji kullanımını uygun görmektedir fakat modern teknolojinin sadece teknolojik sistemi yok etmek için kullanılmasını gerektiğini söyleyerek, istenilen hedefe ulaşıldıktan sonra topyekun teknolojinin reddine dikkat çekmektedir (Kaczynski, 2005:93).

2.6.1.5. Hristiyan Anarşizmi

Düz, Hristiyan anarşizmini "Hristiyanların sadece İsa'nın öğretilerinde vücut bulan Tanrı'ya karşı sorumlu olduklarını, tek gerçek otorite kaynağının Tanrı olduğunu kabul eden ve savunan inanç veya felsefi öğreti." olarak tanımlamaktadır (Düz, 2007:73). Anarşi ve din ilk bakışta kulağa garip gelebilmektedir. Klasik anarşist düşünürlerin birçoğunun dinin reddini arzuladığı ve ateist olduğu görülmektedir. Hatta Bakunin, kendisini Tanrı'nın kişisel düşmanı olarak görmektedir (Arvon, 2007:59). Öte yandan Lev Tolstoy anarşist kuramcılar içinde Hristiyan anarşizmi benimseyen bir isimdir. Christoyannopoulos, Hristiyan anarşizminin uzun bir süredir anarşizmin özel bir biçimi olarak onaylandığını söylemekte ve bazı anarşistlerin Hristiyan anarşizmini, oldukça çeşitli olan anarşist düşünce okulu geleneğinin bir uzantısı olarak karşıladığını öne sürmektedir (Christoyannopoulos, 2008:5).

Ellul, 19. yüzyılda anarşizmin Hristiyanlığa karşı yaptığı saldırıları tarihsel ve metafiziksel olarak ikiye ayırmaktadır (Ellul, 1991:23). Tarihsel ilk tezin tüm dinlerin tamamen savaş ve çatışma ürettiği üzerine kurulu olduğunu söylemektedir (Ellul, 1991:24). Bu konuda bazı örnekler veren Ellul, son olarak dinin tartışmasız bir şekilde savaş kaynağı olduğunu söylemekte fakat burada bir ayrıma gitmektedir (Ellul, 1991:25). Dini ikiye ayıran Ellul, bunları savaşı ritüel bir test veya kutsal bir görev addeden din ve tüm şiddeti reddeden, takdir eden, kınayan ve ortadan kaldıran din olarak sunmakta ve ilk din ile savaş arasında bir kabul olduğunu fakat ikincisinde dini vahiy ile savaşın çeliştiğini belirtmektedir (Ellul, 1991:25). Ellul, Tanrı'nın sevgi

olduğunu ve komşularını sevmen gerektiğini söyleyen İsa'nın öğretisinin nasıl savaşlar çıkarabildiğini anlamadığını söylemekte ve Tanrı'nın sözü ve din arasında bir ayrıma gitmektedir (Ellul, 1991:26). Ona göre din insanları savaşa götürmektedir ve kendisine yapılacak en büyük ihanet onu din diye ortaya çıkarmak olan Tanrı'nın sözü, din değildir (Ellul, 1991:26).

Ellul, tarihsel olarak ikinci tezin devletle yapılan danışıklı dövüş olduğunu söylemektedir (Ellul, 1991:28). Bu konuda Bizans örneğini veren Ellul, insanların Hristiyan olmaya zorlandığını, Kilise'ye para yardımı yapıp korunduğunu ve ruhban sınıfına ayrıcalıklar verildiğini ve bunun karşılığında imparatorların Kilise'nin işine karışmasına izin verdiğini, gerçek doktrinlerinin ne olduğuna karar verdiğini, konseyi göreve çağırdığını, piskoposların atanmasını denetlediğini, maddi ve manevi olarak Devlet'i desteklediğini ve tahtın müttefiki olduğunu belirtmektedir (Ellul, 1991:28). Napoleon, Stalin ve Hitler gibi isimleri göstererek Kilise'nin kendini farklı devlet formlarına ve ideolojilerine adapte ettiğini belirten Ellul, 16. yüzyıldan itibaren savaşın ulusal hale geldiğini ve bunu Kilise'nin de kendi devletini desteklediğini öne sürmektedir (Ellul, 1991:30). Engizisyon Mahkemeleri'ni de eleştiren Ellul, anarşistlerin bu tarz bir Hristiyanlığın ve Kilise'nin karşısında olmasının doğru olduğunu söylemektedir (Ellul, 1991:31). Anarşistlerde yaygın olan "Ne Tanrı, Ne Efendi" eleştirisinden hareketle Tanrı algısını da tartışan Ellul, Tanrı'nın sevgi olduğunun kabulüyle beraber -sevginin zorlamayacağı, emretmeyeceği veya zorunlu hale getirmeyeceğinden hareketle- Tanrı'nın insanları serbest bıraktığında, insanların kendisini tanıması ve sevmesi için kimseyi korkutmaya ihtiyacı olmadığını söylemektedir (Ellul, 1991:39).

2.6.2. Toplumsal Anarşizmin Türleri

Bireyci anarşizmin köklerini liberalizmde gören Heywood, toplumsal anarşizmin köklerinin de sosyalizmde olduğunu söylemektedir (Heywood, 2011:207). Bu varsayıma örnek olarak, anarşistlerin sosyalist olduklarını söyleyerek II. Enternasyonal'e katılmak istemeleri gösterilebilir (Woodcock, 2009:270).

Toplumsal anarşistler toplumsal konulara komünal çözümler önermekte ve toplumun komünal bakış açısına sahip olması gerektiğini söylemektedir (Düz,

2007:72,73). Toplumsal anarşistlerin, insanların ortak kabulüyle bir araya geldiklerinde devlet tarafından yönlendirilmeye veya kontrol edilmeye ihtiyaç duymadıkları inancına sahip olduğunu söyleyen Heywood, Bakunin'in "Toplumsal dayanışma ilk kuraldır, özgürlük ikinci kural." söylemine dikkat çekmekte ve toplumsal anarşistlerin, devlete sadece özgürlüğe karşı baskı uyguladığı için değil aynı zamanda toplumsal dayanışmayı imkânsız kıldığı için karşı çıkılması gerektiğini düşündüklerini belirtmektedir (Heywood, 2011:207).

2.6.2.1. Anarko-Komünizm

Anarko komünizm; *liberter komünizm*, *komünist anarşizm* ve *anarşist komünizm* gibi biçimlerde de ifade edilebilmektedir. Berkman, anarko-komünizmi özetle; "Devletin, baskıcı otoritenin ve tüm temsilcilerinin kaldırılması ve genel refah ve işe özgür ve eşit katılımı manasına gelen ortak mülkiyet." olarak tanımlamaktadır (Berkman, 1977:18).

Price, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Kropotkin ve bazı diğer anarşistlerin devletsiz, sınıfsız ve üretimin toplum tarafından sağlandığı, çalışmanın maaşlara göre değil sosyal dürtülere göre gerçekleştiği ve tüketim mallarının herkesin ihtiyacına göre ulaşılabildiği bir toplum arzuladığını fakat Soğuk Savaş sürecinde ortaya çıkan komünizmin, devlet kapitalizmi tiranlığı olduğunu söylemektedir (Price, 2008:4). Proudhon ve Bakunin gibi anarşizm için önemli iki ismin ise kendilerini sosyalist olarak tanımladıklarını fakat diktatörce, otoriter, kuramcı ve halkın devlete ait olduğu bir sistem nedeniyle komünizmi kınadıklarını belirten Price, Proudhon'un kendini karşılıkçı, Bakunin'in ise kolektivist olarak tanımladığını söylemektedir (Price, 2008:4). Proudhon, komünizmin siyasal iktisadın çelişkilerini yeniden üreteceğini söylemekte ve bireyin toplumsal işlevleri yerine kolektifliği koyarak aslında hiçbir şeyle uyuşmayan ve çözmeyen bu yeni evrimin ahlak bozukluğu ve sefaletle neden olacağını iddia etmektedir (Proudhon, 2012:317). Komünizmdeki ortaklık düşüncesini de eleştiren Proudhon, ortaklığın kişiyi bencilliğe ulaştırdığını, işbirliğinden farklı olduğunu öne sürmekte ve eşitliği yüceltmektedir (Proudhon, 2012:321).

Heywood, Kropotkin ve Malatesta gibi anarşist düşünürlerin gerçek komünizmde devletin ortadan kalkacağını düşündüklerini, komünizmin otoriter bir devlet tarafından getirileceği görüşüne karşı çıktıklarını söylemekte ve anarko-komünistlerin Orta Çağ şehir devletlerine, köylü komünlerine hayran olduklarını belirtmektedir (Heywood, 2011:210). Kropotkin 10., 11. ve 12. yüzyıldaki komünlerin insanların kendi bağımsız hayatlarını yaşamalarını olanaklı kıldığını, ortak çalışma için geniş süre verdiğini, ortak ticaret olanağı sağladığını ve ortak bir kısmı tüketim sağladığını söylemektedir (Kropotkin, 1905:21).

Heywood, anarko-komünist bakış açısında komünal örgütlenmenin üç önemli avantajı olduğunu söylemekte ve ilki olarak komünlerin paylaşma ve kolektif çaba üzerine kurulu olacağı için sevgi ve dayanışmayı güçlendireceği ve ihtiras ve bencilliği uzak tutacağı inancını göstermektedir (Heywood, 2011:210). İkinci olarak komünlerde kararların paylaşımcı veya doğrudan demokrasi yöntemiyle alınması ve son olarak komünlerin desantralizasyonu sağlayan küçük ölçekli veya insan ölçeğinde topluluklar olmasıdır (Heywood, 2011:211).

2.6.2.2. Anarko-Sendikalizm

Devrimci sendikalizm adı altında da karşılaşılabilen bir anarşist düşünce biçimidir. Cantzen, sendikalistlerin Proudhon'un düşüncelerini örnek aldığını ve federalist organizasyon yapılarını benimsediğini öne sürmekte fakat sendikal hareketlerin anarşist harekete yakınlığını sadece Proudhon ile açıklayamayacağını söylemektedir (Cantzen, 1994:128). Sendikacılığın kökeni birlik ve grup anlamına gelen Fransızca *syndicat* kelimesi olduğunu söyleyen Heywood, sendikacılığın Fransa'da ortaya çıktığını, ilk sendikanın CGT olduğunu belirtmekte ve sendikalist fikirlerin İtalya, Latin Amerika, ABD ve ülkenin en büyük sendikası olan CNT desteğiyle İspanya'da yayıldığını belirtmektedir (Heywood, 2011:209).

Walter, anarko-sendikalizmin tüm ekonominin işçinin kontrolü prensibi üzerinde yürütülen, aşağı tabakanın ellerinde ıslah edilen, meslekler ve alanların yeniden örgütlendiği ve işçi sınıfının ifadesi olan işçi birliklerinden oluşan toplumu hedeflediğini söylemektedir (Walter, 2002:61). Anarko-sendikalizmin pek çok açıdan kolektivist anarşizmin yeni biçimi olduğunu söyleyen Düz, anarko-

sendikalistlerin kapitalizmi yıkacak kadar güçlenene dek kapitalizm altında reformlar yapmak için desantralize edilmiş, doğrudan eylem yapabilecek federe sendikaları savunduğunu söylemektedir (Düz, 2007:79). Heywood, sendikacılığın iki özelliğinin anarşist harekete ilham verdiğini söylemektedir. İlk özellik olarak yozlaştırıcı ve amaçsız olması nedeniyle siyasetin reddi ve şiddet kullanarak, boykotlarla, sabotaj ve grevlerle işçi sınıfının gücünün gösterilmesi inancını gösteren Heywood, ikinci özellik olarak anarşistlerin sendikaları geleceğin desantralize edilmiş, hiyerarşik olmayan toplumunun bir biçimi olarak ele almasını göstermektedir (Heywood, 2011:209).

Rocker, sendikalist hareketlerde sosyalistleri eleştirmekte ve "Gücü eline geçiren onun eseri olur." deyişini öne sürerek parlamenter politikaya atılan sosyalist işçi hareketinin yozlaştığını söylemektedir (Rocker, 2000:69). Politik sosyalizmi burjuva batağına gömülen bir hareket olarak gören Rocker, anarko-sendikalizmin politik sosyalizme tepki olarak doğduğunu öne sürmektedir (Rocker, 2000:71). Sendikaları sosyalizmin ilkokulu olarak gören Rocker, sendikaların iki amaca sahip olduğunu belirtmektedir (Rocker, 2000:74). Sendikalar öncelikle işçilerin korunması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi için çalışan bir örgüt olduğunu, devrimin gerçekleşmesi ile beraber ise işçilerin, sosyalist ilkelere göre yeniden düzenlenmesi için, sosyo-ekonomik yapıyı ellerine alarak üretimin teknik idaresini ve genel ekonomik yaşamı yakından tanımlarını sağlayacak entelektüel okul olarak hizmet edeceğini öne sürmektedir (Rocker, 2000:72).

2.6.2.3. Anarko-Kolektivizm

Kolektivist anarşizm veya *devrimci kolektivizm* de olarak bilinen, destekçileri arasında anarşist kuramcı Bakunin'in de yer aldığı anarşist düşünce akımıdır. Walter, ilk modern anarşistlerin, I. Enternasyonal içindeki Bakunin'i örnek göstererek, kolektivist olduğunu söylemektedir (Walter, 2002:58).

Anarşist kolektivizmin, ekonominin ortak olduğu fakat devlet kontrolünün bulunduğu otoriter ve reformist kolektivizm olarak bilinen sosyal demokrat veya fabianizmdeki anlayışla karıştırılmamasını söyleyen Walter, anarşist kolektivizmi, sadece anarşist olan sosyalistleri değil aynı zamanda anarşizme meyleden

sosyalistleri de karşılayan, liberter sosyalizm ifadesinin daha iyi tasvir ettiğini öne sürmektedir (Walter, 2002:58). Walter, kolektivist anarşistlerin düşüncelerini sınıf mücadelesi ve proletaryayı ele alarak fakirin zengine karşı kitle halinde ayaklandığı ve herhangi bir diktatörlük periyodu olmadan özgür ve sınıfsız topluma ani geçişin yaşandığı devrimci anarşizm olarak sunduklarını belirtmektedir (Walter, 2002:57). Ayrıca bu anarşizmin; sınıf farkındalığına sahip işçiler ve köylüler, işçi hareketi içindeki militanlar ve eylemciler ve eşitlik istediği kadar özgürlük de isteyen sosyalistler için olduğu belirtilmektedir (Walter, 2002:58).

Kolektivistlerle ilgili 1840'larda çıkan "Herkesten yeteneklerine göre, herkese eylemlerine göre." sloganına dikkat çeken Walter, emek araçlarının ortak tutulduğu fakat emek üretiminin bireyin çalışmasına göre paylaşıldığı bir düzeni arzuladıklarını ifade etmektedir (Walter, 2002:57). Düz, anarko-kolektivistler ile anarko-komünistler arasındaki temel ayrımın devrimden sonra paranın rolü üzerinde şekillendiğini söylemekte ve anarko-kolektivistlerin devrimden sonra özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının anahtar olarak gördüğünü buna karşın anarko-komünistlerin paranın ortadan kaldırılmasını arzu ettiklerini belirtmektedir (Düz, 2007:78).

2.6.2.4. Karşılıklılık

Ortakçılık veya *mutualizm* olarak da bilinen karşılıklılık kavramı özellikle Proudhon ile beraber anılmakta ve anarşizmin bireyci ve kolektivist akımlarının ortasında yer almaktadır (Heywood, 2011:208). Arvon, Proudhon'un düşüncesinin toplumsal gerçekliğin içinde yer aldığını fakat bireysel özerkliği dışta bırakmadığını söylemektedir (Arvon, 2007:84). Heywood karşılıklılığı, "Birey veya grupların diğer birey ve gruplarla pazarlık ederek ürünlerini sattığı, vurgunculuk ve sömürünün olmadığı, sosyal etkileşimin gönüllü, karşılıklı olarak yararlı ve uyumlu olduğu, hükümetin müdahalesine gerek duyulmayan adil ve makul bir mübadele sistemi." olarak tanımlamıştır (Heywood, 2011:208).

Marx'ın aksine Proudhon'un mülkiyetin tüm biçimlerine karşı olmadığını ve mülkiyet ile sahip olma arasında bir ayrım yaptığını belirten Heywood, Proudhon'un sömürüyü engelleyen ve sosyal harmoniyi sağlayan bir mülkiyet arayışı içinde olduğunu belirtmektedir (Heywood, 2011:208). Walter, Proudhon'un emek-değer

temeli üzerinde hayatın ihtiyaçlarının değişimini gerçekleştiren özgür bireylerin kooperatif gruplarından oluşan ve değişimin halk bankaları aracılığıyla verilen ücretsiz kredilerle sağlandığı bir toplum hayal ettiğini söylemektedir (Walter, 2002:55-56). Walter Proudhon'un düşüncesinin esnaf ve zanaatkarlar, küçük işletmeci ve dükkancılar, profesyonel ve uzmanlar ve eşit şartlarda çalışıp kendi ayakları üzerinde durmak isteyen insanlar için olduğunu söylemektedir (Walter, 2002:56). Ayrıca karşılıklılar, "herkesin hakkı ürettiği kadar" anlayışını benimsemişlerdir (Berkman, 1977:30).

Anarşist hat üzerinde yükselen karşılıklı fikrinde komünal aktivitelerin kalıcı yönetici veya seçilmiş yetkililerin bulunmadığı kooperatif topluluklar tarafından yürütüldüğünü söyleyen Walter, ekonomik karşılıklılığın bürokrasinin olmadığı kooperatifçilik veya karın olmadığı kapitalizm olarak görülebileceğini ileri sürmektedir (Walter, 2002:56). Proudhon'un paranın yerini, mal oldukları emek miktarına göre belirlenecek ürünlerine karşılık gösterilen kredi kağıtlarının almasını arzuladığını söyleyen Arvon, ayrıca kredi ve iskontonun karşılıksız hale getirileceği ve madeni paranın kaldırılacağı bir sistemi öngördüğünü belirtmektedir (Arvon, 2007:85). Proudhon'un düşlediği halk bankası ufak bir sermaye ile kurulan, kişilerden işlemlerden dolayı doğacak ücretler ve bireysel ayrıcalıklı bankalarla mücadele için çok az bir miktar para alacağı bir bankadır ve bu bankada birliğe, derneğe, zorunluluğa ve devlet müdahalesine ihtiyaç duyulmamakta, ihtiyaç duyulan değişim veya satış için karşılıklı söz yetmektedir (Proudhon, 2003:175). Proudhon'un bu bankayla emeğin serbest bırakılmasını ve bununla beraber refah cumhuriyetinin kurulmasını amaçladığını söyleyen Dana, bunun başarılmasıyla üretim, dolaşım ve tüketimin özgürlük, eşitlik ve karşılıklılık temeli üzerinde düzenleneceğini belirtmektedir (Dana, 1896:53).

2.6.3. Diğer Anarşizmler

Bireysel ve toplumsal anarşizmlerden farklı olarak özel bazı hassasiyetlerin ön plana çıktığı birçok anarşist düşünce türü yer almaktadır. Her ne kadar ilgilendikleri konular farklılık gösterse de, bu düşünceler de diğer tüm anarşist düşünceler gibi otoritenin yokluğunu arzulamaktadır. Bu anarşizm türlerine örnek olarak; anarko-

feminizm, eko-anarşizm, sıfatları olmayan anarşizm, anarko-natürizm, veganarşizm, kültürel anarşizm gibi birçok anarşist hareket örnek verilebilir.

2.6.3.1. Anarko-Feminizm

1960'larda başlayan ve daha yeni olan feminist hareketin anarşist hareket üzerinde şekillendiğini söyleyen Düz, aslında başlangıçtan beri anarşizm ve feminizmin oldukça yakın ilişki içinde olduğunu söylemektedir (Düz, 2007:96). Çıkan ilk anarşist gazetelerden biri, *Freedom*, Charlotte Wilson tarafından kurulmuş, İspanyol Devrimi sırasındaki *Özgür Kadınlar* hareketi anarşist kadınlar tarafından ortaya çıkarılmış ve feminizm kurucusu Marry Wollstonecraft (aynı zamanda William Godwin'in eşi), komüncü Louise Michelle ve Emma Goldman gibi önde gelen birçok feminist hareketin liderleri aynı zamanda anarşizm felsefesini benimseyen kişiler olmuştur (Düz, 2007:96).

Feminist bir yazar ve editör olan Peggy Kornegger, radikal feminist bakış açısının hemen hemen saf anarşizm olduğunu söylemekte ve kendisinin feministleri yıllardır hem kuramda hem pratikte bilinçsiz anarşistler olarak gördüğünü belirtmektedir (Kornegger, 1975:13). Brown, feminizmin kadınlar için, anarşizmin ise herkes için kurtuluş olduğunu iddia ederek; anarşizmin feminizmi kapsadığını söylemektedir (Brown, 2013:3). Anarko-feministler tahakküm, sömürü, saldırganlık, rekabetçilik, duyarsızlaşma gibi otoriter nitelik ve değerlerin hiyerarşik uygarlıklarda yüceltilip müzekker olarak görüldüğünü ve bunun aksine işbirliği, paylaşma, duyarlılık ve yakınlık gibi otorite karşıtı nitelik ve değerlerin ise müennes olarak kabul edilerek aşağı sayıldığını söylemektedirler (Düz, 2007:98).

Kadının gelişimi ve özgürleşmesi ile ilgili olarak Goldman, ilk olarak kadının kendisini bir seksüel emtia olarak değil bir birey olarak görmesini ve ikinci olarak başka bir kişinin kendi vücudu üzerinde hak iddia etmesini reddederek, istemediği sürece çocuk doğurmama; Tanrı'ya, Devlet'e, topluma, kocasına, aileye vb. hizmetçi olmama yolunu seçerek hayatını daha basit fakat daha zengin ve derin yapmasını söylemektedir (Goldman, 1911:217). Goldman, oy vermenin değil bunları yapmanın kadını özgürleştireceğini söylemekte ve özgürleşmenin ön şartı olarak kendini özgürleştirmeyi öne sürmektedir (Goldman, 1911:217).

2.6.3.2. *Queer Anarşizmi*

Queer kelimesi yanlış olarak eşcinsellikle bir tutulan bir kelimedir. Queer İngilizcede eşcinsel erkeklere söylenen ve küçültücü bir anlama sahip olan bir kelime olmanın yanında, esasen "tuhaf, garip" anlamına gelmektedir (Oxford Dictionaries, 2013). Türkçe kaynaklarda *kaçıklık* veya *terso* şeklinde kullanımı ile de karşılaşılabilmektedir (Delice, 2004).

Queer teorisinin elit bir akademik hareket olduğunu söyleyen Stein ve Plummer, teorisinin 1980'lerin sonunda ABD'nin Yale ve diğer Ivy League üniversitelerinde¹ yapılan bir dizi konferans sırasında, tarih ve beşeri bilimlerin gay/lezbiyen konuları altında kamuoyuna sunulduğundan bahsetmektedir (Stein ve Plummer, 1996:133). Queer ifadesini doğal ve esas görünen *normale* direnme olarak ele alan Song, heteronormatifliğin herkesin heteroseksüel (erkek veya kadın, tek eşli) olduğu ve kabul edildiği bir normu tanımlamak için kullanıldığını belirtmekte ve queer teorisinin heteronormatifiğe direnme olduğunu söylemektedir (Song, 2012:3). Queer teorisinin aynı zamanda homonormatifliğe de (heteronormatif ilişkilere benzeyen homoseksüel ilişkiler beklentisi) karşı olduğunu belirten Song, teoriyi kısaca herkesin tek eşli, *cis-gendered* (cinsel kimliğinin doğumda verilmiş cins uyumlu olması) ve heteroseksüel ilişkide olması beklentisine karşı çıkma olarak tanımlamaktadır (Song, 2012:3).

Queer anarşistler cinsel kimliği bir devlet biçimi görmektedirler (Heckert, 2013). Queer anarşistlere göre heteroseksüellik belli birtakım uygulama tiplerinin tek bir psikiyatrik kategoriye sıkıştırılmasıdır ve homoseksüellik ve biseksüellik bunun olumlu veya olumsuz anlamda çeşitleridir (Heckert, 2013). Bu nedenle cinsel yönelimin bir devlet biçimine benzediğini savunan queer anarşistler, devletin denetim biçimiyle cinsel yönelimin denetim biçiminin benzer olduğunu savunmaktadır (Heckert, 2013). Evlilik kurumuna karşı queer reddinin devlet asimilasyonu ve hiyerarşik ilişki formlarına karşı anarşist bir karşıtlık olabileceğini belirten Song, aile kurmanın alternatifi olarak başkasının çocuğuna bakan anarşistin bir queer ilişkisini canlandırması olarak ele alınabileceğini öne sürmektedir (Song,

¹ Kuzeydoğu Amerika'da bulunan sekiz özel üniversitenin içinde yer aldığı bir konsorsiyumdur. Önceleri sportif amaçlı kurulan bu oluşum sonradan mükemmellik ve elitizmi temsil eden bir konsept haline gelmiştir.

2012:5). Queer anarşist analizle sosyal form arasında bağlantı kurmanın bir yolunun mevcut devlete ve heteronormatif kavramsallaştırmalara karşı farklı cinsel alternatifleri uygulamak olduğunu söyleyen Song, bu konuda çoklu seks, poliamori ve queer heteroseksüel ilişkileri örnek vermektedir (Song, 2012:6). Hem cinsel yönelimin hem de devletlerin bir denetime gereksinim duymaları nedeniyle iki kavrama da olumsuz yaklaşan queer anarşistler, anarşizmin cinsellikle ilişkili çabalarda, şiddet içermeyen en iyi yöntem olduğunu öne sürmektedir (Heckert, 2013).

2.6.3.3. Eko-Anarşizm

Yeşil anarşizm olarak da adlandırılan eko-anarşizm, anarko-primitivizmi de kapsayan ve ekoloji ile anarşizmi birleştiren bir düşüncedir. Oldukça geniş bir anarşist düşünceyi kapsayan eko-anarşizm; vegan anarşizm, anarko-primitivizm, toplumsal ekoloji ve anarko-doğacılık gibi anarşist hareketleri içermektedir.

Klasik anarşizmde ekolojik doğa temaları bulunmakla beraber ekolojik düşünce ve anarşizm arasındaki benzerliklerin son zamanlarda çıkarıldığını söyleyen Düz, Murray Bookchin'in çalışmalarının ekoloji ve ekolojik konuları anarşizmin ve yeşil anarşinin kalbine yerleştirdiğini belirtmektedir (Düz, 2007:90). Ayrıca Düz, anarşizmin bireylere ve topluluklara güç vermesini, politik, toplumsal ve ekonomik gücün desantralizasyonunu sağlayarak hem bireyin hem toplumun özgürce gelişmesini sağladığını söylemekte ve bu durumu ekolojik fikirlerin topluma uygulanması olarak görülebileceğini öne sürmektedir (Düz, 2007:91). Uğur, Bookchin'in ekolojik hareket içerisinde yapmaya çalıştığı şeyin felsefe, antropoloji, tarih ve etik gibi alanlara başvurarak tutarlı bir düşünce üretmeye çalıştığını belirtmektedir (Uğur, 2009:128).

Bazı temalara bakıldığı vakit anarşizm ve ekolojinin ortak noktalarını bulmak mümkündür. Bookchin, ekolojistlerin ekosistemi yönetmek yerine canlandırmaya çalışmasını, anarşistlerin toplumun ve insanın potansiyelini serbest bırakma isteğine benzeterek, anarşist ve ekolojistlerin doğallığa (kendiliğindenlik, içinden gelme, kurgusuzluk) yaptığı güçlü vurguyu öne sürmektedir (Bookchin, 1986:99). Fakat insanın kendisini, insandan huşu ve itaat talep eden, doğaya teslim etmesine karşı

çıkılmaktadır (Bookchin, 1982:25). Anarşizmin sadece devletsiz bir toplum olmadığını söyleyen Bookchin, aynı zamanda baskısız duyarlılık ve öz yönelimli maneviyatı, toplumsal dayanışma ve bireysel gelişimi, bölgesel eşsizlik ve dünya çapında birliği, doğallık ve öz disiplini, çalışmanın eliminasyonu ve ustalığın terfisini, hem tarım hem kentsel hayat tarafından sağlanan dürtüleri insana gösteren armonik bir toplum olduğunu öne sürmektedir (Bookchin, 1986:100). Anarşist toplumun açık bir şekilde tanımlanabilecek eko sisteme benzeyeceğini öne süren Bookchin, anarşist toplumun dengeli, uyumlu ve çeşitli olacağını iddia etmektedir (Bookchin, 1986:106).

2.6.3.4. Sıfatları Olmayan Anarşizm

Sıfatları olmayan anarşizm (*anarquismo sin adjetivos*) ifadesini ilk defa kullanan orta sınıfa mensup bir mühendis ve matematik profesörü Fernando Tarrida del Marmol'dur (Esenwein, 1989:135). Tarrida bu ifadeyi ilk defa Kasım 1889'da Barcelona'da düzenlenen İkinci Sosyalist Münazara'da kullanmıştır (Esenwein, 1989:136). Tarrida, sıfatları olmayan anarşizmi; "Bütün devrimci teoriler eksiksiz bir toplumsal özgürlük garantisi verdiğini iddia eder, bunlardan biri politik, ekonomik, sosyal ve dini tüm dogmaları reddeder ve doğaya, bilime ve adalete daha uygundur, buna sıfatları olmayan anarşizm denir." şeklinde ilan eder (Esenwein, 1989:137).

Tarrida'nın anarşizme evrensel yaklaşımının, öğretisel konular üzerinde ardı arkası kesilmeyen çekişmelerinin anarşist hareketin entelektüel havasına hükmettiğini söylediği, komünist ve kolektivistlere yönlendirildiğini söyleyen Esenwein, Tarrida'nın görüşünün püf noktasının kendi gruplarının düşmanlarını askıya almak ve farklı anarşist ekonomik sistemlere daha fazla tolerans göstermek olduğunu söylemektedir (Esenwein, 1989:137). Anarşizmin temel prensibi olarak gördüğü özgür seçim ruhuna bağlı kalınmasını isteyen Tarrida, tasarlanmış ekonomik planların bir başkası üzerine dayatılmaması gerektiğini hatırlatmaktadır (Esenwein, 1989:137). Tarrida kısaca öncelikle anarşizm önündeki engellerin kaldırılmasını ve ekonomik seçimlerin gerçekleşecek devrim sonrası yapılmasını arzulamıştır.

Sıfatları olmayan anarşizmde Tarrida kadar söz edilmesi gereken bir diğer isim ise; Ricardo Mella'dır. Mella, sıfatları olmayan anarşizmi kolektivizm ve

komünizm arasında tercih yapmaya alternatif olarak görmüştür ve farklı bir biçimde yorumlamıştır (Esenwein, 1989:140). Mella, Tarrida ve taraftarlarının aksine, niteleyici etiketin reddi veya farklı anarşist sistemlerin tezi önerisine karşı çıkmakta ve anarşist hiziplerin rekabetine hoşgörülü yaklaşmak yerine, bu rekabetin akılcı bir tecrübe olacağını düşünmekte ve uyulacak en iyi sistemi gösterecek gerekli bir test olacağını belirtmektedir (Esenwein, 1989:140).

Esenwein anarşizmin tire koyulmamış biçimi olduğunu söylediği sıfatları olmayan anarşizmin, komünist, kolektivist, ortakçı veya bireyci herhangi bir niteleyici etikete sahip olmayan bir doktrin olduğunu söylemekte ve diğerleri tarafından basitçe, farklı anarşist okulların birlikte yaşamasını hoş gören bir düşünce olarak anlaşıldığını öne sürmektedir (Esenwein, 1989:135). Esenwein, bazı tarihçilere İspanya'nın anarşist teoriye tek gerçek katkısı olan sıfatları olmayan anarşizmin, bir dizi özel fikirden çok bir davranış biçimi veya bakış açısı olarak görüldüğünü söylemektedir (Esenwein, 1989:135).

Sıfatları olmayan anarşizm İspanya dışında da birçok destekçi buldu. Amerikan bireycilerinden Voltairine de Cleyre, devletin yokluğunda çeşitli yerleşim yerlerinde pek çok farklı denemenin yapılacağını söyleyerek, Malatesta gibi sıfatsız anarşizmi istemiştir (Marshall, 2003:549). Malatesta, Max Nettlau ve Jean Jacques Élisée Reclus gibi anarşistler de sıfatları olmayan anarşizmi olumlu karşılamışlardır (Düz, 2007:118). Türkiye içinde sıfatsız anarşizmi benimseyenlere örnek olarak Gün Zileli verilebilir (Soydan, 2013:70).

2.6.4. Anarşist Semboller

Anarşist hareketin yer aldığı eylemlerde ilginç bir takım bayrak semboller ve bayraklar görülmektedir. Hatta bazı anarşist sembollere, anarşizmle ilgileri olmasa dahi, bazı topluluklar, taraftar grupları gibi kitlelerin içinde rastlamak mümkündür. Bu sembollerin bazıları genel olarak anarşizmi temsil etmekle beraber, anarşist hareket içindeki birçok geleneğin de kendini bağdaştırdığı bazı özel semboller bulunmaktadır. Anarşist hareketin çeşitliliği nedeniyle birçok anarşist sembolle karşılaşilmektedir.

2.6.4.1. Daire İçinde A

Anarşist semboller arasında en çok bilinen ve kullanılan simge daire içinde kullanılan "A" harfidir. Marshall, 1964'te bir Fransız grubu olan *Jeunesse Libertaire*'nin Proudhon'un "Anarşi düzendir." sloganına bir anlam kazandırdığını ve daha sonra dünyaya yayılacak olan daire içinde (A) sembolünü ortaya çıkardığını söylemektedir (Maeshall, 2003:618). İlk başta rağbet görmeyen bu sembol, iki yıl sonra Milano'da kullanılmış ve 1968 ayaklanmasında anarşizmin yeniden canlanması ile beraber yayılmıştır (Düz, 2007:120).

Kimi kişilerin bu sembolün aslında daha eski olduğunu ve yeniden keşfedildiğini söylediğini fakat bunla ilgili bir kanıt olmadığını belirten Düz, sembolün yalınlığının ve basitliğinin kabul görmesinde önemli bir rol oynadığını iddia etmektedir (Düz, 2007:120). Buna karşılık bu sembolün daha önce İspanyol İç Savaşı'nda anarşistler ve sonrasında Belçika'daki Alliance Ouvrière Anarchiste (AOA) tarafından kullanıldığı da iddia edilmektedir ("The Well-Known Symbol", 2013).

Bu sembolün Proudhon'un "Anarşi Düzendir." söylemini temsil ettiği iddia edilmekte fakat yönetenlere karşı kaçınılmaz isyan ve anarşist ideallere yönlendirmede kararlık ve birlik manasında da kullanıldığı öne sürülmektedir ("The Well-Known Symbol", 2013). Sembolün daha çok anarko-punklar ve underground heavy metal grupları arasında kullanıldığı belirtilmekte ve bilgisayarda hızlıca sembolü belirtmek için "@" ve "(A)" şeklinde de kullanılabildiğine dikkat çekilmektedir (Düz, 2007:121).

2.6.4.2. Kara Semboller

Anarşist harekette özellikle kara (siyah) rengin öne çıktığı görülmektedir. Anarşist sembollerde, flamlarda veya bayraklarda kara renk kendine bolca yer bulmuştur.

Bu sembollerden en çok *kara bayrak* ile karşılaşılacaktır. Kara bayrağın orijini tam olarak bilinmemekle beraber 19. yüzyılın sonlarında, 1880'li yıllardan itibaren anarşist harekete girdiği söylenmektedir ("The Classical Symbol", 2013). Bazılarının bu sembolün yönetici sınıftan nefret eden, kaptanlarını seçen ve bu

seçimi geri çekebilen özgür insanların çalıştığı, dünyanın tüm denizlerinde dolaşan korsanlardan geldiğini iddia ettiği belirtilmektedir ("The Classical Symbol, 2013). Bayrağın tek renkli karalığının her türlü ezici ve baskıcı yapının inkârını temsil ettiğini söyleyen Düz, bu sembolün neredeyse bir anti-bayrak olduğunu ve daha büyük bir güce teslim olmak anlamına gelen beyaz bayrağın tam zıttı olarak da görüldüğünden bahsetmektedir (Düz, 2007:121). Kara bayrağın tüm sınırların inkârı olduğu ve bağlılığın toptan reddini ifade ettiği de belirtilmektedir ("The Classical Symbol", 2013). Ayrıca bu bayrağın anarşist direniş sırasında ölenler için bir ağıt niteliği taşıdığı da söylenmektedir (Düz, 2007:121).

Karşılaşılan bir diğer kara sembol ise *kara kedi*dir. Pençeleri ve dişleri çıkmış, kuyruğu ve sırtı kabarmış, kızgın ve tıslayan bir kara kedi şeklinde sembolize edilmiştir. Bu sembol anarko-sendikalizmle özdeşleşmiştir ve *vahşi kedi* olarak da bilinmektedir (Düz, 2007:122). Sembolü Industrial Workers of the World sendikasının önemli isimlerinden biri olan ve birçok rahatsız edici görüntüye imza atmış Ralph Chaplin çizmiştir ("The Black Cat", 2013). Bazen bir maskot olarak görülen kara kedinin esasen üretim noktasında doğrudan eylemi özellikle sabotajı temsil ettiği hatta bu nedenle *sabo-tabby* olarak adlandırıldığı söylenmektedir ("The Black Cat", 2013). Tarihsel olarak kara kedinin cadılık, kötü kehanet veya ölüm gibi olgularla özdeşleştiğini belirten Düz, modern cadılık ve Wicca'da da kara kedinin saldırı pozisyonunda olmayan halinin kullanıldığını söylemekte ve kara kedinin simgesel özelliklerinin İbrani ve Babil kültürlerine kadar gittiğini belirtmektedir ("The Black Cat", 2013).

Anarşistlerin kullandığı bir diğer kara sembol ise *kara adam*dir. Sembolde kapkara giysiler giymiş bir adamın elinde kara bir gülle bombası ile dolaştığı ve hınzır bir biçimde güldüğü görülmektedir. Bu sembolün kökeni olarak 1830'lu yıllarda İtalya'da bulunan ve ayaklanmalar çıkaran, suikastlar düzenleyen ve gülle tipi el yapımı bombalar kullanan ve İtalya'nın ulusal birliğini sağlaması sonrasında otoriteye savaş açan Carbonari Federasyonu gösterilmektedir (Düz, 2007:122). Bu sembolün eylemle propaganda ile birlikte kötü anılmaya başladığını ve anarşizm karşıtlarının bu sembolü kötüleme amacıyla kullandıklarını söyleyen Düz, 1970'lerde Roberto Ambrosoli'nin Rivista A dergisinde yaptığı Anarchik adlı çizgi roman karakteri ile sembolün popülerleştiğini belirtmektedir (Düz, 2007:122).

Kullanılan bir diğer kara sembol *kara haç*tır. Kara haç Anarchist Black Cross (ABC) örgütünün kullandığı bir semboldür. ABC'nin 20. yüzyılın başından itibaren özgürlük ve serbestlik mücadelesinde tutuklanmış kişileri desteklemek amacıyla ortaya çıktığı fakat zamanla hareketin kaybolduğu ve şu an ABC kolektiflerinin köksüz bırakıldığı söylenmektedir ("What Is", 2013). ABC'nin sembolü üst kısmı havaya kaldırılmış bir yumruktan oluşan kara bir haçtır. Bunun anarşizm ve otoriteye başkaldırıyı simgelediği söylenmektedir (Düz, 2007:123).

Anarşist hareketin kullandığı kara sembollerden biri de *kara güldür*. Sembole, daire içinde bulunan bir kara gül şeklinde de rastlanabilmektedir. Kara gülün anarşist harekette pek bilinmediğini söyleyen Düz, sembolün kökeninin bir direniş ve isyan şarkısı olan ve İrlandalıların İngilizlere karşı mücadelesini konu alan *Little Black Rose* isimli İrlanda şarkısı olduğunu söylemektedir (Düz, 2007:125).

2.6.4.3. Anarşizmin Türlerinin Bayrakları

Anarşist akımların kendileri ile özdeşleşen bayrakları bulunmaktadır. Genel hatlarıyla bu bayraklar üst ve alt köşelerinden geçen bir çizgiyle ikiye bölünen ve ayrılan bu iki kısmın bir tarafı siyah diğer tarafı ise o akımı temsil eden renkte olmaktadır. Fakat kendi has bazı sembolleri bulunan akımların bayrakları farklılık gösterebilmektedir.

Kırmızı siyah bayrak anarko-sendikalistler ve anarko-komünistler tarafından kullanılmaktadır. Sosyalizm ve anarşizm esaslarını diğer hareketlere göre daha çok barındırması nedeniyle kırmızı siyah olan bayrakta, siyah anarşizmi kırmızı sosyalizmi temsil etmektedir (Düz, 2007:122). Bir diğer bayrak ise anarko-kapitalistler tarafından kullanılan altın siyah bayraktır. Düz, bu bayrağın ilk defa 2002 yılında *Anarko-Kapitalistisk Front* veya *İsveç Anarko-Kapitalist Cephe* bayrağı olarak görüldüğünü söylemektedir (Düz, 2007:126).

Yeşil siyah bayrak eko-anarşistler ve anarko-primitivistler tarafından kullanılmaktadır. Yeşil rengin sadece insanlara değil her türlü canlı türüne odaklanıldığını vurgulamak için kullanıldığı belirtilmektedir (Düz, 2007:124). Mor siyah bayrak ise anarko-feministler tarafından kullanılmaktadır. Ataerkillik ve seksizme karşı yapılan mücadele için kullanıldığı söylenmektedir (Düz, 2007:124). Pembe siyah bayrak queer anarşistler tarafından kullanılan bir bayraktır. Bir

anarşizm türünün temsilinden çok heteroseksizm, seksizm ve ataerkillikteki hiyerarşik yapılara karşı durmaya odaklanıldığı söylenmektedir (Düz, 2007:124). Kullanılan bir diğer bayrak ise anarko-pasifistlerin ve bazen Hristiyan anarşistlerin kullandığı beyaz siyah bayraktır. Beyaz rengin kurtarıcı olarak Mesih İsa'ya teslimiyeti ifade edebileceği söylenmektedir ("Heraldry of the Regicide", 2013).

Güney Afrika'daki anarşist gruplardan oluşan bir federasyon olan *Zabalaza Anarchist Communist Federation* tarafından kullanılan ve Afrika anarşizmini temsil eden bir bayrak bulunmaktadır (Düz, 2007:126). Anarko-komünist siyah ve kırmızı renklere sahip bayrak üzerinde Afrika kıtası ve kıta temsili içinde zincirli fakat yukarı kalkmış bir yumruk bulunmaktadır. Bunun dışında koyu yeşil siyah bayrak ortasındaki daire içinde üst üste geçmiş A ve V harflerinin yer aldığı bayrak ise vegan anarşistleri, kırmızı siyah bayrak haçın yer aldığı bayrak Hristiyan anarşistleri, siyah zemin üstünde beyaz daire içinde yer alan ve üzerinde beyaz üç rakamının bulunduğu beyaz ve küçük a harfinin bulunduğu bayrak ise agoristleri temsil etmektedir.

2.6.4.4. Diğer Semboller

Anarşist hareket bayraklar, kara semboller ve daire içindeki (A) dışında da bazı sembollere sahiptir. Bu sembollerden bazıları farklı kültürlerden gelmekte ve çoğu kişi tarafından bilinmekle beraber, anarşist harekette daha farklı anlamlara sahip olabilmektedir.

Anarşistlerin kullandığı sembollerden biri Sümerlere aittir. Milattan önce 2300'lü yıllarda Sümer şehir devleti Lagaş'ta bulunan bir belgede geçen *Ama-Gi* (*Amargi*, kelimesi kelimesine "anaya dönmek") sözcüğü, özgürlüğün bilinen ilk ifadesidir ("Our Logo", 2013). Samuel Noah Kramer'a göre bilinen ilk sosyal reform hareketi Lagaş'ta gerçekleşmiştir ("Our Logo", 2013). Sığır yetiştiricileri, kayıkçılar, balıkçılar, tüccarlar, zanaatkarlar ve Lagaşlılar, politik ve sosyal özgürlüklerinin politik güç tarafından soyulduğunu ve zengin yetkililer tarafından ağır vergilere maruz kalarak sömürldüklerini fark etmeleri üzerine, Urukagina önderliğinde bir dizi reformlar gerçekleştirmişlerdir ("Our Logo", 2013). Bu reformlar kısa sürmesine rağmen, önceki yönetimin baskıcı koşullarının 1878 yılında Fransızların yaptığı

kazıda bulunan kil konilere ve oval şekilli plakalara kaydedildiği ve bunlarda reform süreci anlatılırken Ama-Gi sözcüğünün bulunduğu belirtilmektedir ("Our Logo", 2013). Bu amblemin özellikle anarko-kapitalistler tarafından zaman zaman kullanıldığı söylenmektedir (Düz, 2007:126). Ayrıca Türkiye'de de bu sözcükten hareketle yayımlanan *Amargi* isminde bir dergi bulunmaktadır.

Anarşistlerin kullandığı bir diğer sembol *Libertatis Æquilibritas* sembolüdür. Sembolün genel olarak dolar işaretine benzetilmesinin anarşistleri kızdırdığı ve kafaları karıştırdığı söylenmekte fakat buna rağmen çok net kesilmiş ve simetrik olan bu logonun gerçek anarşizm için bilgilendirici, birleştirici ve ilgi çekici olduğu belirtilmektedir ("The New Symbol", 2013). Latince'den gelen *Libertatis Æquilibritas* ifadesinin *Özgürlüğün Dengesi (Tarafsızlığı veya Sağlamlığı)* anlamına geldiği söylenmektedir ("The New Symbol", 2013). Sembolün anarko-kapitalistlerce kullanıldığı belirtilmektedir (Düz, 2007:126).

Kullanılan bir diğer sembol anlam olarak *Libertatis Æquilibritas*'a benzemektedir. Kullanılan bu sembol özünde iyilik olan dengeyi simgeleyen *Yin Yang*'dır ("The New Symbol", 2013). *Yin Yang*'ın, *Libertatis Æquilibritas* sembolünden biraz daha dar bir anlamı olduğu söylenmekte ve basitçe doğal dengeyi veya tarafsız özgürlüğü belirttiği söylenmektedir ("The New Symbol", 2013). Bu dengenin; özgür insanların eşit hak ve egemenliğe sahip adalet dengesi, tüm erkek ve kadınların özgürlük ve serbestlik haklarına sahip olduğu özgürlük dengesi, herkesin yaşamı ve yaşam tarzı üzerinde seçim yapma hakkı ve her ne olursa olsun yaptığı seçimlerin saygıyla karşılandığı saygı dengesi, hiç kimsenin bir diğeri üzerinde ezme, sömürme veya tahakküm etme hakkının bulunmadığı bir güç dengesi olduğu belirtilmektedir ("The New Symbol", 2013).

Tahta ayakkabı (clog) anarşistlerin kullandığı bir diğer semboldür. Bu isim işçi kontrolünün sembolü olan *sabottan* (Fransızca'da ayakkabı) gelmektedir (Robinson, 2013). Uzun çalışma saatleri sonrası dinlenmek için fabrika makinelerinin dişlileri arasına tahta ayakkabılarını atarak endüstriyel kapitalizme direnen Fransız köylüleri bu sembole ilham vermişlerdir (Robinson, 2013). İşçilerin sabotajını temsil eden bu sembol, anarko-sendikalistler tarafından kullanılmaktadır.

Neredeyse herkesin aşına olduğu ve anarşistler tarafından da kullanılan bir diğer sembol ise *Jolly Roger* yani korsan bayrağıdır. Bu bayrağın anarşistler tarafından, tayfasının çoğunluğunun doğdukları baskıcı toplumdan kaçan kişilerden oluştuğu fakat pek demokratik bir yönetime sahip olmadıkları belirtilen, korsanların özgür ve otoritesiz hayatının takdir edilişinin bir sembolü olarak kullanıldığının bazı kişilerin öne sürdüğü belirtilmektedir (Düz, 2007:125). Kullanılan bir diğer sembol Jolly Roger'dan türemiş olan *Eat The Rich* sembolüdür. Bu sembolde Jolly Roger'ın kafatası kemiği altında yer alan çapraz kemiklerin yerinde çatal ve bıçak bulunmaktadır. Bu sembolün genel olarak anarko-punk sembolü olduğunu söyleyen Düz, 1990'ların başından beri kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (Düz, 2007:125).

Anarşistlerin kullandığı bir diğer sembol anarşist bayraklarla ilgilidir. Anarşist bayrakların bir ifadesi olan bu semboller beş köşeli yıldızdan oluşmaktadır. Yıldızlar ortadan geçen bir çizgiyle ikiye bölünmektedir. Farklı anarşist akımlar bayraklarının renklerini bu yıldızlara uygulayarak kendilerini ifade etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ANARŞİZMİN GEÇMİŞİ

19. yüzyılın başında doğan ve 19. yüzyılın ortalarına doğru şekillenmeye başlayan anarşist düşüncenin, dünyadaki diğer örneklerle karşılaştırıldığında, Türkiye'de geç bir zamanda ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de anarşist düşüncenin tarihsel kökleri olmakla beraber, anarşizmin bir düşünce olarak belirmesinin 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası gerçekleştiği görülmektedir. Soydan (2013:215), anarşizmin 1980'lerin sonunda birkaç eski Marksist ile Türkiye'de ortaya çıktığını ve şu zamanda hayvan hakları savunucularından Lezbiyen Gey Biseksüel Travesti Transeksüel (LGBT) hareketine pek çok farklı toplumsal gruba yayıldığını söylemektedir.

Turşucu (2008:135), 1980 öncesi anarşizme dönük bir oluşumun ancak el yordamıyla ortaya konabileceğini öne sürmektedir. Zileli ve Özkaya (2008:1153), Anadolu'da ortaya çıkan çok sayıda heretik tarikata, sultanlara karşı açık veya örtülü şekilde direnişe, zorla yerleştirmeye karşı Türkmen ayaklanmalarına, yerel cemaatlerin isyanlarına, eşkıya geleneğine ve Bâtını-Alevi kültürüne dikkat çekmekte ve modern anlamda bir anarşizm olmasa dahi bunların anarşist hedeflerin varlığına bir kanıt olduğunu iddia etmektedirler. Akman (2006), Türkiye'de modern manada 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan anarşizmin küçük gruplardan yola çıkarak bir hareket haline geldiğini ve bu dönemde dahi anarşistlerin, kendilerini *genel soldan* bağımsızlaştırma sürecinin devam ettiğini söylemektedir.

3.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ANARŞİST KÖKLER

Osmanlı İmparatorluğu'nda anarşist fikirlerin azınlıklar arasında yayıldığı görülmektedir. Türkiye topraklarında rastlanan ilk anarşist karakterli hareketin, Ermeni Hristiyan bir hareket olan *Pavlusçular* (Ermenice; *Bavğikyan*) tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmektedir (Demirağ, 2012). Anarşizmin, bir düşünce biçimi olarak, ise İstanbul'daki Ermeniler arasında milliyetçilikle karışık bir biçimde 19. yüzyıl sonlarında yayıldığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:14).

Türkiye topraklarındaki ilk anarşist hareketin 10. ve 11. yüzyıllarda Bizans otoritesine karşı güçlü bir direniş gerçekleştiren ve Bizans Kilisesi'ne de devletle özdeşleştiği için karşı çıkan komünal bir yaşam süren Ermeni Hristiyan Pavluşçular olduğunu belirtilmekte ve Pavluşçuları Şeyh Bedrettin hareketinin izlediği, bu harekete Anadolu Hristiyanlarının büyük destek verdiği söylenmektedir (Demirağ, 2012). Şeyh Bedrettin'de Balkanlarda gelişen heterodoks Bogomil etkisinin bulunduğu belirtilerek, Bedrettin'in bir yanı sıra yeni-Platoncu diğer yanı sıra Hanefi olduğu söylenmektedir (Soydan, 2013:149). Anadolu'daki diğer heterodoks gelenekler de bahse konu olmakta ve anarşist karakterler taşıyan tarikatlara örnek olarak Babailer, Kalenderiler, Haydariler, Torlaklar ve Işıkçılar gibi tarikatlar örnek verilmektedir. Bektaşilik ve Melamilik'in de anarşizan izler taşıdığını söylenilerek, Melamilik'in ilk dönemlerinde tekke ve tarikat örgütlenmesini reddederek örgütlü dine tavır aldığı iddia edilmektedir (Soydan, 2013:149). Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki lonca örgütlenmesinin Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma düşüncesi çerçevesinde görülebileceğini, loncaların o dönemde oldukça güçlü olduğu, Kayseri'de ordunun şehre giremediği ve İstanbul'da 1650 yılında yüz elli bin kişilik bir lonca ayaklanması olduğundan bahsedilmektedir (Soydan, 2013:329). Tüm bunlar Anadolu'da, özellikle dinin heterodoks yorumundan beslenen, anarşist karakterli hareketlerin uzun bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

Etkisi sınırlı olmakla beraber, 1878 yılında İskenderiye'den İstanbul'a sürgün edilen bir İtalyan anarşist olan U. Parrini'nin, izlerini bir süre kaybettirmek için İstanbul'a gelen anarşistlerle beraber bir grup oluşturduğu ve Haliç Tersanesi ve Galata'daki yoğun propaganda faaliyetleri nedeniyle sınır dışı edildiği belirtilmektedir (Soydan, 2013:48). Jean Maitron'un Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk işçi eylemlerinde İtalyan anarşistlerin etkisinin olduğunu ileri sürdüğü söylenmektedir (Soydan, 2013:48). Osmanlı coğrafyasındaki ilk anarşist neşriyatların Bulgarca ve İskenderiye merkezli İtalyanca olduğu, merkezde ise Ermenice olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu dönemde anarşist neşriyatların Paris, Cenevre ve İskenderiye'de çıktığını fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde Makedon anarşistlerin ve Ermeni Devrimci Federasyonu'nun (EDF) dışında basılı bir anarşist neşriyatın olmadığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:43). Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki anarşist düşüncelerin, bu dönemde Avrupa ile en çok temas eden azınlık

olmaları nedeniyle, Ermeniler aracılığıyla gerçekleştiği söylenmektedir (Demirağ, 2012). 1894'te Ermeni Alexander Atabekyan'ın Ermenice bir anarşist gazete olan beş sayılık *Hamayankh (Komün)* gazetesini yayımladığı belirtilmekte ve sekiz sayfalık bu gazetenin ilk sayfasının anarşizm ve genel olarak Ermeni devrimsel hareketleri üzerine olduğu, diğer sayfaların da dünyadan anarşist hareket ve politik konularda haberlerden oluştuğu söylenmektedir (Selbuz, 2006). Atabekyan'ın Avrupa anarşist hareketi, özellikle Ermeni devrimci hareketleri ve Rus anarşist hareketi, içinde aktif bir figür olduğunu söyleyen Selbuz, içinde Bakunin, Kropotkin ve Malatesta'nın makalelerinin de bulunduğu çeşitli Ermenice ve Rusça broşürler yayımladığını söylemektedir (Selbuz, 2006). Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nda dağıtılan anarşist neşriyatlarda "Osmanlı maarifinden izin alınmıştır." ibaresinin de bulunduğu dikkat çekilmektedir (Soydan, 2013:44). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu anarşist neşriyatların çeşitli şekillerde dağıtımının yapıldığı ve Londra'da basılan Musevi anarşist gazete *Arberterfraynd*'in İstanbul'a gönderildiği de belirtilmektedir (Soydan, 2013:46).

II. Meşrutiyet döneminde Taşnak Partisi içinde bir anarşist grup olduğu ve bu grubun Atabekyan ile teması olduğunu söylenmekte, o dönemde İttihatçılar içerisinde de bir anarşist grup olduğu belirtilmektedir (Demirağ, 2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda anarşizme dair basılan ilk kitabın Kıbrısizade Osman Bey tarafından Fransızca yazılan ve 1895'te Bulgaristan'da basılan *Socialisme et Anarchie* adlı kitaptır (Zileli ve Özkaya, 2008:1153-1154). Tüm bunlara ek olarak 1896 yılında New York'tan İstanbul'a gelen ve Musevi anarşist hareketi içinde önemli bir kişi olan Abraham Frumkin'in oldukça büyük bir anarşist literatür getirdiği de söylenmektedir (Soydan, 2013:44).

1890 yılında anarşistler, sosyalistler ve milliyetçiler tarafında Tiflis'te kurulan EDF'ye dikkat çekilmekte, EDF'nin kurucularından biri olan Khristaphor Mikaelyan'ın bir zamanlar Bakunin destekçisi olduğuna dikkat çekilmekte ve kuvvete başvurma ve kendini yönetme görüşlerini kabul ettiği belirtilmektedir. 1894'te EDF'nin Ermeni katliamlarını protesto etmek amacıyla silahlı bir şekilde hükümet merkezine ve Osmanlı Bankası'na saldırdığını ve gerçekleştirdikleri bu olaylarla Jön Türkleri etkilediğini belirten Selbuz, 1894 ve 1895'teki Ermeni katliamlarının da Osmanlı entelektüellerini etkilediğini iddia etmekte ve Jön

Türklerin halkı despotik rejime karşı isyan etmeye çağırdığını belirtmektedir (Selbuz, 2006). Amaçları anayasayı ve parlamentoyu korumak olan ve bunun yolunu Sultan ile anlaşmak veya Sultan'ı bertaraf etmek olarak gören Jön Türklerin, Sultan'ı bertaraf etmek fikri nedeniyle anarşizme yakınlaştığı hatta o dönemde Yahya Kemal Beyatlı gibi akla gelmeyecek isimlerin dahi anarşist eserleri izlediği belirtilmektedir (Soydan, 2013:33-34). Selbuz (2006), bu arada EDF'den ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen on dört anarşistin İstanbul'da faaliyet gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca EDF'nin arşivinde az sayıda olmakla beraber anarşist risalelerin bulunduğu belirtilmektedir (Soydan, 2013:44). Atabekyan'ın da aralarında bulunduğu EDF içindeki bir grup anarşistin 1896'da Londra'da toplanan Enternasyonal'e *Liberter Ermeniler* imzasıyla *Devrimci ve Liberter Sosyalistlere* başlıklı bir bildirge gönderdiği de söylenmektedir (Selbuz, 2006).

EDF'nin Bulgar ve Ermeni anarşistlerinin, anarşist ve nihilistlerin çoğunlukta olduğu *Makedonya Gizli Devrimci Komitesi* ve İstanbul'daki *Makedonya Lokal Komitesi* ile beraber Edirne ve Trakya'da gerçekleştirilen silahlı eylemlere katıldıklarına dikkat çekilmektedir (Soydan, 2013:45). Bulgar ve Makedon anarşistlerin Edirne ve Trakya'daki Osmanlı köylüsünü, EDF'nin İstanbul'daki Müslümanları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı devrimci mücadeleye çağırdığı belirtilmekte fakat bunun Jön Türkler dışında olumlu karşılanmadığını söylenmektedir. Aynı şekilde İskenderiye ve Beyrut'taki İtalyan anarşistlerin de yerli Müslüman yoksullarla iletişim kuramadığı söylenmekte ve bunun nedeninin dil ve din olduğu öne sürülmektedir (Soydan, 2013:46-47).

Osmanlı İmparatorluğu içinde anarşizmle ilgili belki de en ilgi çekici konu *Gemidzii* (*Gemici*) grubudur. 1903'te Selanik'te gerçekleştirdikleri eylemler nedeniyle adının bu kentle anıldığı belirtilen *Gemidzii* grubunun, Veles ve çevresinde Osmanlı ve Avrupa kuruluşlarına karşı küçük çaplı şiddet eylemleri ile dikkat çektiği söylenmektedir. 1899 yılında Osmanlı Bankası'nı havaya uçurmak için kazdıkları tünelin Osmanlı İmparatorluğu görevlileri tarafından ortaya çıkarılması nedeniyle örgütlerini İstanbul'dan Selanik'e taşıyan bu grup, Osmanlı Bankası'nın Selanik Şubesi'ni havaya uçurmak için bir tünel kazma girişiminde bulunmuş ve bu girişimleri 1903 yılında başarıya ulaşmıştır. Öncelikle Selanik limanından kalkan Quadaquiviri yolcu gemisi ve sonrasında aynı akşam İstanbul-Selanik treni

bombalanmış fakat esas büyük saldırı 29 Nisan'da şehrin havagazı sistemi işlevsiz hale getirildikten sonra Osmanlı Bankası'nın bombalanması ile beraber gelmiştir. Gemidzii grubunun gece boyunca Selanik'teki resmi binaları, otelleri, kahvehaneleri bombaladığı belirtilmekte, uygulanan baskı politikaları ile çatışmaların durdurulduğu ve *St. Elias* günü olarak adlandırılan bu ayaklanmanın başarısızlığının Makedonya devrimci hareketinde büyük çatışmalara ve ayrılıklara neden olduğunu söylenmektedir (Soydan, 2013:48-49).

1908 yılında Selanik'te anarko-liberal eğilimlere sahip olduğu belirtilen Benaroya adlı bir Yahudi'den söz edilmekte fakat Zileli ve Özkaya, bu kişinin anarşist değil Rusya'daki Narodniklerin devamı olan Sosyalist Devrimci geleneğe daha yakın olduğunu söylemektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1154). Avrupa'da kurulan *Türk Anarşist Cemiyeti*'nden bahsedilmekte fakat muhtemelen bu örgütün işlevsiz olduğu ve sultanı korkutmak amacıyla kurulduğu söylenmektedir (Soydan, 2013:33). Basılı başka bir kaynak olarak Haydar Rıfat'ın 1910 yılında yayımlanmış olan *Beynelmilel İhtilal Fırkaları* adlı kitabı gösterilmekte ve iki bölümün *Anarşist Fırkaları* ve *Proudhon-Bakunin* ismini taşıdığı belirtilmektedir. Ayrıca 1910 yılında çıkarttığı *İştirak* dergisinde anarşizm ve anarko-sendikalizm üzerine birkaç makale yayımlayan *Sosyalist Hilmi*'nin de Osmanlı İmparatorluğu döneminde söz edilesi bir anarşist basılı kaynak olduğunu söyleyen Zileli ve Özkaya, II. Enternasyonal'e yakın olan *Sosyalist Hilmi* veya *İştirakçi Hilmi* olarak da bilinen Hüseyin Hilmi'nin anarşist yazı ve şiirleri yazmasının altında yatabilecek sebepler olarak Sosyalist Hilmi ile Baha Tevfik'in yakın arkadaş olması ve sosyalizm ile anarşizm arasındaki farkların o dönemde Türkiye'de henüz algılanamamış olmasını göstermektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1154). 1908 sonrası dönemde anarşizmin genel manada olumsuz olarak görüldüğü fakat Ahmet Rıfkı'nın anarşizmi felsefî bir yaklaşım olarak olumlu olarak ele aldığı söylenmekte lakin bu durumun Ahmet Rıfkı'yı anarşist yapmayacağı belirtilmektedir (Soydan, 2013:35).

3.1.1. Baha Tevfik ve Anarşizm

Mehmet Öznur Alkan, Baha Tevfik'in anarşist olmadığını, Felsefe-i Ferd kitabında bir iki cümlede anarşizme dair fikrini söylediğini ve aslında onun âdem-i

merkeziyetçiliği savunan çok iyi bir liberal olduğunu iddia etmektedir (Soydan, 2013:35). Alkan'ın bu iddiasına Burhan Şaylı sert bir biçimde karşı çıkmakta ve Tevfik'in dilinin anarşizmin Osmanlıcasını temsil ettiğini söyleyerek, Felsefe-i Ferd'in son makalesinin bunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde doğruladığını öne sürmektedir (Tevfik, 1992:24). Zileli ve Özkaya da, zamanın genelgeçer görüşlerinden ve liberal fikirlerinden etkilenen Tevfik'in, geleceği anarşizmde görmesi nedeniyle anarşist olarak tanımlanmasının abartı olmadığı görüşünü dile getirmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1155). Zileli ve Özkaya, Tevfik'i ilk Türkiyeli anarşist aydın olarak takdim etmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1154). Turşucu, Alkan'ın eleştirilerinin Tevfik'in diğer eserlerine bakıldığı zaman havada kalmadığını söylemekle beraber, Tevfik'in Türkiye'de anarşizm için parlak ve öncü bir şahıs kabul etmektedir (Turşucu, 2008:138).

Tevfik'i anarşist olarak ele almayı sağlayacak en büyük delil olarak, kitabının son bölümü olan *Çağın Sonu ve Birey Felsefesinin Sonucu*'nda dile getirdiği şu satırlar gösterilebilir: "Ben bu yeni çağın içinde "anarşizm"i görüyorum. Kanımca kölelikten, ücretli köleliğe ve ücretli kölelikten sosyalistliğe geçen insanlık en sonunda anarşizme ulaşacak ve orada bireyselliğin bütün bağımsızlığını, bütün azametini duyumsayacaktır" (Tevfik, 1992:112). Ayrıca Tevfik'in "Görülüyor ki sosyalizm ve anarşizm akımları birbirinin kardeşi değil, belki düşmanıdır. Bunları bir değil, ayrı anlamalı, birbirinin zıddı bellemelidir" (Tevfik, 1992:111) görüşü o dönem içerisinde kimilerinin idrak edemediği sosyalizmle anarşizm arasındaki farkı algılayabildiğini göstermektedir. Diğer kişilerin Baha Tevfik hakkındaki fikirleri derlenip, Felsefe-i Ferd kitabında yer alan yukarıdaki verilerden yola çıkıldığında Baha Tevfik'in anarşist olarak ele almanın mümkün olduğu görülmektedir.

3.2. 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE ANARŞİZM

Turşucu, 1980'e kadar olan döneme bakıldığında bazı çeviri kitaplar ve kendini anarşist olarak takdim eden birkaç sima dışında, Türkiye'de kayda değer bir anarşist hareket bulunmadığını belirtmektedir (Turşucu, 2008:138). Akman, Türkiye'nin *dünya sosyalist sisteminin* merkezi olan Sovyetlere komşu olması ve hem doğusunun hem batısının komünistler devletlerle çevrili olması nedeniyle sol-sosyalist

çevrelerden yükselen muhalif ve anti-kapitalist hareketin renginin *kızıl* olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Akman, bu durumun iktidarın otoriter eğilimlerini güçlendirmesine ve otoriter politikalar ve askeri darbelerle toplum üzerinde sınırsız tahakküm uygulamasına neden olduğunu öne sürmektedir (Akman, 2006).

Türkiye'de anarşizme dair bulunan en eski yazılı eserin, Ahmet Ağaoğlu tarafından Rusça'dan çevrilen ve 1935 yılında Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphanesi tarafından bastırılan Kropotkin'in *Etika* adlı eseri olduğu söyleyen Zileli ve Özkaya, Mete Tunçay'ın Şevket Süreyya Aydemir'in Anadolu'da kurulan Yeşil Ordu'nun adını Ukrayna'daki anarşist Mahnovist hareketten aldığını söylediğini fakat bunu doğrulayacak herhangi bir kaynak olmadığını belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1156). Ayrıca 1935 yılında Haydar Rifat'ın da Kropotkin'in *Anarşizm* kitabının çevirdiği belirtilmektedir (Dulkadir, 2010). Bu iki kitaptan sonra uzunca bir süre Türkiye'de anarşizm adı altında faaliyete ve neşriyata rastlanmadığı belirtilmekte fakat tek tük anarşistlerin olabileceğine dikkat çekilmekte ve bu konuda, Zileli ve Özkaya'nın Türkiye Komünist Partisi (TKP) saflarına sızmış bir ajan olarak takdim ettikleri, Şükrü Dinsel'in Tireli Kemal Uygunoğlu isimli bir anarko-komünistle tanıştığı ifadesi örnek gösterilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1156). Ayrıca Tacettin Karan'dan bahsedilmekte ve eski TKP'den anarşizme geçtiğini belirtilmektedir (Soydan, 2013:65).

1960'lı yıllarda Henri Arvon'un *Anarşizm Nedir?*, George Woodcock'un *Anarşizm*, Bakunin'in *Seçme Düşünceler* ve Proudhon'un *Mülkiyet Nedir?* kitaplarının basıldığı belirtilmekte fakat Marksist klasiklerin birbiri ardına basıldığı bu dönemde anarşist neşriyatın sayısının bir elin parmaklarını geçmediği vurgulanmaktadır (Zileli ve Özkaya, 2008:1156). Dulkadir, *Yeni Ufuklar* dergisinde 1968 yılının Mart ve Nisan ayında Masis Kürkcügil tarafından anarşizmi olumlu ele aldığı *Anarşizm Üzerine Birkaç Söz* başlıklı makalenin yayınlandığını belirtmektedir (Dulkadir, 2010). Bu yıllarda "Kropotkin, anarşizmin babasıymış." deyişinden başka anarşizmle ilgili bir şeyin bilinmediği söylenmekte, bir gösteride çok hareketli olup polisin üzerine çok atılan kişilere hem eleştirel hem takdirdel manada anarşist dendiği belirtilmektedir (Soydan, 2013:59-60). Bu dönemde Stalinist ideolojinin baskınlığından söz eden Zileli ve Özkaya, Troçkist gibi muhalif eğilimlerin dahi az

da olsa bulunduğunu fakat anarşizmin en ufak bir biçimde varlık gösteremediğini belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1156).

1970'li yılların da 1960'lara benzer biçimde geçtiğini belirten Zileli ve Özkaya, anarşist sözcüğünün, yalnızca iktidarın sol ve sınıf hareketini karalamak için, kargaşa ve şiddet anlamında kullanıldığı söylemektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1157). Dulkadir, 1970'li yılların çatışma ortamında anarşizm ile şiddet bağına odaklanan birkaç eserin basıldığını söylemekte ve anarşizmi şiddet-terörizm ekseninde değerlendiren bu kitapların Fahri Tanman'ın *Demokratik Düzen Anarşik Usullerle Nasıl Tahrip Edilir?*, Ziya Somar'ın *Dünyada ve Bizde Anarşi-Anarşizm* ve Ayşe Kemali'nin çevirisini yaptığı Roderick Kedward'ın *Anarşistler: Bir Dönemi Sarsanlar* adlı eserler olduğunu belirtmektedir (Dulkadir, 2010). 1968 olayları bahis konusu olduğunda, Paris ile İstanbul'un o dönemde farklı çağlarda olduğu belirtilmekte ve Avrupa'daki 68 olaylarının Stalinizmden kopan bir hareketken Türkiye'de Stalinizme koşan bir hareket olduğuna dikkat çekilmektedir (Soydan, 2013:61).

3.3. ANARŞİZMİN TÜRKİYE'DE GELİŞEMEMESİNİN NEDENLERİ

Anarşizmin Türkiye'de gelişmemesi birçok nedene bağlanabilmekle beraber genel olarak belli başlı birkaç unsurun ortaya çıktığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine has dinamikleri nedeniyle anarşizmin Türkiye'de gelişiminin uzun bir süreç aldığı söylenebilir.

Bu nedenlerin ilki birey ile devlet arasındaki tampon kurum olarak da adlandırılabilir sivil toplum kuruluşlarının eksikliğidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dönem tekke ve tarikatların tampon kurumlar işlevini gördüğü fakat modernleşme ile bu kurumların çözüldüğü belirtilmekte ve sendikalar, siyasal partiler, futbol kulüpleri ve dernekler gibi örgütlenmelerin modernleşme ile beraber ithal edildiğinden bahsedilmektedir. Bu kurumların devletin bireye nüfuzunu kırarak kadar etkisinin olmadığı söylenmekte ve bu nedenle tampon görevlerini icra edemedikleri belirtilmektedir (Soydan, 2013:31-32).

Bir diğer neden olarak, Osmanlı aydınları gösterilebilir. Bu konuda, Osmanlı aydınlarının daha çok devlet memuru olduğu ve bu nedenle varlıklarını devlete

borçlu oldukları söylenmekte ve aydınların hep devleti güçlendirmeye çalıştığı dolayısıyla aydınların devleti karşılarına alacak bir ideoloji savunusu yapamadıkları öne sürülmektedir (Soydan, 2013:33). Ayrıca Abdülhamid'e karşı muhalefeti bile Abdülhamid'in finanse ettiği örneği verilmekte ve Osmanlı aydınlarının devleti sevmemek gibi bir durumunun olmadığı aksine iktidarı istedikleri belirtilmektedir (Soydan, 2013:80). Osmanlı aydınlarının devleti reddetmek yerine devleti kurtarma fikrine yatkın olduğu öne sürülmekte ve bu nedenle Osmanlı aydınları arasında pozitivizm ve evrimci materyalizmin daha çok kabul gördüğü iddia edilmektedir (Soydan, 2013:49). Zileli ve Özkaya, Osmanlı aydınlarını meşgul eden en büyük sorunun *geri kalmışlıktan kurtulma* ve *muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak* olduğunu ve aydınların bu amaca ulaşmak için Avrupa'daki Jakoben geleneğe benzer bir şekilde devlet eliyle, merkeziyetçi, tepeden inme bir biçimde ve *halka rağmen halk için* düsturuyla hareket ettiğini belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1157). Tüm bunlara rağmen, 1913'te İttihad ve Terakki tek parti yönetimini kurmayıp meşrutiyetin devamını sağlayabilseydi, anarşizmin bir yankı bulabileceği söylenmektedir (Soydan, 2013:36).

Anarşizmin, aydınlarının beklentilerini karşılayamaması da bir neden olarak belirtilebilir. Anarşizmin, Batılı modernleşmenin en sivri ucu ve modernizmin inkarı olarak görülebileceğini söylenmekte, aydınların beklentisine anarşizmin yanıt verememesini normal olarak görmektedirler. Aydınların, *Doğu'nun kurtuluşunu* Batı gibi ulus-devletler yoluyla ilerlemede ve *Batı'ya yetişmede* gördüğünü belirten Zileli ve Özkaya, ulusu ve ulus-devleti, bunlar dolayısıyla kalkınmacılığı reddeden anarşizmin aydınların beklentisine cevap veremediğini söylemektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1157).

Bir ön ideoloji olarak bireye vurgu yapan liberalizmin yokluğu bir diğer neden olarak gösterilebilir. Anarşizmin, liberalizm gibi, bireyin cesur duruşu olduğu söylenmekte, Osmanlı geleneğinde '*Ben*'in olmadığını hep '*Biz*'in olduğunu belirtmekte ve '*Ben*'i öne çıkartmanın adapsızlık olarak görüldüğünden bahsedilmektedir (Soydan, 2013:32). Liberalizmin farklı bir özgürlük tanımı olmasına rağmen anarşizmle akraba olduğu da söylenmekte ve liberalizmin aydınlar arasında etkili olamadığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:80). Türkiye'de sosyalizm adı altında hâkim olan şeyin ya Kemalizmle harmanlanmış bir tür sosyal demokrasi

fikri ya da kökleri Bakü Konferansı'na, Çin Devrimi'ne veya Baas sosyalizmine dayanan Üçüncü Dünyacı, kalkınmacı bir çizgi olduğunu söylenmekte ve otoriter devletin her türlü muhalefeti hatta liberalizmi dahi baskıladığı iddia edilmektedir (Soydan, 2013:230-231).

Başka bir neden olarak işçi sınıfının gelişmemişliği söylenebilir. Zileli ve Özkaya, anarşizmin 20. yüzyılın ilk yirmi yılında salt radikal aydınlarla kısıtlı kalmadığını, anarko-sendikalizm biçiminde kitlesel işçi hareketleriyle geliştiğini ve bu gelişimin sadece Batı'da değil Japonya ve Çin gibi Doğu ülkelerindeki yoğun endüstriyel alanlarda gerçekleştiğini de belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1157). Bu konuda Anadolu topraklarında endüstriyel faaliyetlerin azlığı nedeniyle işçi sınıfının gelişmediğini fakat Zonguldak'taki işçi yoğunluğunun dünyada işçi hareketlerinin gerçekleştiği diğer yerlerden farklı olmadığını söyleyen Zileli ve Özkaya, anarko-sendikalist işçi hareketlerin en ufak bir kıpırtısının gerçekleşmeme nedeni olarak toplumun kültürel yapısından kaynaklandığını öne sürmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1158). Elit aydınları dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun dışarıya kapalı olduğunu ve sömürgeci bir statüye sahip olmadığını ve bu nedenle işçi ve emekçilerin Batı'dan çok farklı özgün bir Doğulu değerler dünyasında yaşamalarının bu duruma neden olduğunu söyleyen Zileli ve Özkaya, komünizm ideolojisinin de 1920'lerden sonra Türkiye'ye Selanik ve Balkanlar'dan gelen göçmen işçiler sayesinde aktarıldığını fakat anarko-sendikalizm için geç kalındığını iddia etmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1158). Anarşizmin gecikme nedenlerinden biri olarak sol hareketin Kemalist kökenden gelmesi gösterilmektedir (Soydan, 2013:136).

Batı ile Yakındoğu ve Uzakdoğu'daki Devlet algısını karşılaştırıldığında, Batı'da Devlet'in olumsuz olarak algılanarak tepkiselliğe maruz kaldığı fakat Yakındoğu ve Uzakdoğu'da Devlet'in her zaman yüce tutulduğu ve olağanüstü dönemler (kıtlık, dış yağma, kaos vb...) haricinde Devlet'in gücünü zayıflatmaya veya sınırlamaya yönelik bir eylemin gerçekleşmediği söylenmektedir (Soydan, 2013:124). Türkiye tarihine bakıldığı vakit toplumsal değişim ve dönüşüm hareketlerinin devleti ele geçirilmek üzerine kurgulandığı söylenmekte ve devletin belli fikirleri hayata geçirmenin yegâne kaynağı olarak görüldüğü belirtilmektedir (Soydan, 2013:291). Birkaç istisna dışında solun dünyadaki ana akım sosyalizm

öğretilerinden ve resmi komünist partilerin ideolojik yörüngesinden kopamadığına dikkat çekilmekte, radikal solun ufkunun sınırlandığından bahsedilmektedir (Soydan, 2013:291). Türkiye'de komünist hareketin gelişip anarşist hareketin ortaya çıkamamasını toplumun otoriteye düşkün olmasına bağlanmakta ve otoriteye başka hiçbir şey yokmuşçasına iman edildiği belirtilmektedir (Soydan, 2013:111). Ayrıca sol hareketlerin otoriter tavırlarının, anti-otoriter eğilimin gelişmesine engel olduğu belirtilmektedir (Soydan, 2013:62).

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de anarşizmin gelişmemesi hakkında tüm bu ortaya atılanlara bakıldığı zaman, toplum içindeki dinamiklerin farklılığı ve Batı etkisine kapalılık sebepleriyle anarşist düşüncenin Türkiye'de geç ortaya çıktığı görülmektedir. Kendine has bu özellikler nedeniyle Avrupa'da eskiyen akımlar dahi Türkiye'de yeni olarak görünmüş ve hem iktidar hem sol hareket kaynaklı durumlar nedeniyle anti-otoriter, özgürlükçü eğilimler gelişmemiştir.

3.4. ANARŞİST HAREKETİN TÜRKİYE'DE DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Anarşist düşünce 60'lı ve 70'li yıllarda Türkiye'de sol hareket içerisinde yer bulamamıştır. 12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbe sonrası oluşan ortamda mevcut durumu sorgulayan kimi kişiler, yavaş yavaş kendilerini anarşist düşünce içinde bulmuşlardır. 12 Eylül Darbesi, anarşist hareketin Türkiye'de örgütlü bir biçimde ortaya çıkmasını sağlayan bir zemin oluşturmuştur. Bu zeminin 12 Eylül Darbesi sonrası oluşumuna dair birkaç farklı neden gösterilebilmektedir.

3.4.1. 1980 Sonrası Dönem ve Kara Dergisi'nin Ortaya Çıkışı

Zileli ve Özkaya, 1970'li yılların sonunda iki olgunun sol hareket üzerinde bir basınca yol açtığını ve bu basıncın sol hareketi yol ayrımına götürdüğünü belirtmekte ve bu iki olgu olarak sosyalizmin içine girdiği krizin yarattığı psikolojik basınç ile 12 Eylül cuntasının fiziki basıncını göstermektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1159). Oluşan bu iki ayaklı basıncın sol hareketi iki seçenekli bir yol ayrımına sürdüğünü belirten Zileli ve Özkaya, bu iki ayrımın; eski önderlikler ile genç militanların oluşturduğu *muhafazakâr eğilim* ve bu iki kesimin dışında kalan yer yer liberalizmin

de etkisinin görüldüğü *arayış eğilimi* olduğunu söylemektedirler (Zileli Özkaya, 2008:1159-1160). Akman, anarşizmin siyasi etkinlikte bulunmayan kişilerden daha çok geçmişte Marksist gruplarda yer almış kişilerden talep gördüğünü belirterek, bu kişilerden bir kısmının örgütlenme yetenekleri işe anarşizme olumlu katkıda bulunduklarını fakat bir kısmının şiddet ve otoriterlik eğilimiyle anarşist etik açısından sorunlar yarattığını belirtmektedir (Akman, 2006). Türkiye'de anarşist fikirlerin doğuşuna etkisi olan bireylerin sol hareketten gelmesine rağmen açıkça bir reddi miras ilan ettiklerine dikkat çekilmekte ve liberter düşüncenin, inanç ve duyarlılıklarını yitirmeyen fakat eski siyasal bağlantılarını reddeden insanların buluştuğu bir zemin olduğu söylenmektedir (Soydan, 2013:127).

Öncü parti fikrinin doğal sonucu olan lider kültürünün 12 Eylül sonrası kayba uğradığını belirten Zileli ve Özkaya, bunun sonucunda bireyselliği ön plana çıkaran liberalizmin yeşermesinin önünün açıldığını ve *bürokratik kolektivizmin* sorgulandığını öne sürmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1160). 12 Eylül Darbesi sonrası çıkan gençliğe de dikkat çekilmekte, bu yeni genç kesimin bireyselliği yok eden bürokratik kolektivizmi yaşamamış olduğu ve bu nedenle bu gençlerin bir kısmının bireysellik ve devrimciliği aynı potada eriten anarşizme daha rahat bir biçimde ulaştığı söylenmektedir. 1970'lerdeki öncü parti modelinde devrimin başarısı için özgürlüklerin rahatça kısıtlanabildiği ve sol militanlarının bazılarının her şeye kadir olarak görüldüklerini belirtilmekte ve 12 Eylül Darbesi ile beraber özgürlüğün değerinin anlaşıldığına dikkat çekilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1160).

1980'lerde ilk anarşist neşriyatların ve faaliyetlerin 12 Eylül Darbesi sonrası Almanya'ya kaçan Türk ve Kürt kökenli siyasi göçmen topluluklarının içinde çıktığı belirtilmekte ve ilk anarşist neşriyatın, üzerinde tarih yazmamakla beraber, Kasım 1981'de çıktığı tahmin edilen, düzensiz aralıklarla dört sayı devam eden ve Tübingen'de çıkan *Anarko* adlı derginin olduğu söylenmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1161). Türkçe Anarşizm Arşivi'ne mektup yazan H. İbrahim Türkdoğan'ın önce Almanya'daki Türk bir sol gruba dâhil olduğu sonrasında etkilenerek Alman anarşistlere katıldığı belirtilmekte ve anarşist harekete katılan diğer Türkler için de aynı durumun benzerlik gösterildiği söylenerek Türk grupların anarşist neşriyatlarında Alman yayınevlerinin, dergilerinin ve kitapçılarının etkili olduğuna dikkat çekilmekte ve bu etkiye kanıt olarak Türkiye'de yayımlanan ilk anarşist dergi

olan Kara'da Almanya'dan çok sayıda imza bulunması gösterilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1162). Almanya'da yayınlanan diğer anarşist neşriyata örnek olarak Aachen'da *Doğrudan Eylem, Anarşist Bildiriler*; Tübingen'de *Tübingen Anarko-Sendikalistler, Romantizm ve Anarşi*; Berlin'de *Ütopya* adı altındaki neşriyatlar örnek gösterilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1162). Türkler arasında anarşist düşüncenin öncelikle Almanya'da yayılmasının nedeni olarak; Almanya'da köklü bir anarşist geleneğin oluşu ve çok sayıda Türk öğrenci ve siyasi göçmenin bulunması öne sürülmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1162). Ayrıca Almanya dışından bir örnek olarak, Britanya'da da 5 Mayıs Grubu olarak bilinen bir anarşist grubun faaliyetlerinden söz edilmektedir. Bu grup Türkiye'de yayımlanan çeviriler yapmış ve *Anarchism in Turkey* ve *Fundamentalism, Nationalism and Militarism in Turkey/Feminism in Turkey* gibi İngilizce broşürler yayınlamıştır (Zileli ve Özkaya, 2008:1162).

Türkiye içindeki ilk oluşumların doğrudan olarak anarşist olmamakla beraber liberter olarak ortaya çıktığı belirtilmekte ve *Yeni Olgu* ile *Akıntıya Karşı* dergilerinin bu çerçevede yayımlandığı söylenmektedir. 1984 yılında kendilerini eski sosyalist gelenekten gelen ve anti-otoriter olarak tanımlayan bir grubun Sokak Yayınları'nı kurduğu belirtilmekte ve bu oluşumun Türkiye'de doğrudan anarşist yayın yapan ilk oluşum olarak ele alınabileceğini iddia edilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1162-1163).

Zileli ve Özkaya Türkiye'de anarşizmin miladı olarak, Ekim 1986'da ilk sayısını çıkaran Kara dergisinin doğuşunun alınabileceğini söylemektedirler (2008:1163). Soydan da kitabının Kara dergisini konu alan bölümüne *Anarşizmin Sıfır Yılı:1986* başlığını atmıştır (Soydan, 2013:79). Zileli, Kara'nın yayınlanmasından önce Türkiye'nin politik tarihinde ne örgütlü bir anarşik hareketin görüldüğünü ne de periyodik bir yayın organı ile kendini ifade etmeye çalışan bir çevreye rastlandığını belirtmekte ve bu nedenle Türkiye'de anarşist tarihin Kara ile başladığını söylemektedir (Zileli, 1994). Kurt, Türkiye'de anarşistler için ilk kaynağın Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi olduğunu belirtmektedir (Kurt, 2011:11). Kara'nın ortaya çıkışının, Sokak Yayınları tarafından Ekim 1985'te basılan George Sorel'in *Marksizme Eleştirel Yaklaşımlar* kitabı ve sonrasında çıkan Ida Mett'in *Kronstadt* kitabının ertesinde, İspanya İç Savaşı üzerine kitap olarak

basılması planlanan çalışmanın uzun olması nedeniyle dergiye çevrilmesiyle gerçekleştiği söylenmektedir (Soydan, 2013:86-87).

Kara'nın ilk defa ortaya çıktığı zaman, toplumda anarşist kelimesinin kötü olarak algılanması ve illegal örgütlenmeye karşı olan anarşistlerin legal alanda faaliyetlerinin devamına Devlet tarafından müsamaha gösterebilip gösterilmeyeceği endişesi nedeniyle liberter olarak adlandırılmayı tercih ettiklerini belirten Kurt, ilk sayıda yazıların imzasız çıktığını fakat sonraki sayılarda birkaç istisna dışında yazıların takma adla çıktığını belirtmektedir (Kurt, 2011:11-12). Kara'nın teknolojiye, ilerlemeye, üretici güçlere ağırlık veren klasik sol düşüncüyü sorgulamayı sürdürdüğünü ve ilerleme ve teknolojiye karşı doğa ve ekolojiyi öne çıkardığını belirten Zileli ve Özkaya, Kara'nın özellikle çalışma hayatının, disiplinin ve zaman köleliğinin eleştirisinde oldukça başarılı olduğunu iddia etmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1163). Kara'nın sol milliyetçilikten de kendini ayırdığını söyleyen Zileli ve Özkaya, bu durumun solu oluşturan bireylerin anlayış dünyasının çok üzerinde kalma ve onlarla zihinsel bağlantı kuramaması gibi bir dezavantaja dönüştüğünden bahsetmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1163). Kara'nın anti-entelektüel bir dili olduğu kabul edilmekte ve Kara'nın ilk sayısından itibaren entelektüalizm eleştirisi yaptığı söylenmektedir (Soydan, 2013:87). Kara'nın klasik sol eleştirisi yapmakla beraber liberalizme sırtını dayamadığını belirten Zileli ve Özkaya, yeri geldiğinde Kara'nın liberal düşünceye karşı yenilmiş solu korunduğuna dikkat çekmekte ve anarşizme atfedilen *12 Eylül'ün çocuğu* deyişinin bu nedenle yanlış olduğundan dem vurmaktadırlar (Zileli ve Özkaya, 2008:1163-1164). Derginin 10. sayısında yayınlanan Kara Bildirge'de Türkiye'de liberter literatürün yokluğundan bahsedilerek Kara'nın güncel sorunlarla ilgilenmekle beraber liberter düşünce ve hareketin geçmişini ve güncel durumunu anlamaya çalışmak gibi ağır bir yükün altına girdiğinden bahsedilmektedir (Başkent, 2011:69). Kara'da iktidar eleştirisinden devrim hakkında yazılara, eşcinsellikten feminizme, özgürlükten eşitliğe anarşist literatürde yer etmiş birçok fikri tartışmanın yer aldığı görülmektedir.

Kara'nın ilk olarak on iki kişi tarafından çıkarıldığını en kalabalık döneminde otuz kişi olduğunu belirtilmekte, Kara'nın yaklaşık olarak 800 adet sattığı ve bunlardan bir kısmının Berlin'e gittiği, 150-200 tanesinin de cezaevlerinde ücretsiz

olarak gönderildiği söylenmektedir (Soydan, 2013:91). Dergi on ikinci sayısının ardında maddi zorluklar ve daha zengin bir içerik sunmak nedeniyle kısa bir ara vereceğini duyurmasının ardından kapanmıştır (Zileli ve Özkaya, 2008:1164). Kimileri kapanmanın nedenini kişisel uyuşmazlıklara, kimileri ise politik anarşizm ve kültürel anarşizm arasında yaşanan ayrılığa bağlamaktadır (Soydan, 2013:94-95).

3.4.2. Anarşizmin Türkiye'de Gelişimi ve Mevcut Durumu

Kara'nın kapanmasının ardından bir yıl sonra Kasım 1988'de, içinde Kara'dan ayrılan bazı kişilerin de bulunduğu *Efendisiz* dergisi çıkmıştır. Altı sayı süren *Efendisiz*in, amatör dergicilik olması hasebiyle maddi imkânsızlıklardan kısa sürdüğünü belirtilmekte, dergiyi hazırlayanların içeriğin oldukça teorik olması nedeniyle kitleselleşemeyeceklerini bildikleri söylenmektedir (Soydan, 2013:137). *Efendisiz*'in Kara'nın aksine kendi alanını belirlemeye çalıştığından, daha bireyci çerçevede ilerlemeye çalışan Kara'nın aksine daha kolektivist ve toplumcu olduğundan, teorik metinlerin Kara'ya göre daha çok yer kaplandığından ve Kara'nın aksine yerli anarşizm geliştirme perspektifine sahip olduğundan bahsedilmektedir (Soydan, 2013:129). Kurt, *Efendisiz* ile beraber kendisinden öncekini aşağılayarak kendini tanımlama geleneğinin başladığını ve farklı anarşist grupların kendi aidiyetlerini oluşturmak için adeta iç düşman oluşturma çabalarına uzanan bir anlayışın ortaya çıktığını belirtmektedir (Kurt, 2011:13). Ayrıca, *Efendisiz* ile beraber Türkiye'de daha örgütçü ve daha politik bir anarşizm anlayışının ortaya çıktığının söylenebileceği belirtilmektedir (Soydan, 2013:143). Zileli üç yıllık Kara-*Efendisiz* sürecini, Türkiye'de anarşizmin ilk ortaya çıkış süreci olarak tanımlamaktadır (Zileli, 1994).

Kara'nın kapanmasının ardından ortaya çıkan gruplardan biri *Atölye A* projesi olmuştur ve bu proje daha sonra *Amargi* dergisini ortaya çıkarmıştır (Zileli, 1994). Bu dergi 1992 yılında İzmir'de çıkartılmış ve dergiyi çıkartan çevreyle bağlantılı bir gençlik grubu da Antalya'da *Coelacanth* adlı dergiyi çıkartmıştır (Zileli ve Özkaya, 2008:1164). Zileli ve Özkaya, *Amargi*'nin ilk başta herhangi bir anarşist düşünceyi benimsemeyerek daha geniş bir çevreye hitap edip *anarşist platform dergisi* olmaya özen gösterdiğini belirtmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1164). *Amargi*'de anti-

militarizmin çok ağır bastığı ve bu nedenle militarizm ile işbirliği yapmama ve orduya katılmama çağrısını yaptıkları söylenmektedir (Soydan, 2013:160). Amargi'nin ortaya çıkışı, 1989'da Türkiye'nin ilk vicdani retçileri olan Tayfun Gönül ve Vedat Zencir'in açıklamalarından sonra, anti-militarist bir broşür çıkarmak isteyen İzmir ekibine Zencir'in dergi çıkarma önerisinden sonra olmuş ve adını Reha Çamuroğlu'nun *Amargi ya da Özgürlük* adlı yazısından almıştır (Soydan, 2013:158-159).

1992'nin sonunda Amargi'den bazı kişiler Savaş Karşıtları Derneği'nin kurulmasını önermiş ve kurulan bu dernekte sadece Amargi'yi oluşturan kişiler değil başka örgütlerden veya örgütsüz kişiler de yer almıştır. 25 Şubat 1994'te kurulan bu dernekte özgürlükçü sosyalistlerin sayısının anarşistlerden daha fazla olduğunu söylenmekte, ayrıca anarşistlerin derneği sahiplenmediği de öne sürülmektedir. Savaş Karşıtları Derneği'nin çeşitli etkinlikler, konferans ve atölye çalışmaları düzenlediği, *Orduda İnsan Hakları İhlalleri* adlı bir kitap yayınladığı ve 1999'da kapatıldığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:162-165). Atan, Savaş Karşıtları Derneği'nden sonra Şiddet Karşıtları İnisiyatifi'nin ve daha sonra anarşistlerin ağırlıkta olduğu Antimilitarist İnisiyatifi'nin kurulduğunu söylemekte ve Antimilitarist İnisiyatif'in Militarizm turları düzenlediğini belirtmektedir (Soydan, 2013:168). Amargi'nin 1994 yazında on üçüncü sayısının ardından, herhangi bir duyuru yapmadan kapandığı belirtilmekte fakat anti-militarizm eğiliminin varlığını sürdürdüğüne dikkat çekilmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1165).

1992 yılının Aralık ayında İstanbul'da bulunan bir çevrenin *Ateş Hırsızı* dergisini çıkardığını ve Ateş Hırsızı'nın başlığının yanında her ne kadar aylık dergi yazsa da düzensiz olarak çıktığını söyleyen Zileli ve Özkaya, Ateş Hırsızı'nın bir yenilik olarak İngilizce ve Kürtçe makalelere de yer verdiğini belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1164). Toplam on sayı çıkan Ateş Hırsızı'nın 1999'da seçim yazıları ile beraber kapandığı belirtilmekte ve ulusal meselelerin de yer aldığı Ateş Hırsızı'nın kapanmasının nedeni olarak derginin miadını doldurduğu düşüncesi ile yeni bir şeyler yapma isteği gösterilmektedir (Soydan, 2013:182).

Ateş Hırsızı'nda, Kara ve Efendisiz'in tüm yetersizliklerine rağmen anarşist düşünceye tamamen yabancı olan topraklarda önemli sayılabilecek bir kitleyi

anarşizmle tanıştırdığı ifade edilse de, sorumsuz bireysellik, sistemle uyumluluk, yasal çalışma alışkanlığı, militan radikal ruhun işlenememesi ve ulusal sınırlar içinde mücadele gibi nedenlerden dolayı sürecin olumsuz bir tarafı olduğu ileri sürülmektedir (Beytar, 2011:19). Kara'da özellikle özgürlük, birey, iktidar, eşitlik gibi temaların yoğun olarak kullanıldığı, otoritenin, rutin hayatın ve sistemin kötü yanlarından sürekli bahsedildiği görülmekle beraber, Ateş Hırsızı'nda da belirtildiği gibi, eyleme yönelik konuların ele alınmadığı söylenebilir. Ateş Hırsızı bu açıdan Kara'ya göre daha keskin bir konumdadır.

Ateş Hırsızı'nın Kara'ya göre güncel konuları daha çok ele aldığı söylenebilir. Kara'nın çıktığı dönemde gündemi oldukça meşgul eden Kürt sorunu yer bulmazken, Ateş Hırsızı'nda bu konunun yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Kara otorite, sistem gibi kavramlara eleştiride bulunurken Ateş Hırsızı'nın halka veya anarşistlere eleştiride bulunmakta çekinmemesi, Ateş Hırsızı'nın daha agresif bir karakterde olduğunu gösteren emarelerden biridir. Ateş Hırsızı'nda Danışoğlu (2011:60) *halk, halk olduğu sürece* kendisini halk düşmanı olarak tanımlamakta, Çağlar (2011:76) İspanya'da anarşist kadınların faşistlerle savaşırken aynı zamanda anarşist erkeklerle de savaştığından bahsederek anarşistlerin kendilerini de eleştirmektedir. Hem Kara'da hem Ateş Hırsızı'nda anarşizmin birçok türüne vurgu yapılmakla beraber Kara'nın bireyci anarşizme Ateş Hırsızı'nın toplumsal anarşizme daha yakın olduğunu öne sürmek mümkündür.

Ateş Hırsızı'nın Amargi'nin aksine toplumsal bir devrimi hedefleyen bir çizgisinin olduğu öne sürülmektedir (Zileli ve Özkaya, 2008:1164). Anarşizmin örgütlenme sürecine katkıda bulunmaya çalıştığı düşünülen Ateş Hırsızı'nın renginin *anarşist romantizm* olduğu ve genç bir akımın dinamik romantizmini önemli bir biçimde temsil ettiği iddia edilmekte ve Amargi ve Ateş Hırsızı'nın bazı yazılarından ortak yayın projesi amacıyla bir diyalog kurmaya çalıştığına dikkat çeken Zileli ve Özkaya, bu diyalogun amacına ulaşmadığını söylemektedirler (Zileli ve Özkaya, 2013:1165). Zileli, Amargi ve Ateş Hırsızı'nın farklı perspektiflere sahip olduğunun ilk bakışta anlaşıldığını söylemekte ve Amargi'nin barış sorunun irdelediğini, birey-toplum sorununu daha çok vurguladığını, pasifizm sorununu tartışmaya açtığını fakat Ateş Hırsızı'nın genel anarşist bakış açısının aksine toplumsal devrim sorununa

vurgu yaptığını, Kürt sorununu incelediğini, örgütlenmenin önemini vurguladığını ve pasifizme karşı çıktığını belirtmektedir (Zileli, 1994).

Anarşist külliyyatın Türkçeye çevrilmesinde en önemli rolü 1994 yılında kurulan *Kaos Yayınları*'nın oynadığı söylenmektedir (Soydan, 2013:177). Kaos Yayınları'ndan daha çok anarşist eserleri basan yayınevleri olmakla beraber, kendini anarşist kimlikle tarif eden bir yayınevinin olduğunu söylemenin güç olduğu öne sürülmektedir (Soydan, 2013:178). Kaos Yayınları'nın kurulmasının nedeni olarak, doğrudan doğruya anarşizmin genel kaynaklarının, anarşist fikir, düşünce, hareket, tarih ve pratiğinin Türkçe eksikliğinin hissedilerek bunu okura ulaştırılması gerekliliği ve 1992 ve 1993'te çok fazla kaynak olmaması gösterilmektedir (Soydan, 2013:178).

Mayıs 1994'te çıkan *Apolitika* dergisinin aslında bir gazete olmasının planlandığı belirtilmektedir. 1 Mayıs 1994'e anarşistlerin Ankara'da kitlesel bir şekilde katıldığı belirtilmekte, elli kadar anarşistin kara bayrak taşıdığı ve bunun sanki beş yüz kişiymiş gibi görüldüğü söylenmektedir (Soydan, 2013:185). Anarşistlerin Türkiye tarihinde ilk kez kara bayrakları ve (A) amblemleri ile görüldüğünü belirten Zileli, bunun toplum ve basında büyük bir ilgi uyandırdığını belirtmekte ve atılan manşetlerde anarşistlerin "Artık bizim de anarşistlerimiz var." ve "İşte gerçek anarşistler." gibi yer aldığını söyleyerek karalama ve küfür sözcüğü olarak kullanılan anarşizmin, fark edildiğine dikkat çekmektedir (Zileli, 1994). 1 Mayıs'ta anarşistlerin dikkat çekmesi sonucu röportajların yapıldığı ve boy boy fotoğrafların basıldığı belirtilmekte ve Türkiye'nin gündemine anarşistlerin girmesi ile beraber bu durumun anarşistlerin ruh hallerini etkilediği, örgütlenme düşüncesiyle *Apolitika* dergisinin ortaya çıktığı fakat *Birikim* dergisine benzeyen, akademik ve teorik bir malzemenin ortaya çıkması nedeniyle gazete projesinden vazgeçilerek projenin dergi şeklinde gerçekleştirildiği söylenmektedir (Soydan, 2013:185). Mayıs 1994'te ilk sayısı çıkan *Apolitika*'nın yedi sayı sürmüş ve 1997'de yayın hayatı sona ermiştir.

Apolitika'nın Ateş Hırsızları çevresiyle ilişkili olduğunun gözlemleyen Zileli ve Özkaya, *Apolitika*'nın anarşistleri politik bir merkez etrafında örgütlenme ve toparlama görevini üstlendiğini anlaşıldığını belirtmektedirler (Zileli ve Özkaya,

2008:1165). Birinci sayısında örgütlenmeye karşı anarşistlerle polemige girmenin gereksiz olduğunu ve pasifizme yollarını ayırdığının gözlemlediğini belirterek, Apolitika'nın yeni bir tür otoriterliğe adımını attığını belirten Zileli ve Özkaya, bu yönelimine uygun politik tahliller yaptığını ve Refah Partisi'nin iktidarı sonrası orta sınıflarda gözlemlenen *şeriat geliyor* paniğinin Apolitika'da, *faşizme karşı birleşik cephe* taktiğiyle ortaya çıktığını söylemektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1165-1166). Apolitika'nın ikinci sayısına da dikkat çeken Zileli ve Özkaya, bu sayıda yer alan *Otonomlar Nasıl Oluşacak* başlıklı yazının otoriter önerileriyle, Leninizmi fazlasıyla andıran anti-faşizm politikasının uyum içinde olduğunu söylemektedirler ve merkezîyetçi bir partiyi andıran *tüzük hükümlerine* sahip olduğuna dikkat çekmektedirler (Zileli ve Özkaya, 2008:1166).

1990'ların sonunda kısa bir zaman dilimi içerisinde ulaştığı 200-300 kişiyle en kalabalık anarşist hareketlerden biri olan Anarşist Gençlik Federasyonu (AGF) doğmuştur (Soydan, 2013:201). İstanbul merkezli bu grup neşriyat faaliyetleri ile de sesini duyurmuş ve Kasım 1999'da birinci, Mayıs 2000'de ikinci sayısını çıkardıkları *Anarşi*, 15 Şubat 1999'dan itibaren yayımlanmaya başlayıp 2000 yılı sonlarına kadar on dört sayı çıkarıp yayın hayatına son veren ve anarşist aktivizm odaklı *Efendisizler* ile Nisan 2002 ve 1 Ocak 2006 arası on beş günlük periyotlar halinde yayımlanan, yayımladığı altmış sekiz sayıyla en çok sayıda basılan Türkçe anarşist basılı neşriyat olan ve küresel kapitalizmle mücadeleye karşı eko-anarşist bir bakış açısına sahip *Özgür Hayat* dergisini çıkarmıştır (Dulkadir, 2010). Çakır, AGF'nin kuruluşunda 1999'daki Seattle'da gerçekleşen WTO'ya karşı yapılan eylemlerin, karar alma süreçlerinin, doğrudan demokrasi pratiğinin ve *Kara Blok (Black Block)* eylemlerinin etkisi olduğunu belirtmektedir (Soydan, 2013:202).

AGF, Sosyalist Ekolojist Dönüşüm Derneği'ni kurmuş, Mersin'de nükleer enerji karşıtı bir yürüyüş organize etmiş ve çeşitli atölye çalışmaları yapmıştır (Soydan, 2013:207). Fakat AGF'nin gerçekleştirdiği bazı eylemler anarşist çevrelerden tepki çekmiştir. Hayrettin Karaca'ya karşı yapılan yumurtalı protestonun hoş olmadığı söylenmektedir (Soydan, 2013:207). 10 Şubat 2001 Cumartesi günü İstanbul Antimilitarist İnisiyatifi'nin organize ettiği *Şiddetten Arınmışlık-Seattle Deneyimi-Feminizm* konulu panelde anarşist olan vicdani retçi Yavuz Atan'a, AGF bıçak, keser, beyzbol sopası, gözyaşırtıcı sprey gibi yaralayıcı ve öldürücü aletlerle

saldırmıştır ("Yüzde52", 2007). Dulkadir, gerçekleşen bu şiddet olayı nedeniyle anarşist ve anti-otoriter çevrelerin AGF ile ilişkisini kestiğini belirtmektedir (Dulkadir, 2010). *Anarşizm içi şiddet* olarak adlandırılan bu eylemin AGF'nin onayı veya izni olmadan yapıldığı ve gerçekleştirenlerin bunu kişisel olarak yaptıklarını söyledikleri fakat bunun kabul edilmediği söylenmektedir (Soydan, 2013:209). AGF'nin eski anarşistleri sadece yayın hayatında kaldıkları ve mücadele etmek istemedikleri nedeniyle eleştirdiği belirtilmektedir. AGF'nin otoriter bir yapıya dönüşmesi nedeniyle bittiği fakat Yüzde52 gibi gruplarla devam ettiği belirtilmekte ve Türkiye'nin anarşist olduğunu iddia edip içinde çok fazla otoriter öz barındıran anarşizm ve anarşist olduğunu iddia edip liberal yaklaşımda bulunan anarşizm olmak üzere iki tip anarşizmle karşı karşıya olduğu iddia edilmektedir (Soydan, 2013:210).

Bir çalışma kolektifi olarak 1994'te Karaşın Kolektifi'nde çevirilerin yapıldığı, yazıldığı ve tartışmaların gerçekleştiği ve bu çalışmalarını Karaşın Fanzin ile ortaya koyulduğu söylenmekte ve 1996 yılında Karaşın'ın ilk sayısının yayınlandığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:239). 1996'dan sonra anarşizme entelektüel-teorik eksenden yaklaşın bir kolektif olan Karaşın Kolektifi'nin çıkarttığı Karaşın dergisini, ikinci sayının ardından 1998-1999 arası çıkan *Gazete Karaşın*'ın takip ettiğini belirten Dulkadir, kolektiftekilerin Kasım 2004'te akademik-teorik açıdan oldukça zengin bir içeriğe sahip olan *Siyahi* dergisini çıkarttıklarını söylemektedir (Dulkadir, 2010). Turşucu, *Siyahi*'nin anarşizmin teorik bağlamda tartışılmasında bir milat teşkil ettiğini, daha önce anarşizm tartışmalarının genel klasik Bakunin ve Kropotkin çizgileri içinde kaldığını ve ajitatif söylemle dile getirildiğini belirtmekte fakat *Siyahi* ile beraber daha derin bir felsefi bakış açısı sunulmaya girildiğini belirtmektedir (Turşucu, 2008:149). 2007 yazında dokuzuncu sayısının ardından yayın hayatı sonlanan *Siyahi*'ye benzer özgürlükçü-entelektüel çizgide Ankara'da yayın yapan *Tesmeralsekdiz* dergisinin bahar 2009'da dördüncü sayısını çıkardığı belirtilmektedir (Dulkadir, 2010).

Dulkadir (2010), ekolojist-yeşil yaklaşımlarla anarşizm arasında bağ kuranların yayın geçmişinin 1990'ların sonuna uzandığını belirtmekte ve bu yayınlara örnek olarak 1999'dan itibaren üç sayı *Kara Toprak* dergisini, 2000'de tek sayı çıkan *Vejetaryen* ve onu takip eden 2003'e kadar beş sayı yayımlanan *Vegananarşi* dergilerini, ikişer sayı çıkan *Yabanıl* ve *Vahşiye Dönüş* dergilerini, tek

sayı çıkan *Son Durak* vb. fanzinleri, *Uygarlığa Karşı Vahşi'nin Günlüğü* adı altında 2004-2005 arasında haftalık olarak elli üç sayı yayımlanan bülteni, Bookchin'in görüşlerini benimseyip 2002 baharından 2007 yazına kadar altı sayı yayımlanan *Toplumsal Ekoloji* dergisini göstermektedir. Soydan, Türkiye'de primitivist anarşistlerin AGF gibi daha eylemci ve daha isyancı bir anarşizmi savunduklarını belirtmektedir (Soydan, 2013:262). Anarşizmin, 12 Eylül sonrası devrimci mücadeleden uzaklaşmaya çalışan eski devrimcilerin sığınağı haline geldiği söylenmekte, anarşistlerin devlet için tehdit oluşturmadığı ve devletin ve medyanın anarşistleri *şeker sempatik çocuklar* olarak gördükleri belirtilerek, anarşistlerin devlet ve sermaye için tehdit olmadığı öne sürülmektedir (Soydan, 2013:262). Primitivist anarşistlerin gerçekleştirdikleri projelerden bahsedilmekte ve Karadeniz İsyandır Platformu'nun (KİP) anarşistler ve başta Senozlular olmak üzere Karadenizliler tarafından kurulduğu söylenmekte, KİP'in kurulduğundan beri çevre mücadelesinde ciddi işler gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Soydan, 2013:278-279). Bazıları hidroelektrik santrallerine karşı mücadelede anarşistlerin etkili olmasının nedenini, anarşistlerin sadece insanlar arasındaki değil insan ve doğa arasındaki iktidar ilişkilerini sorgulamasına bağlamakta ve klasik bir sosyalistin sorgulamayacağı enerjinin, anarşistler için insanın doğa üzerindeki tahakkümü olarak görüldüğünü öne sürmektedir (Soydan, 2013:375). Yeryüzüne Özgürlük Derneği'nden de bahsedilmekte, derneğin IMF'e karşı 2009 yılında oluşturulan Direnİstanbul'un ertesinde kurulduğu ve daha çok hayvan özgürlüğüne odaklı bir girişim olmakla beraber göçmen dayanışması, kadın ve LGBT hakları, anti-faşizm ve çevre konularında da girişimlerde bulunduğu söylenmektedir (Soydan, 2013:279).

Toplumcu anarşistlerin Türkiye'de ortaya çıkışının geç bir tarihte olduğu görülmektedir. Toplumcu anarşizmin Türkiye'de geç çıkmasının nedeninin Marksist kökenli eski anarşistlerin işçinin ve emeğin yüceltilmesine karşı çıkması olabileceği ve 2000'lerin başında yolu Marksizmden geçmemiş kuşakla beraber, eski ve yeni anarşistlerin katılımıyla beraber toplumsalcı grupların doğduğu belirtilmektedir (Soydan, 2013:318). Dulkadir (2010), bu yönde ortaya çıkan ilk neşriyatın 1990'ların sonlarında Ankara'da dört sayı çıkan *Anarşi* adlı derginin olabileceği ve ardından gelen ilk özgürlükçü komünist yayının İstanbul'da 2004 yılında tek sayı olarak çıkan *Liberter* adlı dergi olduğunu söylemektedir. Mayıs 2005 ile Ekim 2006 arası beş sayı

ıkan *Kara Kızıl Notlar*'ın anako-komünizme yönelik yayın yaptığını söyleyen Dulkadir, 2007 yılında çıkan ve Ekim ayındaki dokuzuncu sayısıyla yayın hayatı sona eren *Mülksüzler* dergisinin özgürlükçü komünistler dışındaki bağımsız sınıf hareketinden yana olan aktivistlerin katılımıyla çıktığını belirtmektedir (Dulkadir, 2010). Bu yayınların dışında 2005 yılında üç sayı yayımlanan *Proleter Teori A* ve 2009 yılında yayımlanmaya başlayan *Emeğin  zg rl ğ * dergileri de bulunmaktadır. Toplumsalı anarşist bir kolektif olan Toprak ve  zg rl k Kolektifi'nden bahsedilmekte ve kolektifin ana hedefinin  zy netimle çalışan atölyeler açmak olduğuna dikkat çekilerek, burada doğrudan demokrasinin uygulandığı belirtilmektedir (Soydan, 2013:320). Ayrıca, Antonio Negri'nin görüşlerinin şekillendirdiği küresel kapitalizm karşıtı gelenek otonomist Marksizme yönelik olarak, 2002 sonundan Nisan 2010'a kadar çıkan *Otonom* dergisinin, *Otonom Yayıncılık*'ın ve şubat 2004 ile 2007 sonuna kadar yedi sayı çıkaran *Conatus eviri Dergisi*'nin yayın yaptığı belirtilmektedir (Dulkadir, 2010).

Anarşistler kadın hakları ve LGBT gibi konularda da birçok faaliyette bulunmuştur. Dulkadir (2010), anarşist/anti-otoriter düşüncenin önemli bileşenlerinden birisi olan cinsiyetçilik karşıtlığının bazı bağımsız yayınların ortaya çıkışında önemli bir rol oynadığını söylemektedir. 1994'te çıkan Apolitika'nın ilk sayısında, 1990'ların başında Ankara'da bir araya gelen bir grup eşcinselin sol çevrelerden dahi baskı yediğinin anlatıldığı bir makalede eşcinsel harekete dair ipucu verildiği belirtilmekte ve makaleyi yazan kişilerin daha sonra KAOS GL'yi kuracaklarından bahsedilmektedir (Soydan, 2013:370). Dulkadir (2010), KAOS GL'nin başlangıçtaki anti-otoriter yayın formatından 1999 sonlarında yasal formata geçmesi ve eşcinsel hareketin yayılmasının ardından yavaş yavaş uzandığını fakat sürekli yayın niteliğini koruduğunu belirtmektedir. KAOS GL'nin LGBT mücadelesinin doğum yeri olarak adlandırılabilceği söylenmekte ve eşcinsellerin çıkardığı ilk dergi olan bu dergiye anarşistlerin de katkıda bulunduğundan bahsedilmektedir (Soydan, 2013:373). Yine KAOS GL grubunun 2001'de üç sayı çıkardığı *Parmak* gazetesi ile anarka-feministlerin çıkardığı *Dokunduran  ks zler* ile *Benzine* de bu kapsamda değerlendirilebilecek yayınlardır (Dulkadir, 2010).

Anarşizmin hayvan hakları, LGBT, vicdani ret ve ekoloji gibi alanlarda etkili olma nedeninin sosyalist solun sınıf mücadelesi dışında bir şey kabul etmemesi fakat

anarşizmin tamamen anti-kapitalist olması gösterilmekte ve LGBT'den de ekolojik mücadeleden de harekete geçilebileceği çünkü anarşizmin her mevziden harekete geçmeyi sağlayan bir düşünce biçimi olduğu belirtilmektedir (Soydan, 2013:360). Anarşistlerin gey-lezbiyen, vicdani ret, ekoloji gibi konularda öncü rol oynadığı ve solun daha sonra anarşistlerin açtığı yolda ilerlediği iddia edilmektedir (Soydan, 2013:369). Solun toplumsal kaygıları ve anarşistlerin özgürlüklere önem vermesi nedeniyle eşcinsel hareketin öncülerinin anarşizme çekildiği belirtilmekte ve anarşistler ile eşcinseller arasındaki olumlu ilişkiden bahsedilmektedir (Soydan, 2013:371). Marksizmin özgürlük mücadelesini sadece sınıf mücadelesine endekslediği ve bu nedenle topyekûn özgürleşme ve tahakkümsüz hayatı arzulayan anarşizmin savaşa, militarizme, doğa talanına karşı mücadelesinin gerçek olduğu iddia edilmektedir (Soydan, 2013:383).

İnternet üzerinde de anarşist yayın yapılan birçok siteyle karşılaşılabilir. Bunlardan bazıları 2000 yılı Mart ayından beri faaliyet gösteren *A-Infos*, Indymedia'nın İstanbul kolu olan *İstanbul Indymedia*, *savaşkarşıtları* ve *körotonomedy* örnek verilebilir (Dulkadir, 2010). Ayrıca anarşizmle ilgili dikkat çeken başka bir faaliyet ise; *Kara Haber*'dir. Kara Haber, *Hayata Dönüş Operasyonu* süresince yaşananları kayıt altına amacıyla kurulan ve ana fikri video ile takip edilen eylemleri duyurmak olan *video aktivizmdir* (Soydan, 2013:385). Kara Haber'in hedefinin anarşistlerin yaptıkları eylemleri kamuoyuna sunarak bunları görünür kılmak olduğundan bahsedilmektedir (Soydan, 2013:386). Video aktivizm "Eylemin görüntüsünden, görüntünün eylemine." şeklinde takdim edilmekte ve *sokaktaki eylemin sınırlı kalmaması için bir haber videosuna dönüştürülerek, hak ihlali görünür kılmak* olarak tanımlanmaktadır (Soydan, 2013:387). Kara Haber dışında video aktivizmi sürdüren *Balık Bilir*, *Binyayla* ve *Artık İşler*'in olduğunu söylenmektedir (Soydan, 2013:389).

Alexandros Grigoropoulos'un bir gösteri sırasında öldürülmesinin ardından Yunanistan Konsoloslğu önünde yapılan eylemde, Lise Anarşist Faaliyet (LAF) isminin yazılı olduğu bir pankart taşınmış ve LAF ilk defa kamuoyunda görünürlük kazanmıştır. LAF, 24 Kasım 2009'da Kadıköy Kenan Evren Lisesi'nin adını *Erdal Eren Lisesi* olarak değiştirmiş, 2010'da boş geçen dersleri nedeniyle eve gitmek isteyen öğrencileri durdurarak "Burası hapisane." diyen müdürü protesto amacıyla

Vefa Lisesi'nin adını *Vefa Hapishanesi* olarak değiştirmiş ve 2011'de Şişli Bomonti'deki bir Ermeni okulunun tabelası üzerinde bulunan "Ne mutlu Türk'üm diyene" ibaresini "Ne mutlu halkların kardeşliği" şeklinde değiştirmiştir (Erkuş ve Benol, 2011). Ayrıca aralarından iki kişi 15 Mayıs 2010'da, bir kişi 15 Mayıs 2011'de vicdani retlerini açıklamıştır ve vicdani reddini açıklayan 15 yaşındaki İlyada Erkuş'un muhtemelen dünyanın en genç vicdani retçisi olduğu belirtilmektedir (Erkuş, Benol ve Çelik, 2011). LAF'ın ayrıca 2009, 2011 ve 2012 1 Mayıslarına, 2009 ÖSS protestosuna, YGS eylemine, kantin boykotuna katıldığı belirtilmektedir (İEM, 2012:13). LAF'ın çıkardığı *Lafanzin* dergisinin Ocak 2015 itibariyle yedi sayısı, bir özel sayısı ve bir kitapçığı yayınlanmıştır.

20 Şubat 2010'da yaptıkları bir bildiriyle *İstanbul AHALİ* adı altında yürüttükleri faaliyetlerini Devrimci Anarşist Faaliyet (DAF) adı altında yürüteceklerini belirten bir grup anarşist, tahakküm ve baskının olmadığı; paylaşmanın ve dayanışmanın olduğu özgür ve adaletli bir dünya istedikleri için anarşist olduklarını söylemekte ve ezenlere karşı ezilenlerin örgütlü mücadelesi için çağrıda bulunmaktadırlar ("Devrimci Anarşist Faaliyet", 2010). DAF'ın İstanbul, Ankara ve İzmir'de alt şubeleri olan, Türkiye'nin en büyük anarşist gruplarından biri olduğu söylenmekte ve neredeyse her hafta vicdani retçilerle askeri kışlalara karşı eylem yaptıkları, Türkiye'nin kuzeydoğu ve güneydoğusundaki barajlara karşı protestolar gerçekleştirdikleri ve orta dereceli okullardaki milliyetçi eğitime, kadına karşı şiddete ve billboardlardaki kapitalist reklamlara karşı eylemde bulundukları belirtilmektedir ("Devrimci Anarsist Faaliyet Collection", 2013).

Anarşist grupların özellikle 2000 sonrası aktif bir biçimde protestolar, eylemler gerçekleştirdiği görölmektedir. Anarşistlerin, ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesini protesto amacıyla *Savaşa Hayır Koordinasyonu* tarafından 06 Nisan 2003 günü, İstanbul Abide-i Hürriyet meydanında gerçekleştirilen *Savaşa Karşı İstanbul Buluşması* mitingine *Anarşist Gençlik Platformu Özgür Hayat* adı altında yüz elli kişilik katılımda bulunduğu belirtilmektedir (İEM, 2012:11). 2004 yılında NATO karşıtı gösterilerde de anarşistlerin oldukça aktif olduğu gözlemlenmektedir. 7 Haziran'da Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampüsü'nde yaklaşık yüz kadar Anarşİstanbul mensubu anarşist eylem yapmış, 16 Haziran günü yine Anarşİstanbul mensubu yaklaşık elli kişi Beyoğlu'ndaki Galatasaray Lisesi önünde uzay maskeleri

ile NATO'yu protesto etmiş ve 27 Haziran günü NATO karşıtı Kadıköy'de yapılan mitingde Anarşİstanbul grubunu oluşturan yaklaşık beş yüz kişi ile beraber Yunanistan anti-otoriter hareketine mensup küçük bir grupla *Hayal Gücü Korteji*'ni oluşturduklarına dikkat çekilmektedir. 28 Haziran günü Okmeydanı Darülaceze önünde diğer sol gruplarla beraber gerçekleşen NATO karşıtı eyleme Anarşİstanbul yaklaşık otuz kişiyle katılmış ve ertesi gün 29 Haziran'da Beyoğlu'nda Galatasaray Meydanı'nda Anarşİstanbul grubundan yaklaşık yüz kişinin ellerinde kara-kızıl ve kara-yeşil bayraklarla NATO karşıtı eyleme iştirak etmiştir (İEM, 2012:12).

4 Ocak 2006'da anarşistlerin, İstanbul'un Avcılar ilçesinde bir bankanın ATM'sini kullanılmaz hale getirdiği ve çevredeki duvarlara *Uzlaşma Yok, Uygarlığa Karşı İsyan* ve *Anarşi* yazılamaları yaptıkları belirtilmektedir ("Anarşistler ATM'yi", 2006). 30 Ekim 2007'de bir grup anarşistin İdealtepe'de *Şovenizme Hayır, Halklara Karşı Değil Patronlara Karşı Savaş, Sınıf Savaşı* gibi anti-faşist yazılamalar yaptıkları ve Kürt halkı ile dayanışmalarını vurgulayarak eylemlerine devam edeceklerini söylediklerinden bahsedilmektedir ("Anarşistlerden Anti-Faşist", 2007). 15 Ağustos 2008'de anarşistlerin İsviçre'nin Jura Bölgesi'nde dünyanın diğer yanındaki anarşistlerle beraber kamp faaliyeti gerçekleştirdikleri ve aynı yılın 10 Aralık günü on-on beş kadar anarşistin Beyoğlu'ndaki Yunanistan Konsoloslugu'na kırmızı boya atarak zarar verdikleri ve konsolosluga ait Mercedes marka aracın camlarını kırdıklarına dikkat çekilmektedir. Ayrıca anarşistlerin 2009, 2010 ve 2011 yıllarındaki 1 Mayıs eylemlerinde yer aldıkları ve 2011 yılında LAF'ın kantin boykotunu gerçekleştirdiği belirtilmektedir (İEM, 2012:12).

2000'li yıllarda Türkiye'de anarşizmin kök saldıgını ve coğrafi yaygınlık kazandığını belirten Soydan, Kürşat Kızıltuğ'un sözleriyle Hakkâri'den Trabzon'a, Artvin'den Edirne'ye, Adıyaman'dan Bursa'ya birkaç kişi de olsa anarşistlerin bulunduğunu söylemektedir (Soydan, 2013:215). Zileli (1994) anarşist hareketin yapması gerekenin devrimcileşmek, dar öğrenci kadroculuktan kurtulmak, yaşama müdahale etmek, giderek kitleselleşmek ve çürümenin karşısında devrimci hareketin özünü oluşturma bakış açısına sahip olması olduğunu belirtmektedir. Akman (2006), Türkiye'de anarşistlerin siyasi bir kriz içinde bulunduğunu söylemekte ve geniş bir teorik birikimi olan anarşistlerin, pratikte toplumun dışına düştüğünü ve kaçış alanları üreterek orada kaldıklarını öne sürmektedir. Kimileri anarşistlerin yaşını ele

olarak, anarşizmin farklı yaş ve deneyimlerde karşılık bulmasının yeni olduğunu iddia etmektedir (Soydan, 2013:216). Ayrıca, anarşizmin birkaç kuşak devam edecek kadar uzun ömürlü bir hale gelmediği söylenmekte ve anarşizmin kök salması ve yaygınlaşması için biraz daha zamana ihtiyacı olduğu belirtilmektedir (Soydan, 2013:217). Tüm bu söylenenler göz önüne alındığında Zileli'nin 1994 yılında söylediklerinin, anarşist hareketin genişlemesine rağmen, hala geçerliliğini koruduğunu gözlemlenmektedir ve anarşizmin, düşünce bazında giderek genişlediği halde, hareket konusunda hantal kaldığını söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1 MAYIS 2012 OLAYLARI ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE ANARŞİST HAREKET

4.1. 1 MAYIS 2012 OLAYLARI

1 Mayıs'ın anarşistler için oldukça büyük öneme sahip olduğu su götürmez bir gerçektir. 1886 yılında Haymarket'te gerçekleşen ve sonrasında beş anarşistin idamına karar verilen olaylar sonucunda 1 Mayıs, anarşist hareket için hem bir anma etkinliği hem de kendilerini ifade etme fırsatı buldukları bir gündür. Dünyanın birçok yerinde 1 Mayıs etkinliklerine katılan anarşistler, Türkiye'deki etkinliklerde de boy göstermektedir.

1 Mayıs 2012'de gerçekleştirilen ve farklı düşünceden birçok grubun yer aldığı etkinliklere anarşistler de kendi adetlerine göre katılım göstermişlerdir. Anarşistler teamül olarak polis arama noktasına kadar gelmekte ve buradan geri dönmektedir (İEM, 2012:15). Şişli yönünden 1 Mayıs etkinliklerinin yapıldığı Taksim yönüne doğru yürüyen anarşist grup, Halaskargazi ve Cumhuriyet Caddesi üzerindeki işyerlerine ve ATM'lere saldırmıştır. *Anarşist Blok* adı altındaki bu grup sekiz banka şubesi, on işyeri, on yedi ATM'ye saldırıda bulunmuş ve yol üzerindeki belediye otobüs durakları ve reklam panolarına taş, sopa ve çekiçlerle zarar vermiştir (İEM, 2012:15).

Kolluk tarafından yapılan çalışmalar kapsamında, olaylarda yer aldığı düşünülen toplamda altmış iki kişi farklı tarihlerde gözaltına alınmıştır. Gerçekleştirilen işlemlerin ardından toplam on beş kişi hakkında, yine farklı tarihlerde (18 Mayıs 2012 tarihinde dokuz, 28 Mayıs 2012 tarihinde beş, 6 Haziran 2012 tarihinde de bir kişi) mahkeme tarafından tutuklama kararı verilmiştir. Tutuklu bulunan şüpheliler 17 Ağustos 2012 tarihinde serbest bırakılmış ve hazırlanan iddianamenin kabulüyle beraber kırk sekiz kişi sanık olarak yargılanmaya başlamıştır. İlk başta özel yetkili başsavcılık tarafından sürdürülen soruşturma 2 Temmuz 2012 tarihinde yapılan düzenleme sonrası, Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. Maddesi ile yetkili savcılığa devredilmiş ve yapılan değerlendirmenin sonucunda

şüphelilerin üzerinde gerçekleştirilen aramalarda 6136 sayılı kanun² kapsamında herhangi bir silahın tespit edilmemesi, şüpheliler arasında terör örgütü oluşturacak bağlantının bulunmaması ve suç işlemek amacıyla örgüt kurmak yönünden herhangi bir delilin bulunmaması nedeniyle dosya, örgüt bağlantısı olmadığı gerekçesiyle başsavcılığın genel soruşturma bürosuna gönderilmiştir (Sabah Gazetesi, 2012).

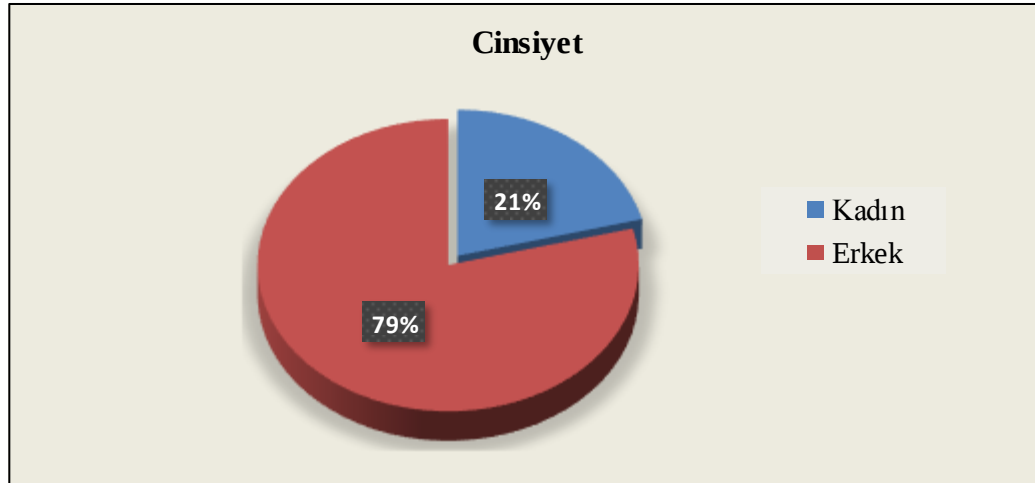
4.2. KİŞİLERİN DEMOGRAFİK ve SOSYAL ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bu kısmında 1 Mayıs 2012 Olayları sonucu gözaltına alınan anarşistler demografik ve sosyal özellikleri yönünden incelenmiştir. Bu kısımda kişilerin sosyal özelliklerine yönelik elde edilen veriler kişilerin kolluğa karşı söylemleri temel alınarak elde edilmiştir.

4.2.1. Cinsiyet ve Yaş

Eyleme katılan 62 anarşistin 13'ü kadın (% 21), 49'u erkektir (% 79). Gözaltına alınan her beş kişiden birinin kadın olduğu görülmektedir.

Şekil 4.1: Anarşistlerin Cinsiyetleri (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

Grubun yaş ortalaması 28,14'tür. Eyleme katılan en genç üye 17 yaşında olup, en yaşlı üye ise 53 yaşındadır. Anarşist eyleme katılan kişilerin, toplumun genç

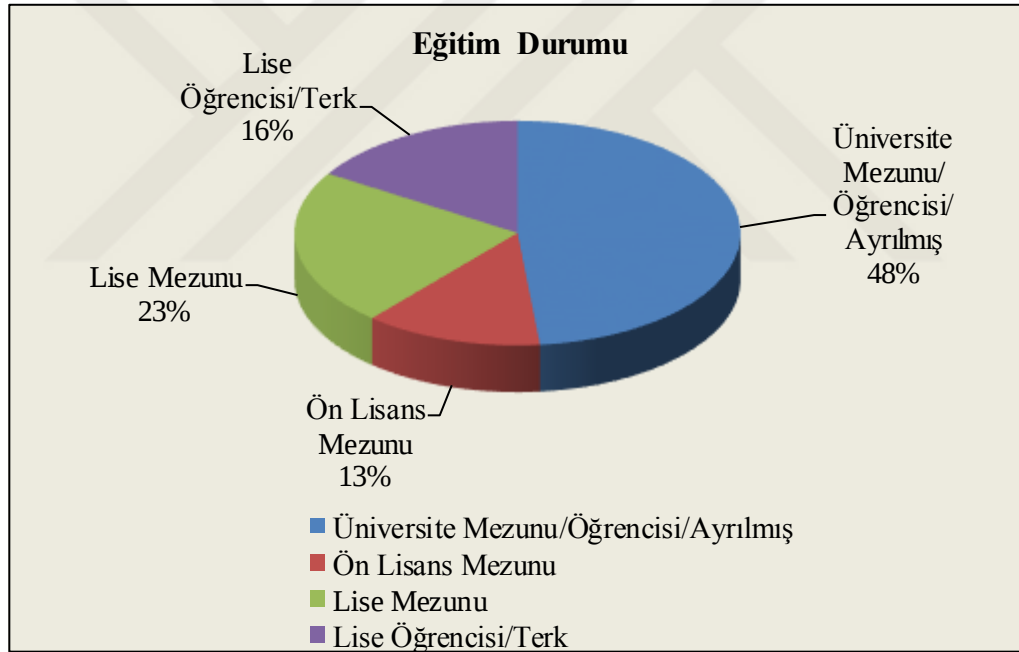
²Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun.

kesimine mensup olduğunu söylemek mümkündür. Aralarında birçok öğrencinin bulunduğu anarşistlerin genç bir yaş ortalamasına sahip olması beklenen bir durumdur.

4.2.2. Eğitim

Eyleme katılan anarşistlerin % 48,4'ü (30 kişi) ya üniversite mezunudur ya üniversite öğrencisi ya da üniversite okumuş fakat çeşitli nedenlerle üniversite ile ilişkisini kesmek zorunda kalmış kişilerdir. Ön lisans mezunu 8 kişi (% 12,9) bulunmaktadır. Lise mezunu kişi sayısı 14 (% 22,6), lise öğrencisi veya öğrenimini lisede bırakmış olan kişi sayısının ise 10 (% 16,1) olduğu görülmektedir.

Şekil 4.2: Anarşistlerin Eğitim Durumu (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

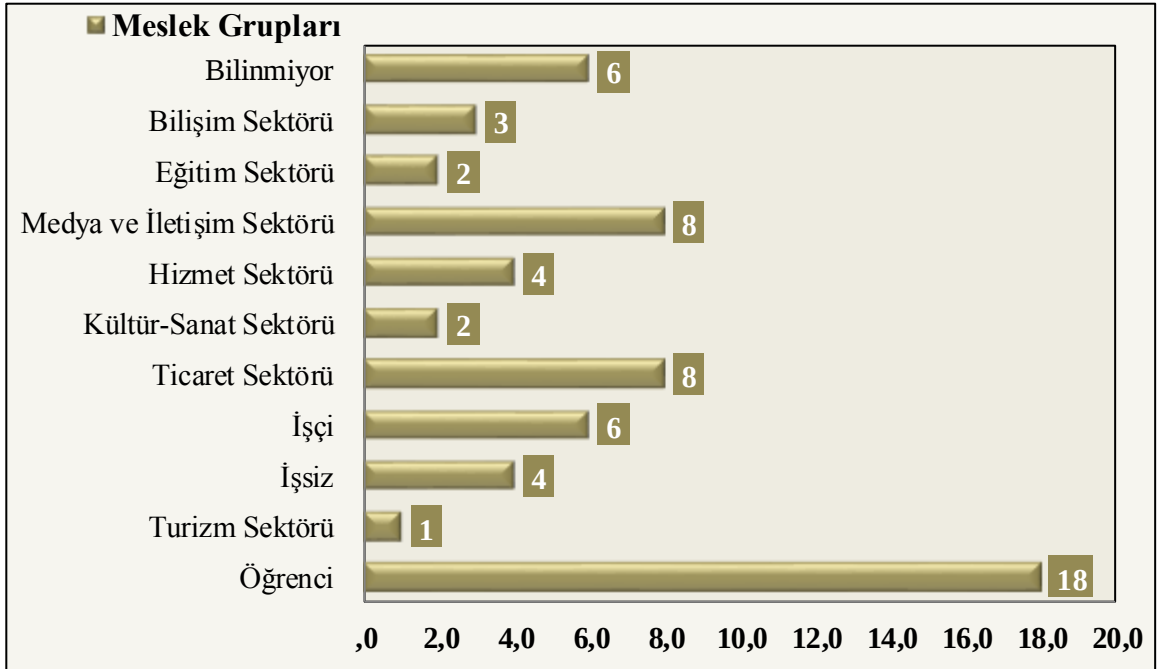
Verilere baktığımız zaman eyleme katılan anarşistlerin kayda değer bir düzeyde eğitim aldıkları gözlenmektedir. Bu kişiler arasında Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinin gözde bölümlerinden mezun olmuş veya halen bu bölümlerde okuyan kişilerin olması, üniversitelere giriş öncesi Türkiye genelinde yapılan Öğrenci Seçme Sınavı'nda alanında derece yapan kişilerin bulunması dikkat çekmektedir. Elde edilen verilere göre anarşistlerin eğitilmiş bir grup olduğunu söylemek mümkündür. Bu veriye göre, iyi bir eğitim almış kişilerden oluşan

anarşistlerin başka şahısların etkisi altında kalma, yönlendirilme vb. yöntemlerle değil, bilinçli bir şekilde anarşizm fikrini benimsediği ve anarşist hareket içinde yer aldığı öne sürülebilir.

4.2.3. Meslek

Anarşistlerin mesleklerine bakıldığında önemli bir kısmının öğrenci olduğu görülmektedir. 18 anarşistin (% 29) 1 Mayıs Olayları sırasında öğrenim gördüğü bilgisi elde edilmiştir. Anarşistler arasında turizm sektörü içinde çalışan 1 kişi (% 1,6), ticaret sektöründe faaliyet gösteren 8 kişi (% 12,9), kültür-sanat sektöründe çalışan 2 kişi (% 3,2), hizmet sektöründe faaliyet gösteren 4 kişi (% 6,5), medya ve iletişim sektöründe çalışan 8 kişi (% 12,9), eğitim sektöründe mesleğini idame ettiren 2 kişi (% 3,2), bilişim sektöründe faaliyet gösteren 3 kişi (% 4,8) ve vasıfsız işçi olan 6 kişinin (% 9,7) olduğu görülmektedir. Eyleme katılan 4 anarşistin (% 6,5) eylem tarihinde işsiz olduğuna dair bilgi edinilmiş fakat 6 anarşistin (% 9,7) mesleği ile ilgili herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Şekil 4.3: Anarşistlerin Meslekleri (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

Anarşistlerin birçok farklı meslek grubunda çeşitli kademelerde çalıştığı görülmektedir. Müzisyeninden satış elemanına, mühendisinden grafik tasarımcısına farklı birçok meslek sektöründe faaliyet gösteren anarşistlerin genel olarak özel sektörde çalıştıkları görülmekle beraber 2 anarşistin devlet memuru olarak görev yaptığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca anarşistlerin veya ailelerinin genel olarak ekonomik durumunun oldukça iyi bir durumda olduğu da belirtilmektedir (İEM, 2012:22).

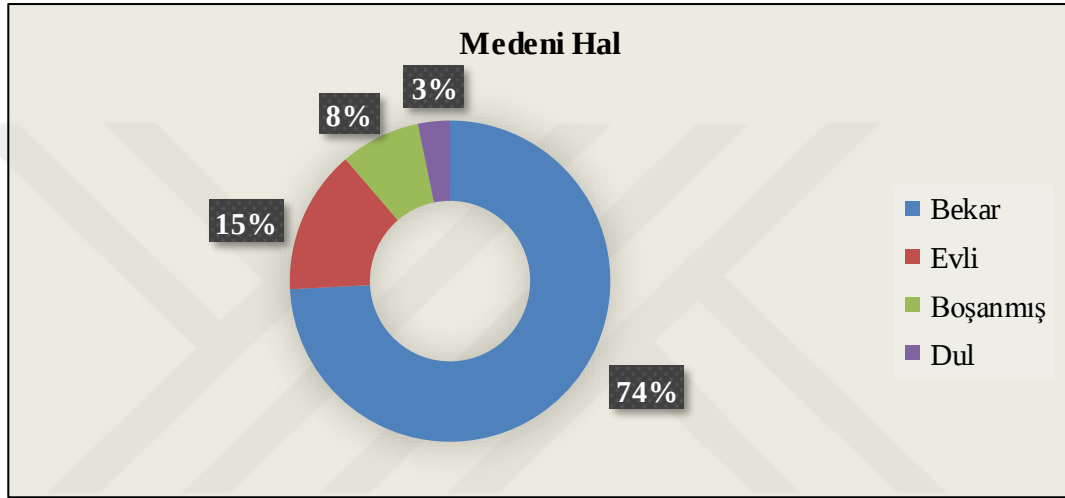
Anarşistlerin devlet karşıtı olmalarına rağmen devlet içerisinde görev yapmaları garip görülebilmektedir. Otoriteyi kendine düşman olarak kabul eden ve belki de otoritenin en çok görünen aygıtı olan devlete adeta savaş ilan eden bir ideoloji olan anarşizmi benimseyen bir kişinin, kavgalı olduğu bir sistem içinde yer alması her ne kadar oksimoron nitelik taşıyan bir durum olarak göze çarpsa da, günümüz şartlarında bir kişinin benimsediği değerlere aykırı olan bir işte çalışmasının anlaşılabilir bir durum olarak görülebileceği öne sürülebilir. Aynı durum özel sektörde çalışan bazı anarşistler için de geçerli kabul edilebilir. Kapitalist sisteme karşı olan bu anarşistler, belki arzu etmemekle beraber kapitalist sistem içinde çalışmaktadırlar. Ancak Bakunin ve Kropotkin gibi iki ünlü anarşist fikir ve eylem insanının hayatına bakıldığı vakit, bu duruma özür olarak gösterilen nedenlerin mazur görülemeyeceği düşünülebilir. Varlıklı bir ailenin çocuğu ve ordu içinde görev yapan Bakunin, inandığı değer uğruna tüm bunları bir kenara itebilmiştir. Soylu bir aileden gelen, Rusya'nın en seçkin askeri okulunda okuyan ve Çar'ın kişisel maiyetine alınan Kropotkin, tüm bu baştan çıkarıcı ayrıcalıkları anarşist idealler uğruna terk edebilmiştir.

Her ne kadar Bakunin'in veya Kropotkin'in yaşadığı devirle günümüz arasında oldukça büyük bir farkın olduğu ve bu nedenle bu benzetmenin anlamsız olduğu iddia edilebilecek olsa da, devlet içinde veya kapitalist sistemde çalışan bir kişinin kendini anarşist olarak tanımlamasının anlaşılması bir zor duruma yol açtığını söylemek mümkündür.

4.2.4. Medeni Hal ve Ailevi Durumları

Eyleme katılan 46 anarşist (% 74,2) bekârdır. Evli olup eyleme katılan anarşist sayısının 9 (% 14,5), boşanmış kişi sayısının 5 (% 8,1) ve dul olan kişi sayısının ise 2 (% 3,2) olduğu tespit edilmiştir. Eyleme katılan anarşistlerin yaş ortalamasının (28,14) oldukça düşük olması temel alındığında kişilerin bekar olması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

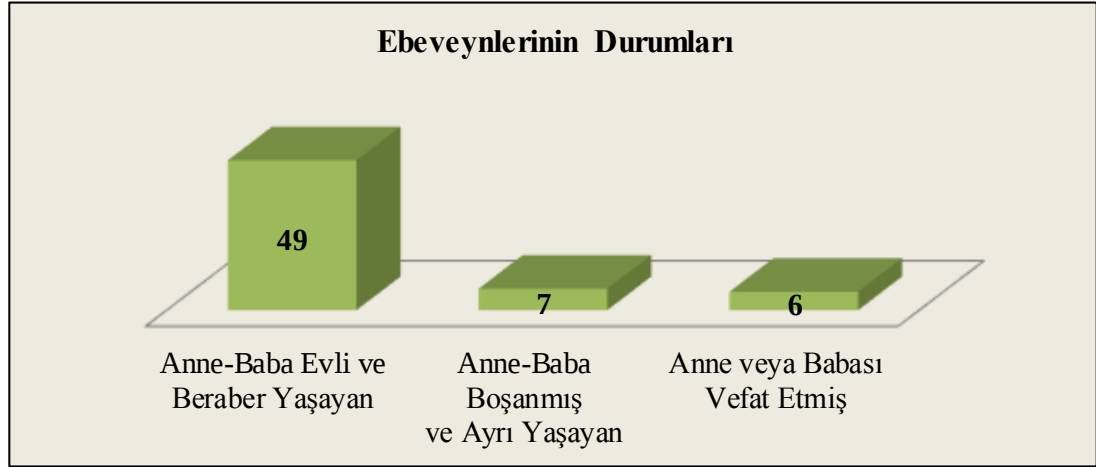
Şekil 4.4: Anarşistlerin Medeni Halleri (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

49 kişinin (% 79) anne-babasının evli olduğu ve beraber yaşadığı, 7 kişinin (% 11,3) anne-babasının boşandığı ve ayrı yaşadığı ve 6 kişinin (% 9,7) anne veya babasından birinin vefat ettiği görülmektedir. Elde edilen bilgilere bakıldığında, genel olarak anarşistlerin ebeveynleri arasında boşanma veya ayrı yaşama gibi kişi üzerinde olumsuz sonuç doğurabilecek durumların yaşanmadığı tahmin edilmektedir.

Şekil 4.5: Anarşistlerin Ebeveynlerinin Durumu (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

Eyleme katılan anarşistlerin ailelerindeki çocuk sayılarına bakıldığında; 1-3 çocuklu ailede yetişen 45 kişi (% 72,6), 4-6 çocuklu ailede yetişen 14 kişi (% 22,6) ve 7 çocuklu ve üzeri ailede yetişen 3 kişinin (% 4,8) bulunduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Burada anarşist bireylerin genel olarak küçük bir aile içinde yetiştiği görülmektedir. Bu veriye göre; çok çocuklu ailelerde çocuklarla ilgilenmenin az çocuklu ailelere göre daha zor olacağı düşünüldüğünde, anarşistlerin ebeveynlerinin, çocuklarına karşı yetersiz ilgiye sahip olmadığı çıkarımında bulunmak mümkün görünmektedir.

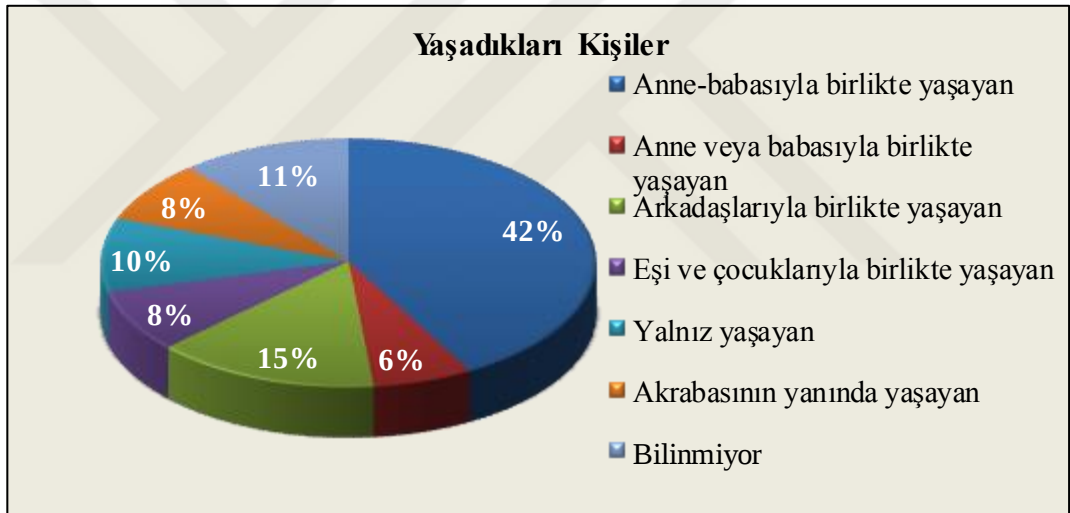
Şekil 4.6: Anarşistlerin Yetiştirdiği Ailelerindeki Çocuk Sayıları (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

26 kişinin (% 41,9) anne-babasıyla birlikte yaşadığı, 9 kişinin (% 14,5) arkadaşları ile beraber yaşadığı, 5 kişinin eşi ve çocukları ile birlikte yaşadığı (% 8,1), 6 kişinin (% 9,7) yalnız yaşadığı, 5 kişinin akrabasının yanında yaşadığı (% 8,1) ve 4 kişinin (% 6,5) anne veya babasıyla yaşadığı görülmekte, 7 kişiyle (% 11,3) ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı gözlemlenmektedir (İEM, 2012:19). Elde edilen bu veriye göre; çoğu anarşistin ailesi ile beraber yaşadığı bilgisi ortaya çıkmaktadır. Anarşistlerin genel olarak genç ve öğrenci olması bu durumu tahmin edilebilir kılmaktadır. Anarşistlerin medeni ve ailevi durumlarını yorumlamak için eldeki verilere bakıldığında, anarşist kişinin hayatını olumsuz bir yöne götürecek bir veriyle karşılaşılmamaktadır. Anarşistlerin toplum içindeki herhangi bir kişiden farklı bir ortamda büyümediği ya da yaşamadığı iddia edilebilir.

Şekil 4.7: Anarşistlerin Yaşadıkları Kişiler (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

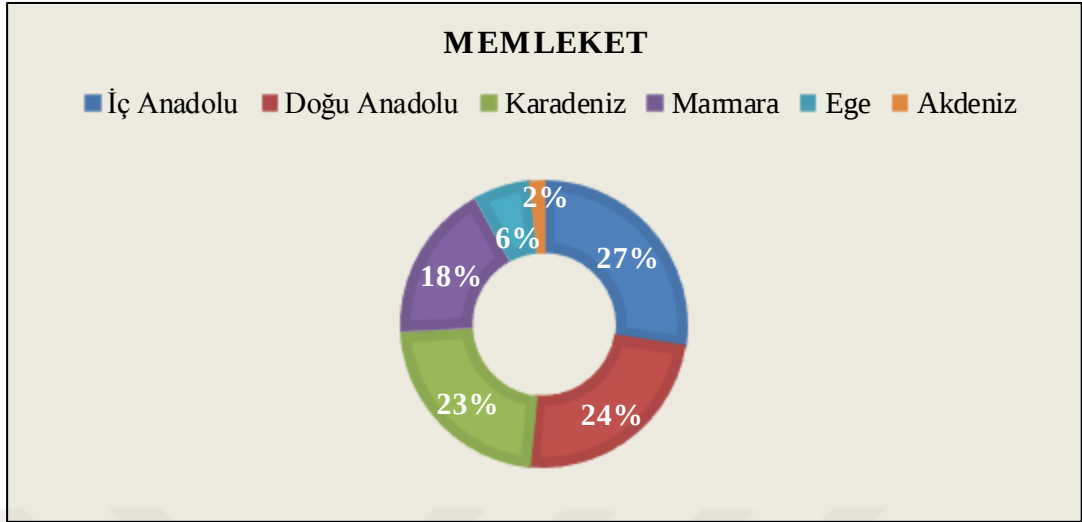

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

4.2.5 Memleketleri ve İkametleri

Eyleme katılan anarşistlerin memleketlerine bakıldığında; 17 kişinin (% 27,4) memleketinin İç Anadolu Bölgesi, 15 kişinin (% 24,2) memleketinin Doğu Anadolu Bölgesi, 14 kişinin (% 22,6) memleketinin Karadeniz Bölgesi, 11 kişinin (% 17,7) memleketinin Marmara Bölgesi, 4 kişinin (% 6,5) memleketinin Ege Bölgesi ve 1 kişinin (%1,6) memleketinin Akdeniz Bölgesinde bulunduğu görülmektedir.

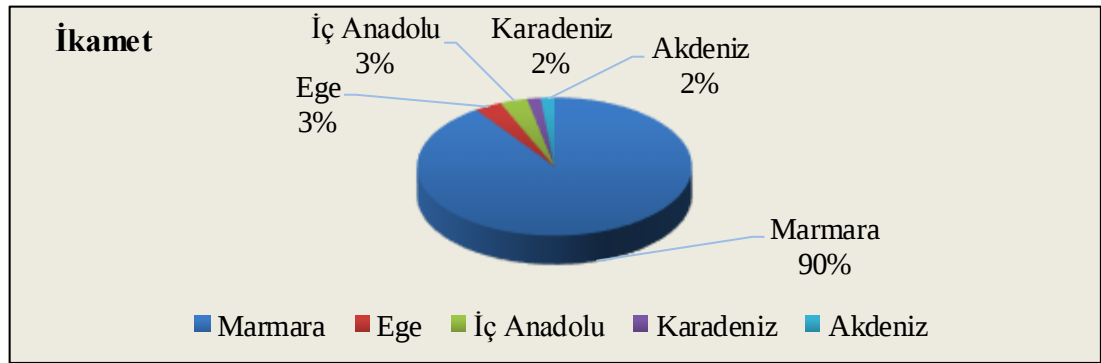
Şekil 4.8: Anarşistlerin Memleketleri (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

Anarşistlerin ikamet adreslerine bakıldığında ise ezici bir çoğunluğun (53 kişi) İstanbul'da ikamet ettiği göze çarpmaktadır. 56 kişi (% 90,3) Marmara Bölgesinde, 2 kişi (% 3,2) Ege Bölgesinde, 2 kişi (% 3,2) İç Anadolu Bölgesinde, 1 kişi (% 1,6) Karadeniz Bölgesinde ve 1 kişi (% 1,6) Akdeniz Bölgesinde ikamet etmektedir.

Şekil 4.9: Anarşistlerin İkamet Ettikleri Bölgeler (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

Elde edilen veriler eyleme katılan anarşistlerin memleketlerinin Türkiye'nin birçok farklı şehri olmasına rağmen, 1 Mayıs eylemine katılan anarşistlerin ikametlerinin özellikle İstanbul şehri olduğunu göstermektedir. Eylemin yeri ile ikamet yerinin aynı olması elbette beklenebilecek bir durumdur. Eylem yeri ve anarşistlerin ikametinin aynı olmasına rağmen anarşistlerin memleketlerinin farklı

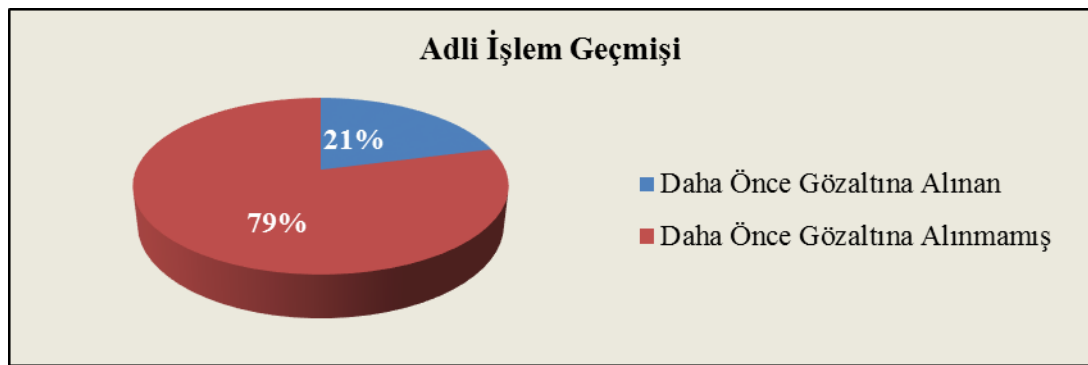
olmasına neden olarak, anarşist kişilerin ailelerinin yıllar önce İstanbul'a göç etmesi ya da anarşist kişilerin eğitim görmek amacıyla İstanbul'a gelmiş olmaları şeklindeki bir çıkarım gösterilebilir. İstanbul dışından gelen anarşistlerin İstanbul'a gelme nedeni olarak da; her sene 1 Mayıs eylemlerinin Türkiye'deki kalbi olarak adlandırabileceğimiz İstanbul Taksim Meydanı'nda kendilerini daha görünür kılma amacı olduğunu öne sürmek mümkündür.

4.2.6. Adli İşlem Geçmişi

Eylem sonrası gözaltına alınan 13 anarşistin (% 21) daha önceden de gözaltına alınmış olduğu, diğer 49 anarşistin (% 79) ise herhangi bir gözaltı işlemi görmediği gözlenmektedir.

1 Mayıs 2012 Olayları öncesi anarşistlerin genel olarak herhangi bir suça karışmadığı görülmektedir. Suça karışan bazı anarşistlerin ise adi suçlardan dolayı işlem gördüğü gözlenmektedir. Daha önce gözaltı işlemi görmüş olan anarşistlerden bazılarının protesto, gösteri veya yürüyüş nedeniyle gözaltına alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Sol grupların kolluk ifadesi işlemi sırasında genel olarak susma hakkını kullandığı fakat anarşistlerin susma hakkını kullanmayı tercih etmedikleri belirtilmektedir (İEM, 2012:24).

Şekil 4.10: Anarşistlerin Adli İşlem Geçmişi (1 Mayıs 2012 İtibariyle)

Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü

4.3. GÖZALTINA ALINAN KİŞİLERE GÖRE ANARŞİST HAREKET

Araştırmanın bu kısmı kişilerin kolluk söylemlerinde anarşist ideolojiye ve eylemlerdeki tutumları ile ilgili sorulara yönelik verdikleri cevaplardan derlenmiştir. Burada yer alan yorumlar tamamen gözaltına alınan kişilerin söylemlerinin derlenmesi ile oluşmuştur.

Anarşist erkek bir şahıs anarşizmi; "Yunanca kökenli, otorite olmayan anlamında kullanılan, insana ve herhangi bir canlının üzerindeki tahakkümü reddeden, sınırsız özgürlük ve anti hiyerarşik bir ideoloji" olarak tanımlamıştır. Bu tanımın; anarşizmin yalın ve basit bir ifadesi olduğunu söylemek mümkündür. Anarşizmin amacını ise; "Anarşizmin amacı mevcut dünya düzenini değiştirerek, kurulu düzenin yerine herhangi bir düzen getirmek değil, anti-otoriter bir sistem getirmektir. Yani halk dilinde terör anlamında kullanıldığı şekliyle bir kavram değildir." şeklinde açıklamaktadır. Anarşistlerin, anarşizmin tanımı ve amacına yönelik söylemlerine bakıldığında, anarşist ideoloji hakkında yeterli bilgi sahibi olduklarını, ideolojilerini yapmacık bir biçimde değil anlayarak ve bilerek benimsediklerini öne sürmek mümkündür.

Bu ideolojide bir yönetici veya lider yoktur. Aynı fikir üzerinde eylemlilik birlikteliği olabilir. Yoksa diğer anlamda bir kurumsallaşmayı ve örgütlülüğü reddeder, yapılacak eylem veya buna benzer faaliyetler ortak bir karar doğrultusunda yapılır. Herhangi bir lider veya buna benzer bir yapılanmanın üst kademesi olmadığından herkesin fikri alınır ve doğru bulunursa bu faaliyet yerine getirilir. Bu faaliyetlere katılma zorunluluğu yoktur. Gönüllülük ve bireysel kararlar ön planda tutulur. Herhangi bir örgütlenme olmadığından bu fikirlere kendini yakın hisseden herkes bu faaliyetlerin içerisinde bulunabilir. O yüzden bir örgüt yapısından söz edilemez. Anarşist felsefedeki insanlar bir örgüt altında yer almayı reddederler.

Anarşist erkek bir şahıs, anarşist düşüncüyü benimseyen kişilerin bir eyleme veya faaliyete katılımını yukarıdaki cümlelerle açıklamaktadır. Anarşist ideolojinin kişilere sağladığı özgürlük ve serbestliğe dikkat çekilmektedir. Anarşizmin Türkiye’de gelişmeme nedenlerinden biri olarak ele alınan sol hareketin anti-otoriterliğe kapalı yapısından 3. Bölümde bahsedilmişti. Anarşizm sadece sol ideolojiye mal edilemeyecek olsa da, kişilerin anarşist düşünceye yönelirken anarşizmin onlara sağladığı bu özgür ve serbest karar verme ve eylemde bulunma olanağının önemli bir rol oynadığı iddia edilebilir.

Diğer Marksist gruplar gibi aynı fikir üzerine hareket etmezler. Çağın gereksinimlerine göre eylemlilik yürütürler. Ancak bunu söylerken şuna dikkat etmemiz gerekir; anarşist fikir ne sağ ne sol kategoriye sokulması doğru değildir. Yani toprak ekolojik anlamda bir eylem yürütülürken gruba dahil olan şahısların sağ veya sol fikirde olması gerekli değildir, önemli olan yaşamsal anlamda birleşebilmektir.

Anarşistlerin çağın gereksinimlerine göre eylemlilik yürüttüklerini belirten anarşist erkek bir şahsın söylemi incelediğinde, anarşistlerin sadece sıkı ideolojik çizgilerle değil örnekte de bahsedildiği gibi çevresel hassasiyetler gibi nedenlerle anarşist eyleme katılımının mümkün olmasının kişilerin anarşizmi benimsemesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda da bahsedildiği gibi bazı özel konulara duyarlı olan bir kişinin, sağladığı özgürlükle, bu hassasiyetini kendisini herhangi bir ideolojik kalıba sokmadan da ifade edebileceğinden hareketle anarşizmi tercih ettiği öne sürülebilir. Ayrıca anarşizmin çağın gereksinimlerine göre hareket etmesi de, kişiler için anarşizmi çekici kılan sebeplerden birisi olabilir. Hızla değişen dünyada ortaya çıkan yeni ve farklı alandaki birçok soruna herhangi bir olguya, gruba, oluşuma bağlı kalmadan tepki gösterebileceği kabulünün bu albeniyi arttırdığını iddia etmek mümkün görünmektedir.

...Özetle silahsız ve sınırsız tüm evrene özgür bir yaşam ister. Bireye şiddeti benimsemiyor. Şurada şu soruyu sorabilirsiniz: "İşyerlerine veya buna benzer kurumlara neden zarar veriyorsunuz?" Bunu şöyle açıklayabilirim: Özel mülkü tahrip etmek ve zarar vermek şiddet değildir. Bir kapıya veya pencereye şiddet uygulayamazsınız. Amaç globalleşen kapitalizmin simgeleşmiş kurumlarını hedef almaktır. Bunu yapmakla bu kurumlara olan tepkimizi fiili bir şekilde yerine getirmiş oluyoruz. Bu eylemleri yaparken bireyin zarar görmemesi için gerekli şeyler yerine getirilir.

Anarşist erkek bir şahıs, yukarıdaki açıklamasıyla yaptıkları eylemin amacını ve yöntemini anarşist bakış açısıyla açıklamaktadır. Anarşist ideolojinin silahsız ve sınırsız olarak tüm evrene özgür bir yaşam istediğini ve bireye şiddeti benimsemediği söylenmekte ve yapılan eylemin bir şiddet eylemi olmadığı ifade edilmektedir. Anarşistler, cansız bir nesneye şiddet uygulanamayacağını öne sürerek yaptıkları eylemin bir şiddet eylemi olmadığını söylemektedirler. Bu söylem, anarşistlerin ilerde gerçekleştirebilecekleri eylemlerde şiddet hareketlerinin yer alıp almayacağı sorusuna bir cevap vermektedir. Bir dönem anarşistlerin sıklıkla kullandığı, suikastlar, bombalı saldırılar gibi bireylerin zarar görmesini amaçlayan şiddet içerikli

eylemleri, günümüzde dünyanın farklı yerlerindeki hemen hemen her anarşistin reddetmesi gibi Türkiye’deki anarşistlerin de reddettiğini, ancak anarşistlerin şiddet algısının farklı olması nedeniyle mala zarar verme şeklindeki şiddet hareketlerinin devam edeceği tahmin edilmektedir.

Anarşist Blok, ortak eylem yapmak isteyen çeşitli anarşist blok ve bireylere açıktır. Bu ortak eylem kararı alan birey ve gruplar Anarşist Blok ortak ismini kullanırlar. Kara Blok, tüm dünyada yıkıcı ekibin kullandığı ortak isimdir. Yani bunda da sizin düşündüğünüz gibi bir örgütlenme olmayıp, sadece 1 Mayıs’ta işyerlerine saldıran her birey Kara Blok olarak anılır, yani bu tür eylemi gerçekleştirenlere verilen addır.

Anarşist bir erkek şahıs, *Anarşist Blok* olarak adlandırılan grubun, çeşitli anarşist grup ve bireylere açık olduğunu, birey ve grupların *Anarşist Blok* adı altında ortak bir eylem yaptıklarından bahsetmektedir. *Kara Blok* olarak adlandırılan oluşumun, yıkıcı ekip olarak adlandırılan bu grubun şiddet eylemi gerçekleştiren anarşist grup ya da bireylere verilen genel bir ad olduğunu ifade edilmektedir. Anarşist Blok; ortak eylemdeki tüm anarşist grup ya da bireylerin ortak ismiyken, Kara Blok; anarşistlerin yıkıcı ekip olarak adlandırdığı şiddet içerikli eylem içeren grup ya da bireylerin ortak ismidir. Bir nevi Kara Blok, Anarşist Blok’un alt kümesidir.

Anarşist fikirleri benimseyen her grup birliktelik anlamında faaliyetlerde bulunur. Bu anlamda 1 Mayıs’a Anarşist Blok adı altında, Yeryüzüne Özgürlük, Bireyci Anarşistler, İlkelci Anarşistler, Punklar ve Anarko-Sendikalistler isimli gruplar katılmıştır. Ben ilkelci anarşist olarak bu etkinliğe bireysel olarak katılmaya karar verdim. İlkelci anarşist, birey olarak bir faaliyet içerisinde bulunan veya bulunmaya karar veren kişi demektir. O yüzden herhangi bir dernek veya buna benzer bir örgütlenmenin içerisinde değilim.

Anarşist erkek şahıs, 1 Mayıs 2012 Olaylarında eko-anarşistler, bireyci anarşistler, ilkel anarşistler, punklar ve anarko-sendikalistlerin *Anarşist Blok* adı verilen grubu oluşturduklarından bahsetmiş, kendisinin ilkelci anarşist olarak bu eylemin içinde yer aldığını belirtmiş ve eyleme katılmaya herhangi bir örgütlenme içinde bulunmadan bireysel olarak karar verdiğini söylemiştir. Kolluğun tespitine göre, *Anarşist Blok* adı altında 1 Mayıs 2012 Mitinginde yer alan anarşist gruplar; *LAF, DAF, Toprak ve Özgürlük Grubu, Yeryüzüne Özgürlük Derneği, Kolektif 26A, İtaatsizler ve Anarşist Kadınlar* gruplarıdır (İEM, 2012:13-14). Eyleme, genel olarak

bireyci anarşistler ve kadın hakları, doğa gibi hassasiyetleri öne çıkaran anarşist gruplar başta olmak üzere, anarşizmin farklı türlerini benimsemiş birçok anarşistin katıldığını söylemek mümkündür.

Anarşist birçok şahıs, 1 Mayıs 2012 tarihinden önce de çeşitli sebeplerle (LGBTT Onur Yürüyüşü, Madımak Davası'nın zamanaşımını protesto etmek vb.) farklı eylemlere katıldıklarını ifade etmiştir. 1 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleşen eylemlere katılımın ise tamamen kendiliğinden gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Anarşistler kimseden talimat almadığı için 1 Mayıs mitingine herhangi bir talimatla katılmadım. Ancak X isimli Facebook sayfasından öğrendim. İstanbul Beyoğlu İstiklal Caddesinde XYZ'de 1 Mayıs ile ilgili olarak Nisan ortalarında bir toplantı düzenlendi. Toplantıdan Facebook aracılığıyla haberim oldu. Toplantıda 1 Mayıs'ta nerede yürünecek, nasıl yürünecek, hangi pankartlar hazırlanacak, kaç pankart olacak, ne yazacak, pankartların rengi ne olacak, hali hazırda kaç pankart var, ne kadar mevcut bayrak var, hangi bayraklar kullanılacak, rengi ne olacak gibi konular konuşuldu. 1 Mayıs 2012 isimli bir mail grubu oluşturuldu, oradan haberleşileceği söylendi. Yine aynı toplantıda Beyoğlu Kabataş sahilinde bulunan Fındıklı Parkı'nda bir piknik organize edildi. Pikniğin amacı da ses sitemini denetlemek ve mp3 ile akü ne kadar dayanacağı ile alakalı idi. Yine orada da bayraklar ve 1 Mayıs ile alakalı konular konuşuldu. ... X isimli Facebook sayfasından '1 Mayıs'a Çağrı' ibareli bir bildiri yayınlandı. Bildiride her gruptan bireylerin 1 Mayıs'a katılması isteniyordu. Y isimli Facebook sayfasından da çağrı yapıldı, orada da gördüm ve ben de katılma kararı aldım.

Anarşist erkek bir şahıs, 1 Mayıs Olayları öncesi gerçekleştirilen toplantıları ve hazırlıkları bu şekilde özetlemektedir. Eylem öncesi gerçekleştirilen bu hazırlıklar 1. Bölümde yer alan *Örgütlenme* alt başlığında yer alan anarşist fikirlere bir örnek teşkil etmektedir. 1 Mayıs Olayları öncesi yapılan bu hazırlıkların, özellikle George Barrett'in iki arkadaşın yürüyüş yapması örneği vererek açıkladığı anarşizmde örgütlenme temasına güzel bir örnek olduğu düşünülebilir.

*1 Mayıs Salı günü ben, A, B ve C ile birlikte Mecidiyeköy Metro Durağı'na gittik. Burada http://www.***.org isimli internet sitesinden Anarşist Blok'un toplanacağını biliyorduk. Yaklaşık 100 kişilik bir grup ile birlikte Halaskargazi Caddesi'nden 1 Mayıs'ın düzenlendiği Taksim Meydanı'na doğru yürümeye başladık. Olay günü siyah kapüşonlu, siyah pantolon ve siyah renkli ayakkabı giymiştim. Elimde de oradan bir yerden temin ettiğim kasma sapı vardı. Oradaki bazı şahısların yüzlerine maske taktıklarını gördüm. Bende bir bayrak sökerek yüzüme takmak sureti ile maske yaptım. Anarşist Grup ile birlikte cadde üzerindeki X Bank'a saldırdık, bankanın camlarını kırdık ve ATM'sine zarar verdik. Daha sonra Y'ye saldırdık, camlarını kırdık. Ben de bu grup içerisindeydim, ardından Z Sigorta'ya saldırdık. Yine bu grup*

içerisindeydim, camlarını filan kırdık. Tahmini on kadar iş yerine saldıran grubun içerisinde yer aldım. Miting alanına gelmeden önce tam olarak hatırlamadığım bir yerde pankartlarla etrafımızı kapatarak eğilerek kıyafetlerimizi değiştirdik.

Tahmini on kadar işyerine saldırdığını belirten anarşist erkek şahıs, 1 Mayıs 2012 Salı günü yaşananları bu şekilde ifade etmektedir. Anarşistlerin beyanlarına göre gerçekleştirilen eyleme katılım tamamen kişisel düşünce ve istekler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Herhangi bir zorlama, planlı bir eylem ya da otoriter gruplarda karşılaşılan karar verilen eylemin sorgulanmadan uygulanması gibi unsurlar, gerçekleştirilen anarşist eylemde bulunmamaktadır. Anarşistlerin eylemlere, anarşist düşünceye uygun olarak, herhangi birinin direktifleri veya yönlendirmeleri ile değil kendi kararları ile katıldıkları ve kamu binalarına ve işyerlerine karşı gerçekleştirilen eylemi spontane bir şekilde icra ettikleri görülmektedir.

Oradan da miting alanına doğru gittik, burada bayrak yakma eylemi yaptık. Bu bayrak yakma eyleminin anlamı, örgütlü bir yapı olmadığımızdan, hiçbir düzeni kabul etmediğimizi göstermek amacıyla diğer örgütlü yapılara bunu göstermek amacıyla kendi bayrağımızı yakıyoruz.

Anarşist grup, miting alanına yaklaştığı sırada bayrak yakma eylemi yapmıştır. Bayrak yakma eylemi içerisinde bulunmuş olan anarşist bir şahsın söylemine göre bayrak yakma eyleminin amacı, anarşistlerin örgütlü bir yapı olmadığının, hiçbir *düzeni/otoriteyi* kabul etmediğinin gösterilmesi ve diğer örgütlü yapılara bunların ifade edilmesidir. Bu nedenlerden dolayı anarşistler kendi bayraklarını yakmaktadır. Gün Zileli ise bayrak yakma eyleminin tahakkümsüz bir toplum özleminin sembolik ifadesi olduğunu söylemekte ve anarşistlerin kendi bayrağını gönüllü olarak yakarak, her türlü egemenlik ilişkisinden gönüllü olarak vazgeçtiğini anlattıklarını ifade etmektedir (Zileli, 2014). Her iki açıklama da anarşistlerin otorite karşıtlığının bir örneği olarak görülebilir.

Anarşistlerin fikir anlamında düzene karşı olmasından dolayı polisin düzenin bir parçası olması düşünüldüğünde bu düzenin uygulamalarına uymak anarşist fikrin temeline ters düşen bir durum olduğundan polis tarafından üstümüzün aranmasına izin vermeyerek arama noktasından geri döndük. Bu şekilde de anarşist fikrin ne anlam taşıdığını daha iyi ortaya koymuş olabiliriz. Bu örgütsel bir tavır değildir. Sadece düzene karşı bir eylemdir.

1 Mayıs Eylemlerinin gerçekleştiği Taksim Meydanı'na yaklaştıkları anda kolluk arama noktasının görülmesi üzerine anarşistler, üstlerini aratmadan geri dönmüşlerdir. Anarşist erkek bir şahıs, kolluğun *düzenin/otoritenin* bir parçası olduğunu, anarşistlerin de fikir anlamında *düzene/otoriteye* karşı olmasından dolayı, bu *düzenin/otoritenin* uygulamalarına uymanın anarşist fikrin temeline ters düşen bir durum olduğunu belirtmiş ve kolluk tarafından üstlerinin aranmasına izin verilmeyerek arama noktasından geri dönmelerinin sebebinin bu olduğunu açıklamıştır. Bu eylem, anarşist düşüncenin otoriteye ne derece karşı olduğuna dair verilmiş sade ve güzel bir cevaptır. Başka bir anarşist şahıs ise "Anarşistler hiçbir zaman st araması yaptırmazlar, çünkü orada bulunan devlet otoritesine ve her türlü otoriteye karşılar." söylemiyle st araması yaptırmanın otoriteye boyun eğmeden bahisle anarşizmin doğasına aykırı olduğunu ve bu nedenle anarşistlerin st araması yaptırmadıklarını belirtmiştir. Devletin muhtemelen halk içindeki en görünür organı olan kolluğa st araması yaptırmak anarşist düşünce ile çelişecektir ve bu durumu anarşistler arama noktasına girmeyerek aşmaktadırlar.

Anarşist fikir olarak bireye şiddet uygulanmaz. Bu fikir doğrultusunda halka yönelik herhangi bir şiddet eylemi içerisinde bulunulmadı. Sadece global kapitalizmin simgesi olmuş uzantılarına ve bankalara saldırdık. Biz Anarşist Blok olarak zaten şiddete karşıyız. ...Ben terör rgt yesi değilim. Anarşist Blok içerisinde sadece 1 Mayıs'ta faaliyet gösterdim.

Anarşist bir erkek şahsın söylemine göre anarşistler; gerçekleştirilen bu eylemleri şiddete başvurarak halk içinde korku ve infial yaratmak amacıyla yapmadıklarını, gerçekleştirdikleri eylemlerin bir şiddet eylemi olmadıklarını savunmaktadırlar. Bölümde daha önce de bahsedildiği gibi anarşistlerin düşüncesine göre yapılan bu eylem bir şiddet hareketi olarak görülmemektedir. Bu nedenle Türkiye'deki anarşistlerin mala zarar verme şeklinde de olsa şiddeti bir araç olarak kullanabileceklerini söylemek mümkündür.

Yoktur. şunu açıklamakta tekrar yarar görüyorum: Biz bir örgütlü yapı değiliz, sadece fikirler doğrultusunda bir eylem üzerinden bir araya gelebiliriz. O yüzden Avrupa lkelerindeki anarşistlerinde fikir ve eylemle ilgili bir araya geldikleri söylenebilir, yani fikir anlamında bir bağlantıdan söz edilebilir.

Anarşist bir şahıs, yurtdışındaki anarşist gruplarla herhangi bir bağlarının olup olmadığına yönelik soruyu; anarşistlerin fikirler doğrultusunda bir eylem üzerinden bir araya gelebildiklerinden bahisle, fikir bazında bir bağlantının söz konusu olabileceğini fakat herhangi bir şekilde örgütlü, hiyerarşik bir bağlantılarının olmadığını ifade etmiştir. Anarşist düşünce göz önüne alındığında, anarşist şahsın ifade ettiği gibi, yurtdışındaki gruplarla örgütlü bir bağın olması düşünülememektedir.

SONUÇ

Kelime anlamı "yöneteni olmayan" olan anarşinin köklerini yüzyıllar öncesinde bulmak mümkündür. Fakat anarşizmin modern manada dünya ile tanışması için Fransız Devrimi'nin beklenmesi gerekmiştir. Anarşist düşünce, zaman içerisinde kısa süreli de olsa farklı yerlerde tecrübe edilme imkânı bulmuştur. Bu yerler belki birkaç örnek haricinde küçük boyutlu yerler olmakla beraber, anarşist bir toplumda bizleri nelerin beklediğine ufak da olsa bir fikir vermesi açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Anarşist düşüncede birçok fikir ayrılığının olduğu göze çarpmaktadır. Anarşist teori ile alakalı birçok kuramcının doktrinleri farklı anarşist düşüncelere ve pratiklere yönelmektedir. İlk başlarda net olarak görülmeyen bu farklılıkların gelişen ve iyice olgunlaşan ideolojik yapıyla beraber artmakta ve daha keskin çizgilerle ayrıldığı, 19. yüzyılın anarşistlerinin eğildiği konular ile günümüz anarşistlerinin eğildiği konular arasında başlıkların bulunduğu görülmektedir. Geçirilen bu uzun süreç içerisinde, anarşist topluma ulaşma yöntemlerinin de değişime uğradığı değerlendirilmektedir. Hobsbawm'ın *Devrimler Çağı* olarak adlandırdığı 19. yüzyılın ilk yarısındaki anarşizme ulaşma yöntemleri ile zamanımızın yöntemleri şüphesiz birbirinden farklıdır. Bir vakitler terörist eylemlere dahi kayan bu yöntemlerin, şu an için anarşistler tarafından kabul gördüğünü söylemek pek mümkün değildir. Fakat burada anarşistlerin otoriteye karşı tutumlarının değiştiğini veya gerçekleştirdikleri mücadeleye arzularının azaldığını söylemenin yanlış bir kanı olacağını belirtmek gerekmektedir.

Dünyanın birçok yerinde farklı şekillerde gelişim gösteren anarşist düşünce, Türkiye topraklarında da oldukça değişik bir seyir izlemiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde, farklı biçimlerde çeşitli anarşist düşünce türleri filiz verirken veya anarşist eylemler gerçekleşirken, Türkiye üzerinde anarşist düşüncenin yeşermesi için neredeyse iki yüzyıl beklemek gerekmiştir. Doğuşu oldukça rötarlı olan ve dünyanın bazı bölgelerine göre oldukça geç keşfedilen bu ideolojinin yine de kayda değer bir biçimde hızlı geliştiğini söylemek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde tek tük olan sivil toplum kuruluşlarının bireye nüfuz edecek etkilerinin olmayışı ve sivil toplum kuruluşlarının nerdeyse yok denecek kadar az olması, aydınların devlet memuru olması ve bu nedenle devletsiz bir düşünceyi tasavvur dahi edememeleri, bireye vurgunun olumsuzluk olarak kabul edilmesi (*Ben* yerine *Biz* düşüncesi ve *Ben*'i öne çıkarmanın adapsızlık olarak görülmesi) ve işçi sınıfının gelişmemişliği Cumhuriyet öncesi anarşist fikirlerin halk içinde dolaşmasını engellemiştir. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Cumhuriyet döneminde aydınlar, kurtuluşun Batı'ya yetişmekte olduğuna inanmış ve ulus-devlet ile kalkınmacılığı reddeden anarşizmi benimsememişlerdir. Ayrıca Devlet, Batı'da olumsuz olarak tepkiselliğe maruz kalırken, Doğu'da olağanüstü durumların dışında her zaman güçlü tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de de toplumsal hareketlerin amacı Devleti ele geçirmek üzere kurgulanmış ve otoriteyi yıkmak arzu edilmemiştir. Cumhuriyet dönemi özelinde ise anarşist düşüncenin gelişememe nedenlerinden biri olarak sol hareketin Kemalist kökene dayalı olması ve sol hareketin komünist parti ideolojileri ile sosyalist hareketleri besleyen temel damarlardan kopamaması gösterilebilir. Ayrıca öne sürülen nedenlerden birisi de; sol hareketlerin oldukça katı otoriter hallerinin, otoriteye karşı olan anarşist düşünceyi engellemiş olmasıdır.

Anarşizmin Türkiye'deki miladı olarak kabul edilen Kara dergisinin Ekim 1986'da çıkışı ile beraber yavaş yavaş anarşist fikirler yayılmaya başlamıştır. Öncelikle kendine çeşitli neşriyatlar ile taraftar bulmaya başlayan anarşist düşünce, 90'lı yıllarda özellikle savaş karşıtı eylemler ile beraber kamuoyunda yankı bulmuş ve Türkiye'nin ilk vicdani retçileri anarşistler içinden çıkmıştır. 1994 yılı 1 Mayıs gösterilerinde ilk kez kara bayrakları ve anarşist sembolleri ile meydanlarda boy gösteren anarşistler böylelikle Türkiye'nin gündemine girmiştir. Devam eden süreç içerisinde anarşistler birçok konuya dikkat etmek için çeşitli etkinlikler organize etmiş, birbirinden farklı birçok alanda seslerini kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Bu etkinlikler basın açıklamasından gösteriye, yazılama yapmaktan Yunanistan Konsolosluğu'na boya atmaya kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmiştir.

Anarşizm Türkiye'de öncelikle teorik alanda gelişmiş, çeşitli anarşist eserler Türkçeye çevirilmiş ve anarşizm ilgili basılı yayımlar ortaya çıkmıştır. Teorik alanda yaşanan bu gelişim yavaş yavaş eyleme dökülmüş ve basın açıklamaları, çeşitli

konularla ilgili gerçekleştirilen protesto eylemleri gibi anarşistleri gündemde daha çok göz önüne getiren eylemler icra edilmiştir. 1 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleşen olaylar da bize Türkiye’de anarşist eylemin karakterinin daha da sertleşmeye başladığını göstermektedir. Gerçekleştirdikleri eylemle birden Türkiye'nin gündemine oturan anarşistlerin bu eylemi neden yaptıkları ve amaçları farklı platformlarda masaya yatırılmıştır.

1 Mayıs 2012 Olaylarında işyerleri, ATM'ler, otobüs durakları ve reklam panolarına saldıran anarşistlerin toplum içindeki yerleri, ne iş yaptıkları, eğitim durumlarının ne düzeyde olduğu gibi sorular kamuoyu tarafından merak edilmiştir. Eylemi gerçekleştiren anarşistler hakkında yapılan araştırmaya bakıldığı zaman anarşistlerin toplumun genç kesimleri arasından geldiğini söylemek mümkündür. Fakat anarşistlerin genel olarak genç kesim arasından çıktığını söylemekle beraber anarşistlerin yaş skalasının oldukça geniş olduğunu da ilave etmek gerekmektedir. 17 yaşında henüz liseyi dahi bitirmemiş bir anarşiste rastlanıldığı gibi 50'li yaşlarını geçmiş üniversite mezunu anarşistlerle de karşılaşmıştır. Anarşistler içinde erkek sayısının fazla olduğu görülmekle beraber azımsanmayacak sayıda da kadın anarşist bulunmaktadır.

Genç bir taraftar kitlesine sahip olmalarından dolayı anarşistlerin çoğunun öğrenci olması beklentisi oluşmaktadır ve edinilen bilgiler bu beklentinin doğru olduğunu göstermektedir. Anarşistler arasında özellikle üniversitede okuyan kişilerin yoğun olduğu görülmektedir. Eğitimini bitirmiş veya yarıda bırakmış anarşistlerin farklı sektörlerde geniş bir meslek ağında çalıştıkları görülmektedir. Mesleklerinde alt seviye pozisyonlarda çalışan anarşistler olduğu kadar üst seviye yönetici pozisyonlarında da çalışan anarşistler bulunmaktadır. Anarşistlerin sosyal statülerinin iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kulağa her ne kadar ilginç gelse de devlet memuru anarşistler dahi bulunmaktadır. Sosyal statüleri iyi durumda olan anarşistlerin, ekonomik durumlarının da iyi olduğuna dair bir çıkarımda bulunmak mümkün görünmektedir.

Sosyal statüleri iyi durumda olan, üniversite giriş sınavlarında Türkiye’de derece yapabilen ve üniversitelerin gözde bölümlerinde okuyabilen anarşistlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması tahmin edilebilir bir durumdur. Anarşistlerin %

61'lik bir kısmı, çeşitli nedenlerle mezun olamamışlar veya halen öğrenci de olsalar, yükseköğrenim ile tanışmış kişilerden meydana gelmektedir. Bu durumun kişilerin anarşist düşünceyi bilinçli bir şekilde tercih ettiği ve çevresinin etkisinde kalmadan düşüncesini yaşatabildiği şeklinde yorumlanabilmektedir. İyi bir eğitim almış olan ve şüphesiz yaptığı eylemin sonuçlarını kavrayabilecek olan anarşistlerin, bu eylemi neden gerçekleştirdikleri merak uyandırmaktadır.

Anarşistlerin genel olarak genç olması nedeniyle bekâr oldukları çıkarımında bulunmak tahmin edilebilir bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır ve eldeki veriler de bu çıkarımı doğrulamaktadır. Anarşistlerin neredeyse dörtte üçü bekâr olarak hayatını sürdürmektedir. Evli anarşistler ise, anarşistlerin % 15'lik kısmına denk gelmektedir. Anarşistlerin büyük çoğunluğunun ebeveynlerinin evli olduğu ve beraber yaşadığı, anarşistlerin 1-3 çocuklu küçük ailelerden geldiği ve aileleri ile beraber yaşadıkları görülmektedir. Anarşistlerin genel olarak genç, öğrenci ve bekâr olması dolayısıyla aileleri ile birlikte yaşadıkları kanaati oluşmaktadır. Anarşistlerin genel olarak ailelerinin ikametlerinden farklı şehirlerde öğrenci olmaları sonucu ailelerinden ayrı yaşadıkları görülmektedir. Anarşistlerin aile hayatları ile ilgili elde edilen veriler tam anlamıyla gerçek bir değerlendirme için yetersiz olmakla beraber, elde edilen kısıtlı bilgilerde anarşistlerin aile içinde yaşadıkları herhangi bir sorunlarının olmadığı görülmektedir.

Anarşistlerin Türkiye'nin farklı birçok bölgesinden geldiği araştırma sonrası ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Anarşistlerin memleketlerine bakıldığı vakit, Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi hariç, Türkiye'nin beş bölgesinden de anarşist düşünceye yoğun sempatinin olduğu görülmektedir. Diğer tüm bölgelerdeki anarşist sayısı hemen hemen aynı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat anarşistlerin ikametlerine bakıldığı vakit bunun tam aksi bir durumla karşılaşmaktadır. Anarşistlerin memleketlerine baktığımızda herhangi bir şehir veya bölgenin diğer yerlere göre dikkat çekici bir üstünlüğünün olduğu söylenemezken, anarşistlerin ikametlerine bakıldığı vakit Marmara Bölgesi ve özellikle İstanbul ilinin ezici bir baskınlığının olduğu anlaşılmaktadır. 1 Mayıs 2012 Olaylarının İstanbul'da gerçekleşmesi ve İstanbul'un yıllardır yoğun göç alan bir şehir olmasının sonucu Türkiye'nin farklı yerlerinden gelen kişilerin İstanbul'a göç etmiş olması bu durumu karşımıza çıkaran nedenlerdir.

Anarşistlerin 1 Mayıs 2012 Olayları öncesi herhangi bir suça karışıp karışmadıklarına bakıldığında çoğu anarşistin herhangi bir suç geçmişinin olmadığı görülmektedir. Suça karışan anarşistlerin azınlıkta kaldığı ve bu suçların organize ve örgütlü suçlar olmayıp adi suçlar olduğu ve bazı anarşistlerin yürüyüş, protesto veya gösteri nedeniyle gözaltına alındığı bilgisi edinilmiştir. Bu durumun anarşistlerin organize ve örgütlü bir şekilde hareket etmediğine dair bir kanı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Anarşist kişilerin ifadelerinden yola çıkarak; herhangi bir örgütlenme zorunluluğunun bulunmaması nedeniyle kendilerini anarşist ideolojiye yakın hisseden herkesin anarşist faaliyetler içinde bulunabilmesinin kişileri anarşist düşünceye yönlendiren nedenlerden biri olduğu sonucuna varılabilmektedir. 3. Bölümde Türkiye'de anarşizmin gelişmeme nedenlerinden bahsederken sol hareketlerin katı otoriter hallerinin bu durumun sebeplerinden biri olduğu söylenmişti. Her ne kadar anarşistler sağ veya sol görüşten kimselerin anarşist düşünceye sahip olabileceklerini söyleseler de, anarşist düşünce gelişimini sol ideoloji üzerinde gerçekleştirmiş ve genel olarak sol ideolojiye yakın görülmüştür. Bu durumda Türkiye'deki anarşistlerin daha çok sol ideolojiye yakın olduğunu varsayarsak, sol hareketlerin eleştiriye fazla açık olmayan katı yapılarının ve katı bir hiyerarşiye sahip kadrolarının özgürlük ve serbestlik arayan kişilere istedikleri cevabı vermemesi nedeniyle kişilerin anarşist düşünceye yöneldiklerini söylenebilir.

Aynı fikir üzerine hareket etme zorunluluklarının olmaması nedeniyle serbestliğe sahip olunması ve sağ veya sol herhangi bir ideolojik görüşe sahip olmadan da akla gelebilecek herhangi bir fikir üzerine bir eylem icra edilebilmesi durumu da kişileri anarşist düşünceye iten nedenlerden biri olarak da görülebilir. Örneğin; özellikle çevreye ve çevresel konulara duyarlı olan bir kişi çok rahat bir şekilde anarşist düşünce içinde kendine bir yer bularak aklına mantıklı gelen bir eylemi icra edebilir. Kişinin eylemini icra etmesi için herhangi bir ideolojik hareket içinde yer almasına gerek yoktur. Ayrıca bir konu üzerine diğerlerinden farklı düşünüyorsa genelin fikrini uygulama zorunluluğu da yoktur. İsteddiği zaman bu faaliyetten çekilebilir. Anarşist düşüncenin kişilere arzuladıkları fikir üzerine istediği eylemi herhangi bir bağlılık olmadan gerçekleştirebilme serbestliği tanınmasının da kişiler tarafından benimsenmesine bir neden olarak kabul edilebilir görülmektedir.

Anarşist bir dünyayı hedefleyen anarşistlerin bunu gerçekleştirmek için izleyeceği yöntemlerde şiddet eylemleri birçok tartışmaya neden olmuştur. Türkiye'deki anarşistler, belirttiklerine göre şiddete kesinlikle karşıdırlar ve yaptıkları eylemi kesinlikle bir şiddet eylemi olarak kabul etmemektedirler. Herhangi bir cansız nesneye şiddet uygulanamayacağını bu nedenle gerçekleştirdikleri eylemin bir şiddet eylemi olmadıklarını savunmaktadırlar. Anarşistlerin bu cevabı ele aldığına cana karşı gerçekleştirilecek herhangi bir eylemin anarşistler tarafından kabul görmeyeceğini söylemek mümkündür. Türkiye'deki anarşistlerin, dünyanın farklı yerlerindeki anarşistlerin geneliyle paralel olarak, canlılara karşı şiddet eylemini benimsemediklerini söylemek mümkündür. Terör eylemleri gibi halkı paniğe ve korkuya iten, kişilerin can güvenliğini tehlikeye sokan ve kamu güvenliğini tehlikeye atan eylemleri yöntem olarak benimsemediklerini ve bu eylemleri gerçekleştirmelerinin olası görünmediği sonuçları çıkarılabilmektedir. Şubat 2016 itibarıyla de anarşistlerin cana karşı şiddet eylemine karıştığına yönelik bir bilgiye de rastlanmamıştır. AGF'nin kişilere yönelik bazı şiddet eylemleri bulunduğu gerçeği bir yana, AGF'nin anarşist çevrelerce dışlanan bir eski bir oluşum olması ve bazı olayların kişisel husumetler nedeniyle gerçekleşmesine rağmen AGF'nin üzerine kalması nedenleriyle bu eylemleri anarşist düşünceye bağlamanın yanlış olacağı kanaati öne çıkmaktadır.

Anarşistlerin gerçekleştirdiği mala yönelik şiddet eylemi ilk defa 1 Mayıs 2012 Olaylarında görülmemiştir. Anarşistler 1 Mayıs 2012 öncesinde de çeşitli tarihlerde farklı şekillerde mala karşı küçük çaplı da olsa şiddet eylemleri gerçekleştirmiştir. Yakın tarihe bakıldığında zaman dünyada gerçekleşen büyük çaplı anarşist eylemlerin de genel olarak mala zarar vermeye yönelik gerçekleştiği görülmektedir. 1999 yılında ABD'nin Seattle şehrinde gerçekleşen eylemler ve Yunanistan'da Alexandros Grigoropoulos isimli bir gencin polis tarafından öldürülmesi sonucu dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleşen eylemler gösterilebilir. Yunanistan'da gerçekleşen anarşist eylemler, son yıllarda anarşistlerin gerçekleştirdiği en şiddetli eylem olarak görülmektedir. Eylemler sırasında polislere molotof kokteylli saldırılar düzenlenmiş, karakollar ve kamu binaları basılmıştır. Yunanistan'da 1970'li yıllarda yok olduğu düşünülen anarşistlerin cana yönelik gerçekleştirdiği bu eylemler oldukça dikkat çekicidir. Fakat Yunanistan'da yapılan bu

eylemlerin şiddet dozajının bu kadar yüksek olması ve polislerle karşı gerçekleştirilen can güvenliğini tehlikeye sokucu eylemlerin gerçekleşmesinin nedeni şüphesiz Grigoropoulos'un öldürülmesinin anarşistler üzerinde yarattığı infialdir. Yunanistan örneğinde de görüldüğü gibi, Türkiye'deki anarşistlerin cana yönelik bir eylemin gerçekleştirmeleri olası görünmemekle beraber, infial yaratabilecek hassas konularda beklenmedik sonuçlarla karşılaşabilmemiz mümkün görünmektedir.

Tüm bunlara rağmen anarşistlerin söylemlerinden; Türkiye'deki anarşistlerin mala yönelik şiddet eylemlerini hem bir yöntem hem de bir iletişim aracı olarak kullanabileceklerini çıkarmak mümkündür. Yaptıkları eylemle kapitalist kurumlara ve otoriteye tepkilerini koyduklarını iddia eden anarşistler, bir eşyaya kısmen veya tamamen zarar vermeyi bir şiddet eylemi olarak görmemektedirler. Bu nedenle anarşistlerin bu tarz eylemlere ileride de devam edebilecekleri kanısı oluşmaktadır. Bununla birlikte anarşistlerin, terör örgütlerinde olduğu gibi planlı ve organize şiddet eylemleri ile toplum üzerinde korku yaratması ya da özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında çeşitli defalarda görüldüğü şekliyle bombalama eylemleri, suikastlar gibi şiddet hareketlerinde yer almaları olası görülmemektedir.

Anarşistlerin eylemlerinde, sadece mala yönelik de olsa, şiddetin yer etmemesi amacıyla öne sürülebilecek çözüm önerileri iki yönlü olarak ele alınabilir. Anarşistler açısından bakıldığında öncelikle anarşistlerin ne istediklerine odaklanılması gerekmektedir. Anarşistlerin birçok farklı anlayışları, anarşizm düşüncesini gerçekleştirmek için farklı araçları ya da anarşist düzen için farklı istekleri bulunmakla beraber amaçları her zaman için aynı kalmıştır. Bu amaç; tüm otoritelerin yok edilmesidir. 1 Mayıs 2012 Olayları içerisinde yer alan anarşistlerin söylemlerine bakıldığında da bu görülmektedir. Olaylar içinde yer alan anarşistlerin birçok farklı grup adı altında ya da bireysel olarak kendilerini ifade ettikleri görülmektedir. Buna rağmen her anarşist, otoriteye ve kapitalist sisteme karşı olduklarını belirtmektedir. Türkiye'deki anarşistlerin de; anarşizme dair anlayışları, anarşist ideolojiyi gerçekleştirebilmek için kullandıkları araçları veya anarşist düzene dair istekleri farklı olmakla beraber, amaç bazında farklı olmadığını ve bu durumun dünyanın diğer bölgelerine oldukça benzediğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

Anarşistlerin otoriteye karşı verdikleri yaklaşık olarak iki yüzyıldır devam eden mücadele, kimi dönemler oldukça yoğun bir şekilde kendini göstermişken kimi dönemler neredeyse anarşist hareketin öldüğü dahi iddia edilebilecek kadar sessizliğe bürünmüştür. Anarşist hareket her ne kadar düşük yoğunluklu bir hal almış veya anarşistler sayı olarak azalmış olursa olsun, uyku evresi olarak adlandırabileceğimiz bu durumdan çıkmayı becermişlerdir. Bir nevi bu uyanış durumu; Yunanistan, Fransa, ABD gibi örneklerde görülebilmektedir.

1 Mayıs 2012 Olaylarından tam olarak bir sene sonra gerçekleşen Gezi Parkı Olaylarında da benzer bir durum Türkiye için yaşanmıştır. Hem Türkiye'deki anarşist hareketin 1 Mayıs 2012 Olayları sonrasında uyku evresini girdiğini hem de iki olay arasındaki zaman farkının uzun olduğunu öne sürmek mümkün değildir. Ancak bu örnek, anarşist hareketin Türkiye'de de ileride gireceği muhtemel bir uyku evresinden çıkabileceğini göstermektedir. Öncelikle, gerçekleşen olayları sadece anarşistlere mal etmenin oldukça büyük bir yanlış olacağını belirtmek gerekmektedir. Olaylar içerisinde yer almış farklı kesimlerden ve ideolojik yapılardan birçok kişi bulunmakla beraber, anarşistlerin Gezi Parkı Olaylarına katkısı ve gerçekleşen olayların anarşist tarafları da inkâr edilemez. İlerleyen süreçte eylemsel etkinliği görece olarak azalsa dahi, toplumu Gezi Parkı Olaylarına götüren nedenler gibi az ya da çok bileşenlerin olduğu bir ortamda, anarşist hareket ve anarşist şiddetle karşılaşılması oldukça yüksek ihtimalli olacaktır.

Ele alınan konular göz önüne alındığında, otoritenin yok edilmesinden başka bir durumun anarşistleri memnun etmeyeceği açıkça görülmektedir. Bu durum, ortada bir otorite olduğu müddetçe anarşistlerin de olacağı öngörüsünü akla getirmektedir. Güçlü veya zayıf herhangi bir otoriteyi yok etmek için, anarşistler şiddet içersin ya da içermesin kendi stratejilerini uygulayacaklardır. Ne zaman tüm otoriteler yok edilirse, anarşistler bir nevi huzura ereceklerdir. Muhtemelen en büyük düşmanları olan Devlet ile anarşistlerin herhangi bir şekilde uzlaşabileceği düşüncesi epeyce gülünç durmaktadır. Otoriteye ne derece karşı olduklarını ifade etmek için, kolluk arama noktasından geçmeyi reddeden anarşistlerin, günlük hayatta otoritenin karşısına çıkan belki en canlı örneği olan Devlet ile herhangi bir biçimde *masaya oturmaları* dahi tasavvur edilmesi mümkün olmayan bir haldir. Bu nedenle anarşist

eylemde şiddetin kullanımının önüne geçilebilmesi için anarşistler açısından bakıldığında bir çözüm öne sürmek oldukça güç olmaktadır.

Anarşist eylemde şiddetin önüne geçilebilmesi için öne sürülebilecek çözüm önerilerine Devlet açısından bakıldığında durum o kadar da iç karartıcı görünmemektedir. Olayların gerçekleştiği 1 Mayıs Eylemlerine kronolojik olarak bakıldığında, İstanbul/Taksim Meydanı'nın kullanımı konusu 1 Mayıs 1977'den beri eylemcilerle devlet görevlileri arasında sorun olmuştur. Uzunca bir müddet 1 Mayıs'ın kutlanması amacıyla Taksim Meydanı'nın kullanılmasına devlet yetkilileri izin vermemişler, eylemciler ya bir şekilde meydana sızmışlar ya da küçük bir grup Taksim Cumhuriyet Anıtı önünde basın açıklaması yapmışlardır.

2010 yılında Taksim Meydanı'nda kutlama yapılmasına izin verilmesinin ardından, 2011 ve 2012 yıllarında da kutlamalar Taksim Meydanı'nda yapılmış, ancak sonraki yıllarda kutlamaların Taksim Meydanı'nda gerçekleştirilmesine izin verilmemiştir. 1 Mayıs günü sadece anarşistlere ait bir gün olmasa da, anarşistler için öneminin fevkalade yüksek olduğu muhakkaktır. Bundan dolayı 1 Mayıs Eylemleri ile alakalı olarak devletin alacağı tavır, direkt olarak anarşistleri de ilgilendirmektedir.

Anarşistler için büyük anlam ifade eden 1 Mayıs gibi önemli günler öncesinde devlet görevlileri tarafından yapılacak açıklamaların ve etkinliğin gerçekleşeceği süreçte özellikle kolluk tarafından alınan önlemlerin, anarşistlerin eylemdeki tutumunu belirlemede önemli bir rol oynayacağı değerlendirilebilir. Çalışmaya konu olan eylemin 1 Mayıs günü olması nedeniyle, öne sürülen bu teze 1 Mayıs özelinde bir örnek ile yaklaşılabılır.

1 Mayıs sadece Türkiye'de değil, neredeyse dünyanın her yerinde kutlanan bir etkinliktir. Kimi ülkelerde gösteri yürüyüşü, mitingler gibi etkinlikler düzenlenirken kimi ülkelerde konser ya da festival organizasyonları gerçekleştirilmektedir (Anadolu Ajansı, 2014). Bazı ülkelerde yüz binlerce insanın yer aldığı ve herhangi bir olumsuz eylemin gerçekleşmediği bir etkinliğe sahip olan 1 Mayıs'ta, şiddet

içerikli eylemler sadece Türkiye'de görülmemektedir. Tam demokrasiye³ sahip ülkelerde de 1 Mayıs içinde yer alan grupların şiddet içeren birçok eylemiyle karşılaşmak oldukça mümkündür ve kolluk kuvvetleri bu tarz eylemlere müdahale etmektedir (The Guardian, 2001; Spiegel, 2012). Fakat Türkiye'de 1 Mayıs için uzunca bir dönem Taksim Meydanı'nda kutlama yapılmamasına izin verilmemesinin ve 1 Mayıs öncesi bazı devlet görevlilerinin beyanatlarının, etkinlikler öncesi 1 Mayıs'a katılacak kişileri ve grupları agresif bir hale soktuğu öne sürülebilir. Anarşistlerin de gelişen süreçten etkilenmemesi hayli düşük bir ihtimal olarak görülmektedir. Bu nedenle, 2012 yılında 1 Mayıs gününün kutlanması için Taksim Meydanı'nda kutlama yapılmasına izin verilmiş olsa da, 1 Mayıs gibi özel günlerde anayasa ve yasalar da göz önünde tutulmak kaydıyla, anarşistlere kendilerini topluma ifade etmeleri amacıyla uygun bir ortam sağlanır ve devlet görevlileri beyanatlarında daha dikkatli olursa şiddet içerebilecek eylemlerin önüne geçme hususunda mesafe alınabilir. Ayrıca *tam demokrasinin* sağlanması yolunda özellikle ifade özgürlüğü ve toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik hakların genişletilmesi konusu üzerinde atılacak olan adımların, anarşistlerin şiddet içerikli eylemlerinin önüne geçilebilmesinde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

³Tam demokrasi tabiri; *The Economist Intelligence Unit*'in yıllık olarak yayınladığı ve dünya üzerindeki 165 bağımsız ülke ve iki bölgedeki demokrasilerin *seçim süreci ve çoğulculuk, insan hakları, hükümet işleyişi, siyasi katılım ve siyasi kültür* kıstasları temel alınarak orataya konan dört kategorinin yer aldığı *Demokrasi İndeksi*'ne göre kullanılmıştır (The Economist Intelligence Unit, 2015:1). Verilen örneğe konu olan ülkelerden Almanya indekste 13., Birleşik Krallık/İngiltere ise 16. sırada tam demokratik ülke olarak yer almakta olup, Türkiye *melez rejim* olarak görülerek 98. sırada yer almaktadır (The Economist Intelligence Unit, 2015:4,6).

KAYNAKÇA

- 1919 Bombings, (2013), <http://www.fbi.gov/philadelphia/about-us/history/famous-cases/famous-cases-1919-bombings>, (E.T. 30 Aralık 2013).
- Akman, M. Kubilay, (2006), "Türkiye'de Anarşist Hareket", *İzinsiz Gösteri*, 109, http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi109/kubilay.akman.1_109.html, (E.T. 27 Aralık 2013).
- Amster, Randall, (1998), "Anarchism as Moral Theory: Praxis, Property, and the Postmodern ", *Anarchist Studies*, 6, ss. 97-112.
- Anadolu Ajansı, (2014), "Dünya 1 Mayıs'ı Nasıl Kutluyor", 30 Nisan 2014, <http://www.aa.com.tr/tr/yasam/dunya-1-mayisi-nasil-kutluyor/163188>, (E.T. 9 Ekim 2015).
- Anarşistler ATM'yi Kullanılamaz Hale Getirdi, (2006), <http://istanbul.indymedia.org/tr/news/2006/01/95013.php>, (E.T. 6 Ocak 2014).
- Anarşistlerden Anti-Faşist Yazılamalar, (2007), <http://istanbul.indymedia.org/tr/news/2007/10/219413.php>, (E.T. 6 Ocak 2014).
- Arshinov, Peter, (1923), *History of the Makhnovist Movement (1918-1921)*, <http://theanarchistlibrary.org/library/peter-arshinov-history-of-the-makhnovist-movement-1918-1921.pdf>, (E.T. 12 Aralık 2013).
- Arvon, Henri, (2007), *Anarşizm*, Ahmet Kotil (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avrich, Paul, (1984), *The Haymarket Tragedy*, New Jersey: Princeton University Press.
- Avrich, Paul, (2012), *Anarşist Portreler*, Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Agora kitaplığı.

- Aydoğanoğlu, Erkan, (2013), "Sarı Sendika", *Evrensel*, 12 Aralık 2013, <http://www.evrensel.net/kose-yazisi/70027/sari-sendika.html#.Uqw-6LQRXlc>, (E.T. 14 Aralık 2013).
- Bakunin, Mihail, (2006), *Devlet ve Anarşi*, Murat Uyurkulak (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Barrett, George, (1921), *Objections to Anarchism*, London: Freedom Press.
- Başkent, Can (Ed.), (2011), *Kara Dergisi Seçkisi Türkiye’de Anarşist Düşünce Tarihi Serisi-1*, Propaganda Yayınları.
- Beecher, Jonathan, (2011), "Early European Socialism", George Klosko (Ed.), *The Oxford Handbook of The History of Political Philosophy*, New York: Oxford University Press Inc., ss. 369-392.
- Berkman, Alexander, (1977), *A. B. C. of Anarchism*, London: Freedom Press.
- Beytar, Halil, (2011), "Liberter Sürece Eleştirel Bakış", Can Başkent (Ed.), *Ateş Hırsız Dergisi Seçkisi Türkiye’de Anarşist Düşünce Tarihi Serisi-3*, Propaganda Yayınları, ss. 18-21.
- Bookchin, Murray, (1982), *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*, California: Cheshire Books.
- Bookchin, Murray, (1986), *Post-Scarcity Anarchism*, Montreal: Black Rose Books.
- Brown, L. Susan, (2013), *Niçin Anarko-Feminizm?*, <http://www.antitorite.com/FileUpload/ks469423/File/21364208-susan-brown-anarkofeminizm.pdf>, (E.T. 28 Kasım 2013).
- Burnett, Paul, (2013), *The Red Scare*, <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/saccov/redscare.html>, (E.T. 30 Aralık 2013).
- Canan, İbrahim, (1984), *İslam Işığında Anarşi Sebebler, Tedbirler, Çareler*, İstanbul: Cihan Yayınları.

- Cantzen, Rolf, (1994), *Daha Az Devlet Daha Az Toplum Özgürlük/Ekoloji/Anarşizm*, Veysel Atayman (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Carr, Edward Hallett, (1961), *Michael Bakunin*, New York: Vintage Books.
- Cevizci, Ahmet, (1996), *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları.
- Chomsky, Noam, (2013), *Anarşizm Üzerine*, Tamer Tosun (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Christoyannopoulos, Alexandre J. M. E., (2008), *Theorising Christian Anarchism: A Political Commentary on the Gospel*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Canterbury: University of Kent Rutherford College Department of Politics and International Relations.
- Colson, Daniel, (2011), *Proudhon'dan Deleuze'e Anarşist Felsefe Sözlüğü*, Işık Ergüden (çev.), İstanbul: Versus Kitap.
- Cohen, Louis; Manion, Lawrence ve Morrison, Keith, (2007), *Research Methods in Education*, <http://knowledgeportal.pakteachers.org/sites/knowledgeportal.pakteachers.org/files/resources/RESEARCH%20METHOD%20COHEN%20ok.pdf>, (E.T. 28 Haziran 2014).
- Çağlar, Su, (2011), “Cepheye Elimde Bir Temizlik Beziyle Gebermeye Gelmedim Devrim İçin Yeterince Kap Yıkadım”, Can Başkent (Ed.), *Ateş Hırsız Dergisi Seçkisi Türkiye’de Anarşist Düşünce Tarihi Serisi-3*, Propaganda Yayınları, ss. 76-79.
- Çuhadar, Cengiz, (2007), *William Godwin'in Devlet Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dana, Charles A., (1896), *Proudhon and His "Bank of the People"*, New York: Benjamin R. Tucker.
- Danışoğlu, Şinasi, (2011), “Halkı Affedelim mi?”, Can Başkent (Ed.), *Ateş Hırsız Dergisi Seçkisi Türkiye’de Anarşist Düşünce Tarihi Serisi-3*, Propaganda Yayınları, ss. 58-60.

- Debord, Guy; Kotányi, Attila ve Vaneigem, Raoul, (1962), *Theses on the Paris Commune*, <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/commune.html>, (E.T. 9 Aralık 2013).
- Delice, Serkan, (2004), *Queer Kuramı Üzerine Bir Başlangıç Yazısı*, http://www.ucekoloji.net/?p=183#_edn5, (E.T. 6 Aralık 2013).
- Demirağ, Dilaver (Görüşülen), (2012), *Anarşizmin Ermeni Kökenleri*, Agos, Ferda Balancar (Görüşmeci), <http://www.agos.com.tr/anarsizmin-ermeni-kokleri-2105.html>, (E.T. 27 Aralık 2013).
- Devrimci Anarsist Faaliyet Collection: 2010-2011, (2013), <http://www.iisg.nl/archives/pdf/ARCH03268.pdf>, (E.T. 7 Ocak 2014).
- Devrimci Anarşist Faaliyet: Bildiri ve Çağrımızdır, (2010), <http://ainfos.ca/10/feb/ainfos00222.html>, (E.T. 7 Ocak 2014).
- Dolgoft, Sam (Ed.), (1972), *Bakunin on Anarchy Selected Works By the Activist-Founder of World Anarchism*, New York: Vintage Books.
- Dolgoft, Sam, (1974), "The Rural Collectivist Tradition", Sam Dolgoft (Ed.), *The Anarchists Collectives: Workers' Self-Management in Spain, 1936-1939*, Montreal: Black Rose Books, ss. 20-23.
- Dulkadir, Mutlu, (2010), *Anti-Otoriter Yayıncılığın Türkiye'deki Serüvenine Bir Bakış*, <http://www.anarkismo.net/article/16387>, (E.T. 5 Ocak 2014).
- Düz, Orhan, (2007), *Anarşist Felsefe İmkansız İstemek- Doğuşu, Öncüleri, İlkeleri ve Etkileri*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Ellul, Jacques, (1991), *Anarchy and Christianity*, Geoffrey W. Bromiley (çev.), Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Engels, Friedrich, ve Marx, Karl, (2009), *Anarşizm Üzerine*, Sevim Belli (çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Enzensberger, Hans Magnuz, (1993), *Anarşinin Kısa Yazı: Buenaventura Durruti'nin Yaşamı ve Ölümü*, Mehmet Aşçı (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Erkuş, İlyada ve Benol, Deniz (Görüşülen), (2011), "Gözümüz Atina'da!", *Radikal Gazetesi*, Hakkı Özdal (Görüşmeci), 13 Kasım 2011, http://www.radikal.com.tr/turkiye/gozumuz_atinada-1069336, (E.T. 31 Aralık 2014).

Erkuş, İlyada, Benol Deniz ve Çelik, Furkan (Görüşülen), (2011), "Vicdani Ret Yaşı 15'e Düştü", *Taraf Gazetesi*, Tuğba Tekerek (Görüşmeci), 25 Mayıs 2011, <http://www.taraf.com.tr/haber/vicdani-ret-yasi-15-e-dustu.htm>, (E.T. 31 Aralık 2014).

Erol, M. Kasım, (2011), *P. A. Kropotkin ve Karşılıklı Yardımlaşma Kavramı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esenwein, George Richard, (1989), *Anarchist Ideology and the Working-Class Movement in Spain, 1868-1898*, California: University of California Press.

Evren, Süreyya, (2013), *Anarşizmler: Anarşizmin Geçmişi ve Tarihleri*, Barış Yıldırım ve Elmas Deniz (çev.), İletişim Yayınları.

Flygec, (2007, 17 Ağustos), 1999 Battle of Seattle, http://www.youtube.com/watch?v=_JXPIBsxdk0, (E.T. 18 Aralık 2013).

Gluckstein, Donny, (2006), *The Paris Commune: A Revolution in Democracy*, London: Bookmarks Publication.

Godwin, William, (1793a), *An Enquiry Concerning Political Justice And Its Influence on General Virtue and Happiness Vol. 1*, London: G.G. J. ve J. Robinson.

Godwin, William, (1793b), *An Enquiry Concerning Political Justice And Its Influence on General Virtue and Happiness Vol. 2*, London: G.G. J. ve J. Robinson.

Goldman, Emma, (1911), *Anarchism and Other Essays*, London: Mother Earth Publishing.

- Goldman, Emma, (2006), *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir*, Necmi Bayram (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Gönül, Tayfun, (2008), *Anarşizm Nedir?*, İstanbul: Kaos Yayınları.
- Graham, Robert (Ed.), (2005), *Anarchism A Documentary History of Libertarian Ideas Volume One - From Anarchy to Anarchism (300 CE to 1939)*, Montreal: Black Rose Books.
- Guérin, Daniel, (2005), *No Gods, No Masters: An Anthology of Anarchism*, Paul Sharkey (çev.), Oakland: AK Press.
- Güler, Ahmet; Halıcıoğlu Mustafa Bülent ve Taşgın, Serkan, (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gülsoy, Berkant, (2009), *Anarşizm Düşüncesinin Şiddet Hareketleri Kamu Düzeni Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Heckert, Jamie, (2013), *Kimlik Politikalarının Postyapısalcı Anarşist Bir Eleştirisine Doğru: Anarşizm ve Cinsellik*, <http://www.siddetsizlik.org/queer-ku304r.html>, (E.T. 6 Aralık 2013).
- Heraldry of the Regicide-Anarchist Symbolsim, (2013), <http://www.anarchomedia.info/heraldry-of-the-regicide-anarchist-symbolism/>, (E.T. 4 Aralık 2013).
- Heywood, Andrew, (2011), *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Hüsamettin İnanç (çev.), Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawm, Eric J., (2012), *Devrim Çağı 1789-1848*, Mustafa Sina Şener (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- İstanbul Emniyet Müdürlüğü (İEM), (2012), *Geçmişten Günümüze Anarşistler*.
- Kaczynski, Theodore, (2005), *The Unabomber Manifesto Industrial Society and Its Future*, Minnesota:Filiquarian Publishing LLC.

- Kalaycı, İrfan ve Doğan, Akış, (2010), "Adam Smith, 'Gizli' Bir Anarko-Kapitalist Miydi?", Hakan Kapucu; Murat Aydın; İsmail Şiriner; Farhang Morady ve Ümit Çetin (Ed.), *Politik İktisat ve Adam Smith*, İstanbul: Yön Yayıncılık, ss. 45-60.
- Kaufmann, Matthias, (2003), *Aydınlanmış Anarşi Siyaset Felsefesine Giriş*, Yakup Çoşar (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kinna, Ruth, (2005), *Anarchism: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld Publications.
- Kornegger, Peggy, (1975), *Anarchism: The Feminist Connection*, <http://theanarchistlibrary.org/library/peggy-kornegger-anarchism-the-feminist-connection.pdf>, (E.T. 28 Kasım 2013).
- Köklü, Nilgün, (1994), "Örnek Olay Çalışma Metodları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), ss. 771-779.
- Kropotkin, Peter, (1908), *The State: Its Historic Role*, London: Freedom House.
- Kropotkin, Petr Alekseevich, (1909), *The Great French Revolution, 1789-1793*, <https://archive.org/details/cu31924024310066>, (E.T. 8 Aralık 2013).
- Kropotkin, Prince, (1899), *Memoirs of a Revolutionist Vol. II*, London: Smith, Elder and Co.
- Kropotkin, Prince, (1924), *Ethics: Origin and Development*, Louis S. Frieland ve Joseph R. Piroosnikoff (çev.), New York: The Dial Press.
- Kropotkin, Pyotr, (2001), *Karşılıklı Yardımlaşma*, Işık Ergüden ve Deniz Güneri (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Kropotkin, Pyotr, (2012), *Anarşi Felsefesi-İdeali*, Işık Ergüden (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Kropotkine, Peter, (1905), *Anarchist Communism: Its Basis and Principles*, London: Freedom Office.

- Kropotkine, Pierre, (1886), *Law and Authority: An Anarchist Essay*, London: International Publishing.
- Kurt, Ahmet, (Görüşülen), (2011), *Kara Dergisi Seçkisi Türkiye’de Anarşist Düşünce Tarihi-1*, Can Başkent (Görüşmeci), Propaganda Yayınları.
- Luigi Galleani, (2013), http://www.theyliewedie.org/ressources/biblio/en/Unknown_Luigi_Galleani_Biography.html, (E.T. 30 Aralık 2013).
- Malatesta, Errico, (1995), *The Anarchist Revolution Polemical Articles 1924-1931*, London: Freedom Press.
- Marshall, Peter, (2003), *Anarşizmin Tarihi:İmkansız İstemek*, Yavuz Alogan (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Marx, Karl; Engels, Friedrich ve Lenin, Vladimir, (1979), *Anarşizm ve Anarko Sendikalizm*, Sevim Belli (çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- May, Todd, (2000), *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi*, Rahmi G. Öğdül (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (1968), *The Will To Power*, Walter Kaufmann ve R. J. Hollingdale (çev.), New York: Random House.
- Nozick, Robert, (1999), *Anarchy, State, and Utopia*, Oxford: Blackwell Publishers.
- NZ Herald, (2011), Letter bomb sent to Greek embassy in Paris, 13 Aralık 2011, http://www.nzherald.co.nz/world/news/article.cfm?c_id=2&objectid=10772895, (E.T. 16 Aralık 2013).
- Our Daily Bleed, (2013), <http://www.eskimo.com/~recall/bleed/0305.htm>, (E.T. 9 Aralık 2013).
- Our Logo, Amagi, (2013), <http://www.libertyfund.org/logo.html>, (E.T. 4 Aralık 2013).
- Overview, (2013), <http://agorism.info/>, (E.T. 28 Kasım 2011).

- Oxford Dictionaries, (2013), "Queer", <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/queer>, (E.T. 6 Aralık 2013).
- Paz, Abel, (2011), *Halk Silahlanınca: Durruti ve İspanya Anarşist Devrimi*, (Gün Zileli (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Price, Wayne, (2008), *What is Anarchist Communism?*, <http://theanarchistlibrary.org/library/wayne-price-what-is-anarchist-communism.pdf>, (E.T. 1 Aralık 2013).
- Proudhon, Pierre-Joseph, (1860), *De la justice dans la révolution et dans l'église: Études de Philosophie Pratique* Première Etude, Bruxelles: A. Schnée.
- Proudhon, Pierre-Joseph, (2003), *General Idea of the Revolution in the Nineteenth Century*, John Beverly Robinson (çev.), New York: Dover Publications.
- Proudhon, Pierre-Joseph, (2012), *Ekonomik Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi*, Işık Ergüden, (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Proudhon, Pierre-Joseph, (2013), *Mülkiyet Nedir? veya Hukukun ve Hükümetin İlkesi Üzerine Araştırmalar*, Devrim Çetinkasap (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Richards, Vernon, (1965), *Errico Malatesta His Life and Ideas*, London: Freedom Press.
- Robinson, James, (2013), *An Abridged History of the Collective and the Store*, <http://www.woodenshoebooks.com/history.html>, (E.T. 4 Aralık 2013).
- Rocker, Rudolf, (2000), *Anarko Sendikalizm*, H. Deniz Güneri (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.
- Sabah Gazetesi, (2012), "Dün 'Terörist' Bugün 'Aktivist'", 3 Eylül 2012, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/09/03/dun-terorist-bugun-aktivist>, (E.T. 1 Aralık 2014).

Seattle: Bir Dönüm Noktası, (2010), <http://www.marksist.org/dosyalar/547-seattle-bir-donum-noktasi>, (E.T. 18 Aralık 2013).

Selbuz, Cemal, (2006), *Biography of Armenian Anarchist Alexander Atabekian*, <http://www.anarkismo.net/article/3771>, (E.T. 30 Aralık 2013).

Song, Susan, (2012), *Polyamory and Queer Anarchism: Infinite Possibilities for Resistance*, <http://theanarchistlibrary.org/library/susan-song-polyamory-and-queer-anarchism-infinite-possibilities-for-resistance.pdf>, (E.T. 6 Aralık 2013).

Soydan, Barış, (2013), *Türkiye'de Anarşizm Yüzyıllık Gecikme*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Spiegel, (2012), "Violent Tradition: Mini-Riots in Berlin Mar May Day Demonstrations", 2 Mayıs 2012, <http://www.spiegel.de/international/germany/may-1-demonstrations-in-berlin-largely-free-of-riots-and-violence-a-830827.html>, (E.T. 9 Ekim 2015).

Stein, Arlene ve Plummer, Ken, (1996), "I Can't Even Think Straight: "Queer" Theory and the Missing Social Revolution in Sociology", Steven Seidman (Ed.), *Queer Theory/Sociology*, Oxford: Blackwell Publishers, ss. 129-144.

Stirner, Max, (1993), *The Ego and Its Own*, Steven T. Byington (çev.), London: Rebel Press.

Tevfik, Baha, (1992), *Anarşizmin Osmanlıcası: Felsefe-i Ferd*, Burhan Şaylı (çev.), İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.

The Black Cat (Sabo-Tabby), (2013), http://www.iww.org/history/icons/black_cat, (E.T. 3 Aralık 2013).

The Classical Symbol of Anarchism, (2013), http://www.anarchism.net/symbol_bf.htm, (E.T. 3 Aralık 2013).

The Economist Intelligence Unit, (2015), *Democracy Index 2014: Democracy and its discontents*, <http://www.sudestada.com.uy/Content/Articles/421a313a-d58f-462e-9b24-2504a37f6b56/Democracy-index-2014.pdf>, (E.T. 9 Ekim 2015).

The Guardian, (2001), "The London May Day protest at a glance", 1 Mayıs 2001, <http://www.theguardian.com/world/2001/may/01/mayday.immigrationpolicy>, (E.T. 9 Ekim 2015).

The New Symbol of Anarchism, (2013), http://www.anarchism.net/symbol_la.htm, (E.T. 4 Aralık 2013).

The Well-Known Smybol of Anarchism, (2013), http://www.anarchism.net/symbol_ca.htm, (E.T. 3 Aralık 2013).

Tolstoy, Lev Nikolayeviç, (2006), *Diriliş*, Burak Başyazıcı (çev.), İstanbul: Amfora Yayınları.

Torun, Yıldırım, (2009), *Klasik Anarşizm*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Turhanlı, Halil, (2003), *Anarşik Armoni Politik Avangard'ın Dönüşü*, İstanbul: ne Kitaplar.

Turşucu, Hamdi, (2008), *Anarşizm ve 1980 Sonrası Dönem'de Türkiye'de Anarşizm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uğur, Gökhan, (2009), *Anarşist Dergilerde Değişen Söylem: Erken 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl Anarşist Dergileri Arasında Karşılaştırmalı Söylem Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Valls, José Peirats, (2001), *The CNT in Spanish Revolution Volume 1*, Paul Sharkey ve Chris Ealham (çev.), East Sussex: The Meltzer Press.

Voline, (1975), *The Unknown Revolution, 1917-1921*, Holley Cantine ve Fredy Pearlman (çev.), Montreal: Black Rose Books.

Walter, Nicolas, (2002), *About Anarchism*, London: Freedom Press.

Ward, Colin, (2000), *Eylemde Anarşi*, H. Deniz Güneri (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.

Ward, Colin, (2004), *Anarchism: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press Inc.

What is Anarchist Black Cross (ABC)?, (2013), <http://www.abcf.net/about-us/>, (E.T. 4 Aralık 2013).

Wilson, Edmund, (1940), *To The Finland Station: A Study in the Writing and Acting of History*, New York: Doubleday Company Inc.

Wolff, Robert Paul, (2006), "Özerklik ile Otoritenin Çatışması", Michael Rosen ve Jonathan Wolff (Ed.), *Siyasal Düşünce*, Ankara: Dost Kitabevi, ss. 111-112.

Woodcock, George, (1945), *Anarchism and Morality*, London: Freedom Press.

Woodcock, George, (1956), *Pierre-Joseph Proudhon: A Biography*, London: Routledge and Kegan Paul.

Woodcock, George, (2009), *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Alev Türker (çev.), İstanbul: Kaos Yayınları.

Woodcock, George ve Avakumovic, Ivan, (1950), *The Anarchist Prince: a Biographical Study Of Peter Kropotkin*, London: T.V. Boardman and Co Ltd.

Yüzde52 - M'nin Ta.ıkları Arasına Sıkışmış Bir Oluşum, (2007), <http://istanbul.indymedia.org/tr/news/2007/03/177626.php>, (E.T. 5 Ocak 2014).

Zileli, Gün, (1994), *Türkiye'de Anarşizmin Kısa Tarihi*, <http://www.gunzileli.com/1994/10/24/turkiyede-anarsizmin-kisa-tarihi/>, (E.T. 2 Ocak 2014).

Zileli, Gün, (2014), *Bayraklar...*, <http://www.gunzileli.com/2014/06/10/bayraklar/>, (E.T. 1 Ekim 2014).

Zileli, Gün ve Tekin, İlhan, (1995), *Türkiye... Sosyal Patlamaya Doğru*, İstanbul: Kaos Yayınları.

Zileli, Gün ve Özkaya, Emine, (2008), "Türkiye'de Anarşizm", Murat Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dizisi Cilt 8: Sol*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 1153-1168.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Alpgiray Gazihan SOFUOĞLU
Doğum Yeri : Sapanca
Mesleği : Polis

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Polis Akademisi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar : İstanbul Emniyet Müdürlüğü
Çalıştığı Kurumlar : Emniyet Genel Müdürlüğü

İletişim

E-posta : aggsofuoglu@gmail.com
Telefon : 0 312 462 6420
Tarih : 10.08.2016